

ALEVÎ - BEKTÂŞÎ

NEFESLERİ

Abdûlbâki Gölpinarlı

REMZİ KİTÂBEVİ

HALEVÎ — BEKTÂŞÎ
NEFESLERİ

Halk Edebiyatımızın çok orijinal bir bölümünü meydana getirmiş olan

ALEVÎ - BEKTAŞÎ NEFESLERİ

şarkiyat sahasında gerçek bir otorite olan ve eserleri, doğu ve batı âleminde tanınan

ABDÜLBÂKİ GÖLPINARLI

tarafından toplanırken, bilhassa şi'riyet bakımından en güzel, en orijinal olmalarına dikkat edilmiş, kemiyetten fazla keyfiyet gözetilmiş, aynı zamanda tarih boyunca Alevilikle Bektâşîliğin seyri ana hatlarıyla tesbit edilmiştir. Nefesler, ilmi bir tasnife tâbi tutulmuş, «Kendilerince Kendileri, Düvâzdeh İmâm, Mersiye-ler, Birlik, Devriyeler, Bağlılık, Övüş, Ahlâk ve İnançlar, Erkândan Bahsedilen Şiirler, Söz, Giyim-Kuşam, Aşk, İnançları Tenkid, Kadın Dâvası, Realite (Yaşayış Aşkı ve İnsani Görüş) ve Mâniler»den ibâret olmak üzere on altı bölüme ayrılmış,

ALEVÎ - BEKTÂŞÎ NEFESLERİ

ni, orijinalitesini, bu zümre edebiyatının kuruluşunu, bugüne dek, vesikalara dayanarak inceliyen umumî bir «Önsöz»den başka bu on altı bölümün her birine, o bölümün hususiyetlerini gösteren birer önsöz eklenmiştir. Böylece,

ABDÜLBÂKİ GÖLPINARLI

XIV. yüzyıldan XX. yüzyıladek gelip geçen, en kuvvetli yetmiş dokuz Alevî-Bektâşî şâirinin 240 nefesini ve 43 mânisini, yani bu zümre edebiyatının 283 şiirini bilgi âlemine sunmuştur.

Fiyatı 25 Lira

ALEVÎ-BEKTÂŞÎ NEFESLERİ

YÜKSELEN MATBAASI
İSTANBUL — 1963

Abdlbâki Gölpınarlı

ALEVÎ- BEKTÂŞÎ NEFESLERİ

İSTANBUL
REMZİ KİTÂBEVİ
93, Ankara Caddesi, 93

İÇİNDEKİLER

Ön-söz	1
Kendilerince kendileri	22
Düvâzdeh İmâm	45
Mersiyeler	58
Birlik	63
Devriyeler	70
İran'a bağlılık	83
Övüş	104
Ahlâk ve inançlar	126
Erkândan bahseden şiirler	161
Söz	171
Giyim-kuşam	174
Aşk	181
İnançları tenkid	203
Kadın dâvası	238
Realite, yaşayış aşkı ve insanî görüş	242
Mâniler	264
İlâveler	271
Notalar	277
Metinde bulunmıyan, notalarda olan nefesler	301
Metinde geçen lügatler	309
Açılama	317
İndeks	335
Bibliyografya	345

Ö N - S Ö Z

ALEVÎ - BEKTÂŞÎ EDEBİYATI

XIII. yüzyıl, Anadolu'da, Türk diliyle meydana gelen edebiyatın bir dönüm, bir ayırım devridir. Bu devirde yetişen ve devirler aşan büyük şâir Yunus Emre, bir yandan İran edebiyatından aldığımız kelimelerle örülmüş, aruzla meydana gelmiş şiirlerle, çağdaşı Sultan Veled gibi dîvân edebiyatını hazırlarken öbür yandan heceyle ve yabancı kelimelerden kaçınarak oldukça katıksız bir türkçeyle yazdığı şiirlerle halk edebiyatına tükenmez bir ilham kaynağı sunuyordu.

Yunus'un çağdaşlarında da, Yunus gibi öz türkçeyle, farsça ve arapça kelime ve terkipler, haşır-neşir halindeydi; onlar da düşündüklerini, sırasına göre öz Türkçe karşılığıyla, sırasına göre yabancı dillerdeki karşılığıyla dile getiriyorlardı. Fakat Yunus'ta üstünlük, öz türkçedeydi, halk duygusundaydı, halka, halkın diliyle söylemedeydi.

XIV. yüzyıldan itibaren, dîvân teknik ve estetiğine dayanarak, yapmacık, uydurma bir dille ve aruzla meydana gelen edebiyatla halk edebiyatı, tamamiyle ayrıldı. Artık aydın zümrenin dili ve edebiyatı, zevki ve müziği, halkın dilinden, duygusundan, zevkinden ve sazıyla kavalından tamamiyle başkaydı. Enderun'la konaklarda, santur, tanbur, ud ve kanun, muhayyel sevgilinin vuslatını, firkatini anlatmaya uğraşıyordu. Medrese, müzik âletlerine dinî bir boykot ilân etmekle beraber aydın zümrenin müziğini benimsemiş, yabancı bir dili kabul etmişti. Medreseden yetişen bliginler, meyle mahbub özlemini, yapmacık dille söylemekten çekinmiyorlar, dîvân edebiyatına metin, Enderun müziğine güfte hazırlıyorlardı. Anadolu halkıyla, alınan ülkelere yerleştirilen Türklerden

meydana gelen Rumeli köylüsüye bu yapmacık dile tamamiyle yabancıydı. Aşılmaz dağlar, güç geçilir beller, yazılarla ormanlar, turnalarla yeşil başlı ördekler, yollar, yolculuklar, isyanlar ve kıtlıklar, mümkün oldukça hayat, görülebildiği kadar tabiat, fırsat bulundukça gerçek vuslat, çeşitli engellerle harâmî gibi yollar kesen ayrılık, hep halkın diliyle halk şâirinin, anonim bestelerle inliyen sazında coşuyordu.

Zaman-zaman, halk şâirlerinden, dîvan şiirine özenen yarı okur yazarlar çıktı; dîvanlar, semâiler düzdü. Devir-devir, dîvan şâirlerinden, bir fantezi olarak öz Türkçeyi aruzla yazanlar, dîvan diliyle hece veznini deneyenler belirdi; hattâ bâzı-bâzı, dîvan şâirleri, sağ duyularıyla bu yapmacık dile âdeta isyan ettiler. Fakat sınır, kesin olarak ayrılmıştı.

Yalnız bu iki zümrenin ortasında, fakat iki zümrenin de dışında kalan, aynı zamanda iki zümreye de giren bir sınıf daha var: Tekkeçiler.

Bunlar, kafalarıyla, insânî anlayışlarıyla, görüşleriyle, hele insana ve insanlığa verdikleri kutsallıkla medreseden ayrılmışlardı. Orda okunana, dedi-kodu, bellenene, lüzumsuz ve faydasız yük diyordu bu erenler. Fakat tekke kurulup vakıf sağlanınca, sırası geldikçe iktidara riyakârlık yapıyordu tekkeçiler. Günün kudreti de gerçekten halkı kucaklıyan bu sınıfa dayanarak halkın üstünde nüfuzunu kuvvetlendiriyordu. Kudretin müttefiki medrese, düşmanı olan tekkeyle beraber, kudretin koruyucusu olmuştu; tekke, medresenin varlığını yıkmaya teşebbüs etmedikçe bu, böyleydi.

Tekke, bir yandan halka dayanmadaydı, bir yandansa vakıf, onu, bu kütleyi idare edenle, idarecinin menfaatıyla birleştiriyordu. Tekkedeki bu ikilik, aruzla, törenlere bağlılıkla, aydının müziğine maya oluşla, yabancı dil unsurlarıyla kendini, prensipini, âdeta inkâr ettirmedeydi; fakat heceyle, rindlikle, halk havalarındaki anonim besteye ve şuur-altı öz dil dâvâsıyla kendisini bulduruyordu ona.

*

Yüzyıllar boyunca yaşıyan, gelişen, bozulan, düzelen bir tekke daha vardı ki bu tekkelerin dışında kalıyordu; bir tarikat daha vardı ki öbür tarikatleri kucaklıyordu. Medrese, bu tekkeye, öbür tekkelerden daha fazla düşmandı, hattâ din dışında sayıyordu onu. Öbür tarikatler de onu hoş görmüyorlardı. Fakat gene de o tarikatlerden, buna, Bektâşiliğe girenler vardı ve Bektâşiler, «Her tavladan boşanan, bizim tavlada karar kılar» diyorlardı.

Bektâşiliğin de vakfı vardı. Fakat bu vakıfların pek azı hükûmete âitti. Bunlar arasında en önemlisi Hacı Bektâş tekkesiydi. Diğer tekke-

lerin vakıflarının çoğu, Bektâşîliğe mensup zenginler tarafından sağlanmıştı; hattâ bâzan bu vakıfların resmî tescili bile yoktu. Vakıfla geçinmiyen, bir tarlası, bir bağı olup onunla ve ilvânın nezirleriyle geçinen tekkeler, çoğunluğu meydana getiriyordu. Bu suretle hükûmete, tam olarak bağlanmıyan Bektâşîlik, buna karşılık, Yeniçeri ocağına dayanmadaydı. XIII. yüzyılda, her sınıfın, yaşamış ve geçmiş, yahut da hayalden doğmuş erenlerden birini, kendisine pîr sayması., Fütüvvet temellerindendi. Osmanogullarının ilk mümessilleri de Fütüvvet yolundandı. Bu yüzden fütüvvetin, Seyfi, yâni Kılıçlı kolunun teşkilâtlanıp disipline bağlanmasından doğan Yeniçeri ocağı da «Gaziler Serdâr» Hacı Bektaş'ı, kendisine pîr saymadaydı. Hacı Bektaş, Babalılar isyânından arta-kalan Şii-Bâtını topluluğu çevresine almayı başarmış bir erdi. Sonradan onun adına kurulan ve kendisini pîr tanıyan Bektâşîlik de, töreninin temelini Fütüvvet yolundan almıştı.

Yeniçeriler, Bektâşîliğin pîrini, pîr tanımakla Bektâşîlerle pîrdaş oluyorlardı. Bu yüzden ocakta, Hacı Bektaş vekili tanınan bir baba bulunuyordu ve bundan dolayı da kendilerine «Tâife-i Bektâşiyân», Yeniçeri ağasına, «Âğaa-yı Bektâşiyân» deniyordu.

Yeniçerilerden Bektâşî tarikatine ve diğer tarikatlere girenler vardı. Fakat her Yeniçeri, mutlaka Bektâşî değildi. Hacı Bektaş'm pîr tanınması, bir geleneğin dile gelmesinden başka bir şey sayılamaz. Fakat gene de bu sembolik pîrdaşlık, Bektâşîlerin nüfuzunu kuvvetlendirmedeydi. Yeniçeri isyanlarında da Bektâşîlerin, asker tarafını tutmalarını sağlamadaydı. Son isyanda bile Bektâşî babaları, «Ümmet-i Muhammed'den o'an Sancağ-ı Şeffif altına gelsin» çağrısını duymamışlar, «Yeniçeri olan Kazgan-ı Şerîf dibine gelsin» çağrısına uyup teberlerini almışlar, Etmeydan'na yürümüşlerdi.

Sonunda Yeniçerilerin ocağı söndürülmüş, Bektâşîlik de hükûmet tarafından kaldırılmış, altmış yıldan sonra yapılan tekkeler yıkılmış, eski-leri, Bektâşîlik geleneğine giren, fakat hiçbir esasa dayanmıyan Yesevîlik dolayısıyla Nakşbendî şeyhlerine verilmişti. Bu arada bâzı babalarla der-vişler asılmıştı, sürülmüştü. Bu işler, bir yandan da jurnalcılığa yol açmıştı. Hür fikirli, ileri görüşlü kimselere Bektâşîlik damgası vurularak felâketlere uğratılırken bu ahlâksızlığı geçim vasıtası yapanlar, mal-mülk sahibi olmuştu.

Bektâşîlik, bu tenkilden sonra bir müddet gizlendi. Hacı Bektaş tek-kesi, vakıf yüzünden, ilerden beri bir kavga merkeziydi. Hacı Bektaş soyundan geldiğini söyleyen çelebî, mücerret dede babasını, mücerretler

de çelebîyi, menfaatlerine engel görüyordu. Bu sefer, orta-yerde bir de Nakşbendî şeyh efendi çıkmıştı. Bektâşiler, bâzan şeyhi Bektâşi yapıyorlar, bâzan şeyh, çelebiyle, yahut mücerretlerle uyuşuyor, fakat bu üç, birbirine zıt kutuptan hiçbiri, menfaat mıknatısından uzaklaşamıyordu. Bu hal, Cumhuriyetten sonra, tarikatlerin kaldırılmasına kadar sürüp gitti.

*

Alevîliğe hiçbir zaman, bir arikat diyemeyiz. Tarâkat değildir, çünkü herhangi bir adam, Bektâşiliği sever, bir babaya baş-vurur, kabul edilirse ihvân toplanır, hususî bir törenle tarîkate girer, Bektâşi olur. Bu adama «muhib» derler. Fakat hariçten birisi, Alevî olamaz. Alevî olmak için mutlaka Alevî babayla anadan, hiç olmazsa Alevî babadan gelmek lâzımdır. Yalnız şunu da söyliyelim ki Alevîlerde, kendilerinden olmayanlardan kız almak yoktur, alan, düşkün olur, yâni yoldan çıkmış sayılır. Bu adamın, düşkünlükten kurtulması, o kadının, yola alınmasıyla mümkündür ve bu da pek zordur. Alevî genci, ergenlik çağına gelince evli olmak ve kendisi de evlenmiş bulunmak şartıyla herhangi bir genci seçer, bu iki genç, dedeye baş-vururlar, hususî bir törenle, fi'len yola girmiş sayılırlar; karıları da kendileriyle beraber yola girmiştir. Alevîlik, tarikat değildir; çünkü bir Bektâşi, kendi tâbirlerince ikrar verir, soyunur, yâni varlığını dergâha verir, bir müddet, arakıyesiyle hizmet eder. Sonunda, kendisine taç giydirilir, derviş olur. Dervişe, ya kendi isteğiyle, yahut kardeşlerin dileğiyle, halîfe tarafından icâzet verilir. O derviş, baba, yâni şeyh olur, derviş ve muhib yetiştirmeye salâhiyet kazanır, yolunda ilerlerse ve lüzum görülürse halîfe de olabilir. Halbuki Alevî, dede, yâni Alevî şeyhi olamaz ve Alevîlikte, bu mertebeye varılmak için aşılması gereken dervişlik merhalesi yoktur. Dedeler, Alevîlere göre seyyiddir, yâni Muhammed Peygamberin soyundandır; ocakzâdedir, yâni yaşamış, yahut muhayyileden doğmuş bir eernin neslinden gelmiştir. Bektâşi olmak istiyen, dilediği babaya baş-vurup ondan nasib alır, yâni tarîkate girer. Halbuki Alevî genci, ergenlik çağına gelince, dilediği bir dedeye baş-vurup musâhib kavline giremez. Babası, dedesi, atası, hangi ocağın tâlibiyse, yâni hangi ocağa bağlıysa o da mutlaka o ocağın tâlibi olabilir. Nitekim dedenin de tâlibleri muayyendir ve onlar da, tâliblerinden başkalarını musâhib kavline alamazlar. Dedeler de, tâlibler gibi soy güderler. Dedelik, babadan oğula, yahud âilenin büyüğüne kalır ve dedenin, icâzet almasına lüzum yoktur.

Bütün bu izâhattan anlaşılıyor ki Alevîlik, bir tarikat değildir. Fakat bu yola, tam mânâsıyla mükemmel bir mezhep de diyemeyiz, çünkü usûlü, fîrûu, hiçbir vakit tesbit edilmiş sayılamaz. Alevîlik, olsa-olsa, iptidâî bir mezheptir, yahud iptidâî bir dindir.

Alevîlikle Bektâşîlik arasında bir ayrılık bulunmakla beraber müşterek noktalar da pek çoktur. Alî'yi Tanrı yerine koymak, hurâfevî bir şekilde Oniki İmamı ve «Açılama» da da anlattığımız gibi, Ondört Ma'sûmu tanımak, inançlarda, kökleri çok eski devirlere çıkan geleneklere yer vermek, kadınların da iştirâk ettiği sazlı, içkili mahabbet meclisleri kurmak, törende, aynı esas unsurları kabul etmek, aynı duâları okumak, başlıca birleşme temelleridir. Hattâ bu yüzden Bektâşîler, «Yol bir, sürekin bir» diyerek onları hoş görmüşlerdir, Perîşân Baba, sonradan bir ata-sözü gibi söylenegelen «Sürekin olsun, çörek olsun, Ehli Beyti sever olsun» sözünü söylemiştir. Zâten bu birliği, her iki zümrenin törenlerini de, Fütüvvet ehlinin törenlerinin mayalaması, sağlamıştır.

*

Safavîler, kuruluş devrelerinden itibaren, İran'da, tarikatlerin aleyhine hareket ettikleri halde Fütüvvet erbâbını korumuşlardır. Halkı tutarak saltanat kuran Şeyh Safioğulları, halkın ticâret ve zenâatla uğraşan kısmını ve çok defa yerli ve başı-bozuk bir asker tâifesi olmaktan ziyâde kaba-dayı ve anarşi unsuru hâline gelen Kılıçlı sınıfı ihmâl edemezlerdi. Fütüvvet erbâbını tutmaları, İran'da, Fütüvvetin Seyfi kolunu, şâhm fedâileri hâline getirmişti. Anadolu ve Rumelideyse Fütüvvet ehli, açıkça Safavîlerin propagandasını yapıyordu. Fâtih devrinde Seyyid Gaybî oğlu Şeyh Huseyn'in ve XVI. yüzyılda Seyyid Alâeddin oğlu Seyyid Muhammed-al-Razavî'nin 931 de (1524) yazdığı «Fütüvvet-nâme» ler, bunun en sağlam, iki delilidir. Bu propaganda, başarılı son-uçlar vermişti. Rumelideki Alevîler bile, Anadoludakiler gibi, Safavîleri, meşrû metbû tanıyorlar, gülbanklerinde, onları anıyorlar, zaman-zaman, yer-yer, onların adına isyanlar tertipliyorlardı. Sırası geldikçe İran'la savaşa giden Yenicîlerin pîrdaşları, yâni Bektâşîler, askere dayandıkları için İran taraftarlığını açıkça gösteremiyorlardı ve onlarda, bu taraftarlık, umumîleşmemişti. Fakat onların da, çok defa, «Üss-i Zafer» in dediği gibi, Türkiye'de, «şah kılıcı» salladıkları vardı (s. 202) ve bu hal, Safavîlerin nüfuzları, hattâ saltanatları, tarihe karıştıktan sonra da hayâlî bir şekilde süsüp gitti.

*

Türk dîvân edebiyatı, Arapça ve Farsça sözlerle örölmüş yabancı bir dil uydurarak İran klâsik edebiyatını taklitle gelişirken halk şâirleri de sazlariyle halkın dilini şiirleştiriyorlar, halkın duygularını dile getiriyorlardı.

XIII. yüzyılın ikinci yarısında ve XIV. yüzyılın ilk senelerinde büyük şâir Yunus Emre, heceyle yazdığı şiirlerle halk şâirlerine kılavuzluk edi-

yor, tükenmez bir ilham kaynağı hazırlıyordu. Said Emre, Şeyhoğlu Satu gibi şâirler, bu çığırını işlemekteydi.

Yunus'un şiirlerinde mistik karakter, büyük şâirin insânî görüşü ve hayat aşkıyla âdetâ görünmez bir hâle geliyor, hattâ o şiirler, lâıyk bir renge bürünüyordu. Fakat öbür şâirlerin şiirlerinde dinî unsur, esas unsuru teşkil etmedeydi.

XV. yüzyılda halk edebiyatı, dinî ve lâıyk olmak üzere iki kısma ayrıldı. Hece şiirleriyle Eşrefoğlu, Hacı Bayram, Halveti ve Kaadirî Yunuslar, XVI. ve XVII. yüzyıllarda Seyyid Seyfullah (Nızâmoğlu) ve Mısri-i Niyâzî, dinî-tasavvufî edebiyatı, temsil ediyordu. Bu şâirler, aruzla yazdıkları şiirlerde, dîvân edebiyatının kudretli şâirleri arasına katılamıyorlardı. Fakat Yunus yolunda yürüdükleri, onun edâsiyle ve heceyle yazdıkları zaman Yunus mu olabiliyorlardı? Ne gezer? Ona en fazla yaklaşanları bile Yunus'un ışığı altında, güneş ışığı karşısındaki yıldıza dönüşüyordu. Ancak bu şâirler, Yunus çığırını işliyorlar, onun, asırlar boyunca sürüp giden tesirini belirtiyorlardı.

Bu kısımdan başka, halk edebiyatında, bir de Varlık Birliği inancını, en ileri bir şekilde benimsiyen, din ve mezhep kayıtlarını tamamiyle yıkan, insânî görüşü, en yaygın ve özlü bir şekilde dile getiren, fakat duygudan ziyâde bilgiye, aşktan fazla mantığa dayanan «Melâmî-Hamzavî edebiyatı» adıyla ayırmamız icab eden bir zümre edebiyatı var. Kaynağı, gene Yunus olan bu edebiyat, XVI. yüzyılda, Kaygusuz Vizeli Alâeddin'le kurulmuştu.

«Alevî-Bektâşî edebiyatı» adını verdiğimiz zümre edebiyatının kaynağı da Yunus Emre'ydî. Bu da, tasavvufa dayanan halk edebiyatının bir koludur. Alevî-Bektâşî edebiyatını, niçin tasavvufa dayanan halk edebiyatından ayrı olarak ele alıyoruz? Karakter bakımından bu edebiyat, bu kadar orijinaliteye sahip midir? Bu soruyu, derhal, evet diye cevaplandırmamız gerekir.

«Alevî-Bektâşî edebiyatı», bu zümrenin geleneklerini, inançlarını, aralarında söylene-gelen ata-sözlerini, terimlerini ifâdelendirir, azizlerini över, onlara âit menkabeleri şiirleştirir, erkândan, âyinden bahseder. Yalnız bunlarla kalsaydı bile yine orijinal bir edebiyat olurdu. Fakat bunlarla kalmaz. Alaylı bir edâ kullanarak Ortodoks inancını iğneler, Tanrıyla şakalaşır, zâhidi taşlar, kızdırır. Bektâşîlere atfedilen fıkralardaki esprileri, bu edebiyatta da buluruz. Alevî-Bektâşî edebiyatında, Varlık Birliğinin akislerini, yahut tasavvufa âit hayalî telâkkileri, pek bulama-

yız. Zâten bu zümrenin tasavvufu, pek dışıdır. Buna karşılık Alî sevgisi, Oniki İmamı kutlayış, düşmanlarına düşmanlık, Alî-Bektâşî edebiyatının esas unsurlarından biridir ve Alî, Alevî-Bektâşî şiirinde Tanrılaşır.

Alevî-Bektâşî edebiyatında dünya sevgisi, yaşayışa ve dünya nimetlerine bağlılık da önemli bir yer alır ve bu yüzden, bu edebiyatta realite, gerçekten de canlıdır. Sırası geldikçe bu edebiyatta tarih bile, dile gelir, duyulan sevgi, yahut beslenen kin, heyecanlı bir tarzda şiir çerçevesine girer.

Bütün bu hususiyetler, Alevî-Bektâşî edebiyatına, o kadar canlı karakterler vermiştir ki mesleğine, mezhebine tam bağlı bir Bektâşî, aruzla bile yazsa, dîvân şâirlerinden bam-başka bir edâyâ sahib olur. XVI. yüzyılın ilk yarısında ölen Yenicevardarlı Hayretî, bu çeşit bir şâirdir ve şiirleriyle, sözümüze, kudretli deliller verir.

*

Kaynağını Yunus Emre'de bulan Alevî-Bektâşî edebiyatı, XIV. yüzyılda, Kaygusuz Abdal'la kurulmuştur. Dünya nimetlerine hasret çeken, esrara da fazla düşkün olan bu kudretli şâir, hasretlerini anlatırken âdetâ sürrealist bir şâir kesilir. Nazımda olduğu gibi nesirde de, gerçekten orijinal bir kudret olan Kaygusuz Abdal'dan sonra XV. yüzyılda, «Hatâyî» mahlasıyla ve daha çok heceyle şiirler yazan Şah İsmail-i Safavî, Alevî-Bektâşî edebiyatının en didaktik şâiridir. Fakat kuvvetli duygusu, coşkun heyecanı, özlü inancı, didaktik şiirlere bile canlı bir şi'riyet vermiştir. XVI. yüzyılda, tertiplelediği isyan son-ucunda Sivas'ta asılan Pîr Sultan Abdal'sa bu edebiyatın en lirik şâiridir. Buluşlarındaki canlılık, hayat sevgisi ve insanî görüş, en kudretli şâirlere bile nasib olmayacak kadar üstündür. Pîr Sultan'ın mensuplarından Kul Himmet ve onun çağdaşı Huseynî de, Pîr Sultan'a yaklaşan şâirlerdendir.

XVI.-XVII. yüzyıllardan sonra Alevî-Bektâşî edebiyatı, donuk bir hale gelmiş, söylenen sözler, söylenmiş, herşey, olup-bitmiştir. Bu bakımdan şiirler, bir tekrardan ibârettir. Fakat XIX. yüzyılda, sosyal hayattaki değişiklik, bu edebiyata da tesir etmiş, Seyrânî, bu değişikliği, bâzı kere taşlamalarla, bâzı kere yeni bir görüşle tesbite muvaffak olmuştur. Ancak gerek Seyrânî'nin, gerek asrımızın en kuvvetli bir sanatkarı olan Neyzen Tevfik Kolaylı'nın şiirleri, artık zümrevî mâhiyetten çıkmış durumdadır.

*

Şimdiye kadar, Alevî-Bektâşî edebiyatından örnekler verilmiş, seçmeler yapılmıştır. Fakat bunların bir kısmı, Derviş Rûhullah'ın «Bektâşî

Nefeslerin» gibi rastgele toplanmış, araya, son devre Melâmîlerinden Vasfî, Hamzavîlerden Oğlanlarşeyhi İbrâhim, onun halifesi Gaybî Sun'ullah gibi Bektâşîlikle ilgisi olmıyanların şiirleri de girmiştir. Sâdeddin Nüzhet'in «Bektâşî Şâirleri» ise, şiirlerin güzelliğinden ziyâde, ömründe bir kere, nasılsa bir nefes söylemiş olan, yahud adına bir nefes söylenmiş bulunan bütün şâirleri, bir araya toplamak amacını gütmüştür.

Biz, bu antolojide, herşeyden önce şiirlerin güzelliğini gözettik. Şiirleri topladıktan sonra bölümledik. «Kendilerince Kendileri, Dûvâzdeh İmâm, Mersiyeler, Birlik, Devriyeler, İran'a Bağlılık, Övüş, Ahlâk ve İnançlar, Erkândan Bahseden Şiirler, Söz, Giyim-Kuşam, Aşk, İnançları Tenkid, Kadın Dâvâsı, İnsânî Görüş, Mânîler» bölümlerine ayırdık. Her bölüme, ayrı bir ön-söz ekledik ve bu suretle o bölümün özelliğini belirttik.

Antolojiyi nasıl hazırladığımızı da bu suretle belirttikten sonra, şiirlerini aldığımız şâirler hakkında, alfabe sırasıyla ve kısaca bilgi veriyoruz:

Abdal: Bu şâirin kim olduğunu bilmiyoruz. İhtimâl Pîr Sultan Abdal'dır.

Abdal Musa: Bektâşîlerin rivâyetine göre Hacı Bektaş'ın amıcası Haydar Ata'nın oğlu Hasan Gazi'nin oğludur, Âşık Paşa-zâde, Abdal Musa'nın, Bursa fethine karıştığını, hattâ bir savaşta, külâhı düşen bir askere, başındaki sivri külâhı giydirdiğini ve bu yüzden Yenicerilerin, Hacı Bektaş'a nisbet iddîâ ettiklerini yazar.

Abdal Musa'nın, Bursa'da bir mezarı vardır, bu zâta âit bir mezar ve tekke de Elmalı'ya yakın Tekkeköyü'ndedir. Bütün Alevî ve Bektâşîler, Abdal Musa'nın, bu köyde yattığını kabul ederler. Bektâşîliğin ve Bektâşî edebiyatının kurucularından biri ve en önemlisi olan Kaygusuz Abdal, şiirlerinde, Abdal Musa'nın dervîşi olduğunu söyler ve bu şiirlerden, onun, Elmalı havâlisinde yaşadığı anlaşılır. Ayrıca Abdal Musa adına yazılan «Vilâyet-nâme» de, onu, bu havzada yaşatır.

Bu rivâyetler karşısında, biri Bursa'da, öbürü Elmalı'da yatan iki Abdal Musa kabul edenler vardır. Fakat kaynakların, bir tek Abdal Musa'dan başka bir diğer Abdal Musa'ya işâret bile etmedikleri düşünülürse Bursa'daki mezarın, Bursa fethinde bulunması bakımından, sûfîlerde âdet olduğu veçhile bu zâtın adına kurulmuş bir makam olduğu, doğruya en yakın bir ihtimal olarak kabul edilebilir.

Abdal Musa'nın, Hacı Bektaş'la, soy bakımından yakınlığı olup olmadığı şüpheliyse de, adından da anlaşıldığı gibi bu azizin, Horasan erlerinden, yâni Melâmetîlerden ve babalılardan olduğu, Gazi Erenlerle, meselâ Geyikli Baba'yla münasebeti bulunduğu muhakkaktır. Bir şiirinde de, kendisini Horasanlılardan olarak tanıtır ve doğum yerinin, İran Azerbaycan'ındaki «Hoy» kasabası olduğunu, Hacı Bektaş halifesi Hâcım Sultan'a mensup bulunduğunu söyler. Yine Âşık Paşa-zâde'den, onun, bir müddet Hacı Bektaş tekkesinde oturduğunu da anlıyoruz.

Ali (Derviş): Osmanogullariyle Safavîler arasındaki siyasi rekabet zamanında yaşadığı, nefeslerinden anlaşılan bir Pîr Ali vardır. Bu zâtın, aynı şâir olması ihtimâli var.

Azbî: Meşhur Mısırî-i Niyâzî'yi (ölm. 1693), Limni'ye, sürgüne götüren Mustafa Çavuş'tur. Niyâzî'ye intisab etmiş, 1729-30 da ölen Elvan Çelebi'den de Bektâşî babalığı almıştır. Merdivenköyündeki Şahkulu Sultan Bektâşî dergâhında baba iken 1747 de ölmüş, dergâhın bahçesine gömülmüştür. Niyâzî dîvânını, baştan-başa tahmîs etmiştir ve bu eseri basılmıştır. Aruzla ve heceyle yazdığı şiirlerden meydana gelen dîvânı, basılmamıştır.

Azmî: Hal tercemesine ve devrine âit bir bilgimiz yoktur. Şiirlerinde, Yunus tesiri görülmektedir.

Balı Sultan: Hacı Bektaş tekkesinde, ayrı bir türbede yatan bu azizin, türbe kapısının üstündeki kitâbe, Hacı Bektaş oğlu Rasûl Balı'nın oğlu Hızır Balı olduğunun gösteriyor. İcâzetnâmelerdeyse Mürsel Baba'nın oğludur. Mürsel Baba, Yusuf Balı'nın, Yusuf Balı, Rasûl Balı'nın, Rasûl Balı, Hızır Lala'nın, o da Hacı Bektaş'ın kız edindiği Kadıncık Ana'nın ve zevci, İdris Hoca'nın oğludur. Hacı Bektaş'm, Mevlânâ ile çağdaş olduğu ve XIII. yüzyılda yaşadığı düşünülecek olursa türbe kitâbesinin yanlış olduğu meydana çıkar. Bektâşîler tarafından ikinci pîr sayılan, 1516 da ölen ve Balım Sultan diye anılan bu zât, rivâyete göre mücerredliği, yâni evlenmemeyi erknâ olarak kurmuştur.

Behlül Dânâ: Hal tercemesine âit birşey bilmiyoruz.

Budalâ: Budalâ ve Kul Budalâ mahlâslarıyla şiirleri olan bu şâirin de kim olduğunu bilmiyoruz.

Celâli Baba: Bayburd'un Tahsini köyündendir. XIX. yüzyılın ortalarında doğmuş, 1915 te ölmüştür.

Cesârî: 1827 de sağ olduğunu, kendisinin bir yazısından anlıyoruz. Mevlî ve Bektâşîdir.

Ceyhûnî: Erzurumludur. İstanbul'da, Yedikule Bektâşî Tekkesi Şeyhi Hasan Babaya intisab etmiş, uzun bir ömür sürmüş, 1888 sularında ölmüştür.

Dedemoğlu: Son yüzyıllarda yaşayan bir şâir olısa gerektir. Hal tercemesini bilemiyoruz.

Dertli: Gerede'ye bir saatlik mesâfede bulunan Çağa nahiyesine tâbi Şahneler köyündendir. Babası, Bayraktar Ali Ağa adlı bir köylüdür. 1770 te doğmuştur. Adı, İbrahim'dir. İstanbul'da, Konyada bulunmuş, Mısır'a gitmiş, Haymana aşireti beylerinden Âlişan Beye ve Bolu beylerine hizmet etmiş, Ankara'da 1874 te ölmüştür. Halk şâirleri arasında büyük bir şöhrat kazanan Dertli, bilhassa divân şâirlerinin tesirine kapılmıştır.

Dertli Kemter: Bu şâirin, bundan önceki Dertli'den başka ve ondan daha eski bir şâir olduğunu sanıyoruz

Derun Abdal: XVII. yüzyılda yaşamış bir Bektâşî olduğunu sanıyoruz.

Er Mustafa: Kul Mustafa mahlâsıyla şiirleri bulunan şâir olsa gerektir.

Fedâyî: Bu şâir hakkında hiçbir bilgimiz yok.

Fennî: Mora Yenişehirlidir. Bektâşî ve Hurûfî olan bu zât, babalık almış ve kendi evinde erkân yürütmüş, aruzla yazdığı şiirlerde muvaffak olmuş bir şâirdir. 1890 da ölmüştür.

Gedâî Muslu: Evliyâ Çelebi, halk şâirleri arasında «Gedâ Muslu»yu da sayar. XVII. yüzyılda yaşayan ve Cezâyir'de bulunan Yeniçeri şâirlerinden olduğunu, bir nefesinden anlıyoruz.

Genc Abdal: «Hacı Bektaş Vilâyet-nâmesi»nde Genç Abdal adlı bir derişin, tam bir masal örneği olan seyahati, sevgisi, başından geçen olaylar, uzun-uzadıya anlatılır. XVI. yüzyılda, yaşıyan ve Hacı Bektaş tekkesine dedebaba olan Sersem Abdal (Sersem Ali Dede-baba) da bir şiirinde, Genc Abdal'ı, Hacı Bektaş ve Sarı Saltuk'la beraber anar. İhtimal Hacı Bektaş devrinde, yahud ona yakın çağlarda bu adla anılan bir Bektâşî zizi vardır. Bektâşilerce Güvenc Abdal mahlâsını taşıyan şiirler, bu zâtındır ve asıl adı «Güvenc» iken halk ağzında «Genc» diye anıla-gelmiştir. Ancak, bu mahlâsı taşıyan şiirin, dil bakımından yeni olduğunu da kaydetmemiz gerekir.

Gubârî: Bu şâir hakkında da bilgimiz yok.

Güvenc Abdal: Genc Abdal'a bakınız.

Hacı Bektaş: Hacı Bektaş mahlâsını taşıyan şiirlerin, Bektâşiliğın, kendisine nisbet edildiği Hacı Bektaş-ı Velî'ye âid olmasına ihtimal yoktur. Hacı Bektaş'a âid, elimizde buulnan «Şathiye»nin dili, bu şiirlerdeki dilden tamamıyla ayrıdır. Hacı Bektaş-ı Velî'nin nefes evlâdı sayılan ve İdris Hoca'nın soyundan gelen üç tane «Bektaş Çelebi» vardır. Bir tanesi, 1544 te çelebîlik makamına geçen ve 1580 de ölen, Zehr-nûş Yusuf Balı oğlu Bektaş Çelebi'dir. İkincisi, 1607 den 1632 tarihine kadar çelebilik makamında bulunan Rasûl Balı Çelebi oğlu Bektaş Çelebi'dir. Üçüncüsü, 1759 dan 1761 e kadar çelebilik eden Bektaş Çelebi'dir ve bu zât, Hacı Bektaş kazâsında, kendisine âit türbede yatar. Bu şiirlerin, bu üç Bektaş Çelebi'den hangisine âid olduğunu, kesin olarak söylememize imkân yoktur. Ancak dil bakımından, zamanla ve elden ele, dilden dile değişip yenileşmesine rağmen, haylı eski karakteri koruması, ilk Bektaş Çelebi'nin olması ihtimalini kuvvetlendirir.

Hakkı: 1925-26 da, Yeniçeriliğın kaldırılması üzerine, Hacı Bektaş'ı kendilerine pîr tanımaları yüzünden Bektâşîlerin de kırılması ve Bektâşiliğın kaldırılması, Bektâşî tekkelerinin Nakşbendîlere verilmesi üzerine bir ağıt yazması, bu halk şâirinin, XIX. yüzyılda yaşadığını gösteriyor. Yazdığı ağıt, kendisinin Hacı Bektaş'lı olduğunu da belirtmedir.

Hamdî: Kim olduğunu bilmiyoruz.

Harabî: 1853 te doğmuş, 1915 te ölmüştür. İstanbulludur. Asıl adı Ahmed Edip'tir. Bahriye kâtiplerindendi. Tekâüd olan Edip Harabî, evinde, Bektâşî âyini yapardı. Bektâşîler, babalık icâzetnâmesi olmadığı halde babalık eden bu zâta kızmakla beraber onun şiirlerini okumaktan da geri durmazlardı. Hele onun:

Kâf u nun hitâbı ızhâr olmadan

mısraıyla başlıyan nefesini bilmiyen Bektâşî yoktur diyebiliriz.

Edib Harabî, aruzla ve heceyle gayet kolay şiir söylerdi. Zamanının edebî cereyanlarına da yabancı kalmamış, fakat yeniyi tutamamış, dîvân şâirleri safına katılarak yenileri kınamıştı. Şiirlerinde, Bektâşî edebiyatının bir karakteri olan alay, pek açık bir surette görünür. Fakat artık bu edebiyatta, söylenmemiş söz kalmadığı için Harabî, pek geç gelmiş ve söylenenleri, daha şâirce ve güzel değil de, daha alaylıca ve rahat söyleyebilmiştir. Kadın dâvasını da ele alan Harabî, «Naciye» ve «Zehra» mahlûslarıyla yazdığı iki nefeste, kadının, hiçbir vakit erkekten aşağı olmadığını savunmuştur. Altı yüz sahifelik bir dîvânı vardır.

Hasan Dede: Gerçekten de pek yüksek bir şâir olan Hasan Dede'nin kim olduğunu bilemiyoruz. Alevîlerin bir kısmı, Keskin'de yatan ve «Karpuzu Büyük Hasan Dede» diye anılan azizin, bu Hasan Dede olduğunu söylüyorlar.

Eşrefoğlu al haberi

mısraıyla başlıyan şiirini, Kaadiriyye tarikatini Anadolu'da yayan, Hacı Bayram'ın damadı olan ve Eşrefoğlu mahlûsını kullanan Eşrefzâde Abdullâh-ı Rûmî'nin (ölm. 1469):

Tecellî şevk-ı didârın beni mest eyledi hayrân

ilâhisine ve bu ilâhîdeki övünmesine karşılık olarak yazdığı rivâyet edilir. Üç tâne bestesi olan bu nefes dolayısıyla onun, ancak XV. yüzyılda yaşamış bir Bektâşî azizi olduğunu anlıyabiliyoruz.

Hâşim Mustafa Baba: Celvetî şeyhlerindendir ve Üsküdar'da, İnâdiyedeki tekkesinde şeyhlik etmiştir. Celvetîlikten Hâşimî kolunu kuran bu zât, Melâmîliğe de intisab etmiş, hattâ bir aralık kutupluk dâvâsına kalkışmıştır. Aynı zamanda 1956-57 de, İstanbul'da ölen ve Hâşim Baba tekkesinin karşısına gömülen Mısır, Kasr-al-Ayn şeyhi Hasan Babadan Bektâşî olan ve 1803 te ölen Abdüllâtîf çe-

lebirden babalık ve halifelik icâzeti alan Hâşim Baba, dört yıl kadar Hacı Bektaş tekkesinde dedebabalık da yapmış ve nihayet 1782-83 te ölmüş, tekkesinin yanına gömülmüştür. Divânı ve Makalâtı basılmıştır.

Hatâyî: 1486-87 de doğdu. Asıl adı İsmail'dir. XIII.-XIV. yüzyıllarda yaşıyan, Halvetîlikle Kalenderîliği birleştirerek Safaviyye-Erdebîliyye denen bir tarikat kuran Şeyh İshak Safiyyeddin'in soyundandır. Genç yaşında, Azerbaycan'daki Şîî aşiretleri, etrafına toplayıp Şirvan, Azerbaycan ve Irak ülkelerini zaptetmiş, Özbek Hanını mağlûb etmiş ve öldürtmüştür. Anadolu'ya gönderdiği halifelerle Alevîleri elde etmeye muvaffak olmuş, II. Bayezid'in zaafından faydalanıp doğu illerine akınlar yapmış, nihayet 1510 da Yâvuz Selim'le Çaldıran'da çarpışıp bozguna uğramıştır. Şah İsmail, bundan sonra Avrupa hükümdarlarıyla uyuşmaya çalışmış, 1517 de Papa X. Leon ve Kayser Maksimiyân'la birleşmek istemiştir. Sonradan V. Karl, kendisiyle ittifak teklifinde bulunmuş, fakat bu birlik, bir tasavvur hâlinde kalmıştır.

1524 te Erdebil de ölen Şah İsmail «Hatâyî» mahlâsiyla ve aruz ve heceyle yazdığı Türkçe şiirlerde, mezhebinin propagandasını, başarıyla yapmıştır. Hatâyî, gerçekten de büyük ve içli bir şâirdir ve Alevî-Bektâşî edebiyatında eşsiz bir yeri vardır.

Hayretî: XVI. yüzyıl şâirlerindendir ve Mevlevî şâir Yûsuf Sîne-çâk'in kardeşidir. Önce Gülşenî olmuş, sonra Bektâşîliğe intisab etmiştir. Divânı basılmamıştır. Gerçekten de orijinal buluşlarıyla, mert ve serkeş edâsiyle, içli ve özlü sevgisiyle, Rumeli leventlerini, yalı boylarını, mahallî hayatı belirten, beşerî duyguları ifade eden şiirleriyle üstün ve eşsiz şâirlerden biri olduğu muhakkaktır. Hayatının sonlarında gözleri görmez olan Hayretî, 1534 te, memleketi olan Yenicevardar'da ölmüştür.

Huseynî: XVII. yüzyılda yaşadığını, Pîr Sultan Abdal'ın dervişi Kul Himmet'e sorusundan ve onun cevabından anlıyoruz. İhtimal bu şâir de, Pîr Sultan mensuplarından. Elimizde az miktarda şiiri olmakla beraber Pîr Sultan derecesinde ve hiç olmazsa ona yakın, gerçek bir şâir olduğunu, bu şiirle anlıyoruz.

Hüsni: 1892 de ölen ve Perişân Dede Babadan babalık almış bulunan bir Hüsni Baba, bir de Kilitbahır'da İrşâdî tekkesinde baba olan ve İrşâdî'den icâzet alan Uşşâkî ve Bektâşî Hüsni Baba vardır; bu zât, 1923 te ölmüştür. Hüsni mahlâslı şiirlerin, bu ikisinden biri-

ne, yahut bir başka Hüsnî'ye âid olduğunu kesin olarak söyleyemeyiz.

Kalender Abdal: Kanunî Süleyman zamanında, büyük bir isyan tertib eden, nihayet resmî Yeniçeri ordusu tarafından mağlûb edilip 1527 de öldürülen ve Balı Sultan'ın kardeşi olan Kalender Çelebi olsa gerektir. Bektâşîler tarafından «Şah Kalender, Genç Kalender, Civan Kalender» diye anılan Kalender Çelebi, Balı Sultan türbesinde gömülüdür. Aruz ve heceyle şiirleri var.

Karaca Ahmed: Bu mahlâsı taşıyan şiirlerin, Bektâşî geleneğine giren Karaca Ahmed'e âid olup olmadığı, çok şüphelidir.

Kara Hamza: Çok iyi bir şâir olan Kara Hamza'nın, Cezâyir leventlerinden olduğunu, bir nefesinden anlıyoruz.

Kararsız Veli: Kim olduğu hakkında bir bilgimiz yoktur.

Kasım: Kesriye Bektâşî tekkesinde bir Kasım Baba yatmaktadır. Yunus'a nazîresi olan bir Molla Kasım da var. Bu mahlâsı taşıyan şiirlerin bu ikisinden birine, yahut bir başka Kasım'a âid olması ihtimali vardır.

Kasîmî: Otman Baba Kalenderîlerindendir. Ancak Otman Baba dervişleri, Bektâşîler tarafından temsil edildikten ve Otman Baba, bir Bektâşî azizi tanınıp tekkesi, Bektâşî tekkesi olduktan sonra, yâni XVI. yüzyılda, yahut bundan daha sonra yaşadığı muhakkaktır. Kuvevtli bir hurûfidir.

Kaygusuz Abdal: Birçok şiirlerinde, Abdal Musa dervîşi olduğunu, açıkça söyler. Bu bakımdan Kaygusuz'un, XIV. yüzyılda yaşadığını, nihayet XV. asrın ilk yıllarında öldüğünü kabul etmek icab eder. Antalyalı ve bir beyin oğlu olduğu, Menâkıb'ında yazılıdır. Mısır'daki Bektâşî tekkesinin kurucusu sayılır ve bu tekke, Bektâşîlerin, dört halife makamından biridir.

Alevî-Bektâşî şiirinin kurucusu sayabileceğimiz Kaygusuz, pek orijinaldir. Gayet rahat ve ter-temiz şiirler söyler. Bâzan cinsî temâyül, çok defa da güzelim yemeklerin hasreti, aynı zamanda esrara düşkünlük, onun, birçok şiirlerini, âdetâ sürrealist bir renge boyar.

Nesri de şiirlerinin edâsını taşır ve şiirleri kadar kuvvetli ve orijinaldir.

Kazak Abdal: Kaygusuz tarzında şiirleri vardır. Orijinal bir şâir olan Kazak Abdal'ın adı, bir şiirinden anladığımız gibi Ahmet'tir. Balı Sultan'ın mensuplarından olduğunu, onu, bütün hususiyetleriyle, giyimiyle kuşamıyla, cezbesiyle, konuşma, hattâ yürüme tarzıyla belirten bir şiirinden anlıyoruz.

Kemâl: XIX. yüzyılda yaşayan ve ömrünü gezmekle geçiren bir Bek-tâşi şâiridir.

Koyunoğlu: Osmanoğullarıyla Safavîlerin savaşları devrinde, yâni XVII. yüzyılda yaşadığını sanıyoruz.

Kul Himmet: Bir şiirinden açıkça anlıyoruz ki Kul Himmet, Pîr Sultan Abdal'ın dervişlerindendir. Pîr Sultan kadar orijinal, içli ve özlü bir şâirdir. XVII. yüzyılda yaşamıştır.

Kul Mustafa: İran-Osmanlı siyasî rekabeti devrinde yaşadığını, sürgüne gittiğini anlatan ve Teslim Abdal'dan yardım istiyen bir şiirin-den anlıyoruz.

Kul Huseyn: Huseynî mahlâsıyla şiirler yazan ve Kul Himmet'le çağ-daş olan şâir olması ihtimâli vardır.

Kul Yusuf: Pîr Sultan Abdal, bir şiirinde «Kul Yusuf» adlı bir azizden bahseder. İhtimâl Kul Yusuf, budur.

Lala Sultan: Azerbaycan'da yaşadığını, lehçesinden anlıyoruz. İhtimâl İsmail Safavî, yahut Şah Tahmasb devrinde yaşamıştır.

Mihrabî: Mihrabî İbrâhim Baba, Kırım Hanzâdelerindendir. Gençliğinde bahriye sınıfına girmiş, kolağalığına kadar yükselmiştir. İstanbul'da, Sütölce Bektâşi tekkesinde Münir Babaya intisab etmiş, aynı tekkede derviş olmuş ve rehberlik hizmetinde bulunmuştur. Ahmed Cemâleddin Çelebi'yle babaların arası açıldığı sıralarda İstanbul'dan, babalar tarafından vekil edilerek Hacı Bektaş'a gönderilmiş, orada, Ahmed Cemâleddin Çelebi tarafından,

kendisine icâzet verilerek baba yapılmıştır. Ekseri zamanını demle ve cezbe âleminde geçiren ve birkaç kişiden başka kimseye nasip vermeyen Mihrâbî, 1919 da, İstanbul'da vefât etmiştir.

Aruzla ve heceyle yazdığı şiirler, gerçekten de güzeldir. Mihrâbî, bilhassa hurufiliğe inanmış bir Bektâşî babasıdır.

Mir'âtî: İcâzetli hocalardan olan ve Hacı Bektaş Tekkesi Şeyhi Tûrâbî Ali Dede Babadan (ölm. 1839) nasib alan Mir'âtî, Kalecik'lidir. Sazıyla yer yer gezer, muammâ asar, şâirlerle boy ölçüşürdü. Şiirleri, güzelcedir.

Muhyiddin Abdal: Bektâşî şâirleri arasında gerçekten de orijinal ve çok kuvvetli bir şâirdir. Hurufî inancını, bütün varlığıyla benimsemiştir. 1478 de ölen hurufî ve Kalenderî, Otman Babaya bağlıdır. Otman Babanın, dervişlerinden Küçük Abdal tarafından yazılan «Vilâyet-nâme» sinden de anlaşıldığı veçhile Bektâşîlerle arası, pek iyi değildir. Fakat sonradan Bektâşîler, bu azizi, kendilerinden saymışlar ve tekkesi, bir Bektâşî tekkesi olmuştur. Muhyiddin Abdal, «Fazîlet-nâme» sâhibi Yemîni'nin, açıkça bildirdiği gibi 1495-96 da, Otman Baba tâlipleri tarafından kutup tanınan Akyazılı'dan, 1516 da ölen Balı Sultan'dan bahsettiğine göre bunlardan sonra yaşamıştır. Her halde XVI. yüzyılda, nihâyet XVII. yüzyılın başlarında yaşamıştır.

Nâcî (Külsum Bacı): Turhala'lıdır. Çamlıca Bektâşî Tekkesi Şeyhi Nûrî Babaya intisab etmiştir. Fakat son zamanlarında, Halvetîliğin Şa'bânî kolundan gelen ve hâliyle, Melâmeti temsil eden Fâtih türbedârı Ahmed Amiş'e ulaşmış ve Melâmet neş'esine sâhib olmuştur. 1928 de, İstanbul'da ölmüştür. Şiirlerinde, Varlık Birliğinin sınırsız zevki vardır. Bâzı nefeslerinde Külsum, bâzı nefeslerinde Nâcî mahlâsını kullanmıştır.

Necmî: Mora Yenişehirli Fennî Babanın küçük kardeşidir. Hurufîliği temsil eden şiirleri vardır. Melâmet neş'esine de sâhiptir. Kardeşinden birkaç yıl sonra ölmüştür.

Nesîmî: XV. yüzyılın başlarında, inancı ve şiirleri yüzünden, Haleb'de derisi yüzülerek öldürülen ve hurufiliğin kurucusu Fazlûllâh'ın halîfesi olan Seyyid Nesîmî olmasa gerektir. Esâsen «Kul Nesîmî» mahlâslı bâzı şiirleri de var.

Neyzen Tevfik: Neyiyle, meyiyle bir âlem olan, şi'riyle insanı ve insanlığı dile getiren, yanan, yakılan, kınayan, kınanan, bir volkan gibi püsküren, kükriyen, bir deniz gibi coşup şahlanan bu müstesnâ şâir, İzmir Mevlevî Şeyhi Şâkir Dedeye intisâb ederek Mevlevî olmuş, İstanbul'da, Sütlüce Bektâşî Şeyhi Münîr Babaya intisab edip Bektâşîliğe girmiş, fakat nihâyet tarikatlerin değil, mezheplerin ve dinlerin bile üstüne çıkmıştır. 1953 Ocak ayının yirmi sekizinci Çarşamba günü, gönüllere gömülen Neyzen'i, Bektâşî şâirleri arasında anışımızın sebebi, onun bâzı şiirlerinde, Bektâşî edebiyatının karakterlerinin bulunmasından ziyâde, dâimâ okuyan ve bir an bile kendi kendisini îmâlden geri kalmıyan bu mütefekkir insanın dilinde, bu eskimiş ve dilden dile devrede-edip yıpranmış, hayâtîyetini kaybetmiş konuların, nasıl canlı, asrî ve orijinal bir ifâdeye büründüğünü göstermektedir.

Noksânî: Hakkında bir bilgimiz yoktur.

Perişan Baba: Hacı Hasan Dede Babadan sonra bir müddet Hacı Bektaş tekkesinde dedebabalık eden Konyalı Perişan Mehmet Dede Baba, bu makamdan ayrıldıktan sonra bir müddet sayâhatle vakit geçirmiş, bundan sonra da Yedikule'deki Bektâşî tekkesinde oturmuş ve 1875 te, Hacıbektaş'ta ölmüş, oraya gömülmüştür.

Pir Ali: Osmanoğullarıyla Safavîlerin arasının açık olduğu devirlerde ve ihtimâl Şah İsmail'in mağlûbiyetinden sonra yazdığı şiir, yaşadığı çağı açıklamadadır.

Pir Mehmet: Elimizde, pek az şiirleri olan bu şâirin, Pir Sultan Abdal'ın oğlu olduğunu, bir nefesinden anlıyoruz.

Pir Sultan Abdal: Şah Tahmasb devrinde, Anadolu'da bir isyan hareketinin başına geçen ve Sivas'ta asılan Pir Sultan Abdal, Bektâşî edebiyatının en lirik ve orijinal şâiridir. Buluşlarındaki kudret, ifâdesindeki içlilik, mevzûlarındaki hayatiyet bakımından bu zümre edebiyatında eşi yoktur desek, hiç de yanılmamış oluruz.

Rûhî (Beybaba): Medrese tahsili görüp icâzetnâme alan, kadılıklarda bulunan Rûhî, V. Murad'la münâsebeti yüzünden İzmir'e sürülmüş, oraya yerleşmiştir. İzmir'de Hazine avukatlığı yapan Rûhî

Beybaba, konağında Bektâşî âyini icrâ ederdi. İstanbul'da, Rumelihisarı'ndaki Şehitlik Bektâşî Tekkesi Şeyhi, Halife Abdün-nâfi' Babadan icâzet almıştır. 1898 de İzmir'de vefât eden Rûhî, yalnız şâirliğiyle değil, esprileriyle de şöhret kazanmış ve İzmir-de, bir irfân muhiti yapmış bir şâirdir.

Sâdık: 1897 de ölen bir Sâdık Babadan başka bu mahlâsı kullanan şâirlerin olduğu da muhakkaktır.

Said Emre: Hacı Bektâş'a kavuşan, onun «Makaalât»ını, Arapçadan Türkçeye nesir olarak çeviren ve Hacı Bektâş'tan sonra, halifesi, Hacım Sultan'a intisab eden Said Emre, «Hacı Bektâş Vilâyet-nâmesi»ne göre, Aksaraylı Molla Sâdeddin'dir. XIII.-XIV. yüzyılda yaşayan ve Yunus Emre'nin yolunu güden kudretli bir şâirdir.

Seher Abdal: Aruzla yazdığı «Helvâ vü Nân» adlı mesnevîden anladığımıza göre Battal Gazi'yi pîr tanıyan Rum abdallarındandır (Fazilet-nâme, basma nü. İst. 1325-1327, s. 298-303). Bu bakımdan, bu zât, XVI.-XVII. yüzyıllarda yaşayan bir şâir olsa gerektir.

Selâmî: 1585 te ölen Zeynî Selâmî Mustafa'dan başka Mısri-i Niyâzî'nin aleyhinde bulunan ve 1629-30 da ölen ve Kısıklı'ya gömülen Selâmî Ali vardır. Ayrıca 1813 te, İstanbul'da ölen Nakşbendî, İzmirli Selâmî Mustafa vardır. Şevk-ı tarab makamından besteleyen naatiyle meşhur olan bu zâtın da diğerleri gibi Bektâşîlikle ilgisi yoktur zannındayız. Her halde bunlardan başka bir Bektâşî Selâmî de olsa gerek.

Sersem Abdal: Kalender Sultan'ın öldürülmesinden sonra Hacı Bektâş tekkesi, yirmi üç yıl boş kalmış, 1551 de, vezirken vezirliği terk edip Bâli Sultan'a intisab etmiş olan Sersem Ali Baba, dergâha gelip mücerret babalığını temsile başlamış, 1569-70 te ölmüştür. Bektâşîlerce Sersem Abdal mahlâsını taşıyan şiirler, bu zâtındır.

Seyrânî: 1807 de Everek'te doğmuştur. Babası, bir mahalle mescidinin imamıdır. Seyrânî, medrese tahsili görmüş, Abdülmecid zamanında İstanbul'a gelmiş, hecivleri yüzünden tâkibe uğramış, memleketine kaçmıştır. Son demleri, cezbe âleminde geçen Seyrânî, 1866 da ölmüştür.

Seyrânî'nin çok güzel bir dili, bütün insanları kavrayan beşerî bir dünya görüşü, sosyal olayları inceliyen keskin bir zekâsı vardır. Son devirlerin en kudretli bir halk şâiridir. Onun şiirleri, zümre çerçevesinden tamâmiyle taşmış, bütün halka mal olmuştur.

Şâhi: Bu şâir hakkında hiçbir bilgimiz yok. Ancak, Bektâşî erkânından, hem de tam bir şekilde bahseden nefesi, bize, bu şâirin, Bektâşîliğin kuruluşundan sonra, yâni hiç olmazsa XVI. yüzyılda, hattâ bu yüzyılın sonlarında yaşadığı hakkında bir fikir verebiliyor.

Şeyhoğlu Satu: Bir şiiri, Yunus dîvânına girmiş olan bu şâir hakkında da hiçbir şey bilmiyoruz. Yalnız, kendi ifâdesinden de anlıyoruz ki Yunus'tan sonra yaşamıştır, onun mensub olduğu zümredendir; dil bakımından da Yunus'un çağından çok uzak bir çağda yaşamamıştır.

Şîri: «Hacı Bektaş» ve «Bektaş» mahlâslı şiirleri de bulunan bir şâirin diğer bir mahlâsı da «Şîri»dir diyenler vardır. Bektâşîlere göre «Şîri», Hacı Bektaş-ı Velî'nin mahlâsıdır. Bâzılarına göreyse «Şîri» ve «Bektaş» mahlâslı şiirler, Bektâşî çelebilerinden III. Bektaş Çelebinindir (Hacı Bektaş maddesine de bakınız).

Teslim Abdal: Denizli'de, bu adı taşıyan bir merkat vardır. Şiirlerine nazaran bu şâir, Osmanoğullarıyla Safavîlerin savaş devirlerinde yaşamıştır.

Türâbî: 1868 de, Hacı Bektaş tekkesi şeyhi iken vefat eden Yanbolları Türâbî Ali Dedeabadır. Zamanında, halk şâirleri arasında büyük bir şöhret kazanmış olan Türâbî, daha ziyade aruzla, fakat gerçekten de acemice, kırık-düzen şiirler yazmıştır. Dîvân edebiyatının tesiri altında kalan ve bilhassa Fuzûlî'ye özenip onu taklîde kalkışan bu şâirin dîvânı, basılmıştır.

Vahdetî: 1628-29 da Hacı Bektaş tekkesine şeyh olup 1650 de ölen Dîmetokalı Halil Vahdetî Baba, elimizdeki şiirlerine nazaran dîvân edebiyatı teknik ve estetiğini kabul etmekle beraber, mensub olduğu zümrenin bütün hususiyetlerini, şiirleriyle verebilen kuv-

vetli bir şâirdir. Tercî'inden, 1569-70 te ölen Sersem Ali Dede-baba hayattayken Bektâşîliğe girdiğini ve bu bakımdan da uzun ömürlü olduğunu anlıyoruz.

Veli: Rumeli'de ve Sınırknet köylerinden birinde Veli adlı bir azizin mezarı var. Fakat bu zât hakkında hiçbir bilgimiz yok.

Veysel: Bâzı şiirleri, toplu bir halde, yahut dergilerde, antolojilerde çıkmış olan bu âmâ ve çağdaş halk şâiri, çok zekî, çok kudretli bir şâirdir. Görüştüğü kimselerden, girdiği muhitlerden, duyduğu modern şiirlerden müteessir olan Veysel, bâzı şiirlerinde, tamamiyle yenileşebilmiş, âdetâ bugünkü şiirden örnekler vermiştir.

Vîrânî: Bektâşîlere göre Necef'teki Bektâşî tekkesinde babalık etmiş ve Şah Abbas'la (saltanatı: 1587-1628) görüşmüştür. Yine Bektâşî geleneğine göre Vîrânî, ölmemiştir, sırrolmuş, yâni günün birinde, orıadan kaybolmuştur. Şimdi eseri bile kalmıyan Necef, Bektâşî dergâhında, üstünde tacı bulunan bir sütun, onun sırrolduğu yer olarak ziyâret edilirmiş. Vîrânî, şiirlerinde, Ali'nin Tanrılığını açıkça söyler. Nusayrî olduğunu ifâde eden şiirlerine bakıp onu, bu mezhepten sananlar, tamamiyle yanılmışlardır. Alevî inançlarından biri, Hâce Nasîreddîn Tûsî'yi, Ali'nin zamanında yaşamış ve ona Tanrı dediği için birkaç kere öldürmüş, fakat Ali tarafından, yine acınarak birkaç kere diriltilmiş ve son-ucu, hayatta bırakılmış saymaktır (bakınız, Ahmet Hızır ve Ali Hayder basımı Fazilet-nâme, s. 133-140). Vîrânî, Nusayrîyim demekle, ancak bu inanışı belirtmede ve Ali'yi, Tanrı kabul ettiğini söylememedir. Vîrânî'nin büyük bir dîvânı vardır. Bir de hurufîliğe âit küçük bir risâlesi vardır. Bu risâle, taş basması ve hurufatla, birkaç kere basılmıştır. Hurufatla basılan nüsha «Nazm ü mesr-i Vîrânî Baba» başlığını taşımakta ve dîvânından pek az şiiri de ihtivâ etmektedir.

Yeksânî: Bu şâir hakkında, hiçbir bilgimiz yoktur.

Yunus Emre: XIII.-XIV. yüzyıllarda yaşamıştır. Sivrihisar'ın Sarıköy'ündendir. Geleneğe göre Hacı Bektaş'la görüşmüştür. Hacı Bektaş, onu, Tapduk Baba'ya göndermiştir. Kendisi, Baba Tapduk'a mensub olduğunu, birçok şiirinde söyler. Bir şiirinde de Tapduk'un, 1307-1308 de, Giylan'da öldürülen Barak Baba'nın, onun da Saru

Saltuk'un müridi olduğunu söyler. «Hacı Bektaş Vilâyet-nâmesi»-ne göre bu azizlerin üçü de, Hacı Bektaş halîfesidir.

Tarihî kaynaklar, Yunus'un ve arkadaşlarının, Hacı Bektaş'ın da mensub olduğu «Babalılar» zümresinden olduğunu açıkça göstermektedir. «Babalılar» zümresiye, sonradan kurulan ve kuruluşunu, ancak XVI. yüzyılda tamamlayan Bektâşîliğin aslıdır. Bu bakımdan Yunus'u, Bektâşî şâirleri arasına aldık.

1320-1321 de ölüp Sarıköy'e gömülen Yunus Emre, yalnız yaşadığı çağın değil, asırlar boyunca bütün Türk edebiyatının en orijinal ve en kudretli, eşsiz bir şâiridir. Halk edebiyatı, bütün zümre edebiyatlarıyla tüm olarak, ilham kaynağını, Yunus'ta bulmuştur.

Zahmî: Çankırı'lıdır. 1787-88 de ölmüştür.

Zikrî: Dilden dile gelen rivâyetlere göre Zikrî, XIX. yüzyılda yaşamıştır. Ermeni olduğu halde Bektâşîliğe girmiş, derviş ve baba olmuştur. İstanbul'da yaşamış ve bu şehirde ölmüştür.

KENDİLERİNCE KENDİLERİ

Erdebil Ocağına ve kendi içlerinden, seyyid, yâni peygamber soyundan olduklarına inandıkları ocaklara bağlı olan Alevîlerle, aynı inançları benimsemekle beraber bir tarîkati temsil eden Bektâşîler, kendilerini, en doğru yolun yolcusu sayarlar. Alevîlik, babadan oğula, sürüp gider. hâriçten birisi, bu yola giremez. Bektâşîlikse hâriçten adam kazanır ve öbür tarîkatlere benzer. Herhangi bir şahıs, Bektâşî olmak için, birisinin delâletiyle bir babaya, yâni Bektâşî şeyhine baş-vurur ve muayyen bir törenle tarîkate alınır.

Bektâşîler, kendi yollarını, en doğru ve esaslı bir yol sayarlar, on iki tarîkatin başı biziz derler. Yine aralarında, «On iki tavladan boşanan, bizim tavlada karâr eder» sözü, bir atalar-sözü gibi söylene-gelmiştir. Alevîlerse, «Biz, suyu, kynağından içiyoruz» diye Muhammed soyundan nasib aldıklarını, övünerek söylerler.

Alevî ve Bektâşîler, mezheplerinin, Ca'ferî, yâni Oniki İmam tanıyan Şîa kolu (İmâmiyye - İsnâ-âşeriyye) olduğunu iddia ederler. Fakat bu mezhebin usûlünden, fûrûundan haberleri bile yoktur.

Onlarca, Muhammed Peygambere isnâd edilen ve «Ümmetim, yakında yetmiş üç bölüğe ayrılacak; bu bölüklerin hepsi de cehennemdedir, ancak biri kurtulmuştur» meâlindeki hadîste anılan kurtulmuş bölük, kendileridir. Bu inançtan dolayı da kendilerine «Gürûh-ı Nâcî», yâni kurtulmuş sürü adını verirler.

Kendilerine olan inançları, pek büyüktür. Bu inancı, çeşitli nefeslerle anlatırlar. Bu bölümde, kendilerinin ağzından kendilerini dinliyeceksiniz.

I

Kim ne bilür bizi nice soydanuz
Ne zerrece oddan ne hod sudanuz

Bizim meftûnumuz ma'rifet söyler
Biz Horasan mülküdeki boydanuz

Yedi deniz bizim keçkülümüzde
Hacım umman ise biz de güldenüz

Hızır ü İlyas bizim yoldaşımızdur
Ne zerrece günden ne hod aydanuz

Yedi tamu bize nevbahar oldu
Sekiz uçmak içindeki köydenüz

Bizim zahmımıza merhem bulunmaz
Biz kader okunda gizli yaydanuz

Tur'da Musa durup münâcât eyler
Neslimizi sorar isen Hoy'danuz

Abdal Musa oldum geldim cihâna
Ârif anlar bizi nice soydanuz

3. beyitteki Hacım için Açılama'ya bakınız.
4. beyitteki Hızır ve İlyas için de Açılama'ya bakınız.
7. beyitteki Musa ve Tur için de Açılama'ya.

II

Biz Urum Abdallarınız
Maksudumuz yârdır bizim
Geçtik ziynet kabâsımdan
Gencînemiz erdir bizim

Dâim kılarız biz zârı
Harceyleriz elden varı

Dost yoluna verdik seri
Münkirimiz hârdır bizim

Aşk bülbülüüz öteriz
Râh-ı Hakka yüz tutarız
Mânâ gevherin satarız
Mürşidimiz vardır bizim

İstivâyı gözler gözüm
Seb'almesânîdir yüzüm
Enel-Hakkı söyler sözüm
Mi'râcımız dârdır bizim

Haber aldık muhkemâttan
Geçmeyiz zâttañ sıfâttan
Balım nihan söyler Haktan
İrşâdımız sırdır bizim

4. beyitteki İstiva, Seb'almesâni, Enel-Hak ve Mirac için Açılama'ya bakınız.

III

İmam Ca'fer kullarıyuz [*]
Sohbetimiz nihân olur
Ölmezden evvel ölmüşüz
Vasl-ı can olan can olur

Budur evvel budur âhır
Bundadır mahabbet mihir
Küfür her mezhepte küfür
Bunda küfür iman olur

Bunda kibr ile kin olmaz
Hem sen olup hem ben olmaz
Âdem öldürsen kan olmaz
Nefes öldürsen kan olur

İmam kulları derilir
Erkânda sohbet sürülür

[*] Bu şiir, «Manâkıb-al-esrâr Behcet-al-ahrâr» dadır.

**Mahşer sorusu sorulur
Bunda âlî divân olur**

**Şarâben tahûr içilir
Müşkil hallolur seçilir
Kan olan işten geçilir
Erenler mürvet kân'olur [**]**

**İmâm kulları kul elhak
Derdine derman iste tak
Üçyüz altmış altı uğrak
Sekizi usûl-dîn olur**

**Şah Hatâyî'm der candayım
Hak divânında gündeğim
Sen sendesin ben bendeyim
Ne sen olur ne ben olur**

[**] Kân'olur: Kânı olur (vezin yüzünden böyle okunur).

Şiirin 6. dördlüğündeki «üç yüz altmış altı uğrak, Alevilerce, yılın günlerine ve bir inanışa göre bedendeki kemik, damar ve iliklerin sayısına uygun olarak tanınan üç yüz altmış tarikat makamıdır. Halife, pîr, mürşid, rehber, musâhib, mürebbî, âşinâ ve meşreb durakları, yolun esaslarıdır.

IV

**Nâci derler bir gürûha uğradım
Hep biri birinin almış elini
Mekânınız kanda dedim söyledim
Mekân tutmuş hakıykatin ilini**

**Yüklerin lâ'l ü gevherden tutmuşlar
Toplayıban bir mizanda çekmişler
Dost bahçesine mahabbet ekmişler
Öğrenigör bâğıbânın dilini**

**Sütleri kudret gölünden alınmış
Tamızlığı o kırklardan çalınmış
Orucu tutulmuş farzı kılınmış
Hak etmemiş o kuluna zulumu**

Eğer ârif isen öz gözle uzat
 Tasdik âşık isen harfini gözet
 Kavilini bağla kendini düzet
 Anlayıgör mahabbetin sûzunu

Aşkın şerbetinden içtim hâk oldum
 Kudretten donumu giydim pâk oldum
 Hem Hakk'a ulaştım hem de Hak oldum
 Anın için îrâd etmem ölümü

Aşkın şerbetinden içen âildir
 Kırklara nişan gösteren sâildir
 Şah Hatâyî hizmetine kaildir
 Mevlâm esirgesin mü'min kulunu

Bu şiir, «Manâkıb-al-esrâr Behcet-al-ahrâr» da kayıtlıdır.

V

Eğer tarîkatten suâl edersen
 Murtazâ Alî'dir pîrimiz bizim
 Göregeldiğimiz süregideriz
 Kırklardan ayrılmış sürümüz bizim

Edepliyüz kimesneye bakmayuz
 Rızâ kapusundan taşra çıkmayuz
 Cennet cehennem korkusu çekmeyüz
 Bunda sorulmuştur sorumuz bizim

Sırr-ı Hakka gerçeklere baş koştuk
 Çiy yerimiz yoktur kürede piştik
 Ne yoldan ne farzdan sünnetten düşütk
 Erenler cemidir yerimiz bizim

Kazancımız meydana getiririz
 Eksikliğimiz varsa bitiririz
 Âşina meşreb evind'otururuz
 Bine sayılmıştır birimiz bizim

Derviş Hatâyi'm der gerçek erenler
 Onda pişman olur bunda yerenler
 Bin kana bir mürvet dedik erenler
 Gerçekler dâridir dârimiz bizim

VI

Muhammed Ali'nin aldım destini
 Hak deyip tuttuğum elden ayrılmam
 Oniki İmâm'ın tuttum yolunu
 Hak deyip tuttuğum yoldan ayrılmam

Mürşidin nefesi Hak nefesidir
 Sözünü tutmıyan Hakk'ın nesidir
 Mürşidin rızâsı Hak rızâsıdır
 Hak deyip tuttuğum elden ayrılmam

Mürşidin gittiği yol da yolumdur
 Gitme dediğine giden zâlimdir
 Zâhirde bâtında Hudâ alimdir
 Hak deyip tuttuğum elden ayrılmam

Hep erenler bir araya derilse
 Cümle âşıklara kismet verilse
 Âşikâre Hak göz ile görülse
 Hak deyip tuttuğum elden ayrılmam

Şah Hatâyi'm Hak bil tuttuğun eli
 Zâhirde bâtında Hak göre kulu
 Gerçek erenlerden aldım haberi
 Hak deyip tuttuğum elden ayrılmam

VII

Bu yolun ötesi Hak'tır
 Mürvet hey erenler mürvet
 Bu yoldan özge yol yoktur
 Mürvet hey erenler mürvet

Yolda nefes öldürmezler
 Yezid düşer kaldırmazlar
 Mürvet deyenı vurmazlar
 Mürvet hey erenler mürvet

Aşk oduna yanageldim
 Pervâneveş dönegeldim
 Bin kan ettim yine geldim
 Mürvet hey erenler mürvet

İlm-i Kur'an'dır dilimiz
 Sırr-ı hakıykat yolumuz
 İmam Ca'fer'in kuluyuz
 Mürvet hey erenler mürvet

Şah Hatâyi'm hale geldim
 Hâl içinde yola geldim
 Eksikliyim dile geldim
 Mürvet hey erenler mürvet

4. dörtlük için Açılama'da «Düvazdeh İmam» ve «Oniki İmam» maddeelerine bakınız.

VIII

Karşiki karlıca dağı gördün mü
 Buldurmuş eyyâmın eriyip gider
 Akan sülardan sen ibret aldın mı
 Yüzünü yerlere sürüyüp gider

Kadirsın hey ulu şahım kadirsın
 Her nereye baksam anda hazırsın
 Üstümüzde dört köşeli çadırsın
 Cümlemizi birden bürüyüp gider

Sıra sıra gelen ol ulu kuşlar
 Sırlı olur yakmaz anı güneşler
 Evvel ezel meyva veren ağaçlar
 Anlar da kalmayıp çürüyüp gider

Derindir deryamız bizim boylanmaz
 Binbir kelâm desem biri anlanmaz
 Kişi ıkrarsız yulara bağlanmaz
 Yuları boynunda sürüyüp gider

Şah Hatâyî'm söyler sözü özünden
 Dervişlerin sakınıptır gözünden
 Olur olmaz münkirlerin gözünden
 Esriyip gönlümüz fariyıp gider

IX

Biz ezelden tâ ebed meydâna gelmişlerdeniz
 Şâh-ı merdân ışkına merdâne gelmişlerdeniz

Yazmağa Hakk'ın kelânullâh-ı nâtık şerhini
 Bu beyânın ilmîne Kur'ân'a gelmişlerdeniz

Gayb-i mutlaktan temâşâ-yı ruh-ı zibâ için
 Bu şehâdet milkine seyrâne gelmişlerdeniz

Kâinatı sûret-i rahmâna tebdîl eyleriz
 Rûh-ı Kudsün rûhuyuz insâna gelmişlerdeniz

Bir muanber turranın küfrüne âmennâ dedik
 Hakk'a teslâm olmuşuz îmâna gelmişlerdeniz

Sâki-i bâki elinden mest olup içmekteyiz
 Katreî mest olmuşuz mestâne gelmişlerdeniz

Ey Hatâyî îd-i ekberdi cemâli dilberin
 Biz bu îd-i ekbere kurbâna gelmişlerdeniz

X

Eşrefoğlu al haberi
 Bahçe biziz gül bizdedir
 Biz Şâh-ı merdan kuluyuz
 Yetmiş iki dil bizdedir

Âdem vardır cismi semiz
 Alır abdest olmaz temiz
 Halkı dahleylemek nemiz
 Bilcümle vebâl bizdedir

Erlik midir eri yormak
 Irak yoldan haber sormak
 Cennetteki sekiz ırmak
 Akan coşkun sel bizdedir

Arı vardır uçup gezer
 Teni tenden seçip gezer
 Zâhid bizden kaçıp gezer
 Arı biziz bal bizdedir

Kimi sûfî kimi hacı
 Cümlemiz Hakk'a duacı
 Rasûl-i ekremin tacı
 Aba hırka şal bizdedir

Dervişlerin kökçeğiüz
 Tekkelerin çiçeğiüz
 Hılcı Bektaş köçeğiüz
 Edeb erkân yol bizdedir

Kuldur Hasan Dede'm kuldur
 Mânâyı söyleyen dildir
 Elif Hakk'a doğru yoldur
 Cim ararsan dal bizdedir

Bu nefesin son dörtlüğündeki «elif, cim, dal», Arab alfabesindeki üç harftir. Elif, düz bir çizgi olduğu için eskiler, bu harfi, sevgilinin boyuna benzetirler. Cim, kıvrık bir harftir, bunu, kıvrılan saça ve yine iki büküm bir harf olan dal'ı da gamdan bükülmüş boya benzetmişlerdir. Aynı zamanda elif, ebced hesabında 1, cim, 3, dal da 4 sayısına karşılıktır, tutarı 8 eder. Dört kirpik, iki kaş ve bir saç, yedi hattır, Kur'ân'ın ilk sûresi olan Fâtiha da yedi âyettir. Her biri, dört unsurdan, yâni ateş, hava, su ve topraktan meydana gelmiştir. Dörde çarpılırsa 28 eder ki Kur'ân'ın yazıldığı Arap dilinde de 28 harf vardır. Saç, ortadan ikiye ayrılınca yedi hat, sekiz olur. Dört unsura çarpılınca 32 eder. Hurûfî mezhebini kuran Fazlüllâh'ın, mezhebin esaslarını ihtivâ eden «Câvidân» adlı kitabı Farsçadır, yâni 32 harften meydana gelmiştir, buna işârettir.

XI

Rind-i fâniler bu dünyâ-yı fenâdan geçtiler
Zâhidâ sorma şarâb-ı dil-güşâdan geçtiler

Şâh için çâk eylediler ten libâsın terkedip
Terk-i tecrîd oldular tâc ü kabadan geçtiler

Öldüler ölmezden öndin ya'ni kim hayyoldular
Bu ten-i hâkîyi kodular semâdan geçtiler

Bir nefes ey hâce tâat kılmadılar zer için
Ehl-i tevhîd oldular zerk u riyâden geçtiler

Tâlib-i râh-ı hakıykat oldular abdâller
Hayretî el yudular her mâcerâdan geçtiler

Son beyitteki «Abdâller» için Açılama'daki Abdâl maddesine bakınız.

XII

Bezm-i gamda dûstum ben bende sanma nâşiyem
Mihnet ü derd ü belânın ben de bir yoldaşiyem

Can ile baş oynamakta yine iy Leyli-hırâm
İşk meydânında Mecnûn'un bu gün pâdâşiyem

İşk-ı dilber bir nefes benden nice olsun cüdâ
Gam beyâbânında hem yoldaşı hem kardaşiyem

Zâhidâ lûtfet benim şeydâlığım ma'zûr tut
Mest-i ışkım sanma kim meyhâneler kallâşiyem

Şâh hakkıyçün bugün iy Hayretî hayrân ü zâr
Hânkah-ı ışk içinde baş açuk Bekdâşiyem

XIII

Âstânındır bizim iy dûst beytullâhımız
K'anda gösterdi cemâli nûrunu Allâhımız [*]

[*] K'anda: Ki anda (vezin yüzünden).

Bu müsâfir-hâne-i dehrin der ü divârını
Âh u şâhımla müzeyyen kıldı şâhım âhımız

Her gedâ bir pâdşâha bende olmuştur velî
Biz de Rûm abdâliyuz bizim Ali'dir şâhımız

Kabrimiz üzre gelicek ağlaşın yoldâşlar
Yakmasın sizi bizim oddur biten her kâhımız

Biz fakıyrız meskenet toprağıdır mesken bize
Biz gedâyuz Hayretî dervîşliktir câhımız

3 beyitteki Rûm Abdalleri için Açılama'ya bakınız.

XIV

Seyran edip şu âlemi gezerken
Uğradım gördüm bir bölük canları
Cümlesinin erkânı bir yolu bir
Mevlâm bir nurdan yaratmış anları

Cümle bir mürşide demişler beli
Tesbihleri Allah Muhammed Ali
Meşrebi Huseynî ismi Alevî
Muhammed Ali'ye çıkar yolları

Durakları irfan bağıyle bostan
Silinmiş kalbleri gümandan pastan
Cümlelerin muradı bir fidan dosttan
Arı gibi sadâlaşır ünleri

Sıratı mizanı bunda geçmişler
Varlık benlik kal'asını yıkmışlar
Al giymişler yas donundan çıkmışlar
Gece kadir gündüz bayram günleri

Cennet istemezler azm-i didâre
Ne korku çekerler tamuya nâre
Secde kılmaktan geçmişler divâre
Didâre karşı tutmuşlar yönleri

Bir nefeste bir imama uymuşlar
 Birinin niyazın bine saymışlar
 Kaynayıp da kaptan kaba konmuşlar
 Şah Huseyn uğruna akmış kanları

Kul Himmet'im gerçeklerin bu meydan
 Özün kurtarmışlar sıfât-ı şerden
 Hep içmişler kırklar içtiği meyden
 Haber duymuş dost ilinden canları

Bu şiir, «Manâkıb-al-esrâr Behcet-al-ahrâr» da kayıtlıdır.

XV

Dün gece seyrimde bir şara vardım
 Niyaz ile kapıları açılır
 Lâleli sünbüllü bağını gördüm
 Bülbül öter gonce güller açılır

Pazarında gül alırlar satarlar
 Koklaşın canı cana katarlar
 Gerçekleri bir kıl ile yederler
 Mü'minlere hulle donu biçilir

Dallarında baharları yazılı
 Yaprakları bir sıraya dizili
 Meleşirler kurbanları kuzulu
 Canlar bağışlanır kandan geçilir

Gül kokusu Muhammed'in teridir
 Gönlü sâf olanlar Hakk'ın yâridir
 Âşık ma'sûkun bergüzâridir
 Sevdalar nasibler nurlar saçılır

Bu şar Kul Himmet'im erenler şarı
 Bu şarda satarlar erenler varı
 Bu şarın adı var gönül pazarı
 Engûrlar ezilir meyler içilir

XVI

Biz Muhammed Alî diyenlerdeniz
 Dergâhına gider bu yollarımız
 Şol güzel Alî'yi sevenlerdeniz
 Düvazde'mam okur bu dillerimiz [*]

Biz mü'miniz münâfıktan üşendik
 Tûrâb olduk topraklara döşendik
 Kemer-bestelerden kuşak kuşandık
 Bağlıdır Alî'ye şu bellerimiz

Biz mü'miniz kalbimizde kara yok
 Bunda yoka avr demezler vara yok
 Nasîb olmuş ayrılığa çâre yok
 Meğer harla açıldı güllerimiz

Biz de öğüd aldık bizden uludan
 İhsan Muhammed'den mürvet Alî'den
 Katara bağlıyız kalû belîden
 Başta değil etekte ellerimiz

Musahibe candan bağlarımız var
 Âşinâya gönül çağlarımız var
 Dudulu kumrulu bağlarımız var
 Şah Şah der de öter bülbüllerimiz

Kul Himmet'im sen de katara düzel
 Mahabbet mülkünde âhır ü ezel
 Severim Şâhımı hüsnü ne güzel
 Aynındadır daim hayallerimiz

[*] Düvazde'mam: Düvazdeh İmam (vezin yüzünden).
 Şiirdeki «Kemer-beste, Musahib, Âşına» için Açılama'ya bakınız.

XVII

Bizi bu sevdaya salan
 Kendü cenâb-ı Allah'tır
 Bu sevdaya meyil veren
 İşi gücü eyvallahtır

Eyvallahı bilen kişi
Her dem artar aşkı cuşu
Rasûl'ün bindiği taşı
Hâlâ durur muallâktır

Bir sözüm vardır tutana
Er odur Hak'tan utana
Kul olmuşuz Pir Sultan'a
Eşiği de kıblegâhtır

Er odur ki Hak'tan öğe
Desti dâmânına değe
Benzemez ağaya beye
Ali Şah bir ulu şahtır

Dest ü dâmeni salmanam
Cevhersiz göle dalmanam
Kırklar sâili Selmân'am
İşim gücüm şeydullahtır

Kul Himmet'im okur yazar
Şu cihânı eler gezer
Hak'tan bize oldu nazar
Bu bir sır-ı sırrullahtır

İkinci dörtlükteki muallâk taş hikâyesi şudur: Muhammed Peygamber, Mirac gecesi, bir anda, Mekke'den Kudüs'e gitmiş, orada peygamberlerin ruhlarına imam olup iki rik'at namaz kıldırılmış, sonra bir taşa ayağını basmış, oradan göğe yükselmeye başlamış, taş da, yükselmeye başlayınca Muhammed, eliyle dur ya mübârek deyince muallâkta kalmış.

XVIII

Arzulayıp geldim devr-i Âdemden
Ey güruh-ı nâcî size aşk olsun
Nasîhati böyle aldım dedemden
Ey güruh-ı nâcî size aşk olsun

Sizlerdedir güzel Şah'ın yolları
Medh-i Haydar okur dâim dilleri
Seherde açılır gonce gülleri
Ey güruh-ı nâcî size aşk olsun

Kimse bilmez kimdir bizim ulumuz
 Anıyamaz Yezid kısmı dilimiz
 Muhmmmed Ali'ye çıkar yolumuz
 Ey güruh-ı nâcî size aşk olsun

Nâcî güruhunun parlıyor mâhı
 Nâciler olmuştur sırrın âgâhı
 Nuh'un gemisine bindik biz dahı
 Ey güruh-ı nâcî size aşk olsun

Tâlib olup ıkrar veren kişimiz
 Hayra tebdil olur her bir işimiz
 Melek nişânıdır her gidişimiz
 Ey güruh-ı nâcî size aşk olsun

Varam haber soram garip bülbüle
 Kokusunu söyler her dem bu güle
 Sersem'in niyâzı heman bu yola
 Ey güruh-ı nâcî size aşk olsun

Gürüh-ı nâcî için Açılama'ya bakınız.

XIX

Gel gönül mülküne bir nazar eyle
 Mahabbet arzeder hallerimiz var
 Ayni cemde bugün aşk-ı yâr ile
 Hakka doğru gider yollarımız var

Rehberim Muhammed mürşidim Alî
 Hacım ultan Onik'İmam'ın gülü [*]
 Gönüller aynası Şah Kızıl Deli
 Okuruz ismini dillerimiz var

Mü'minin Kâ'be'si gönül evidir
 Kudret hazinesi Hakkın yeridir
 Pirim cansız dıvarları yürütür
 Balım Sultan gibi ballarımız var

[*] Onik-İmam: Oniki İmam (vezin yüzünden).

Âşık olan aşkın yolundan anlar
Gerçekler çerağı sabahtan yanar
Pir meydanıdır bu aç olan doyar
Susuzlar kandırır göllerimiz var

Kırklar meclisinde Selman içinde
Katma Ana hûr ü gılman içinde
Aynı cemde bugün devran içinde
Derun Abdal gibi kullarımız var

«Ayn-ı cem, Hacım Sultan, Kızıl Deli, Balım Sultan» ve « Kırklar meclisi» için Açılama'ya bakınız.

XX

Ser-çeşmedir erenlere pîrimiz
Ulumuz Muhammed Ali'dir bizim
Beli dediğimiz yoldan dönmeyiz
Sürdüğümüz irfan yoluudr bizim

Yükümüz gevherdir bakır satmayız
Doğru yolu koyup eğri gitmeyiz
Dâvâlara düşüp inad etmeyiz
Sözümüz ezelden belidir bizim

Koç yiğit siperin yüzüne tutar
Yahşı ata biner kalgıdır çıkar
Bahar eyyamında bulanık akar
Selimiz ummanlar selidir bizim

Canım biz mü'minler ile eşleriz
Münkirleri lânet ile taşlarız
Anınçün esridik biz serhoşlarız
İçtiğimiz kadeh doludur bizim

Mecnunlayın özler dağda kalırsa
Leylilerin hacc ü tavaf kılursa
İloğlu ismini sorar olursa
İsmimiz Kararsız Veli'dir bizim

XXI

Abdallıgım binasını sorarsan
 Allah bir Muhammed Ali Abdaldır
 Hakıykat ilminin aslın ararsan
 Cümle ululardan ulu Abdaldır

Ben bu Abdallıktan gerüye kalmam
 Tuttum Abdallığı elden bırakmam
 Hem Hadice hem Fâtıma hem Selman
 Kemer-bestelerin beli Abdaldır

Muhammed kırklarda bir hayâl gördü
 Ol hayâl ne imiş aslına erdi
 Firdevs-i a'lâdan içeri girdi
 Öten bülbüllerin dili Abdaldır

Muhammed kırklara beli bes dedi
 Ali'yi görünce Allah dost dedi
 Hak Muhammed Abdal olmak istedi
 Muhammed Ali'nin yolu Abdaldır

Dertli kemter anladın mı hesabı
 Seyyid Battal Gazi Abdülvehhâb'ı
 Hem doksan bin halifenin sahabı [*]
 Hünkâr Hacı Bektaş Velî Abdaldır

[*] Sahabı: Sâhibi.

«Hadice, Fâtıma, Selman, Kemer-beste, Seyyid Battal Gazi, Abdülvehhâb'ı için Açılama'ya bakınız.

XXII

Bu zümre-i gül şâh kızılbaşı desinler
 Ol sâki-i Kevser bular ayyâşı desinler
 Hoş fırka-i münkir bize kallâşı desinler
 Ben fahrederim kim bana Bektâşi desinler
 Dergâh-ı Ali'nin bu da bir taşı desinler

Cebreylemedi kimse bana kendim özendim
 Mürşid aradım bulmak için kendimi kendim

Dünyâda vü ukbâda ne be's var a efendim
Ben fahrederim kim bana Bektâşi desinler
Dergâh-ı Alî'nin bu da bir taşı desinler

Münkir gibi kuttâ'-ı tarîk olmıyayım da
Câhil-sıfat a'dâya refîyk olmıyayım da
Anlar gibi lâ'n içre gariyk olmıyayım da
Ben fahrederim kim bana Bektâşi desinler
Dergâh-ı Alî'nin bu da bir taşı desinler

Rahmet Alî evlâdına düşmânına lâ'net
Lâ'net o Yezîd'in din ü imânına lâ'net
İkrârını inkâr edenin cânına lâ'net
Ben fahrederim kim bana Bektâşi desinler
Dergâh-ı Alî'nin bu da bir taşı desinler

Bu râh-ı Alî Zikri ki erkân-ı velîden
Âdâb ile erkân ile rûz-ı ezelîden
Bu oldu bizim kısmetimiz kalû belîden
Ben fahrederim kim bana Bektâşi desinler
Dergâh-ı Alî'nin bu da bir taşı desinler

XXIII

Zincir kâr eylemez bizlere sofu
Bin can ile bir cânâne bağliyuz
Okuyup anladık emr-i mârufu
Hükmü bâki âdil hâne bağliyuz

Lâ-mekândan fî mekâna gelmişüz
Nice makamlarda mihmân olmuşuz
«Eynemâ tekûnû» mevti bilmişüz [*]
«Külle men aleyhâ fân» e bağliyuz [**]

Seçtik yârimizi ağyârımızdan
Kimse vâkıf değil esrârımızdan
Dönmeyiz Mir'âtî ikrârımızdan
Hacı Bektaş pir sultâne bağliyuz

[*] Nerde olursanız olun, ölüm, gelir çatar size, hattâ sağlamlaştırılmış kalelerde bile olsanız (Kur'an, IV, 78).

[**] Yeryüzündekilerin hepsi de ölüp gider (Kur'an, LV, 26).

XXIV

Âmennâ deyüben ıkrâr eyledik
 Erenler bezmine lâ şekçesine
 Hakıykat bağında yetiştik bittik
 Bûy aldık her gülden çiçekçesine

Söylesem mânamız sığmaz takrîre
 Esrâr-ı noktamız gelmez tefsîre
 İman ettik ıkrar verdik bir pîre
 Er olduk er ile gerçekçesine

Vücûd-ı Mutlaktır her yerde iyan
 Körler zannederler didârı nihan
 El-Hakku azharu mineş şems iken [*]
 Sofu inâd eder eşekçesine

Mir'âtî sözlerim canlı muammâ
 Ârif olanlara olur hüveydâ
 Elsiziz belsiziz dilsiziz ammâ
 Gezeriz âlemde erkekçesine

[*] Hak, Tanrı, güneşten daha açıktır, daha meydandadır.

XXV

Kârbân-ı cünd-i ıskın seyr-i Hakta başıyuz
 Dest-i Hayderden şarâb-ı Kevserin ayyâşıyuz
 Şâh-ı ıskız bende-i âl-i Abâ ferrâşıyuz
 Bir gürûh sultân-ı dehriz zümre-i Bektâşıyuz
 Lâ mekân iklimine azmedenin yoldaşıyuz

Fârığız dünyâ vü mâ fihâyâ rağbet etmeden
 Geçmişiz havf ü recâdan dehre minnet etmeden
 Kevni seyrandır gazez azm-i siyâhat etmeden
 Bir gürûh sultân-ı dehriz zümre-i Bektâşıyuz
 Lâ mekân iklimine azmedenin yoldaşıyuz

Mest olup bezm-i elestten tâze kıldık hûşumuz
 Hûşumuzdan cümle âlem halkına mengûşumuz

**Dîdemiz Hakkı görüp Hakkı işidir gûşumuz
Bir gürûh sultân-ı dehriz zümre-i Bektâşiyuz
Lâ mekân iklimine azmedenin yoldaşiyuz**

**Ey Selâmi bir nazarla hintayî ahcâr eden
Münkire da'vâ-yı Hakkı taş ile ihbâr eden
Azm-i râha himmetiyle merkebin dîvâr eden
Bir gürûh sultân-ı dehriz zümre-i Bektâşiyuz
Lâ mekân iklimine azmedenin yoldaşiyuz**

Son bentteki «hintayî ahcar» etmek hikâyesiyle duvar yürümek masalı, «Hacı Bektâş-ı Veli Manâkırı» nda (Vilâyet-nâme) kayıtlı iki hikâyedir. Hacı Bektaş, bir gün köylülerden buğday istemiş, onlar da vermemişler, taş olsun demiş, buğdaylar taş olmuş. Bir gün de, arslana binip bir yılanı yular, başka bir yılanı da kamçı yapan ve bu suretle gelen bir ereni, bir kayaya binip onu yürüterek karşılamış.

XXVI

**Pir dîvânına uğradım
Pîrin dîvânı güldür gül
Oturmuş köşk sarayına
Taht-ı revânı güldür gül**

**Gülden terazi tutarlar
Gül alırlar gül satarlar
Gül ile gülü tartarlar
Çarşı pazarı güldür gül**

**Kurusu güldür yaşı gül
Toprağı güldür taşı gül
Has bahçenin içindeki
Servi çenarı güldür gül**

**Gülden değirmen döndürür
Gine gülden gül övünür
Akar arkı döner çarkı
Bendi pınarı güldür gül**

Güle gül Seyyid Nesimî
 Haklı nefesleri güldür
 Hak oturur mihman canla
 Cemî'-i canlar güldür gül

XXVII

Erenler şahtan gelirlir
 Alî derler pîrimize
 Onik'İmam kullarıyuz [*]
 Münkir ermez sırrımıza

Ateş yanıp kazan coşar
 Dalga gelir boydan aşar
 Şulesi âleme düşer
 Bakın bizim nurumuza

Pîrimiz kırklar yediler
 Bu yolu onlar kodular
 Bize böylece dediler
 Kan kanarsan sırrımıza

Baktık aslımız Âdem'dir
 Kismetim veren Huda'mdır
 Halifeler piş-kademdir
 Tac urdular serimize

Mürîd mürşidine uydu
 Erenler ma'nîsin duydu
 Münâfıklar nice kıydı
 Tığ çektiler pîrimize

Nesimî sabakın pişir
 Özüne mahabbet düşür
 Bin bazergân gevher taşır
 Günden güne şarımıza

[*] Onik'İmam: Oniki İmam (vezin yüzünden).

XXVIII

Biz ki Rûm Abdâliyuz her yerde var dergâhımız
 Hânkah-ı ışk olur her dem ziyâretgâhımız
 Hâci Bektâş-ı Velî'nin erleri derler bize
 Bende-i mukbilleriz sırr-ı Alî'dir şâhımız [*]

Terk-i tecrîd ü fenâ olduğumuzdur lûtf-ı Hak
 Görmüşüz biz kendimiz pes menziline müstahak
 Men aref sırrı rumûzundan yürü al bir sebak
 Okuyup ilm-i ledünnü olagör âgâhımız

Onsekiz bin âlemiz biz kâinâtın aynıyuz
 Nûsha-i suğrâ vü kübrâ mümkünâtın aynıyuz
 Halkolunmuş ne ki var eşyâ-yı zâtın aynıyuz
 Nûr ile pertev salur dünyâda mihr-ü mâhımız

Zâhidâ bu ıška sâlik âşık u sâdıkları
 Nutk-ı Hak güftâra mâlik âşık u sâdıkları
 Sür'at ile hâ kezâlik âşık u sâdıkları
 İrgörür maksûd ü menzilgâha âlî râhımız

İy Cesârî mübtelâlar derd-i ser bir bir çeker
 Çille-i merdân-ı Rüstem yâyıdır ister çeker
 Gâh olur inler derûnum gâh olur gamlar çeker
 Artar eksilmez gider bu nâle zâr ü âhımız

[*] Seyyid Alî'dir olsa gerek.

«Men aref, İlm-i ledünn, Onsekiz bin âlem, üüşa-i suğrâ, Nûsha-i Kübrâ, Mümkînât, Rüstem» için Açılama'ya bakınız.

XXIX

Sahrâ-yı cedîde yeni bir Mecnun
 İntihâb ettiler intihâb oldum
 Sahra benden ben de sahradan memnun
 Şu var ki ne mâmur ne harab oldum

Eski Mecnun gitti Leylâ diyerek
 Başımda bin türlü sevdâ diyerek

**Geldim bu âleme Mevlâ diyerek
Kamu mecnunlara ülûlbab oldum**

**Mihrâbî bu aşka girelden beri
Yolunda can ü baş verelden beri
Cennet ü cemâle erelden beri
Şeyh idim Mihrâbî şimdi şâb oldum**

DÜVÂZDEH İMÂM

Muhammed Peygamberin vefâtından sonra Ali'nin halifeliğini isteyenler ve onun etrafında toplananlar olmuştu. İlk üç halifeden sonra Ali halife olmuş, üçüncü halife zamanında, hattâ daha da önce Ali tarafını tutanlara, taraftar anlamına gelen «Şîa» adı verilmiş, Ali'nin, 661 de şehîd edilmesi üzerine bunlar, büyük oğlu Hasan'ı halife tanımışlardı. Hasan, pek az bir müddet, kendisine uyanlar tarafından halife tanınmış, Şam Valisi Muâviye ile savaşmış, fakat kendi taraftarları arasında karışalıklar çıkmış, nihayet bâzı şartlarla Muâviye'yle uzlaşmıştı. Bu şartların biri de, Muâviye'nin ölümünden sonra, halifenin, seçimle tâyin edilmesi idi. Fakat Muâviye, bu şartların hiçbirini tutmamış, ölümünden önce, yerine oğlu Yezîd'i getirmişti. Hasan'ın sağlığında bile Muâviye'ye biât etmiyen, Ali'nin oğlu ve Hasan'm kardeşi Huseyn, Yezîd'in biât teklifini reddetmiş, Kûfelilerin dâveti üzerine Irak'a doğru yola çıkmış, fakat Kerbelâ'da, Kûfelilerle Şamlılardan meydana gelen büyük bir ordu tarafından kuşatılmıştı. Huseyn'in yanında, bir kısmı seksen doksan yaşını geçmiş olan, bir kısmı ise altı aylıktan on sekiz yirmi yaşına kadar çocukluk ve gençlik çağında bulunan yüz kişi vardı. Kendisini ve yanında bulunan kadınlarını ve akrabasını kuşatan Yezîd ordusuysa savaş günü, Şam'dan gelen bin kişilik bir kuvvetle otuz iki bin kişiye varıyordu. 680 de, Arab aylarının ilki olan Muharrem'in onuncu günü bu yüz kişilik kuvvet, otuz iki bin kişiye, ikindiye kadar karşı durmaya muvaffak oldu ve ikindi üstü Huseyn, şehid edildi.

Huseyn'den sonra «Şîa»nın bir kısmı, Ali'nin, diğer oğlu Muhammed Hanefiyye'yi, bir kısmı da, Huseyn'in oğlu Ali'yi, imâm tanıdı. Bundan sonra, imâm tanınan zât öldükçe «Şîa» arasında aykırılıklar çıktı ve bu mezhep, birçok bölüklere ayrıldı. Bu bölükler içinde en meşhûru «İsnâ-âşeriyye = Onikiler» bölüğüdür ve «İmâmiyye» denince bu bölük hatıra gelir. Onikilerce altıncı imam olan Ca'fer-al-Sâdık, kendi hayatında, oğlu İsmail'i imâm tâyin etmiş, fakat İsmail, babasının hayatında ölmüştü. «Şîa»nın bir kısmı, İsmail'den sonra oğlunu imâm tanımıştı ki

bunlara «İsmâîliyye» dendi. Bu yüzden, Ca'fer'den sonra oğlu Mûsâ'yı imâm tanıyan Onikiler fırkası, «Ca'feriyye» diye de anılmaya başladı.

Onikiler fırkasının tanıdığı Oniki İmam, şunlardır:

1. Aliyy-al-Murtazâ (ölm. 661),
2. Hasan-al-Muctebâ (667),
3. Huseyn-al-Şehîd (680),
4. Huseyn oğlu Alî Zeyn-al-Âbidîn-al-Seccâd (712),
5. Alî oğlu Muhammed-al-Bâkır (733),
6. Muhammed oğlu Ca'fer-al-Sâdık (765),
7. Ca'fer oğlu Mûsâ-l-Kâzım (799),
8. Mûsâ oğlu Aliyy-al-Rızâ (816),
9. Alî oğlu Muhammed-al-Takıyy-al-Cevâd (826),
10. Muhammed oğlu Aliyy-al-Nakıyy-al-Hâdî (868),
11. Alî oğlu Hasan-al-Askeriyy-al-Zekî (873),
12. Hasan oğlu Muhammed-al-Mehdî (?).

İmâmiyye, Onikinci İmam, Muhammed'i, Muhammed Peygamber'in hadislerinde adı geçen ve son zamanlarda çıkıp dünyayı adâletle dolduracağı vâdedilen Mehdî olarak tanırlar. Onlarca 869 da, yahut 870 te doğan Muhammed, babasının ölümünden sonra gizlenmiş, bu gizlilik 920 yılına kadar sürmüştür. Bu müddet zarfında, birbiri ardınca dört kişi, İmâm'la Şîa arasında elçilik etmiş, 920 de son elçinin ölümünden sonra büyük gizlilik devri (gaybet-i kübrâ) başlamıştır ve bu devrin sonunu ancak Tanrı bilir.

*

Alevî ve Bektâşîler, Oniki İmâmı, Şîa gibi tanımakla beraber onların hal tercemelerinde, çeşitli uydurma şeylere inanırlar. İçinde Oniki İmâmın adlı geçen şiirlere «Düvâzdeh İmâm», yahud Alevîlerin söyleyişince «Düvazmam», yahut da kısaca «Düvaz» denir.

I

Ey candan sevdiğim nûr-ı penâhım
Pîrim cemâlini göresim geldi
Kaldır nikabını lûtfeyle şâhım
Pîrim cemâlini göresim geldi

Bir ismi Alî'dir Hayder-i Kerrâr
Hasan hulkır-rızâ ol zât-ı envâr
Şâhım İmâm Huseyn mü'mine didâr
Pîrim cemâlini göresim geldi

İmâm Zeynel-Abâ Muhammed Bâkır
Keremler kânıdır ol İmam Ca'fer
Nola bir dem hüsnün Kâbesin göster
Pîrim cemâlini göresim geldi

Kâzım Rıza Takî Nakî Askerî
Mehdî cümlemizin ulu serveri
Murâdım isterim bilmezem gayrı
Pîrim cemâlini göresim geldi

Güvenc Abdal güzel söyledi halin
Erenler donatmış feyz-i kemâlin
Ey İmamlar şâhı göster cemâlin
Pîrim cemâlini göresim geldi

— 30 —

II

Muhammed Ali'yi candan sevenler
Yorulup yollarda kalmaz inşallah
İmam-ı Hasan'ın yüzün görenler
Huseyin'den mahrum olmaz inşallah

Zeynel-Âbidin'den bir dolu içen
Muhammed Bâkır'dan kaynayıp coşan

İzn ile İmam Ca'fer'e ulaşan
Bundan özge yola sapmaz inşallah

Mûsi-i Kâzım'dan gelen erenler
Can baş fedâ edip dîdar görenler
İmam-ı Rızâ'ya zehir verenler
Dîvanda şefâat bulmaz inşallah

Bir gün olur okuturlar defteri
Şah oğlunun belindedir teberi
Uyanırsa Takıy Nakıy Askerî
Açılan gülümüz solmaz inşallah

Şah Hatâyî'm bu iş bir gün bitere
Özünü katagör ulu katara
Mehdi şevkı bu cihanı tutara
Şah oğluna sitem olmaz inşallah

— 31 —

III

Dinleyin nefesim mevâlî canlar
Anınçün okurum lânet Yezîd'e
Hasan'a Huseyn'e kasedetti anlar
Anınçün okurum lânet Yezîd'e

Alî'nin sebbine takrir yazdılar
İmâm-ı Huseyn'in başın kestiler
Bunca mü'minlerin yayın yastılar
Anınçün okurum lânet Yezîd'e

Gör anlar nittiler bunca fakiri
Zeynel-Âbidin de etti şükürü
Kirişle boğdular İmâm Bâkır'ı
Anınçün okurum lânet Yezîd'e

İmam Ca'fer bir erkândır yürüttü
Anı mevâliden gayrı kim tuttu
Mûsi-i Kâzım'a kurşun akıttı
Anınçün okurum lânet Yezîd'e

Elindeki tasla ağuyu sundu
 İmam Rızâ içti hey Yezid dedi
 Ol demde Yezîd'e lânet okudu
 Anmçün okurum lânet Yezîd'e

İmam-ı Takî'ye İmam Nakî'ye
 Ağuyu sundular hem Askerî'ye
 Çok cefa kıldılar İmam Mehdî'ye
 Anmçün okurum lânet Yezîd'e

Şah Hatâyî sözüm Şah kılıcıdır
 Yezîdî olanlar yüzün çevirir
 Ey kardeş İmamlar zuhura gelir
 Anmçün okurum lânet Yezîd'e

— 32 —

IV

Bendeyem men cân ü dilden pâdşâhımdır Ali
 Gözlerim nûru cihanda bedr ü mâhımdır Ali
 Yoluna hâk olduğum hem doğru râhımdır Ali
 Kiblegâhımdır Muhammed secdegâhımdır Ali

Men Hasen hulkurrızâ'nım bir muhibb-i âliyem
 Hamdü lillâh kim hasetle kibr ü kinden hâliyem
 Şah Huseyn-i Kerbelâ'nım baş açık abdâliyem
 Kiblegâhımdır Muhammed secdegâhımdır Ali

Şâh Zeynel-Âbidîn ü Bâkır ile Ca'fer'i
 Bilmişüz anlardurur kim dîn ile iman eri
 Dâimâ bu nutkı vird et kalmıyasın serseri
 Kiblegâhımdır Muhammed secdegâhımdır Ali

Mûsi-i Kâzım'ı her kim bildi oldu ehl-i Hak
 Şâh Mûsâ-i Rızâ'dan aldın ise bir sebak
 Ten gözünü giderip bunlara can gözüyle bak
 Kiblegâhımdır Muhammed secdegâhımdır Ali

Şah Takıyy ü bâ Nakıy'nın kulu ol iy bahtyâr
 Bunları sevenlere rahmet eder perverdgar

Mü'min olan bu kelâmı yâd eder ley ü nehâr
Kıblegâhımdır Muhammed secdegâhımdır Ali

Askerî'ye asker olmak diler isen iy benâm
Kıl tevellâ hanedân-ı Ahmed'i bulgıl temâm
Hatmolısardır imamet Mehdi'de beynel-enâm
Kıblegâhımdır Muhammed secdegâhımdır Ali

İy Hatâyî gaafil olma uş bu dünyâ fânidir
Her ne kim geldi vücûda Hakk'ın ol mihmânıdır
Bu kelâmı vird edinmek mü'minin erkânıdır
Kıblegâhımdır Muhammed secdegâhımdır Ali

— 33 —

V

Seher vakti Şah kervanı gidiyor
Anın katarından ayırma bizi
Kanber'i önünce katar yediyor
Anın katarından ayırma bizi

Muhammed Ali'dir cihan evveli
Bir Arap geliyor eli develi
Rûm'u irşâd eden Bektâş-ı Velî
Anın katarından ayırma bizi

Gül kokusu Muhammed'in teridir
Ah ettikçe karlı dağlar eridir
Hadîce Fâtıma Hakk'ın yâridir
Anın katarından ayırma bizi

Cebrail de kanadını açınca
Rahmet suyun yeryüzüne saçınca
Hasan Huseyn cür'asından içince
Anın katarından ayırma bizi

İmam Zeynel bekler zindan içini
Umarım bağışlar mücrim suçunu
Bâkır Ca'fer yükledince göçünü
Anın katarından ayırma bizi

**Kâzım Mûsâ Rızâ Hakk'ın nurudur
Taki Nakî Asker Mehdî sırrıdır
Selman'ın yeminde deste gülüdür
Anın katarından ayırma bizi**

**Kul Himmet'im aydur Mehdî nic'oldu
Onik'îmamların tahtı nic'oldu
Pirin eşğine giden hac'oldu
Anın katarından ayırma bizi**

— 34 —

6. dörtlükteki Selman ve gül, nerkis destesi için Açılama'ya bakınız.

VI

**Her sabah ötüşür kuşlar ey zâhid
Allah bir Muhammed Alî diyerek
Bülbül de gül için figana başlar
Allah bir Muhammed Alî diyerek**

**Kiblemizden kismetimiz bölüne
Arı da iniler kudret balına
Veysel-Karan gitti Yemen iline
Allah bir Muhammed Alî diyerek**

**Dinliyelim gerçeklerin sesini
Çekelim Oniki İmam yasını
İmam Hasan içti ağrı tasını
Allah bir Muhammed Alî diyerek**

**Tâlibler ince elkten elenir
Mü'min olan Hak yoluna dolanır
Şahım Huseyn al kanlara bulanır
Allah bir Muhammed Alî diyerek**

**Zeynel yetmiş iki pâre bölündü
Muhammed Bâkır'a secde kılındı
Câferüs-Sâdık'a erkân çalındı
Allah bir Muhammed Alî diyerek**

Gönül kuşun kalb evinde yuvası
 Serimize çöktü Şah'ın hevâsı
 Kâzım Mûsâ Alî Rıza duâsı
 Allah bir Muhammed Alî diyerek

Takî ile Nakî nûr oldu gitti
 Hasanül-Askerî pîr oldu gitti
 Mehdi mağarada sır oldu gitti
 Allah bir Muhammed Alî diyerek

Kur'an Muhammed'in virdine düştü
 Dört kitap yazıldı dördüne düştü
 Kul Himmet pîrinin derdine düştü
 Allah bir Muhammed Alî diyerek

— 35 —

2. dörtlükteki Veysel-Karan (Üveys-al-Karani) için Açılama'ya bakınız.

5. dörtlükteki «Erkân çalındı» ve son dörtlükteki «Dört kitap» için de Açılama'ya bakınız.

VII

Tâ ezelden yârin yüzüne bakıp
 Cemali didâri gören ağlar mı
 Yetişip bir mürşid eteğin tutup
 Özünden benliği ıran ağlar mı

Alî'ye Muhammed geldi burhana
 Hadîce Fâtıma o ehl-i cana
 Birleyip özünü ulu meydana
 Anlayıp zatını bilen ağlar mı

Sahip-zaman yakın yola gelirse
 Hasan'la Huseyn'in hakkın alırsa
 Erenler deminden her ne gelirse
 Ere erip Hakkı gören ağlar mı

Zeynel'âbidîn'in yüzünü görüp
 Muhammed Bâkır'ın sırrına erip

Ca'fer-i Sâdık'ın dârına durup
Yola ıkrârını veren ağlar mı

Mûsi-i Kâzım'ın Turuna uçup
İmâm-ı Rızâ'nın yurduna göçüp
Küfür köprüsünden ileri geçip
İman deryasına dalan ağlar mı

Takî Nakî'yi Askerî'yi bilen
Hak Muhammed ile Mehdî'dir gelen
Her daim kırkların ceminde olan
Mahabbet tadını duyan ağlar mı

Teslim Abdal daim yüksek uçar mı
Erenlere teslim olan kaçır mı
Dört kapudan kırk kapudan geçer mi
Bir olup birliğe yeten ağlar mı

— 36 —

VIII

Buldular ol bi nişandan çok nişân Abdâller
Lâ mekân ilinde tuttular mekân Abdâller

Sattılar bir yâre cümle iki âlem rahtını
Yasamadılar dükân içre dükân Abdâller

İçtiler Fazl-ı ilâhî çeşmesinden âb-ı Hızır
Ettiler kesb-i hayât-i Câvidân Abdâller

Erdiler tahkîyka taklîdin yıkıp bünyâdını
Buldular vîrânede genc-i nihân Abdâller

Düşmeninden Ehl-i beyt-i Ahmed'in olup berî
Oldular candan muhibb-i hânedân Abdâller

Kerbela'da can revân edenler için teşne-leb
Ettiler gözyaşların âb-ı revân Abdâller

Bunda ol mesmûm-ı râh-ı din Hasan şâh ışına
Ettiler çün nûş-ı nîş-i can-sitân Abdâller

Bezm-i mahşerde ümîd oldur ki yarın içeler
Sâki-i Kevser elinden nûş-ı cân Abdâller

Hem tutup her dem Huseyn-ibn-i Ali'nin mâtemin
Ağlaşır gözden dökerler bunda kan Abdâller

Oldular Zeynel-İbâd'ın çün ibâdı oldular
Cân ü dil milkinde şâh-ı şeh-nişân Abdâller

Bâkır'ın ser-tâc edinip ayağı toprağını
İşin altun eylediler bî gümân Abdâller

Pey-rev olup pîşrev edindiler çün Ca'fer'i
Menzil-i maksuda erdiler hemân Abdâller

Mûsi-i Kâzım eşiğin edinip muhkem hisâr
Buldular cünd-i havâdisten amân Abdâller

Ettiler Şah-ı Horâsân'ın ayağı tozunu
Cân ü dil çeşmine kûhl-i İsfahân Abdâller

Şeh Takıy ile Takıy'nin medhini bülbül gibi
Subh u şâm edindiler vird-i zebân Abdâller

Oldular çün Askerî'nin askeri kimden ne gam
Âlemi seyreylesünler şâdmân Abdâller

Var ümîdim kim doğup bir gün günü mü'minlerin
Ere devr-i Mehdi-i sâhib-zamân Abdâller

Hayretî'yi gam şebinde koyasız lâyıık mıdır
Olmıyasız ol garibe mihrîbân Abdâller

Siz erenlerden niyâz oldur ki reddolunmaya
Eyledi meydanda çün rûh-ı revân Abdâller

IX

İstemem âlemde gayrı meyvayı
 Dadma doyulmaz balımdır Ali
 İstemem eşyâyı verseler dahı
 Kokmazam sünbülü gülümdür Ali

Ali'mdir kadehim Ali'mdir şişe
 Ali'm sahralarda morlu menekşe
 Ali'm dolu yedi iklim dört köşe
 Ali'm sâki-Kevser dolumdur Ali

Ali vâhid şâh-ı Rasûl kibriyâ
 İmam Hasan Huseyn Şâh-ı Kerbelâ
 İmam Zeynel-Abâ ol sâhib-livâ
 Büküldü kametim dalımdır Ali

Muhammed Bâkır'dır tendeki canım
 Ca'ferüs-Sâdık'tır dinim imanım
 Mûsi-i Kâzım'dır derde dermanım
 Varlığım kalmadı malımdır Ali

Aliyyür-Rızâ'dır Şâh-ı Horasan
 Takî ile Nakî gösterdi burhan
 Hasanül-Askerî mâh-ı dırahşan
 Yokladım taliim falımdır Ali

Muhammed Mehdi'dir sâhibüz-zaman
 Oniki İmam'a kul oldum heman
 Ma'sûm-ı pâkândır envâr-ı cihan
 Esrâr-ı Hudâ'ya alimdir Ali

Vîrânî'yem düştüm şimdi derdine
 Vücûdum garkoldu çile bendine
 Gönül sormaz oldu kendi kendine
 Söyler dehanımdan dilimdir Ali

X

Abdal Musa Sultan gazebe geldi
Fetheden Urum'u yaratan meded
Cihan harâb oldu insan az kaldı
Yine ferman senin el'aman meded

Biz de sevenlerimiz Alî'nin soyun
Bizler de anarız Hasan Huseyin
Zindanda vermişsin Zeynel'in payın
Bâkır'ı zindanda var eden meded

Yetiş İmam Ca'fer al elden bizi
Her dem arzumendiz isteriz sizi
Zülfekârı attı yuttu denizi
Necef deryasını kurutan meded

Mürşidim Kâzım Riza'ya varalım
Derdimize derman anda görelim
Taki Nakî Askerî'ye erelim
Mehdî'yi mağrada sırreden meded

Huseyn Gazi Kultan bellisin cansın
Niyazım kabûl et müşkilim kansın
Huseynovası'nın gözcüsü sensin
Ayırma koyunu sürüden meded

İmdat sizden ancak Urum erleri
Gaib erenleri Horasan pîri
Muallâkta tutan bâb-ı Hayber'i
Cengde Muhammed'e car eden meded

Balım Sultan gerçek sırr-ı Alî'sin
Mü'minlerin kanadısın kolusun
Pîrim Hünkâr Hacı Bektaş Velîsin
Cansız dıvarları yürüten meded

Kul Huseyn'im aydur gönle değmeyin
Giderip yükünü alıp yığmayın
Sırlarınız gönlünüzden koymayın
Mü'minin kalbinde yer eden meded

XI

Muhibb-i Hânedânım yâveriyem
Adû-yı bed-likanım hanceriyem

Hasen dînim imânım şah Huseyn'dir
Gulâm-ı der-i pâk-i Hayderiyem

Tenim pişkeş canım kurban sözüm hak
Ki Zeynel-Âbidîn'in kemteriyem

Dün ü gün kıblegâhımdır cemâli
Nazar-bâz-ı Muhammed Bâkırîyem

Ne varsa yerde gökte benden iste
Hakıykat kân-ı ışka Ca'feriyem

Delilim Mûsi-i Kâzım olaldan
Kamu âşıkların men serveriyem

Ali Mûsâ Rızâ'dır pâdşâhım
Kamer burcunda uşşak alteriyem

Müberrâdır özüm gird-i fefâdan
Takî'nin fazl ü lûtfu mazhariyem

Nakî'dir huccet ü burhan elimde
Bihamdillâh bu dem gamdan beriyem

Alâyıktan elim çektim yüzüm ak
Ezelden bendegân-ı Askerî'yem

Emînim lâ fetâ illâ benimdir
Bu dem Mehdî Muhammed enveriyem

Bu dem Elvan Efendi mürşidimdir
Balım Sultan nazariyle diriyem

Bu kırklar bezmine teslim rızâyım
Erenler bendesi Azbi fakıyrem

MERSİYELER

Halk edebiyatında «ağıt» denen mersiye nev'ine Alevî-Bektâşî edebiyatında da rastlıyoruz. Ancak bu edebiyatta ağıt, bilhassa İmâm Huseyn için yazılagelmiştir. Herhangi bir olay için, yahut bir adamın ölümü veya başına gelenler üzerine ağıt yakıldığı yok gibidir. Verdiğimiz örneklerin ilki, Şah Tahmasb lehine bir isyan tertipliyerek ayaklanan, fakat mağlûb olarak Sivas'ta asılan Pîr Sultan için, kızı tarafından, yahut kızının ağzından yazılmış çok güzel ve içli bir ağıttır. Son zamanlarda, bir nüshada bu ağıtın, Pîr Sultan'ın oğlu Pîr Mehmed'e aid olarak kayıtlı bulunduğunu da gördük. Bu nüshada üçüncü dörtlük:

Pîr Sultan oğluydum ben de Banaz'da

diye başlıyor ve son dörtlükte mahlâs:

Pîr Mehmed'im aydur ey yüce Ganî

tarzında geçiyor. Pîr Mehmed'in, birkaç nefesi daha var, bu bakımdan, bu ağıt, kızına değil, oğluna âit de olabilir.

İkinci ağıt, 1826 da II. Mahmud'un, Yeniçeriliği kaldırdıktan sonra Bektâşî tekkelerini kapatması ve bu tarîkati, kanun dışı sayması üzerine yazılmıştır. Aslı, pek uzun olan bu ağıt, ancak tarihî bir bilgi mahiyetindedir.

Üçüncüsü, İmâm Huseyn'e ve Kerbelâ savaşına âittir ve bu son kısmın, bu zümre edebiyatında, heceyle ve aruzla birçok örnekleri vardır.

I

Dün gece seyrimde coştuydu dağlar
Seyrim ağlar ağlar Pir Sultan deyü
Gündüz hayâlimde gece düşümde
Düş de ağlar ağlar Pir Sultan deyü

Uzundu usuldu dedemin boyu
Yıldız'dır yaylası Banaz'dır köyü
Yaz bahar ayında bulanır suyu
Sular ağla çağlar Pir Sultan deyü

Pir Sultan kızıldım ben de Banaz'da
Kanlı yaş akıttım baharda yazda
Dedemi astılar kanlı Sivas'ta
Dar ağacı ağlar Pir Sultan deyü

Kemendimi attım dâra dolaştı
Kâfirlerin eli kana bulaştı
Koyun geldi kuzuları meleşti
Koçlar da ağlaşır Pir Sultan deyü

Pir Sultan Abdal'ım ey yüce Ganî
Daim yediğimiz kudretin hânı
Hakk'a teslim ettin ol şirin canı
Dostların ağlaşır Pir Sultan deyü

— 41 —

II

Kavm-i Yezid yezitliğin bildirdi
Yetiş Allah yâ Muhammed yâ Ali
Sürgün edip her dervişi öldürdü
Yetiş Allah yâ Muhammed yâ Ali

Eridi fakıyrin yüreği yağı
Arttı münkirlerin kalbi ferağı

Yanmaz oldu türbelerin چراغی
Yetiş Allah yâ Muhammed yâ Ali

Türbelerin yıkıldığını gördüler
Yezîdiler ferah edip güldüler
Her dervişi bir diyara sürdüler
Yetiş Allah yâ Muhammed yâ Ali

Dalgalandı gönül durulmaz oldu
Gitti elden tâlib görölmez oldu
Rehber ile mürşid sorulmaz oldu
Yetiş Allah yâ Muhammed yâ Ali

Sene bin iki yüz kırk iki aman
Dünyada bu fesad olmuştur iyan
Şimden sonra sürölmez oldu erkân
Yetiş Allah yâ Muhammed yâ Ali

Hakkıyâ çağırır yaradan ganî
Dertlilerin dertlerinin dermanı
Bundan sonra çok süreriz devranı
Yetiş Allah yâ Muhammed yâ Ali

— 42 —

III

Etmeyip Şâh-ı Peyember'den hayâ Hak'tan hazer
Kûfiyân-ı bî vefâlar nakz-ı ahd etmiş meğer
Kurretül-ayn-ı Rasûl'ü eylemişler derbeder
Var ise gel hâtır-ı Şâh-ı Rasûlullâh eğer

Ey sabâ var Kerbelâ deştinden eyle bir güzer
Ver bize lûtfet Huseyn ibn-i Ali'den bir haber

Teşnegâna kıl nazar bir katre sû bulmuş mudur
Gülsitân-ı Ahmed-i Muhtâr'ı gör solmuş mudur
Kerbelâ toprağı hep al kan ile dolmuş mudur
Ol Huseyn-i Kerbelâ'yı bak şehîd olmuş mudur

Ey sabâ var Kerbelâ deştinden eyle bir güzer
Ver bize lûtfet Huseyn ibn-i Alî'den bir haber

Kırdılar mı gülbün-i Şâh-ı Nebî'nin dâlini
Kestiler mi ol Aliyyel-Murtazâ'nın bâlini
Hiç soran var mı garibânın aceb ahvâlini
Eyle tahkik hânedân-ı Ehl-i Beyt'in hâlini

Ey sabâ var Kerbelâ deştinden eyle bir güzer
Ver bize lûtfet Huseyn ibn-i Alî'den bir haber

Gel yetimler hâline rahmet Hudâ'nın aşkına
Sâdık-ul va'd-ül emîn ol Mustafâ'nın aşkına
Fâtih-i Hayber Aliyyel-Murtazâ'nın aşkına
Kâffe-i ervâh-ı pâk-i enbiyânın aşkına

Ey sabâ var Kerbelâ deştinden eyle bir güzer
Ver bize lûtfet Huseyn ibn-i Alî'den bir haber

Hazret-i Abbas şehîd olmuş mu eyle cüst ü cû
Kavm-i Süfyân ordugâh-ı Şâh'a etmiş mi gulû
Zaptına almış mıdır nehr-i Fûrât'ı ol adû
Verdiler mi bak yetimâna aceb bir katre su

Ey sabâ var Kerbelâ deştinden eyle bir güzer
Ver bize lûtfet Huseyn ibn-i Alî'den bir haber

Zulm ile seddoldu mu râh-ı Şehîd-i Kerbelâ
Çıktı mı eflâke dek âh-ı Şehîd-i Kerbelâ
Bak zevâle erdi mi mâh-ı Şehîd-i Kerbelâ
Hûn ile âlûde mi Şâh-ı Şehîd-i Kerbelâ

Ey sabâ var Kerbelâ deştinden eyle bir güzer
Ver bize lûtfet Huseyn ibn-i Alî'den bir haber

Ma'sumân u mazlûmân hep anda hurbân oldu mu
Dâmen-i pâk-i Sekîne Zeyneb al kan oldu mu
Kasım u Leylâ Züleyhâ hep perîşân oldu mu
Ehl-i Beyt'e bak esîr-i Âl-i Mervân oldu mu

Ey sabâ var Kerbelâ deştinden eyle bir güzer
Ver bize lûtfet Huseyn ibn-i Alî'den bir haber

Bir haber yok mu Harâbî Şâh'tan hayretteyiz
 Ağlayıp şâm ü seher ah dûzah-ı firkatteyiz
 Hâtır-ı nâ şâd pür hüzn ü keder uzletteyiz
 Pek harâbız mâtem-i can-sûz ile mihnetteyiz

Ey sabâ var Kerbelâ deştinden eyle bir güzer
 Ver bize lûtfet Huseyn ibn-i Ali'den bir haber

BİRLİK

Varlık birliğini (Vahdet-i Vücut) benimsiyen sûfilere göre Tanrı, her çeşit kayıttan münezze, mutlak varlıktır. Mutlak varlık, zâtını bilince bu bilgide bütün kâinat, bütün varlıklar, bilgi suretleri şeklinde var olmuştur ve kâinat, bu bilgi suretlerinin tecellisinden başka bir şey değildir.

Ancak bu izahtan şu anlaşılmalıdır: Tanrı, mutlak varlıktır. Sonradan kendini bildi, bu bilgisinde de kâinat, bilgi suretleri şeklinde sâbit oldu, derken bu sübut, kâinatı meydana getirdi. İş, böyle değildir. Çünkü Tanrının, zâtına râci olan bilgisi, zâtiyle beraberdir. Elimizdeki bir şeyi sallarsak o şey, elimizle beraber sallanır amma, zât bakımından elimiz, o şeyden evveldir. İşte Tanrının zâtı da, zaman bakımından değil, fakat esas bakımından evveldir. Mutlak varlık, her an, zâtını bilir. Bu bilgide de her an, kâinat, bilgi suretleri şeklinde sâbit olur ve yine bu suretler, her an, şu âlemdeki suretleri izhar eder. Bu yüzden, kâinatın da önü ve sonu yoktur; Tanrıdan zuhuru bakımından sonradan olma denir, yoksa hiçbir vakit Tanrı varken kâinatın olmamasına imkân bulunamaz. Mutlak varlığın bilgisinde kâinat, her an sâbit olur ve bu sübut varlıkları izhar eder. Zuhura gelen varlıklar, bir an içinde zâhir olurlar, bir an sonraki kâinat, bir an öncekinden tamamiyle başkadır. Şu halde kâinat daima yeniden yeniye yaratılmadadır, tıpkı bir derenin akışı gibi hani. Su akıp gider ve her an akan su, başkadır, giden geri gelmez, gelen yenidir. Yahud elimize ucu yanmış bir değnek alırız, sağa sola, hızla sallarız; görenler, yalnız ateşten bir çizgi görürler. İşte bu değişme, her an olageldiğinden âlemi duruyor görürüz, halbuki eski âlem, tamamiyle geçip gitmiştir, gördüğümüz âlem yepyeni bir âlemdir.

Bu telâkkinin ilk kısmı, yâni varlıkların, Tanrı bilgisinde zuhur eden bilgi suretlerinin de tecellisi olduğu kanâati, Eflâtun tarafından ileri sü-

rülen ve Yeni-Eflâtuncular tarafından işlenen «ide» nazariyesinden başka bir şey değildir. İkinci kısmı, yâni âlemin her an yeniden yeniye yaratılışı da Yunan felsefesindeki sayrûret (oluş) nazariyesinin ta kendisidir.

Varlık birliğini, daha materyalist, fakat gene de mistik bir tarza döken sûfiler de vardır. Bunlara göre, varlıkların, Tanrı bilgisindeki bilgi suretlerinin tecellisi oluşu, söze bile alınmaz. Onlarca mutlak varlıkla onun zuhuru olan varlıklar, suyla buza benzer. Mutlak varlık, âdetâ donar, buz hâline gelir, buz, erir, su hâline döner. Aradaki fark, bu dönüşten başka bir şey değildir. Yahut da varlıklar, denizin dalgalarına, köptüklerine, habbelerine benzer. Onların çokluğu, yahut zuhuru, denizin birliğine zarar vermez, onların batışı da denizi azaltmaz.

*

Birlik telâkkisi, Bektâşîlerde, çok geri bir plândadır. Onlar, varlık birliğinin böyle çapraşık nazariyeleriyle hiç uğraşmazlar. Bundan bahsetseler bile pek maddî bir şekilde bahsederler. Bu yüzden, bu bölüme alınacak şiirler, Bektâşî edebiyatında hemen hiç yoktur. Yalnız, henüz Bektâşîlik kurulmadan Hacı Bektaş'ın pîrdaşları tarafından temsil edilen Babalılar zümresi, varlık birliğinden bahsetmişlerdir.

I

Ol kaadir-i kün feyekûn lûtfedici rahîman benem
Kesmeden rızkını veren cümlelere sultan benem

Nutfeden âdem yaratan yumurtadan kuş türeten
Kudret dilini söyleten zikreyleten Sübhan benem

Kimini zâhid eyliyen kimini fâsık eyliyen
Ayıplarını örtücü ol delîl ü burhan benem

Bir kuluna atlar verip avret ü mal çiftler verip
Hem yok birinin bir pulu ol rahîm ü rahman benem

Benem ebed benem baka ol kaadir ü hay mutlaka
Hızır ola yarın saka onu kılan gufran benem

Dört türlü nesneden hâsıl bilin benem işte delil
Od ile su toprakla yel bünyad kılan yezdan benem

Ete deri kemik çatan ten perdelerini tutan
Kudret işim çoktur benim hem zâhir ü iyan benem

Hem bâtınam hem zâhirem hem evvelem hem âhıram
Hem ben oyam hem o benem hem ol kerîm ü han benem

Yoktur arada terceman andaki sır bana iyan
Oldur bana veren lisan ol denize umman benem

Bu yeri göğü yaratan arşı kürsüyü durduran
Bin bir adı vardır Yunus ol sâhib-ül Kur'ân benem

— 44 —

II

Nâgâh yağma eyledi ısk odu canımızı
Hiç kimse nitelikten vermez nişanımızı

Nice nişan vereler hangi yoldan soralar
Çün elden bıraktırdı dîn ü îmânımızı

Ne imana baktırır ne hod dineaptırır
Kendüyle bile tutar yıktı dükkânımızı

Verdi birlikten şarab kıldı dükkânı harab
Cümlesini terkettik assı ziyanımızı

Ne assı var ne ziyan gelsin canına kıyan
Cümlesinden geçiben bulduk sultanımızı

Çünkü oldu bilelik kaldı nelik nitelik
Ayrılık söylemeye komaz lisanımızı

Yüzbin lisana gelir yüzbin can yolda kalır
Yüzbin gözler göremez bizim cevânımızı

Gözler nite göriser kimse nite eriser
İki cihandan öte kurdu sayvanımızı

Görlüm imdi bu kândan ne biter bu mâdenden
Ayrılmayız birlikten bulduk mekânımızı

Said imdi yürü var çün bir oldu bu ıkrar
Hiç makamdan vermesin kimse nişanımızı

— 45 —

III

Zâhir bâtın bir gerek birlik eri halinde
Dünya ahret bi radım ışk erinin yolunda

Zâhirini bırakmış küllî bâtına bakmış
Sıfât-ı ıška akmış varlığı ışk elinde

Ayrılığı unutmuş birlik kendide bitmiş
Varlığını garketmiş yağmur ile selinde

Kendi adın ayıtmaz kendiden kabul etmez
Bileliğin unutmaz ayrılık yok yolunda

Dirliğin ışka yazar varlıktan küllî bîzâr
Yolun yokluğa düzer yürür yokluk ilinde

Bu âşıklar mezhebi ayruk söz söyler gibi
Cümle âlem çeledi her türlü hallerinde

Said aydur zî dirlik dost ile olsa birlik
Ayrılmaksız bilelik bulmuş rûzigârında

— 46 —

IV

Ayıdam göyne göyne halimi döne döne
Düştüğ ışkım oduna can gönül yana yana

Ne olduk bilimeziz bir yerde alırmız
Aklımız deremeziz ne diyelim sorana

Akl ü can yavı kıldık ser-mest ü şeydâ olduk
Yüzbin can fidâ kıldık ibzi bizden alana

Kim ala bizi bizden sırrı ile ne sözden
Meğer ol küll ü cüzden bakmaz can ü cihana

Kim gördük kim diyelim kimi kime aydalım
Kimden kime varalım bu sevdâ başarana

Nedir neyi sevelim neden ne istiyelim
Nerden nere varalım olduk mest ü divâne

Yoktur ana sormaklık ne isteyip ermeklik
Ne varmaklık gelmeklik kendü halin bilene

Biz hod evvel ezelden hayy-ül kayyûm bulunduk
Meyl ü vefâ biz olduk nevmîd mahrum kalana

Yârlık içre barıştık kadimliğe karıştık
Koptuk tenden kavuştuk Saîd'e can olana

— 47 —

V

Ezelden ben bu ıskı bu milke tutageldim
Yâr idim anda şeksiz yine ol yâre geldim

Bana ol yüzün nûru göründü er yüzünden
Gönül gözünü açıp ol nûru göregeldim

Ol nûru göreliden kendözüm unutmuşam
Öyle tut Mûsî benem hâcete Tûr'a geldim

Bana Tûr ü münâcât durduğum yerde gelir
Bu dem Bâyezid benem çün gizli sirra geldim

Işkın esritti beni Enel-Hak dedirtir uş
Korku gitti gönlümden Mansûr'am dâra geldim

Mansur kadehin aldım Mecnun gölüne daldım
Çün Hakkı ıyan buldum uş şimdi nûra geldim

Bunun bundan böylesi padişah iklimidir
Dört yanım didar oldu ben bir hoş yere geldim

Yerdeyken göğe ağdım gökten yere çok yağdım
Âdem donun donanıp cevânım süre geldim

Işktan dertli olana devrânım vardır benim
Işk sayrısı olanı erkândır sora geldim

Ezelden beri bunda saâdet milkin bulduk
Hem anın içindeyim menzirim göregeldim

Bu sûrete geleli adım Said ola
Gizlendi padişahlık kulum şüküre geldim

VI

Bu çerh-ı felekleyin durmadan dönen benem
İşk elinden kadehi içiben kanan benem

Arş bizim seyrânımız kıyâmet bayramımız
Can ü gönül din iman şükrâne veren benem

Tahtımı yel götürür şöyle muallâk benim
Div ü peri hükmünde milke Süleyman benem

Miskin Hallâc-ı Mansur Enel-Hak diye çağırır
Bile dâra çekilip ol oda yanan benem

Halife oldum bindim çok türlü hâle döndüm
Behlûl ile sinlerde ol kelle kıran benem

Ahmed mirâca ağdı doksantîn söz söyleşti
Okur nurdan güvercin karşıda duran benem

Mûsî'yle koyun göttüm çok yıl çobanlık ettim
Ol ağaçtan Mûsî'ye anda balkıyan benem

Bir zaman kuzu oldum ağı kattılar bana
Muhammed'in önünde durup söyliyem benem

Bir zaman Yusuf oldum bazergâna kul oldum
Mısır'a hükmeyleyibem ol sultan olan benem

Demir boz ata bindim deniz üzre yürüdüm
Hızr ile hayat suyun içiben kanan benem

Bir zaman Halil oldum Kâ'be'ye bünyad urdum
Sonra sofra yayıban ol hânda yenen benem

Bir zaman Yunus oldum cümle cihâna doldum
Şeyhoğlu Satu olup yine beliren benem

DEVRİYELER

Varlık Birliğine (Vahdet-i Vücut) inanan sûfilerce Tanrı, mutlak varlıktır. Kâinattaki bütün varlıklar, mutlak varlığın tecellisidir. Mutlak varlık, hiçbir sıfatla sıfatlanamaz, hiçbir adla adlandırılmaz. Ona mutlak bile denemez, çünkü mutlak oluş da bir kayıttır, halbuki o, her çeşit kayıttan münezzehtir, ancak anlatabilmek için mutlak varlık demek zorundayız.

Mutlak varlığın, zâtî iktizâsı, zuhur etmektir. Su, nasıl boğarsa, ateş, nasıl yakarsa, ışık nasıl etrafı aydınlatırsa ve boğuculuğu sudan, yakıcılığı ateşten, aydınlatmayı ışıktan ayırmamıza imkân yoksa mutlak varlıktan da zuhur etmeyi ayırmamıza imkân yoktur.

Mutlak varlığın, zuhura olan meyli, aynı zamanda bilgisidir ve bu bilgide, bütün varlık suretleri, bilgi suretleri şeklinde belirmiştir. Bu belirme, kâinatı izhar eder. Bu bakımdan kâinat, başlı başına var olmıyan suretlerden ibarettir ve herşey, onun zuhurudur, fakat hiçbir şey, «O» değildir.

Varlık birliğini, biraz daha materyalist bir görüşle kabul eden sûfiler, bu telâkkiyi, yâni, kâinatın, Tanrı bilgisinde beliren bilgi suretlerinin zuhuru olduğunu, gerçek bakımından yokluklardan ibaret olup mutlak varlığın bilgisindeki bilgi suretlerinin var oluşu fikrini bir yana atmışlardır. Onlara göre varlıklar, âdetâ dalgalara, katrelere, köpüklere benzer, mutlaka varlıksa denizdir. Dalgalar, katreler, köpükler, denizden ayrı değildir, onların çokluğu, denizin birliğine zarar vermez. Dalgaların zuhuru, denizi fazlalandırmaz. batışı, onu eksiltmez; çünkü denizden ayrı bir varlığı yoktur bunların ve bu bakımdan herşey, odur, ondan başka bir varlık yoktur.

İlk nazariye, doğrudan doğruya Eflâk'unla başlayan ve Yeni-Eflâtuncularla gelişen «ide» nazariyesinden doğmadır, ikinci nazariyeyse dünyayı inkâr edemeyişin, dünya ve yaşayış sevgisinin, ilk nazariyeyi, maddî bir şekle bürüyüşünden başka bir şey değildir.

Sûfilere göre bütün varlıklar, birer-birer, Tanrının bir sıfatına mazhardır, fakat insan, Tanrının, mutlak varlığın, bütün sıfatlarına, yâni zâtına mazhardır. Şu halde mutlak varlığın en olgun ve son zuuhru, insandır. Fakat mutlak varlık, insan suretinde tecelli edinciye kadar bütün varlıklardan geçmiş, kâinattan süzölmüştür ve insan, kâinatın hulâsasıdır.

Bu kâinattan süzölüp geliş nazariyesine «devir nazariyesi» denir. Bunun müsbet ve gerçek bir tarafı vardır. İnsan, bu varlık suretine gelmeden önce baba belinde ve ana rahminde birer katre menîdir. Ana ve baba, o menîyi, yedikleri, içtikleri şeylerden meydana getirmişlerdir. Şu halde insan, menî haline gelmeden evvel kâinatta, dağınık bir haldeydi, her zerresi, bir varlıktaydı. Şimdi bu gerçek anlayışa, eski çağların, inanılan bir nazariyesi, Batlamyus'un ve eski Yunan filozoflarının varlığı tasnif umdeleri karışacaktır: Madde âlemi, dört unsurdan, topraktan, sudan, ateşten ve havadan meydana gelmiştir. Bu dört unsur da, dört tabiatın, kuruluşun, yaşlığın, ıssılığın, soğukluğun zuhurudur. Tabiatlarla unsurlar, dokuz göğün dönüşünden meydana gelir. Dokuz göğle dört unsurdan daima üç çocuk doğar: Cansızlar, bitkiler ve canlılar.

İnsan, menî halinde ana rahmine, baba beline gelmeden önce cansızlar, bitkiler ve canlılar âlemindeydi. Ondan önce unsurlarda, tabiatlarda, daha önce de göklerdeydi. Göklerden önceyse Tanrı bilgisindeydi ve Tanrının bilgisi, zâtına râci' bir sıfattı, mutlak varlığın, zâtî ıktizâsıydı. Demek ki mutlak varlığın zâtıyla kaim olan bu sıfattan önce de insan, mutlak varlıktı. Mutlak varlık, zâtını bildi, bu bilgide kâinatın varlığı belirdi. Gökler, tabiatleri ve dört unsuru meydana getirdi. Âdetâ baba sayabileceğimiz göklerle ana sayabileceğimiz unsurlardan cansızlar, bitkiler ve canlılar meydana geldi. Bir erkekle bir kadın, yediği içtiği şeylerle varlığını sağladı, kuvvetlendirdi. Yediği içtiği şeyler, kan oldu, et oldu, yağ oldu, ilik oldu, kemik oldu, derken bu varlığın hulâsası süzöldü, menî oldu. İki su birleşti, bir insan meydana geldi. Sûfiler, mutlak varlıktan insana kadar süren bu devrin, Kur'an'ın bir âyetine, diledikleri gibi mâna vererek vasatı elli bin yıl içinde olmakta bulunduğunu bile söylemişlerdir (Kur'an, LXX, 4).

Devirden bahseden şiirlere «devriye» adı verilir. Şâir, bu şiirlerde, kudreti yettiği kadar, basit, yahut duygulu, açık veya gizli bir tarzda,

yahut da dokuz babadan, dört anadan, üç çocuktan bahsederek, babasını şehvete getiren, kendisi olduğu cihetle «Anamın nikâhını ben kıydım...» gibi şâthiye tarzında da bu nazariyeyi anlatır; bu son kısım, Bektâşilerden ziyade Melâmîlerde vardır.

*

«Devriye»den başka ona pek benzeyen, hattâ ilk bakışta ayırd edilemeyen bir çeşit şiir daha vardır. Şâir, şiirinde Âdem olur, Nûh olur, Mûsâ olur, İsâ olur. Âdem ile cennetten sürülür, Nûh ile Tûfan'dan kurtulur, Zekeriyya ile biçilir, bilmem hangi peygamberle seçilir. Bu arada gene de yağmur olur, yağar, buğu olur, göğe açar. Derken İsmail'e inen koç olur, insandaki suç olur. Olur, olur; fakat bu, «devriye» değildir, tecelliyi, hayalinde gezip geçtiği âlemleri, erip olduğu şeyleri anlatmadır. ûfîlerce her peygamber, bir sıfata mazhardır. Âdem'de arılık, Nûh'ta gayret, Mûsâ'da celâl, İsâ'da cemâl sıfatı üstündür. Muhammed'deyse bütün bu sıfatların tümü vardır. Sanki peygamberler, kâinattaki varlıklardır da Muhammed, insandır. Sûfî, sülûkünde, yâni mânevî yolculuğunda, bu mertebeleri aşar, inanır ki o, bu peygamberlerin mazhariyetine bürünmededir. Zâten oluşu, bir dâire saymıştır onlar. Ortadan bir çizgi çizildi mi dâire, yukardan aşağıya, birbirine denk ve eşid, iki parçaya ayrılır. Yukardaki nokta, mutlak varlıktır. Hangi taraftansa, aşağıya doğru inerken dokuz gök, dört unsur, üç çocuk, bu kvsin, inişe göre adlandırıldığı noktalardır ve son nokta yukardan aşağıya çizilen çizginin, daireyi, aşağıdan kestiği noktadır. Bu nokta, tam mutlak varlığın karşılığıdır ve bu noktanın sahibi, insandır. Bu iniş kavsinden sonra yukarıya, mutlak varlığa doğru bir çıkış kavsi vardır. Bu kaviste, mânevî yolculuğa çıkan insan, bilgisiyle varlık birliğini bilir, derken bilgisi görüş hâline gelir, görüşü de kaybolur, oluş hâline varır, «O» olur ve mutlak varlığa, mânevî bir yolculuğa kavuşur. İşte bu çeşit şiirler de, bu mânevî yolculuğu, yukarıya doğru devri anlatır. Bu bakımdan, bunları da devriyelerle aynı bölüme koymak zorundayız. Zâten bu iniş ve çıkış seyrini ifâde eden şiirlerde, daima bir iç-içe giriş vardır. Nitekim bu bölümdeki ilk beş şiirde bu iç-içe giriş, ap-açık görünmededir.

Devri ve kültürü bakımından, Neyzen'in şiirlerindeyse «devriye», tamamiyle felsefî bir mâhiyet alıyor. Fakat bu, yalnız Neyzen'e âit. Başka Bektâşî ve Alevî şâirleri, hiçbir zaman bu kudreti gösterememişlerdir. Zâten Neyzen'e de, Bektâşî şâiri diyemeyiz. Ancak Mevlevî ve Bektâşî olduğundan ve bâzı şiirlerinde Mevlevîlerin Şemsîleriyle Bektâşîlere hâs olan neş'eyi gösterdiğindendir ki biz de antolojimize, onun bâzı şiirlerini almak zorunda kaldık.

**Tehi görmen siz beni dost yüzün görüp geldim
Bâki devlet rûzigâr dost ile sürüp geldim**

**Oldur söyliyen dilde varlık dostundur kulda
Varlığım hep ol ilde ben bunda gaip geldim**

**Bazergânım mata' çok destgirim üstadım Hak
Ben ziyanım assıya anda değşirüp geldim**

**Yedi gök yaratıldı ışk ile bünyad oldu
Toprağa nazar kıldı aksırup durugeldim**

**Gördüm yedi tamusun sekiz uçmak kamusun
Korkudan günahımı anda sızdırup geldim**

**Âdem oldum dumadım nefsin boynun urmadım
Yanıldım buğday yedim cennetten çıkup geldim**

**Nûh oldum tûfan için çok duruştum din için
Dinime gelmiyeni suya garkedüp geldim**

**Yalan değildir sözüm bak yüzüme aç gözün
Dah'örtülmedi izim uş yoldan urup geldim [*]**

**Eyyub oldum tenime cefa kıldım canıma
Sığındım Sübhanıma kurtlar doyurup geldim**

**Zkeriyya ben oldum kaçtım ağaca girdim
Kanımdört yana saçtım tepem dildirüp geldim**

**Mûsa'yla Tûr'a çıktım binbir kelime kıldım
Halâyık ne olasın ben anda bilüp geldim**

**İsâ oldum kudretten behâne bir avretten
İnâyet erdi Hak'tan ölü diriltüp geldim**

[*] Dah'örtülmedi: Daha örtülmedi (vezin yüzünden böyle okunuyor).

Circis oldum basıldım Mansûr oldum asıldım
Hallâç pamuğu gibi bunda atılup geldim

Muhammed'i bir gece Hak okudu mirâce
Serteser yüce yüce gökler seyredüp geldim

Yalnız Sübhan idi peygambeler canıydı
Yunus hod pinhan idi sûret değşirüp geldim

— 50 —

II

Hak bizi yoktan var etti
Şükür yoktan vara geldim
Yedi kat Arşta asılı
Kandildeki nura geldim

Eyyub ile ten erittim
Lâ'l ü mecan gevher tuttum
Vuslat ile taş arıttım
Ben bu yolu süregeldim

Yunus'la ummana daldım
Kırk gün balık ile kaldım
Davud'la demirci oldum
Örse çekiç çalageldim

Sahâbelere uğradım
Kudret lokmasını yedim
Er bir dedim Hak bir dedim
Bini sıdım bire geldim

Ganimet ilen çatıldım
Ana rahmine yitildim
İbrahim'l'oda atıldım [*]
Gülistanda nara geldim

... [*] .. İbrahim'l'oda: İbrahim'le oda (vezin yüzünden böyle okunuyor).

Bir muazzam büyük şarda
N'istersen bulunur varda [**]
Kapsu oniki yerde
İstediğim şara geldim

Dışı altın içi gümüş
Suyu baldır şeker yemiş
Yer yer bedestan derilmiş
Dilediğim yere geldim

Deniz böldüm asâ ile
Göge uçtum İsâ ile
Tûr dağında Mûsâ ile
Münâcâtta durageldim

Pir Sultan Abdal coşkuna
Gel otur gönül köşküne
Onik'İmâmm aşkına [***]
Ben bu seri verageldim

— 51 —

[**] N'istersen: Ne istersen (vezin yüzünden böyle).

[***] Onik'İmamın: Oniki İmamın (vezin yüzünden böyle).

Bu şiirin birinci dördlüğündeki kandil ve nur için «Övüş» bölümündeki X. şiirin 3. dördlüğünün izahına, şiirde geçen peygamberler için Açılama'ya bakınız.

III

Cihan var olmadan ketm-i ademden
Hak ile birlikte yekdaş idim ben
Yarattı bu mülkü çünkü o demden
Yaptım tasvîrini nakkaş idim ben

Anâsırdan bir libâsa büründüm
Nâr ü bâd ü âb ü hâkten göründüm
Hayrül-beşe ile dünyâya geldim
Âdem ile bile bir yaş idim ben

Âdem'in sulbünden Şît olup geldim
Nûh-i Nebî oldum tûfâna daldım

Bir zaman bu mülke İbrâhim oldum
Yaptım Beytullâhı taş taşıdım ben

İsmail göründüm bir zaman ey can
İshak Ya'kub Yûsuf oldum bir zaman
Eyyub geldim çok çağırdım el-aman
Kurt yedi vücûdum kan yaş idim ben

Zekeriyyâ ile beni biçtiler
Yahya ile kanım yere saçtılar
Davud geldim çok yeşime düştüler
Mühr-i Süleyman'ı çok taşıdım ben

Mübârek asâyı Mûsâ'ya verdim
Rûhül-Kudüs olup Meryem'e erdim
Cümle evliyâya ben rehber oldum
Muciz murg-ı şeb-i huffâş idim ben

Sulb-i pederimden Ahmed-i Muhtâr
Olup da cihana geldim âşikâr
Ali ile çok takındım Zülfekar
Kul iken zât ile sırdâş idim ben

Tefekkür eyledim ben kendi kendim
Mucize görmeden imâna geldim
Şâh-ı merdân ile Dûldül'e bindim
Zülfekar bağlandım tığ taşıdım ben

Sekahum hamrinden içildi şerbet
Kuruldu ayn-i cem ettik mahabbet
Meydana açıldı sırr-ı hakıykat
Aldığım esrâra sırdâş idim ben

Hidâyet erişti bize Allah'tan
Biat ettik cümle Rasûlullâh'tan
Haber verdi bize seyri fillâhtan
Selmân-ı pâk ile yoldaş idim ben

Şükür matlûbunu getirdim ele
Gül oldum feryâdı verdim bülbüle
Cem'olduk bir yere Ehl-i beyt ile
Kırklar meydânında ferrâş idim ben

İkrar verdik cümle düzüldük yola
Sırrı fâş etmedik asla bir kula
Kerbela'da İmam Huseyn'le bile
Pâk ettim dâmeni gül taşıdım ben

Şu fenâ mülküne çok geldim gittim
Yağmur olup yağdım ot olup bittim
Urum diyârını ben irşâd ettim
Horasan'dan gelen Bektâş idim ben

Gâhi nebi gâhi velî göründüm
Gâhi uslu gâhi deli göründüm
Gâhi Ahmed gâhi Alî göründüm
Kimse bilmez sırrım kallâş idim ben

Hamdû lillâh şimdi Şîrî dediler
Geldim gittim zâtım hiç bilmediler
Kimseler bu remzi fehmetmediler
Her gelen mahlûka kardaş idim ben

— 52 —

IV

Kur'ân yazılırken Arş-ı rahmânda
Sır kudret kâtibi elinde idim
Kandil asılırken nûr-ı meskânda
Bülbül idim gonce gülünde idim

Kırklar Arş üstüne kurdular cemi
Mahabbet hakkoldu sürdüler demi
Balçıktan yarattı Mevlâ Âdem'i
Ben ol zaman atam belinde idim

Yunus batn-ı hûta daldığı zaman
Kırk gün hem kırk gece kaldığı zaman
Şâhım Zülfekarı çaldığı zaman
Hayber kal'asında kolunda idim

Yeksânî'yem buldum aşkın varısın
 Münkîr münâfıkâ vermem yarısın
 Bir kuşa seksen bin şehrin darısın
 Tayın verilirken yanında idim

— 53 —

Bu şiirin son dörtlüğündeki «kuş-darı» masalı, şudur: Tanrı bir kuş yaratmış, ona, seksen bin şehir dolusu darı vermiş, bu darılar bitince öleceksin demiş. Kuş, ölmek için, bu darıları, azar aazr yiyerek kıt kanaat geçinmeye başlamış. Darılar bitmeey başlayınca yemini azaltmış. Nihayet ayda bir, yılda bir tane darı yemeye başlamış. Sonuna tek darı kalınca ağlamış, sızlamış, sonucu darıyı yemiş ve sızlanarak can vermiş.

V

Gördüm yüzümün simâsı
 Âdem Safiyyullah'tır bu
 Kaşım gözümün imlâsı
 Âlî Veliyyullah'tır bu [*]

Bildim bu cismimdir Tûbâ
 Aceb tuğrâ-yı muammâ
 Cümle esmâda müsemmâ
 Envâr-ı zâtullahtır bu

Kıldım Âdem'den teselsül
 Doldu cihan lâle sünbül
 Bu gülistanda bir bülbül
 Sadâ-yı vahyullah'tır bu

Her demde eylerim efgan
 Cezbe-i aşk oldu tufan
 Fülk-i vücûdumda pinhan
 Nûh-i Neciyyullah'tır bu

[*] Alevîlerle Bektâşîler, insanın kâşlariyle gözlerinin ve burnunun, Arap harfleriyle şu şekilde ve karşılıklı bir çifte «Âlî» şeklini gösterdiğine inanırlar:

Bu tufandan oldum ıyan
 Mânâ-yı vahdet nümâyan
 Zibh ile nefsimi kurban
 Halîl Sahiyyullah'tır bu

Varlığım eyledim yağma
 Bu yağmâda buldum kimya
 Tûr-ı dilden geldi nida
 Mûsâ Kelimullah'tır bu

Söyledim bin bir kelâmı
 Verdim Meryem'e selâmı
 Giydim kisve-i Melâmı
 İsâ-yı Rûhullah'tır bu

Selâmdan mest oldu Meryem
 Rûh-ül Kudüs'leyim tev'em
 Oldum Muhammed'le hemdem
 Nebî ümmiyyullah'tır bu

Pîr elinden içtima şarab
 Bu zevka ben oldum harab
 Necmî aslın Ebüt-türâb
 Şâh-ı Veliyyullah'tır bu

— 54 —

VI

Ölmüşlerle uğraşılmaz demişler
 Hikmetini bize soran olmadı
 Bu bir rüya altıbin yıl görüldü
 Uyanıp da daha yoran olmadı

Bilirsin ya Âdem nasıl kovuldu
 Hem ilk oğlu katlolundu boğuldu
 Sanki çile çekmek için doğuldu
 Bu belâyâ karşı duran olmadı

Âdem öldü İdris gitti Nûh geldi
 Lût'un işi başka Yûsuf güzeldi

Hangi dinle bu kârhâne düzeldi
Hangi şahın milki viran olmadı

Hangi kanun nizam kaldı temelli
Dinli dinsiz feylesof kelli felli
Güvenip de İblis'ine besbelli
Alt tarafı karıştıran olmadı

Bir mecliste toplandılar enbiya
Hep erenler uluları evliya
Önde Bektaş ile pîrim Mevlânâ
Ben de gizli girdim duyan olmadı

Her nebîye bir veli sordu suâl
Uzamadı dedi-kodu kıyl ü kaal
Zannedersem dinliyordu Zül-celâl
İçlerinde kadı yoran olmadı

Mûsâ Tûr'a İsâ hûra Büründü
Eyyub hasta Ya'kub yasta göründü
Hepsine de hicran eli süründü
Halil gibi bir put kıran olmadı

Yusuf yapmış Mısır'dayken saati
Saplı sapsız işler hâlâ san'ati
Sordu Züleyhâ'ya nedir hikmeti
Dedi senden sonra kuran olmadı

Akıl dedikleri bu yırtık yelken
Hava bekler kim bu rüzgârı çeken
Sabahçılık akşamcılık der iken
Ayılmağa vakit zaman olmadı

Hakk'ın birliğinde yoktur şekkimiz
Bize hazır her noktadan tekimiz
Bekri Mustafa'yla kaldık ikimiz
Çünkü bizden namalı mihman olmadı

Nûh gemiden vapura dedi peki
Duman tüttü attı yelken küreği
Hacı Bektaş bulut gibi dedi ki
Hangimizin işi duman olmadı

Alî deyip bir noktaya gittiler
 Mevlânâ'nın Neyzen'ine yettiler
 Hepsi birden kalkıp semâ' ettiler
 Dediler ki böyle devran olmadı

— 55 —

VII

Farzediniz üç bin sene evvel ben
 Geldim gittim dehre bir insan idim
 Fakat beş bin sene önce yok iken
 O sûrete bir sûretle kân idim

Sîretim ki bir esîrî ihtizaz
 Ezelîdir yoktan sûret olamaz
 Sevda oldum gezdim dillerde biraz
 Son demlerde perdede mihman idim

Gönüllerden güzelliğe akardım
 Kimde olsam gamla yakar yıkardım
 Bir güzele bend olamaz bıkırdım
 Bu hikmete kendim de hayran idim

Sırr-ı vahdet چراغını söndürdü
 İlâhî bir râşe rahme göndürdü
 Bir neveden bak nelere döndürdü
 O âlemde bile kahraman idim

Milyonlarla emsâlimin içinde
 Hak kazandım o ummanın dibinde
 Bin plânla bir beyzanın ininde
 Muhitime karşı hükümran idim

Müddet geldi şu âleme fırladım
 Gençlik coştı bir aşk ile parladım
 Duydum bildim yazdım çizdim zırladım
 Hindistan'da Budda Brahman idim

Benden evvel gelenleri düşündüm
 Bir din vardı önce taptım övündüm

**Zan tereddüt birçok göklerde döndüm
Makbulüne ben kendim burhan idim**

**Burhanım şu ben var mıyım yok muyum
Evet varım insanım Hintli soyum
Ve kendimde sen bulduğum Vişno'yum
Bu suretle taptığımı yezdan idim**

**Tapılmasam ben tapmazdım burada
Çünkü sırren farkımız yok arada
Yerde gökte denizlerde karada
O seyyahın teninde ben can idim**

.....
**Bir lokmada yüzbin şahsiyetim var
Kenz-i mahfî lâ taayyün bu esrar
Bir nevede nasıl etmiştim karar
Bilirsin ya katrede umman idim**

**Sûretteki rûhum tenim sîrette
Neyzen oldum vatan adlı gurbette
Bir «Azâb-ı Mukaddes» tim niyyette
Teraneler içinde giryân idim**

— 56 —

Şiirin 6. dördlüğünden itibaren tamamiyle felsefî bir akışı var. Buda, Brahma, Vişno, Kenz-i Mahfî, Lâ-taayyün için Açılama'ya bakınız.

İRAN'A BAĞLILIK

Müslümanlık, Hicaz'dayken Muhammed Peygamberden sonra ancak içtimai ve iktisadi sebeplerle fikir ayrılıkları göstermiş, bu ayrılıklar, siyasi mahiyette belirmeye başlamıştı. Peygamberin vefâtından sonra, yerine geçecek, Müslümanlara emir olacak zâtın kim olacağı hakkındaki kanaat ihtilâfı, Müslümanları, Mekkeliler, Medineliler diye ikiye ayırmıştı. Medinelilerin birleşemeyip ikiye bölünmesi, Muhammed'in hemşerilerinin, yâni Mekkelilerin üstünlüğünü temin etmişse de Ali'yi tabii bir halife adayı gören Hâşimoğulları, yâni Muhammed'in akrabaları, daîma halîfelik hakkının, kendilerine âid olduğunu iddia etmişlerdi. Böylece Müslümanlığın, daha ilk devirlerinde bile Ali taraftarlarıyla bunlara zıd iki zümre meydana gelmişti.

Medinelilerle Mekkelilerin arasındaki rekabet, Mekkelilerin galebeyle ortadan kalkmış, fakat İslâmdan evvelki Hâşimoğullarıyla Ümeyyeoğulları rekabeti sürüp gitmişti. Üçüncü halife Osman, Ümeyyeoğullarındandı. Zamanındaki idare, hele Ümeyyeoğullarından olan valilerin hareketleri, halkta büyük bir hoşnutsuzluk meydana getirmiş, bu hoşnutsuzluk, nihayet bir halk isyanıyla sonuçlanmıştı. İsyanda Osman, şehid edilmiş, Ali, zorla halife yapılmıştı. Osman'ın şehâdeti, Ümeyyeoğullarından olan ve Müslümanlıktan önce Mekke hegemonyasını temsil eden Abû-Süfyan'ın oğlu Muâviye'ye, büyük bir fırsat vermişti. Ömer zamanında Şam'a vali tâyin edilen ve orda kendisine büyük bir nüfuz temin eden Muâviye, Ali'yi, Osman'ı öldürenleri korumakla itham ediyor ve halîfeliğini kabul etmiyordu. Peygamberin zevcelerinden birinin de katıldığı ilk isyan, Ali'nin üstünlüğünü ispat etti. Fakat artık Müslümanlıkta iç kavga başlamıştı. İkinci isyan, Muâviye'nin tertib ettiği isyandı ve kılıçla üstün gelen Ali, çevresinde toplananların fikir ayrılığı yüzünden alt oldu.

Bu sıralardaydı ki halîfeliğe, bütün Müslümanlarca zarurî sanılan hükmetme, bir şahıs tarafından idare edilme yetkisine karşı ilk itiraz duyuldu. Tümce kabul edilen ve tabîî sayılan fikirden dışarı çıktıkları için «Hâricî» denen bu zümre, «Hüküm, Tanrınıdır, fert, topluma hâkim olamaz» diyordu. Bunlar, Osman'ı da tanımıyorlardı, Ali'yi de ve Ali, bunları alt ettiyse de fikir yürüdü. İdeolojilerini sistemleştiremeyen Hâricîler, anarşist çöl evlâdıydı. Müslümanlıkta asıl, felsefî fikirleri benimseyen, zaman-zaman devrin ilcâlarına göre fırkalara ayrılan mezhep, Ali oğullarını tanıyan, onların çevresinde toplanan mezhepti. Bu mezhep mensupları, bilhassa Ümeyyeoğulları devrinde, gizli faaliyette bulunmadâ, zaman-zaman ihtilâller hazırlamadaydı. Taraftar anlamına gelen «Şîa» adını alan bu mezhep, nihayet Ümeyyeoğulları saltanatını yıkp Abbasoğullarının halîfeliğini sağladı. Fakat Ali oğulları, bu akraba saltanatını gene kabul etmemişti.

«Şîa»nın fırkaları arasında «İsnâ-âşeriyye = Onikiler, Oniki İmam, on iki mukteda tanıyanlar»dan başka Ali oğlu Huseyn'in oğlu Ali'nin torunu ve Muhammed-al-Bâkır'ın oğlu Ca'fer-al-Sâdık'tan (ölm. 765) sonra oğlu İsmâîl'i (ölm. 750) imam tanıyanlar da vardı. Bunlar, dinî hükümleri tevil edip Kur'an'ın bâtınına, içyüzüne eren kişiden, zâhirî hükümlerin kalkacağını kabul eylemedeydi. Bu yüzden «Bâtınî» adını alan bu fırka, zaman-zaman, yer-yer kanlı ihtilâller tertib ediyordu. Bâtınîler, eski Yunan felsefesinden doğan ve İslâm filozofları tarafından temsil edilen «Hukemâ meslek»ini, pratik bir hâle getirmişler, gizli teşkilâtı bu inanca göre düzenlemişlerdi.

Bâtınîlik, esrarlı teşkilâtıyla diğer fırkalara da tesir etmiş, bilhassa tasavvufun bünyeleşmesinde büyük bir âmil olmuştur. Tarikatlerdeki dereceler, kadınlı, erkekli ve sazlı meclisler, gizli âyinler, inanılan remizler, hattâ giyim-kuşamdaki özellikler, hep bu tesirle meydana gelmiştir. Böylece Bâtınîlik, ister yedi imam tanıyan Şîa fırkasından olsun, ister Onikiler fırkasından, hattâ isterse Ortodoks inançlara bağlanmış olsun ve mensub olduğu zümreyi, koyu Sünnî sansın, birçok tarikatlerin inanç ve törenlerini yoğurup olduran mayadır.

Tarih boyunca Bâtınîler, türlü adlarla anılmıştır. Şîa'nın Zeydiyye fırkası bilginlerinden olup XIV. yüzyılda Bâtınîlik hakkında bir kitap yazan Hasan oğlu Muhammed-al-Deylemî Bâtmiyye'ye, Bâbek'e nisbetle «Bâbekiyye» dendiğini, kırmızı elbise giydikleri için «Muhammere - Kızillar, kırmızı rengi kabul edenler» diye anıldıklarını yazdığı gibi (Kavâidu Akaaidi Âl-i Muhammed; R. Strohmänn basımı, İst. Devlet Mat. 1938, s. 6) bu tâifenin, nur ve karanlık mebdelerine inanan mezhebin

kurucusu Mezdek'e mensub olduğunu ve bu yüzden «Mezdekiyye» diye anıldığını, Bâbek-i Hurremî'ye nisbetle, bunlara «Bâbekiyye» de dendiğini, Bâbek zamanında kırmızılar giydiklerinden «Muhammere» adıyla adlandıklarını da bildiriyor (s. 24-25). XI. yüzyılın ilk senelerinde, Abû-Mansûr Abd-al-Kaahir-al-Bağdâdî de, «al-Fark bayn-al-Fırak» ında, Hurremiyye'yle İslâm zamanında zuhur eden Hurremdîniyye'ye, «Bâbekiyye» ve «Mazyâriyye» dendiğini ve her iki tâîfeye de «Muhammere» adı verildiğini söyler (s. 251-252). Bu iki kaynaktan başka bütün kaynaklarda, aynı bilgiye rastlarız. Hulâsa, Sâsânîler devrinde Zerdüşî dininin sapıkları sayılan ve Müslümanlık zamanında zuhur eden Bâtınîlerin kırmızı elbise kabul ettiklerini biliyoruz. Bu rengi kabulde, inandıkları fikri, kan dökerek yaymayı, elde etmek istedikleri üstünlüğü, savaşla elde etmeye çalışmaları da âmildir sanırız.

XIV. yüzyılda, İran Azerbaycan'ındaki Erdebil şehrini, kendisine merkez yapan ve «Kalenderiyye» tarîkatiyle Halvetiyye'yi birleştirerek «Erdebiliyye» yahut «Safaviyye» denen tarîkati kuran Şeyh Safiyyüddîn İshak Erdebîlî'nin (ölm. 1334), on iki dilimli kırmızı taç giydiğini, kaynaklar bildiriyor, hattâ Mustakimzâde'ye göre Hacı Bayram (ölm. 1423-29), kırmızı tacı ak çuhaya, Kaadiriyye'den Eşrefiyye kolunu kuran damadı Eşrefzâde'nin (ölm. 1469), çuhayı keçeye tebdîl ettiğini yazar (Risâle-i Tâciyye). Gene Müstakimzâde, «Pes kırmızı renkli kisve, husûsâ, destârı olmaya, börk gibi, şâhân-ı Safaviyye ecdâdı Hayderiyye silsilesinin muhtârı olmağıla» sözleriyle kırmızı renkli tacın, Şah İsmail'in (ölm. 1524) babası Şeyh Hayder (ölm. 1488) tarafından kabûl edildiğini bildiriyor ki (aynı risâle), bu suretle on iki dilimli kırmızı taca, neden Hayderî tac dendiğini de anlıyoruz (Bakınız: Walther Hinz - Tefîk Bıyıkoglu: Uzun Hasan ve Şeyh Cüneyd; Türk Tarih Kurumu yayınlarından, IV, seri No. 5, Ankara 1948, s. 65-66).

*

Bâtınîlik, Anadolu'da, bilhassa göçebe Türkmen boyları arasında XIII. yüzyıldan beri yayılmıştı. Baba İshak (ölm. 1240) kumandası altında ter-tiplenen Babalılar isyanında, Selçuk ordusuna, kadınlarla beraber karşı duran Türkmenler, Babayı bir peygamber, dinleri birleştiren bir Mehdî tanıyan Bâtınîlerdi. Simavna Kadısı oğlu Bedreddin'in (ölm. 1420) maiyetindekiler, hattâ XIII. yüzyıl başlarında Saru Saltuk Baba'yla Rumeli-ye geçenler ve XIV. yüzyılın ilk senelerinde Halil Ece'nin maiyetinde Karesi iline göçenler, hep Şîi-Bâtınî inançlara sahip olanlardı.

Siyasî hâkimiyeti elde etmek istiyen Erdebîl ocağı mümessilleri, Anadolu'daki sınır komşusu beylikleri yıpratıp asıl yuvasına çekildikten son-

ra mezhep nüfuzuyla Azerbaycan'ı ve İran'ı elde etmişler, Şirvan ilini almışlar, Gürcüleri haraca kesmişlerdi. Artık onların, batıda en büyük rakıpları, kendi inançlarına zıt bir inancı güden ve Anadolu'nun idarî bütünlüğünü sağlayan Osmanogullarıydı.

Safaviler, İran'da, «İsnâ-âşerî (Ca'ferî)» mezhebinin mürevvici rolünü oynuyorlar, fakat Osmanogulları ülkesini elde etmek için oradaki Şii-Bâtinî topluluklara kendilerini, bir Mehdî müjdecisi, hattâ bir Mehdî, bir Tanrı zuhûru olarak tanıtıyorlardı. Anadolu'ya gönderilen halifeler, Anadolu Bâtinîlerine, Onikiler fırkasının dinî umdelerini öğretmiyorlardı. Çünkü o vakit bu halk yığını, pasif kalırdı. Namaza başlardı, oruç tutardı, nihayet dinen vermeye mecbur olduğu malı ve parayı, İran'a yollardı. Fakat mezhebi muktezâsı inancını alabildiğine gizler, gizleme yolunu bulur, hayaldeki Mehdî'yi çağırır, onu keklerdi. Bu, Safavilerin siyasetine uymıyan bir şeydi. Bundan dolayıdır ki halifelr, Safavî şahlarını, bir imâm, bir Mehdî olarak tanıtıyorlar, onların geleneklerini kuvvetlendiriyorlar, onlardan görünüyorlardı. Şah İsmail'in oğlu Tahmasb (ölm. 1576) zamanında, Bısatî adlı birisi tarafından yazılan «Manâkıb-al-Esrâr Behcet-al-Ahrâr» adlı kitapta Şeyh Safiyyeddîn'e isnâden Alevîliğin farzları, sünnetleri tesbit ediliyor, aslı olmıyan hurâfeler, Fütüvvet ehlinin gelenekleri yazılıyor, bu arada Tahmasb'ın, Muhammed Peygambere kadar soy seçeresi kaydolunuyor, Şah İsmail'in, Hatâyî mahlâsıyla ve hece vezniyle söylediği Türkçe şiirler, Pir Sultan Abdal, Kul Himmet gibi azizlerin nefesleri yazılıyor ve «Şâh Dahmaz pîr şâh» redifli, Oniki İmâm'ı da öven bir şiirle Şah Tahmasb, methediliyordu. Alevîlerin, «Büyük Buyruk» dedikleri bu kitaptan başka «Küçük Buyruk» dedikleri yirmi beş sahifelik bir başka risâle de aynı meâldedir. «Dergâh-ı âlîde Seyyid Abdülbâki Efendi hazretleri, evliyâyâ muhib olan mü'minlere gönderdiği mektuptur» başlığını taşıyan ve içinde «Kitâb-ı Manâkıb» diye adlandırılan bu risâlede, nice zamandır, geleceğim diye vaidde bulunan ve beklenen şâhın, Zülfekarını çekip cevalân etmekte olduğu, «Karye ve şehirde gûşe-nişin ve hûşe-çîn olan ayş u işret eyler beyler ve gaziler» e müjdeleniyor.

Esâsen Safaviler, İran'da, din bilginlerince, şerîata aykırı sayılan tasavvufun şiddetle aleyhinde bulunurken gene tasavvufî umdelere dayanan, fakat kökü, Sâsânîler devrinde olan ve bilhassa Abbasogulları zamanında, tamamiyle Şii-Bâtinî bir teşekkül hâline gelen ve aynı zamanda esnafı teşkilâtlandırarak bir kuvvet hâline gelmiş bulunan «Fütüvvet» i ve Fütüvvet erbâbmı tutmak lüzumunu duymuşlardı. Bu yüzdendir ki «Manâkıb-al-Esrâr Behcet-al-Ahrâr», konu bakımından bir «Fütüvvet-nâme» karakterini de taşıyor. Fütüvvet ehlini tutmaları, hattâ bu yolun

silâhlı sınıfını, şâhin ve hânedânın fedâîleri hâline getirmeleri, Anadolu'daki Fütüvvet ehlinin de kendilerine meyletmesini icab ettirmişti. Gerçekten de daha Fâtih Mehmed zamanında (1451-1481), Seyyid Gaybî oğlu Şeyh Huseyn'in yazdığı «Fütüvvet-nâme», Ali ve Ehl-i beyt hakkında aşırı inançları ve İran erenleri hakkında hürmetkâr telkinleri ihtivâ etmekte ve Erdebil sûfilerinin propagandasını yapmaktadır. Bundan sonra, kendisini Bursa'da, Şâfiî kadılığıyla gizliyen Alâeddin oğlu Keyyid Muhammed-al-Huseyniyy-al-Razavî'nin, 1524 te yazdığı «Fütüvvet-nâme» yse Safavî propagandasını açıkça gösterir (bu iki kitab için bakınız; Abdülbâki Gölpınarlı: İslâm ve Türk illerinde Fütüvvet teşkilâtı ve kaynakları; İst. Üniv. İktisat Fakültesi Mecmuası, cilt: XI, sayı: 1-4, İst. 1952, s. 24-26, 37-38, 57-73).

*

On iki dilimli kızıl taç giymeleri yüzünden «Kızılbaş» adını alan Alevîlerin, İran'a bağlılığı, Erdebil sûfilerinin, bir devlet hâlinde İran'a hâkim olmalarıyla başlar. Daha XV. yüzyılda, Erdebil ocağına uyanların Hacca gitmediklerini, «Biz diriye varırız, ölüye değil» diyerek Erdebil'e gittiklerini biliyoruz (Âşık Paşazâde, İstanbul bas., s. 264-269). Yukarda bildirdiğimiz iki kitapla iki «Fütüvvet-nâme», bu bağlılığın canlı delilleridir. Bizdeki bir «Manâkıb-al-Esrâr» nüshasının sonundaki gülbankte, «Ve Erdebil'de yatan Şeyh Sâfi (Safî) ve Sultan Hatâyî pâdşâhin ve sürdükleri yolların ve erkânların, tevhidlerin ve ulu azîm cem'iyetlerinin zevkı ve safâsının ve cümle tahta geçen evlâdlarının ve mürşid-i kâmil Süleymân-ı zaman Şâhımızın dem ü devleti ve dem ü devrânı hürmeti hakkıyçün gerçeğe hû» sözleri, bilhassa dikkate değer. Kimin tarafından yazıldığı belli olmamakla beraber Anadolu'da yazıldığı şüphesiz olan bu nüshadaki gülbankte adı geçen Süleyman, Süleyman Şah adıyla 1667 de İran tahtına geçen ve 1694 te ölen II. Safî'dir. Görülüyor ki Anadolu, hattâ toplu bir halde Rumeli'de bulunan, fakat Şah İsmail'in dedesi Şeyh Cüneyd'in etrafında toplanan Bedreddin Sûfilere düşünülecek olursa Rumeli Alevîlerinin İran'a ve Erdebil ocağına olan bu bağlılıkları, Safavîlerin son devirlerine kadar sürmüştür. Bu bağlılık, bâzan Zülkadırlu'dan Süğlenoğlu ve Atmaca (ölm. 1526), yahut Hacı Bektaş oğlu Şah Kalender (ölm. 1527), yahut da Pir Sultan Abdal (ölm. 1524-1576, Şah Tahmasb zamanı) gibi İran adına isyan edip alt olarak öldürülenleri yetiştirmiş (bakınız, Nişancı Tarihi, İst. 1279 Hicrî, s. 252-254; Abdülbâki Gölpınarlı, Pertev Nailî Boratav: Pir Sultan Abdal, Ankara Üniv. yayınlarından, Ankara 1943), bâzan da çeşitli vesîlelerle İran lehine gizli faaliyetlerle sonuçlanmıştı. Bu son faaliyetler hakkında Devlet Arşivinde birçok belgeler vardır. Meselâ Ahyolu kadısına verilen bir hükümden anlaşıldığına göre Hatunili nahiyesindeki Alevîlerin arasında, İran'dan gelen birisi vardır (Mühimme: VII, 15 sefer 975-1567, Hüküm: 98; Ahmet

Refik: Onaltıncı Asırda Râfızılık ve Bektâşılık, İst. Muallim Ahmet Halit Kitabevi, 1932, s. 20-21). Mühimme VII de 2067 numaralı ve 976 tarihli (1568) bir hükümden de Amasya civârındaki Alevîler arasında, yukarı cânıpten, yâni İran'dan Süleyman Fakıyh adlı yir halifenin bulunduğu-nu anlıyoruz (aynı kitap, s. 26). 976 tarihli (1568) başka bir hükümde İran'a bağlananların, birer töhmet isnad edilerek ortadan kaldırılması emredilmektedir (s. 27-28).

Kastamonu beyine ve Küre kadısına verilen bir hükümde, İran'a bakır verilmemesi, oradan gelenlere bir dirhem bile bakır satılmaması emredilmekte, bir başka hükümde, demir satılmaması, şiddetle bildirilmede, diğer bir hükümde, İran elçisine nezir verenlerin men'edilmesi, hattâ bu çeşid adamların, harâmîlik, hırsızlık ettiler, yol kestiler gibi bir isnatla ve İran'a duyurmadan öldürülmeleri buyurulmada, bir diğer hükümde aynı şey tekrarlanmadır. Devlet Arşivinde, bu hususa âit birçok hükümler vardır. Hattâ bir hükümden anlıyoruz ki Trabzon sancağındaki zaâmete tâbi köylerden birinin halkı, İran'a tâbi olup asker toplamış ve Hızır Şeyh adlı birine uyup isyan etmiş, Hızır Şeyh'in öldürülmesinden sonra da köylüler, mahsullerini devlete vermemekte ısrar etmişlerdir. Bir başka hükümden de Sivas sancağındaki Sınavnalı tâifesi, yâni Bedred-din Sûfileri, Şâh muhibleriyiz diyerek başlarına kızılbaş tacı kiymektedirler (bütün bu hükümlerin sûretleri bizdedir).

Alevîlerin bu bağlılığı, Safavîlerin inkırazına kadar sürmüştü. Bu hânedânın yerine geçenler, artık Anadolu'yu elde etmek sevdasından vazgeçmişlerdi. Bundan odlayı Anadolu'ya halîfe göndermek, Anadolu'dan nezir toplamak gibi şeyler, tarihe mal olmuştu. Fakat gene de Şîi-Bâtînî zümrelerin İran'a bağlılığı vardı. Meselâ, XIX. yüzyılda Haydar Baba adlı bir Bektâşî babasının, İran'la sıkı münasebetini, III. Selim ve Alem-dar vakalarına karıştığını, İran'a gidip geldiğini ve Yeniçeri ocağında, Dok-sandokuz kışlasında müsafir olduğunu, onları isyâna teşvik ettiğini ve nihayet zorla izâle edildiğini biliyoruz (Cevdet Paşa Tarihi, Matbaa-i Os-mâniye, 1309, c. XII, s. 54-55). Ancak artık bu bağ, yalnız mezhep birliği bakımındandı ve bu da gün geçtikçe mezhep ve din bağları gibi gevşeyip gidiyordu.

I

Ali İsmail'im geldim
Âlemi seyrân eylerim
Zülfekar durmaz kınında
Günde bin kez, kan eylerim

Görürüm düzen düzeni
Kırarım yoldan azanı
Yeni baştan bu düzeni
Bir kavîm erkân eylerim

Binerim ol düldül atı
Kimse bilmez bu sıfatı
Vilâyeti kerâmeti
Tarîkatte kân eylerim

Yürdü vilâyet leşkери [*]
Zuhûr oldu meydan eri
Gözlü olan gelsin beri
O cana burhân eylerim

Şah Hatâyî emrim kanı [**]
Yokturur leşkere sanı
Kayırmaz süflüler canı
Sırrı cana can eylerim

— 57 —

[*] Yürdü: Yürüdü (vezin yüzünden böyle okunuyor).

[**] Şah Âdil'em: Manâkıb-al-Asrâr Bahcat-al-Ahbâr.

Şâir, bu şiirinde, yapmak istediği şeyleri anlatıyor. Son dörtlükteki «süflüler», gönülleri alçak tarikat mensupları anlamına geliyor.

II

Allah Allah din gaziler [*]
Gaziler deyin şah menem

[*] Din: Deyin,

Karşı durun secde kılın
Gaziler deyin şah menem

Uçmakta tuti kuşuyam
Ağır leşker er başıyam
Men sûfiler yoldaşıyam
Gaziler deyin şah menem

Ne yerd'ekersen biterim [**]
Handa çağırsan yeterim
Sûfiler elin tutarım
Gaziler deyin şah menem

Mansur ile darda idim
Halil ile narda idim
Mûsa ile Tur'da idim
Gaziler deyin şah menem

Tahkiyk ile şahı tanun [***]
Nevruz edin şaha yetün
Hey gaziler secde kılun
Gaziler deyin şah menem

Kırmızı taclu boz atlu
Ağır leşkeri nisbetlû
Yusuf Peygamber sıfatlu
Gaziler deyin şah menem

Hatâî'yem al atluyam
Sözü şekerden datluyam [****]
Murtazâ Ali zatlıyam
Gaziler deyin şah menem

[**] Ne yerd'ekersen: Ne yerde ekersen (vezin yüzünden böyle okunuyor).

[***] Tanun, yetün, kılun: Tanıyın, yetin, kılın.

[****] Datluyam: Tatlıyım.

5. dörtlükteki «nevrüz» için Açılama'ya bakınız.

III

Hakıykatın kilidini
Açana gazi dediler
Bu yolda can ile baştan
Geçene gazi dediler

Mürşid inanmaz yalana
Rızık ile mala kalana
Dost meydanında ölene
Göçene gazi dediler

Gel geç rızık ile malından
Nişan göster öz halinden
Aşk kadehin dost elinden
İçene gazi dediler

Al kırmızıyla donunu
Muhkem sakla hem dinini
İmam yolunda kanını
Saçana gazi dediler

Bir haber diyeyim sana
İşit sözüm inan bana
Abdal aydur dosttan yana
Geçene gazi dediler

— 59 —

Şâir, bu şiirde, gazi, kime derler, onu anlatıyor. Şâire göre gazi, hakıkatın kilidini açan, canla baştan geçen, dost meydanında, mânen ölüp göçen, aşk kadehini, dost elinden içen, İmam yoluna kanlar saçan, dostun bulunduğu tarafa göçen kişi «gazi» dir.

IV

Aşk ilinde sürdüğümüz
Gerçeklerin sürüsüdür
Leşkerimiz çeken mürşid
Gerçeklerin birisidir

Yeryüzüne nazar salan
 Düşmüşlerin elin alan
 Yeşil sancak çekip gelen
 Onik'İmam çerisidir [*]

Ulu şarlar bedestanlar
 Ulular gözü mestanlar
 Al çiçekli gülistanlar
 Evliyalı korusudur

Gevher bulup almadığı
 Kıymetini bilmediği
 Münkir yola gelmediği
 Kendi gönül burusudur

Koyunoğlu Kur'an'a bak
 Mansur ipin boynuna tak
 Nesîmî oldu Hak'la Hak
 Yüzdükleri derisidir

— 60 —

[*] Onik'İmam: Oniki İmam (vezin yüzünden böyle okunuyor).
 Son dörtlükteki «Mansur» ve «Nesîmî» için Açılama'ya bakınız.

V

Türlü kumaşlardan yükünü tutmuş
 Gördüm bir bazergân Yemen'den gelir
 Boz atlı Hızır'ı sarıvan etmiş
 Gördüm bir bazergân Yemen'den gelir

Doldurmuş dolusun sunuyor sâki
 Yüzbin haramiden hiç olmaz korku
 İnci sedef lâ'l ü gevherdir yükü
 Gördüm bir bazergân Yemen'den gelir

Üveys gibi şah devesin güderim
 Yüklettim kumaşı şara giderim
 Müşteri bulursam pazar ederim
 Gördüm bir bazergân Yemen'den gelir

Ehl-i irfan ol gel eyleme inkâr
 Gerçek âşık isen gel yaramı sar
 Yükküm lâ'l ü gevher şah damgası var
 Gördüm bir bazergân Yemen'den gelir

Teslim Abdal can emanet-i Bârî
 Ateşten yeğindir sitemin narı
 Şah dükkânın açmış satar esrarı
 Gördüm bir bazergân Yemen'den gelir

— 61 —

XII. yüzyıldan itibaren Bâtınîler, Yemen ülkesinde pek kuvvetlenmişlerdi. XIV. yüzyılda bu kuvvet azalmaya başlamış olmakla beraber Alevîler arasında «Yemen» bir hâtıra olarak kaldı. Pir Sultan Abdal, soyunun Yemen'den geldiğini, bir şiirinde söyler. Alevîler arasında Yemen'e verilen önemin sebeplerinden biri de, Sıffeyn savaşında gelip Alî'ye biat eden ve o gün şehid olan Üveys-ül Karanî'nin Yemenli olmasıdır. Sûfîler bu zâta ve amıcasına pek büyük bir saygı göstermişler ve hakkında birçok menkabeler uydurmuşlardır. Bir başka sebep de, Yemen'deki Benî Hemdân kabîlesinin Alî'nin davetiyle hep birden ve bir günde Müslüman oluşudur. Açılama'da Üveys maddesine de bakınız.

VI

Dördümüzü bir araya sürdüler
 Eriş Teslim Abdal gel imdad eyle
 Sordular da bol bol zahmet verdiler
 Eriş Teslim Abdal gel imdad eyle

Pekin olur gerçek erin kuvveti
 Her yerde okunur ismi âyeti
 Mü'min kullarının yüzü hürmeti
 Eriş Teslim Abdal gel imdad eyle

Bize ölüm gömleklerin giydirme
 Sırrımızı yad olana dedirme
 Aman mürvet katarından ayırma
 Eriş Teslim Abdal gel imdad eyle

Gerçekler yanında olmaz müdârâ
 Umarım ki müdarayı gidere

Pirim dîvând'etme yüzümüz kara [*]
Eriş Teslim Abdal gel imdad eyle

Kul Mustafa sıklet geldi üstüme
Mail oldum ala gözlü dostuma
Gelip rakıyp nittin düştün kastıma
Eriş Teslim Abdal gel imdad eyle

— 62 —

[*] Dîvand'etme: Dîvanda etme (vezin yüzünden böyle okunuyor).

Şâir, bu şiirde üç arkadaşıyla sürüldüğünü, soruya çekilip zahmetlere uğratıldıklarını söylüyor ve Teslim Abdal'dan himmet istiyor.

VII

Osmanlu yanına kalır mı sandun
Nice intikamlar alınsa gerek
Mehdî çıkarısa nic'olur halin [*]
Heybetlü küsleri çalınsa gerek

Gazi Mehdî bir gün Urum'a çıkar
Yezid kal'asını hem burcun yıkar
Oniki İmâm'ın sancağın çeker
Kırmızı tac ile salınsa gerek

Sanma ki Osmanlu yanına kalur
Tanrı'nın arslanı Şah oğlu gelür
Darb ile elinden tahtını alur
Harabende erkân sürülse gerek

Yezid göze almış ol güzel Şah'ı
Muhammed Ali'dir anın yardağı
Ali'm dünyaya gelürse bir dahi
İşiden Yezidler yerinse gerek

Bir gün bu dünyanın sahibi gelür
Oniki İmâm'ın hakkını alur
Yezidler arada hem telef olur
Mü'minlerin hali sorulsa gerek

[*] Nic'olur: Nice olur (vezin yüzünden böyle okunuyor).

Pir Ali der Mehdî gönül yatağı
Kırmızıdır donu yeşil sancağı
Düzelim koşalım bahçeli bağı
Yezidler aradan sürülse gerek

— 63 —

Bu şiir Safavî-Osmanoğulları savaşlarında, Alevilerin duygularını, çok güzel ve canlı bir halde belirtmedir.

VIII

Yürüyüş eyledi Urum üstüne
Ali nesli güzel İmam geliyor
İnip temennâ eyledim destine
Ali nesli güzel İmam geliyor

Doluları adım-adım dağıdır
Tavlasında küheylânlar bağıdır
Aslını sorarsan Şah'ın oğludur
Ali nesli güzel İmam geliyor

Tarlaları adım-adım çizili
Rakıybin elinden ciğer sızılı
Al yeşil giyinmiş köçek gazili
Ali nesli güzel İmam geliyor

Meydana çıkar görünü-görünü
Kimse bilmez evliyanın sırrını
Koca Haydar Şâh-ı cihan torunu [*]
Ali nesli güzel İmam geliyor

Pir Sultan Abdal'ım görsem şunları
Yüzüm sürsem boyun eğip yalvarı
Evvel baştan Onik'İmam serveri [**]
Ali nesli güzel İmam geliyor

— 64 —

[*] Şah Tahmasb'dır.

[**] Onik'İmam: Oniki İmam (vezin yüzünden böyle okunuyor).

IX

Hazret-i Ali'nin devri yürüye
 Alî kim olduğu bilinmelidir
 Alay-alay gelen gaziler ile
 İmamların öcü alınmalıdır

Kendin teslim eyle bir ser-çeşmeye
 Er odur ki yarın senden şaşmıya
 Bir münafık bir gaziye düşmiye
 Din aşkına kılıç çalınmalıdır

Yeryüzün kırmızı taşlar bürüye
 Münafık olanın bağıriye
 Sahib-i zamânın emri yürüye
 Sultan kim olduğu bilinmelidir

Çağırırılar filân oğlu filâna
 Ne itibar Yezid kavli yalana
 Kılıcın Arşandır doğru gelene
 Ya ser verip ya ser alınmalıdır

Pir Sultan Abdal'ım ey dede himmet
 Kendine cevretme âleme rahm et
 İstanbul şehrinde ol sâhib-devlet
 Tâc-ı devlet ile salınmalıdır

— 65 —

X

Çeke-çeke ben bu dertten ölürüm
 Seversen Ali'yi değme yarama
 Ali'nin yoluna serim veririm
 Seversen Ali'yi değme yarama

Ali'nin yarası yâr yarasıdır
 Buna merhem olmaz dil yarasıdır
 Ali'yi sevmiyen Hakkın nesidir
 Seversen Ali'yi değme yarama

Bu yurt senin değil konar göçersin
 Ali'nin dolusun bir gün içersin
 Körpe kuzulardan nasıl geçersin
 Seversen Ali'yi değme yarama

İlgıt-ılgıt oldu akıyor kanım
 Kem geldi dîdâra tâliim benim
 Benim derdim bana yeter hey canım
 Seversen Ali'yi değme yarama

Pir Sultan Abdal'ım deftere yazar
 Hilebaz yâr ile olur mu pazar
 Pir merhem çalmazsa yaralar azar
 Seversen Ali'yi değme yarama

— 66 —

Bu şiir, İran adına bir ayaklanma hazırlayan Pir Sultan'ın, alt olduktan sonra söylediği şiirlerden olsa gerektir.

XI

Hey gaziler mürvet kaldı mı şunda
 Güzel Şah'a giden yollar bu mudur
 Gönlüm arzu edip çekinir anda
 Hânedâna giden yollar bu mudur

Yolumuz aşp Hama'dan Mardin'den
 Yandı ciğer kebab oldu derdinden
 Erzurum'un Köse dağ'ın ardından
 Güzel Şah'a giden yollar bu mudur

Hânedandır yine Şah'ın illeri
 Taze açılmış tomurcak gülleri
 Sabah-sabah eser seher yelleri
 Güzel Şah'a giden yollar bu mudur

Kayası taşı yok düpdüz ovalar
 Çeşmim yaşı birbirini kovalar
 Size derim hey gaziler ağalar
 Güzel Şah'a giden yollar bu mudur

Pir Sultan Abdal der coşup gideriz
 Coşuban haddinden aşip gideriz
 Ay ile yıldızı eşip gideriz
 Güzel Şah'a giden yollar bu mudur

— 67 —

Bu şiir, mağlûbiyeti sıralarında İran'a kaçmak istediği zaman söylenmiş olsa gerektir.

XII

Karşıda görünen ne güzel yayla
 Bir dem süremedim giderim böyle
 Ala gözlü pirim sen himmet eyle
 Ben de bu yayladan Şah'a giderim

Eğer göverüben bostan olursam
 Şu halkın diline destan olursam
 Kara toprak senden üstün olursam
 Ben de bu yayladan Şah'a giderim

Bir bölük turnaya sökün dediler
 Yürekteki derdi dökün dediler
 Yayladan ötesi yakın dediler
 Ben de bu yayladan Şah'a giderim

Dost elinden dolu içmiş deliyim
 Üstü kan köpüklü meeş seliyim
 Ben bir yol oğluyum yol sefiliyim
 Ben de bu yayladan Şah'a giderim

Alınmış abdestim aldırırlarsa
 Kılınmış namazım kıldırırlarsa
 Sizde Şah diyeni öldürürlerse
 Ben de bu yayladan Şah'a giderim

Pir Sultan Abdal'ım dünya durulmaz
 Gitti giden ömür geri dönülmez

Gözlerim de Şah yolundan ırılmaz
Ben de bu yayladan Şah'a giderim

— 68 —

Bu şiir de mağlûb olduktan sonra İran'a kaçmak istediği sıralarda söylenmiştir.

5. dörtlükteki «alınmış abdest, kılınmış namaz», Alevî-Bektâşî telâkkisini gösterir. Onlarca tarîkate girerken alınan abdest, tâlib, ıkrârını bozmadıkça zulmaz. Namaz da, ıkrâr âyîninden ibârettir.

XIII

Bu yıl bu dağların karı erimez
Eser bâd-ı sabâ yel bozuk-bozuk
Türkmen kalkıp yaylasına yürümez
Yıkılmış aşiret il bozuk-bozuk

Kızıl ırmak gibi çağladım aktım
El vurdum sinemin bendini yıktım
Gül yüzlü ceranım bağına çıktım
Girdim bahçesine gül bozuk-bozuk

Elim tutmaz güllerini dermeğe
Dilim tutmaz hasta halin sormağa
Dört cevabın mânâsını vermeğe
Sazım düzen tutmaz tel bozuk-bozuk

Pir Sultan'ım yaradıldım kul diye
Zâlim paşa elinden mi öl diye
Dostum beni ısmarlamış gel diye
Gideceğim amma yol bozuk-bozuk

— 69 —

Bu şiir de mağlûbiyetinden sonra söylenmiş olsa gerektir. Son dörtlükteki «zalim paşa», şüphe yok ki kendisini astıran Hızır Paşa'dır.

XIV

Padişah katlime ferman dilese
Yine geçmem ala gözlü Şah'ımdan
Cellâtlar karşımda satır bilese
Yine geçmem ala gözlü Şah'ımdan

Onyedi yerimden vursalar yara
Cerrahlar derdime kılsalar çare
Kemendi bend ile çekseler dâra
Yine geçmem ala gözlü Şah'ımdan

Karadır kaşları benzer kömüre
Münafıklar zarar verdi ömüre
İk'ellerim bağlasalar demire [*]
Yine geçmem ala gözlü Şah'ımdan

Eğer beni katsa kervan göçüne
Götürseler Hindistan'a Maçın'e
Urganım atsalar darağacına
Yine geçmem ala gözlü Şah'ımdan

Ahır katlime ferman yazsalar
Çıksam teneşire tabut düzseler
Kefenim biçilse mezar kazsalar
Yine geçmem ala gözlü Şah'ımdan

Pir Sultan Abdal'ım derim vallahi
Ölsem terkeylemem piri billâhi
Huzur-ı mahşerde dilerim Şâh'ı
Yine geçmem ala gözlü Şah'ımdan

— 70 —

Bu şiir de mağlûbiyetinden sonra söylenmiştir.

[*] İk'ellerim: İki ellerim (vezin yüzünden böyle okunuyor).

XV

Kul olayım kalem tutan eline
Kâtib ahvâlimi Şah'a böyle yaz

Şekerler ezeyim şirin diline
Kâtib ahvâlimi Şah'a böyle yaz

Allah'ı seversen kâtip böyle yaz
Dün ü gün ol Şah'a eylerim niyaz
Umarım yıkılsın şu kanlı Sivas
Kâtib ahvâlimi Şah'a böyle yaz

Sivas illerinde zilim çalınır
Çamlı beller bölük bölük bölünür
Ben dosttan ayrıldım bağrım delinir
Kâtib ahvâlimi Şah'a böyle yaz

Münafıkm her dediği oluyor
Gül benzimiz sararıban soluyor
Gidi Mervan şâd oluban gülüyor
Kâtib ahvâlimi Şah'a böyle yaz

Pir Sultan Abdal'ım hey Hızır Paşa
Gör ki neler gelir sağ olan başa
Hasret koydu bizi kavim kardaşa
Kâtib ahvâlimi Şah'a böyle yaz

— 71 —

Bu şiirin hapiste söylendiği anlaşılıyor.

XVI

Hızır Paşa bizi berdar etmeden
Açılın kapılar Şah'a gidelim
Siyaset günleri gelip yetmeden
Açılın kapılar Şah'a gidelim

Gönül çıkmak ister Şah'ın köşküne
Can boyanmak ister Ali müşküne
Pirim Ali Onık'İmam aşkına
Açılın kapılar Şah'a gidelim

Her nereye gitsem yolum dumandır
 Bizi böyle kılan ahd ü amandır
 Zincir boynum sıktı hayli zamandır
 Açılın kapılar Şah'a gidelim

Yaz selleri gibi akar çağlarım
 Hançer aldım ciğerciğim dağlarım
 Garip kaldım şu arada ağlarım
 Açılın kapılar Şah'a gidelim

Pir Sultan'ım aydur mürvetli Şah'ım
 Yaram baş verdi sızlar ciğergâhım
 Arşa direk-direk ulaşır âhım
 Açılın kapılar Şah'a gidelim

— 72 —

Bu şiirin, hapisteyken yazıldığı meydandadır.

XVII

Bize de Banaz'da Pir Sultan derler
 Bizi kem kişi de bellemesinler
 Paşa hademine tenbih eylesin
 Kolum çekip elim bağlamasınlar

Huseyn Gazi Sultan binsin atma
 Dayanılmaz çarh-ı felek zatına
 Bizden selâm söylen ev külfetine
 Çıkıp ile karşı ağlamasınlar

Ala gözlüm zülfün keleb eylesin
 Döksün mah yüzüne nikab eylesin
 Ali Baba Haktan taleb eylesin
 Bizi dar dibinde eğlemesinler

Surrum işlemedi kaddim büküldü
 Beyaz vücudumun bendi söküldü
 Önüm sıra kırklar pirler çekildi
 Dahı beyler bizi dillemesinler

**Pir Sultan Abdal'ım coşkun akarım
 Akar-akar dost yoluna bakarım
 Pîrim aldım seyrangâha çıkarım
 Daha Yıldızdağın yaylamasınlar**

— 73 —

Pir Sultan'ın bu şiiri, asılmak üzere darağacına götürülürken söylediği rivâyet edilir.

2. dörtlükteki Huseyn Gazi, İran kumandanlarından biri olsa gerektir.

3. dörtlükteki Ali Baba, rivâyete göre Pir Sultan'ın müsâhibidir. Açılama-da «Müsâhib» maddesine bakınız.

ÖVÜŞ

Dîvân edebiyatında bir cer vasıtası, bir istismar vesilesi olan övüş, halk edebiyatında ya sevgiliye, yahut candan sevilen birisine karşı içten gelen duygunun ifadesidir ve bu yüzden de samimîdir. Alevî-Bektâşî edebiyatındaysa övüş, büsbütün bir özellik gösterir. Bu zümrede övülenler, azizlerdir. Bunlardan, geçip gitmişlerin hakkında yazılan övüşler, menkabevî bir karakter taşır. Aziz hakkında dilden-dile söylenen ve çoğu, eski azizlere de isnad edilmiş olan olağanüstü olaylar, sayılıp dökülür. Fakat bâzı kere de övüş, bu bölümün IV. şiirinde olduğu gibi, devrini, zümresini, hattâ âdetleri, törenleri bile canlı imajlarla belirtir; yahut V. şiirde olduğu gibi övülen azizin, söz söyleyişine, giyinişine, yürüyüşüne, yaptığı işe kadar bütün hususiyetlerini gösterir; yahut da VII. şiirde olduğu gibi övüş, özlenen, sevilen bir dosta, bir sevgiliye, inanç çerçevesi içinde, içten, gönülden bir hasret, bir aşk ifâdesi hâline gelir. Zâten bu edebiyatta, övülen, övenden ayrı, ondan büyük ve ulu, erişilmez bir varlık değildir; özlenen, istenen, görülen, sevilen, sevişilen, ulaşılan, içten duyulan, içte bulunan bir varlıktır. Buna, VIII., IX. ve X. şiirler, güzel birer örnektir.

I

Hak'tan inen şerbeti içtik elhamdü lillâh
Şol kudret denizini geçtik elhamdü lillâh

Şu karşiki dağları meşeleri bağları
Sağlık safalık ile aştık elhamdü lillâh

Kuru idik yaş olduk ayak idik baş olduk
Kanatlandık kuş olduk uçtuk elhamdü lillâh

Vardığımız illere şol safa gönüllere
Baba Tapduk mânasın saçtık elhamdü lillâh

Beri gel barışalım yad isen bilişelim
Atımız eğelendi eştik elhamdü lillâh

İndik Rum'u kışladık çok hayr ü şer işledik
Uş bahar oldu geri göçtük elhamdü lillâh

Dirfilli pınar olduk irkildik ırmağ olduk
Aktık denize dolduk taştık elhamdü lillâh

Tapduk'un tapısmda kul olduk kapısında
Yunus miskin çiğ idik piştik elhamdü lillâh

— 74 —

Yunus Emre, bu şiirde, bir yandan mensub olduğu zümreyi, bir yandan kendini, bir yandan da şeyhi Baba Tapduk'u övmededir. Bu şiiri, mânevî yolculuğunu bitirdikten, birçok kişiyi uyandırdıktan, gönüllere ışıklar saçtıktan sonra yazdığı muhakkaktır.

II

Evlüyaya münkirler Hak yoluna âsıdır
O yola âsı olan gönüllerin pasıdır

Çektik bu ısk safâsın tâ erince ma'suka
Zira ki o dost benim derdimin devasıdır

Henüz bu yer olmadan gökler yaratılmadan
Evliyalar vatanı padişah kal'asıdır

Mevlânâ Hudâvendgâr bize nazar kılalı
Onun görklü nazarı gönüller aynasıdır

Giyikli'nin ol Hasan söz ayıtmış kendiden
Kudret dilidir söyler kendinin söz nesidir

Miskin ol bire miskin gide senden kibr ü kin
Rûzigâr gelir geçer kime ne kalasıdır

Okuyuban yazmadan yanılıban azmadan
Yunus bu ışk sözünü kim bildi hilesidir

— 75 —

Bu şiir, erenleri öven bir şiirdir. 4. beyitte, Mevlânâ Celâleddin övülmede, 5. beyitteyse Giyikli Baba, yerilmedir. Açılama'da, Mevlânâ ve Giyikli Baba maddelerine de bakınız.

III

Salâ erdi müezzin geldi kamet eyledi
Kibleye karşı yüzün tuttu niyet eyledi

Secdeye indi yüzüm didârı gördü gözüm
Dağıldı aklım sözüm zihnimi mat eyledi

Unuttum namazımı dosta tuttum yüzümü
Dost kendi mürvetinden bir işaret eyledi

Ne tâat var ne salât ne zikir var ne tesbîh
Bu beş vakt namazımı ışka garet eyledi

Şol benim secdegâbım meğer kim Tur dağıdır
Mûsî'leyin gözlerim hoş münâcât eyledi

Bu kez yanıldı zâhid estağfirullah dedi
Gözlerim hatâsına bin kefarete eyledi

**Kanda baksam dopdolu Hacı Bektâş-ı Velî
Bu Said anın kulu oldu âdet eyledi**

— 76 —

Said Emre. «Vilâyet-nâme» ye (Hacı Bektaş Menâkıbı) göre, namazda, Hacı Bektaş'ın kerâmetlerini görüp kendinden geçmiş, sonra da bu şiiri söylemiştir. Bu menkabenin, şiirin konusundan meydana geldiği muhakkaktır.

IV

Beylerimiz elvan gülün üstüne
Ağlar gelir şahım Abdal Musa'ya
Urum Abdalları postun eğnine
Bağlar gelir şahım Abdal Musa'ya

Urum Abdalları gelir dost deyü
Eğnimizde aba hırka post deyü
Hasteleri gelir derman isteyü
Sağlar gelir şahım Abdal Musa'ya

Hind'den bazergânlar gelir yayınır
Pişer lokmaları açlar doyunur
Bunda âşıkları gelir soyunur
Erler gelir şahım Abdal Musa'ya

Meydanında dara durmuş gerçekler
Çalınır koç kurbanlara bıçaklar
Döğünür kudüm açılır sancaklar
Tuğlar gelir şahım Abdal Musa'ya

Her matem ayında kanlar saçarlar
Uyandırıp Hak چراغın yakarlar
Demine hu deyip gülbang çekerler
Nurlar gelir şahım Abdal Musa'ya

İkrârıdır koç yiğidin yuları
Muannidi çeksem gelmez ileri
Akpınar'ın Yeşilgöl'ün suları
Çağlar gelir şahım Abdal Musa'ya

Ali'm almış Zülfekarın destine
Sallar durmaz Yezitlerin kaskına
Tümen-tümen Genç Ali'nin üstüne
Sırlar gelir şahım Abdal Musa'ya

Benim bir isteğim vardır Kerim'den
Münkir bilmez evliyanın sırrından
Kaygusuz'am ayrı düştüm pîrimden
Erler gelir şahım Abdal Musa'ya

— 77 —

Alevî-Bektâşî edebiyatının kurucularından ve XV. yüzyıl şâirlerinden Kaygusuz Abdal'ın, mürşidi Abdal Musa'yı öven ve zamanındaki gelenekleri, Abdalların âdetlerini, Abdal Musa tekkesinin önemini, canlı imajlarla belirten bu şiiri, gerçekten de eşsiz denecek kadar güzeldir.

V

Benim pîrim Hacı Bektaş Velî'dir
Pîrimin de pîri Merdan Ali'dir
Keyyid Ali sırr-ı Sultan Velî'dir
Mürsel Dede oğlu Sultan Balı'dır

Gel erenler lokmasından yer isen
Onik'îmam yolunu güder isen [*]
Sana derem sen de gerçek er isen
Mürsel Dede oğlu Sultan Balı'dır

Arslan gibi apıl-apıl yürüyen
Kepeneğin yerden yere sürüyen
Kendi nurun Hak nuruna bürüyen
Mürsel Dede oğlu Sultan Balı'dır

Mekân etti nan-hânenin bucağın
Bulutlara atar tutar nacağın
Hem uyaran pîrimizin ocağın
Mürsel Dede oğlu Sultan Balı'dır

[*] Onik'îmam: Oniki İmam (vezin yüzünden böyle okunuyor).

Kızıl Deli Sultan'ımdan uyanan
Baştan başa yeşillere boyanan
Hem pîrimin eşiğine dayanan
Mürsel Dede oğlu Sultan Balı'dır

Er olanlar lokmasından yer idi
Her sözünü rumuz ile der idi
Şüphesiz bil anı gerçek er idi
Mürsel Dede oğlu Sultan Balı'dır

Kazak Ahmed aydur rivâyet ettim
Üçyüz almış eri ziyâret ettim
Baş budur biliniz hikâyet ettim
Mürsel Dede oğlu Sultan Balı'dır

— 78 —

Kazak Ahmed, bu şiirinde, Bektâşîliğin kuruluşunda büyük bir rolü olan ve Bektâşîlerce ikinci pir sayılan Balı Sultan'ı övmektedir. Canlı imajları ihtiva eden bu şiir de eşsiz şiirlerdendir.

VI

Ma'den-i kân-ı kerem Şâh-ı Necef
Her kime kılsa nazar buldu şeref

Murtazâ'dır kâşif-i kenz-ül-ulûm
Hâdi-i ilm-i ilâhî men aref

Mazhar-ı Hak kendüdür ol ayn-ı zât
Bakasın öz hikmetidir her taraf

Kim ki hemdem olmadı irfân ile
Geçti anın sohbeti ömrü telef

Can gıdâsın eyle tahsîl iy gönlü
Bulunur her gûşede âb ü alef

Kazanan ahret azuğın dâimâ
Verdi nakdin süfleye her dem selef

**Kavl-i Ca'fer'le Kalender yol varan
Oldurur Şâh oğlu ferzend-i halef**

— 79 —

Balı Sultan'ın kardeşi olup Genç Kalender, Cüvan Kalender, Şah Kalender diye de anılan ve tertib ettiği bir isyanda mağlûb olup öldürülen Kalender Çelebi, bu şiirinde Ali'yi övmедedir. 3. beyitte Ali'nin, Tanrı mazharı olup «ayn-ı zât», yâni Tanrı zâtının ta kendisi olduğunu söyliyerek Ali hakkındaki aşırı telâkkiyi bildirmedi.

VII

**Gece gündüz hayaline yanarım
Bir gece rüyama gir Hacı Bektaş
Günahkârım günahımdan bizarım
Özüm dara çektim sor Hacı Bektaş**

**Yandı bu garip kul nedir çaresi
Yine tazelndi yürek yaresi
Onulmaz dertlere derman olası
Bu senin bendindir sar Hacı Bektâş**

**Derdimin dermanı yaramın ucu
Dört güruh mevcuttur güruh-ı nâcî
Bel'inde kemeri başında tacı
Yüzünde balkıyor nur Hacı Bektaş**

**Sâdıkların sıdkı âşığın renci
Pirlerin hem pîri gençlerin genci
Hem derya hem sadef hem dür hem inci
Hem umman hem ırmağ göl Hacı Bektaş**

**Gâhî bulut olup göğe ağarsın
Gâhî yağmur olup yere yağarsın
Ay mısın gün müsün kandan doğarsın
Ilgıt-ılgıt eser yel Hacı Bektaş**

**Arının yaptığı bala benzersin
Şu gurbet illerde gönlüm eğlersin
Bend edip de ikrârına bağlarsın
Sâilin sattığı kul Hacı Bektaş**

**Derdimend Hatâyî eyler niyâzı
 Ulu pir katardan ayırmaz bizi
 Bu mahşer günüdür isteriz sizi
 Muhammed önünde car Hacı Bektaş**

— 80 —

Hacı Bektaş'ı, kerâmetleriyle değil de içten gelen bir sevgiyle ve biraz da tabii unsurlarla öven bu şiir de pek güzel ve eşsiz bir övüş örneğidir.

6. dörtlükte şu menkabeye işaret edilerek Hacı Bektaş'ın Ali olduğu belirtilmektedir: Bir tacir iflâs ediyor. Gelip Muhammed Peygamber'e başvuruyor. Muhammed, borçlarını ve sermayeni Ali verir diyor. Tacir Keşmirliymiş. Ali, bir anda onunla Keşmir'e gidiyor. Orda, beni sat, çok para iste; bu, her şeyi yapar de, sonucu beni padişah satın alsın, sen de aldığın parayla borçlarını ver, sermayeni düz diyor. Padişah tarafından satın alınan Ali, her yıl taşan, bendini yıkan bir nehre bent yapıyor, bir ejderhayı öldürüyor. Padişah üçüncü dileğini de söylüyor ve peygamberlik dâvâsına kalkışan Muhammed'i getir diyor. Ali, bir demir kafes yaptırıp içine giriyor. Muhammed benden kuvvetlidir, eğer bu demir kafesi ben kırarsam o da kırar deyip bir geriniyor, demir kafes paramparça oluyor. Sonra Ali kılıcını çekip, ben onun halifesiyim, imana gelin diyor. Keşmir padişahı bütün Keşmirliyle Müslüman oluyor (Yemîni: Fazilet-nâme, Ali Hayder ve Ahmet Hızır basması, İst. Cihan Mat. 1327, s. 186-206).

VIII

**Birlik makamında bir güzel gördüm
 Leblerinin şekeri var kandi var
 Âşıkı çok imiş aradım sordum
 Nice bencileyin derdimendi var**

**Cemali geliyor hayalde düşte
 Canım âsümında kandilde arşta
 Uzakta yakında yemînde pîşte
 Her nereye baksam Ali'm kendi var**

**Gâh bahçeye girer gülden görünür
 Gâh mâna söyleşir dilden görünür
 Gâh gönül evinde mihman görünür
 Âşığına türlü-türlü fendi var**

Şükür olsun bu sevdâya ulaştım
 Mahabbet bağına gezdim dolaştım
 Oniki İmam'ın cemine düştüm
 Şimdi boynumuzda aşk kemendi var

Pir Sultan'ım sever böyle dilberi
 Bu cümle cihanın yektâ güheri
 Kahrın lûtfun çeker isen gel beri
 evdiğimin nerde bir menendi var

— 81 —

Pir Sultan. bu şiirinde, Alî'yi, daha ziyade reel unsurlarla ve âdeta bir sevgiliyi över gibi övmededir. Aynı zamanda Alî, tasavvuftaki «varlık birliği» inancının bir merkezi de olmadadır.

IX

Hak nasîb eylese dergâha varsam
 Bir dem divânında dursam yâ Alî
 Eğilsem dizine niyâz eylesem
 Yüzüm kademine sürsem yâ Alî

Yüzüm kademine sürdüğüm zaman
 Zerrece gelmezdi gönlüme güman
 Şahım düldülüne bindiğin zaman
 Önce Kanber'in olsam yâ Alî

Kanber gibi hizmetinde götürsen
 Bir dem ağladırın bir dem güldürsen
 Çekip Zülfekarı beni öldürsen
 Elim eteğinden kesmem yâ Alî

Keser miyim eteğinden elimi
 Kabûl ettim Hak yolunda ölümü
 Doğru sürün erenlerin yolunu
 Mü'min kullarından olsam yâ Alî

Mü'min olan neresinden bellidir
 Hakk'ı söyler nefesinden bellidir

Erenler yolunun gonce gülüdür
Tomurcak güllerin dersem yâ Ali

Pir Sultan'ım beni mihman götürsen
Götürsen de aynı ceme yetürsen
Dizini dizime vursan otursan
Doyunca yüzüne baksam yâ Ali

— 82 —

Bu şiirde de Ali, özlenen, yanılan, hasreti çekilen ve vuslatı umulan bir sevgili gibi övülmededir. Düldül, Zülfekar ve Kanber için Açılama'da, bu maddeleer bakınız.

X

Divane gönlümüz geçmez güzelden
Mihri yâr eyledik senden yâ Ali
Menim arzumanım sensin ezelden
Gitmez mahabbetin candan yâ Ali

Sen mürşitsin mürvet eyle şaşkına
Çağırınca imdad eyle düşküne
Kerbelâ'da yatan İmam aşkına
İnâyet umarız senden yâ Ali

Can ü dilden sevenlerin canısın
Âşıkların medhetmede şanısn
Noksana kalmazsın mürvet kânısın
Geçersin günahattan kandan yâ Ali

Nice yüzbin yıllar kandilde durdun
Atanın belinden anadan geldin
Anıncün bu halkı gümana saldın
Binbir dondan baş gösterdin yâ Ali

Tarikat içinde görünür yolun
Hakıykat içinde söylenir halin

**İstemem cenneti göster cemâlin
Kul Himmet geçince candan yâ Ali**

— 83 —

4. dörtlükteki kandil, Alevîlerin şu inancını belirtiyor: Tanrı bir melek yaratmış, ona, sen kimsin, ben kimim diye sormuş. Melek, sen sensin, ben de benim diye cevap verince onu, kahır ve gazebe ateşiyle yakmış. Bundan sonra yaratılan melekler de aynı sonuca uğramışlar. Cebrâil yaratılınca ona da bu soru sorulmuş, cevap verememiş. Bir hayli uçup gezmiş. Derken bir gün gökyüzünde bir kubbe görmüş. Açılması için dua etmiş. Kubbe açılınca bakmış, görmüş ki içinde, yarısı yeşil, yarısı ak bir kandil asılı. Şaşkın bir halde kandili seyrederken ak nurdan, ben Ali'yim, yeşil nurdan da âhır zaman peygamberi, amıcının oğlu Muhammed'dir. Tanrı'nın sorusuna sen yaratıcısın, ben kulunum diye cevap ver sesi gelmiş. Cebrâil soruya bu cevabı vererek gazepten kurtulmuş ve bir gün, Muhammed'in huzurunda, Ali'ye büyük bir saygı gösterince Muhammed sebebini sormuş, o da, bu hikâyeyi anlatmış (Fazîlet-nâme, Ahmed Hızır ve Ali Haydar basımı, İst. 1325-1327, Cihan Mat., s. 76-81).

XI

**Dün gece seyrim içinde
Ben dedem Ali'yi gördüm
Eğildim niyaz eyledim
Düldülün nalını gördüm**

**Üç چراغ yanar şişede
Arslanlar gizli meşede
Yedi iklim dört köşede
Ben dedem Ali'yi gördüm**

**Kanber'i durur sağında
Salınur cennet başında
Ali Mûsâ Tûr dağında
Ben dedem Ali'yi gördüm**

**Yüce dağlar boran coşkun
Kul Himmet aşkına düşkün
Cümle nebîlerden üstün
Ben dedem Ali'yi gördüm**

— 84 —

1. dörtlükteki «Düldül» için Açılama'ya bakınız.
2. dörtlükteki «Üç چراغ yanar şişede» mısrai için Açılama'da, «Kanun چراغı» maddesine, aynı dörtlüğün 3. mısrai için «Yedi iklim» e bakınız.
3. dörtlük için «Mûsâ» maddesine bakınız.

XII

Akdeniz yakası Aydın illeri
 Kuşlar gider bizim Abdal Musa'ya
 Cemâlin görünce yürüdü dağlar
 Taşlar gider bizim Abdal Musa'ya

Katardan ayrılan turna sürüler
 Her andıkça sümüklerim sızılar
 İrili ufaklı emlik kuzular
 Koçlar gider bizim Abdal Musa'ya

Baba Kaygusuz'dan almış cehdini
 Gördün mü İbrahim Edhem vaktini
 Padişahlar tacı ile tahtını
 Yoklar gider bizim Abdal Musa'ya

Veli'm aydur dört dergâhtan evveli
 Seyd'Al Abdal Musa Bektaş-ı Velî [*]
 Şah Huseyn aşkına didemin seli
 Çağlar gider bizim Abdal Musa'ya

— 85 —

[*] Seyd'Al: Seyyid Ali (vezin yüzünden böyle okunuyor).

3. dörtlükteki İbrahim Edhem için Açılama'ya bakınız.

4. dörtlükte dört dergâhtan, Hacı Bektaş, Abdal Musa, Seyyid Ali ve Kerbelâ tekkelerinden bahsedilmektedir. Bu dört tekke halife makamlarıdır. Bu tekkelerdeki babalar, halifedir ve herhangi bir dervişi, icâzet vererek baba yapabilirler.

XIII

Bize ser-leşker olmağa
 Şâh-ı kerem Ali gerek
 Mürşiddir rehber olmağa
 Âdem Akyazılı gerek

Âlem âdeme çıkmağa
 Ulu ateşler cunmağa
 Er verip leşker çekmeğe
 Yine Sultan Balı gerek

Muhyiddin derviş olmağa
 Ölmezden öndin ölmeğe
 Bir kişi nasib almağa
 Edeb erkân yolu gerek

— 86 —

1. ve 2. dörtlüklerdeki Akyazılı ve Balı Sultan için Açılama'da bu madde-
 lere bakınız.

XIV

Ala gözlü Sultan Baba
 Ululardan ulusun sen
 Yedi iklim dört köşeye
 Arşa kürse dolusun sen

Yüzün gören yoksul bay'lur [*]
 Kâfirler imana gelir
 Seni sevmiyenler nolur
 Şah-ı kerem Ali'sin sen

Şahısın eksikli kulun
 İçenler ayılmaz dolun
 İnceden incedir yolun
 Tamam gerçek velisin sen

Doğru sözün yol kılıcı
 Çaldığın iki bölücü
 Düşmüşler elin alıcı
 Hakkın kudret elisin sen

Dehanından Kevser akar
 Nazarı kula Hak bakar
 Kokun cümle âlem kokar
 Muhammed'in gülüsün sen

Parlayıp ateşin yanar
 Cüml'âlem şulene cunar [**]

[*] Bay'lur: Bay olur (vezin yüzünden böyle okunuyor).

[**] Cüml'âlem: Cümle âlem (vezin yüzünden).

Susayanlar senden kanar
Âb-ı hayat gölüsün sen

Muhyiddin Abdal neylersin
Dipsiz denizler boylarsın
Ne bilirsin ne söylersin
Aklın mı var delisin sen

— 87 —

Bu şiirde övülen Sultan Baba, Otman Baba'dır. Bu maddeye bakınız.

XV

TERCÎ'Î BEND

Baş çekip burc-ı felekten yine nûr-ı ezeli
Doğdu hurşid-i kemâl-i ezeli lem yezeli
Menzil edildi meğer hâne-i burc-ı hameli
Şem'-i bahtın uyarıp eyledi rûşen zühali
Gün gibi şule salıp âleme ilm ü ameli
Alemleri altına aldı kamu nûr ü zuleli
Bin güneş doğdu buulmaz anın aslâ bedeli
Doyurup hân-ı vilâyât ü kerâmâtı dili
Bir nazarda kılıp âsûde nice kûr ü şeli
Hak چراغın uyarup eyledi ızhâr celi

Mazhar-ı nûr-ı Nebî mahzen-i esrâr-ı Alî
Pîr-i erkân-ı tarîkat Hacı Bektüş-ı Velî

Nokta-i nûn-ı Nebî nüsha-i Kur'ân oldu
Bâ-i Bismillâh ile sûre-i Rahmân oldu
Ehl-i inkâr olanın küfrüne îmân oldu
Şeb-i zulmette güneş tek meh-i rahşân oldu
Rûz-ı mahşerde dilâ mihr-i dirahşân oldu
Haste-dil cismine can derdine dermân oldu
Fukarâ ehline ser-asker ü sultân oldu
Kaail-i kavl-i Makaalât-ı azizân oldu
Fâtîha ümm-i kitâb âyet-i Furkan oldu
Sırr-ı pîrân-ı Acem şâh-ı Horâsân oldu

**Mazhar-ı nûr-ı Nebî mahzen-i esrâr-ı Alî
Pîr-i erkân-ı tarîkat Hacı Bektçş-ı Velî**

Zübde-i nesl-i Muhammed güher-i Şîr-i Hudâ
Hasen ile Huseyin sırrını kıldı peydâ
Âbid ü Bâkır u Sâdık'tan olup râh-nümâ
Ceddi çün Kâzım idi ibni Alî Mûsa Rızâ
Şeh Takî ile Nakî Askeri'dir rûz-ı vegaa
Mehdi-i nutk u beyan Fazl-ı Hudâ nûr-ı hüdâ
Ehl-i beytin ocağın eyledi çünkim ihyâ
Şem'-i Hak'tır ki verir haşre değin nûr u ziyâ
Nûr-ı çeşm-i budalâ pertev-i mihr-i illâ
Kayser-i Rûm anın oldu eşîğinde gedâ

**Mazhar-ı nûr-ı Nebî mahzen-i esrâr-ı Alî
Pîr-i erkân-ı tarîkat Hacı Bektçş-ı Velî**

Çhâr darb ile anındır elif ü tıyg u tıraş
Ser ü rîş ile bürût oldu dilâ hem dahı kaş
Kutlu baştır ki çeker sikkisini ışk ile fâş
Ana kurbân olanın yoluna bin cân ile baş
Kör yüzün nice görür şa'saalardan huffâş
Sırr-ı Hakk'a eremezmiş netekim akl-ı maâş
Münkirin kalbine yazılmadı mühr-i Bektâş
Sikke-i şâhiye lâyük mı ola her kara taş
Fâş gûyem be tu men gaafil ü güm-râh mebâş [*]
Gaafil olma gözün aç eyleme gaflet kardaş

**Mazhar-ı nûr-ı Nebî mahzen-i esrâr-ı Alî
Pîr-i erkân-ı tarîkat Hacı Bektçş-ı Velî**

Evliyânın birisi bir gün olup şîre süvâr
Yılanı kamçı edüp eyledi ol azm-i diyâr
Lâzım oldu ki ana karşı çıka pes Hünkâr
Bindi bir taş hemin ol şeh-i âlî-mıkdâr
Emredüp dedi yürü yürüdü ol demde dıvar
Dedi canluyu yürütmeklik eğendir iy yâr
Hüner oldur yürüye cansız iken bir kühsâr
Kâfer-i mutlak olur her kim ederse inkâr
Bunun emsâli nice kıldı vilâyet ızhâr
Binde birin demeğe bendede yoktur mıkdâr

[*] Ben sana apaçık söyliyeyim, gaafil olma, yol yitirme; bundan sonraki mısra, tercemesidir.

**Mazhar-ı nûr-ı Nebî mahzen-i esrâr-ı Alî
Pîr-i erkân-ı tarîkat Hacı Bektâş-ı Velî**

Yüzbin ihlâs ile Oniki İmâm'ın kuluyuz
Vech-i Hâtem'de olan rutk u kelâmın kuluyuz
Ehl-i beyt ile olan sırr-ı selâmın kuluyuz
Fukarâ içre olan kavl-i peyâmın kuluyuz
Âdem'e secde eden rûkn-i kıyâmın kuluyuz
Tâc-ı Bektâş çeker sanma avâmın kuluyuz
Rûm sâdıkları abdâl-makamın kuluyuz
Şey' u lillâh mevâlî-i izâmın kuluyuz
Keminin kemteriyüz ya'ni gulâmın kuluyuz
Yüz sürüp dergehine şâh-ı enâmm kuluyuz

**Mazhar-ı nûr-ı Nebî mahzen-i esrâr-ı Alî
Pîr-i erkân-ı tarîkat Hacı Bektâş-ı Velî**

Aşıkane nefesi Vahdeti meydâne ilet
Işık meydânını gözler Şeh-i merdâne ilet
Yüzünü yerlere sür cânib-i dîvâne ilet
Bâde-i ışk ile lâ ya'kıl ü mestâne ilet
İsmi Sersem Ali'dir mürşid-i erkâne ilet
Nice mürşid nazarı ekmel-i insâne ilet
Ya'ni Sultan Balı'nın nakdi olan kâne ilet
Fukarâ ehline ser-asger olan câne ilet
Dergeh-i şâh-ı felek kâdr ü melek-şâne ilet
Kuş dilin fehmedici zât-ı Süleymâne ilet

**Mazhar-ı nûr-ı Nebî mahzen-i esrâr-ı Alî
Pîr-i erkân-ı tarîkat Hacı Bektâş-ı Velî**

Bu «tercî-i bend» de Halil Vahdetî Dedebaba, Hacı Bektâş-ı Velî'yi övmektedir. 3. bendde Hacı Bektâş'ın soyu, 4. de Bektâşîlerin gelenekleri, 5. de Pîr'in kerametleri anlatılmakta, son bendde de Sersem Ali Dedebaba methe-dilmededir.

XVI

MUHAMMES-İ MÜTEKERRİR

Ma'den-i nûr-ı nübüvvet mazhar-ı nûr-ı celî
 Şoms-i eşref âlem-i gayb oldu ana müncelî
 İbn-i Sultân-ı Necef ser-çeşme-i cümle velî
 Kutb-ı sâlâr-ı vilâyet evliyânın efdali
 Âl-i Tâhâ âl-i Yâsîn Hazret-i Seyyid Alî

Server ü şâh-ı mevâlî şâhımız Kızıl Deli
 Ceddi pâki pîr-i erkân-ı Horâsân'ın gülî
 Bâğ-ı medhinde anın filcümle uşşak bülbülü
 Kalbimizde oldu eşküfte mahabbet sünbülü
 Âl-i Tâhâ âl-i Yâsîn Hazret-i Seyyid Alî

Reh-nümâ-yı râh-ı Hayder pişevâ-yı evliyâ
 Şeh-süvâr-ı taht-ı irşad mefhar-i Âl-i Abâ
 Âlim-i el fakru fahrî târik-i tâc u kabâ
 Vâris-i sırr-ı Dûvazdeh Ehl-i beyt-i Mustafâ
 Âl-i Tâhâ âl-i Yâsîn Hazret-i Seyyid Alî

Kâşif-i ilm-i ledünnî şâh-ı milk-i şeş cihât
 Bist ü heşt ü heft hattest an derin nakş-ı sıfât [*]
 Sî vü dü içinde oldur nutkumuzda ayn-ı zât
 Ârifâne men aref ile verir âb-ı hayât
 Âl-i Tâhâ âl-i Yâsîn Hazret-i Seyyid Alî

Nûr-ı çeşm-i Mustafâ ser-defter-i âl-i Nebî
 Câm-ı can-bahş-ı leb-i Hulkur-Rızâdır meşrebi
 Şah Huseyn-i Kerbelâ'dır atası cedd ü ebi
 Ya'ni Zeynel-Âbidin'dir râh-ı Ca'fer mezhebi
 Âl-i Tâhâ âl-i Yâsîn Hazret-i Seyyid Alî

Kuvvet-i kudsiyye-i Kâzım Rızâ'dır bî kusûr
 Şah Takî ile Nakî'nin âb-ı rûyudur o nûr
 Askerî'dir hânedâna sâhil-i ehl-i nüşûr
 Nakd-i sırr-ı Mehdi-i sâhib-zaman kıldı zuhûr
 Âl-i Tâhâ âl-i Yâsîn Hazret-i Seyyid Alî

[*] O, bu sıfatların nakşında, şu yüzde görünen yirmisekiz harftir, yedi hattır.

Tûtyâ-yı dîde-i dildir bize hâk-i deri
 Hâk-i pâyı hâdim-i dergâhın tâc-ı seri
 Âciziz avnen lenâ minhum acâyib mazharı [*]
 Kemter-i meddâhıdır Dervîş Kaasım kemteri
 Âl-i Tâhâ âl-i Yâsin Hazret-i Seyyid Âlî

— 89 —

Bu şiirde. Kızıl Deli de denen Seyyid Ali Sultan övülmededir.

[*] Görülmemiş, şaşılacak şeyler mazharıdır, âciziz, bize yardım, onlardan.

XVII

Horasan ilinden duyuldu sesi
 Muhib âşıklara düştü sevisi
 Yedi bab içerü şahın türbesi
 Eşiğin bekliyen cana aşkolsun

Kudretten başında elifi tacı
 Eşiğin bekliyen neylesin haccı
 Mağrıptan maşrığa oynar kılıcı
 Kılıcın sallayan cana aşkolsun

Ol sultan yürüttü yedi dağları
 Üzüldü çürüdü kaldı sağları
 Türbe bahçesinde cennet gülleri
 Güllerin devşiren cana aşkolsun

Mağrıptan maşrığa ismin andırır
 Niyaz eden âşıkları kandırır
 Baba değirmenin sola döndürür
 Değirmenin döndüren cana aşkolsun

Abdal Musa derler pîrimin ismi
 Ateşe attılar yanmadı cismi
 Size niyaz eyler derdiment Hüsnü
 Bu cemde bulunan cana aşkolsun

— 90 —

Bu şiirde Bektâşî azizlerinden Abdal Musa övülmededir.

XVIII

Cem'olup erenler yerli yerine
 Erler yâ Muhammed Alî çağırır
 Âgâh olup mürsidinin yoluna
 Pirlere yâ Muhammed Alî çağırır

Nice âşık meydânına derilir
 Erenlerin yol erkânı sürülür
 Muhammed Alî'nin kadri bilinir
 Diller yâ Muhammed Alî çağırır

Pirimin çevresi bahçeli bağlar
 Kızıl Deli çayı mevcurup çağlar
 Çihâr etrâfında hû çeker dağlar
 Çöller yâ Muhammed Alî çağırır

Seyyid Alî Sultan erler atası
 Bâtınan ihâta eylemiş nâsı
 Câr alâmet ile kudüm sadâsı
 Gürler yâ Muhammed Alî çağırır

Gönüller birlenir açılır meydan
 Hep yerli yerinde bunca muhibban
 Erenler meclisi bâğ ile bostan
 Güller yâ Muhammed Alî çağırır

Erenler cem'olur Tanrıdağı'nda
 Üçlerle yediler kırklar da anda
 Kızıl Deli çayı akıp coşanda
 Çağlar yâ Muhammed Alî çağırır

Erenlerin güzel yolu erkânı
 Yüzler sürer Hamdî olur mihmânı
 Yılda bir kez gelir yayla seyrânı
 Dağlar yâ Muhammed Alî çağırır

XIX

Vâdi-i sevdâya düştüm pür gamım şâhım Ali
 Kimsesiz kaldım karanlık günde güm-râhım Ali
 Doğmuyor mihr-i ümidim çıkmıyor mâhım Ali
 Gelmiyor mu gûşuna bu âh u eyvâhım Ali

Merhamet et hâlîme her şey'e âgâhım Ali
 Var mı senden başka söyle ilticâgâhım Ali

Rû-siyâhım pür günâhım yok yüzüm Peygambere
 İstemem bir türlü gitmek böyle rûz-ı mahşere
 Eylerim belki tesâdüf der iken bir rehber
 Düşmüşüm elsiz ayaksız âstân-ı Hayder'e

Merhamet et hâlîme her şey'e âgâhım Ali
 Var mı senden başka söyle ilticâgâhım Ali

Tuttuğum râh-ı şekavetten hacil oldum hacil
 Çeşm-i im'ânım kapandı bâtınan kaldım alil
 Hâlîmi hoş görmemek de sence şimdi müstahîl
 Nazra-i afvında çünkü innehu şey'ün kalil [*]

Merhamet et hâlîme her şey'e âgâhım Ali
 Var mı senden başka söyle ilticâgâhım Ali

Âdetâ çıldırmışım sahbâ-yı lâ'l-i yârdan
 Giymişim bir pîrehan ki nescolumuş nârdan
 Beldeki zünnâr-ı teslimiyyetimse mârdan
 Çektiğim gamsa sayılmaz yârdan ağıyârdan

Merhamet et hâlîme her şey'e âgâhım Ali
 Var mı senden başka söyle ilticâgâhım Ali

Çıkmıyor bir an ciğerden derd-i sevdâ hanceri
 Pençe-i aşkın esîri olduğum günden beri
 Tâ süveydâ-yı dilimde hecr-i yârin ahkari
 Ol kadar yandım yakıldım ki unuttum her yeri

Merhamet et hâlîme her şey'e âgâhım Ali
 Var mı senden başka söyle ilticâgâhım Ali

[*] İnehu şey'ün kalil: Şüphe yok ki o pek az bir şey.

Cinnet-i sevdâ ile bir anda yaptım bin günâh
 Piş-i çeşm-i halkda oldum hacîl ü rû-siyâh
 Taş çıkardım âdetâ Şeytân'a giydirdim külâh
 Pek yazık oldu bahâr-ı ömrüme ettim tebâh

Merhamet et hâlîme her şey'e âgâhım Ali
 Var mı senden başka söyle ilticâgâhım Ali

Çok gönül kırdım gücendirdim cüvân ü pîrden
 Her nasılsa saptı bir kerre yolum tedbirden
 Gerçi dönmez muktezâ-yı tâliim takdirden
 Himmetin hâlî değil lâkin buna te'sîrden

Merhamet et hâlîme her şey'e âgâhım Ali
 Var mı senden başka söyle ilticâgâhım Ali

İktibâs-ı feyz için Mihr-i Münîr'inden senin [*]
 İşte ettim âstân-ı aşkına vaz'-ı cebîn
 Dergehinden boş çevirmezsin beni kalbim emîn
 Daimâ ağlar yanar bir bendenim zâr ü hazîn

Merhamet et hâlîme her şey'e âgâhım Ali
 Var mı senden başka söyle ilticâgâhım Ali

Pençe zed şehbâz-ı husnet gerdememrâ ez kemîn
 Der dilem peydâ şod angeh sad hezâr âh u enîn
 Mondeem bî hod zi lâ'l-i yâr-i sevdâ-âferîn
 Çün şodem bîdâr kez men mîrevend îmân u dîn [**]

Merhamet et hâlîme her şey'e âgâhım Ali
 Var mı senden başka söyle ilticâgâhım Ali

Ahsen-i takvîm-i hilkat levh-i dîdârındadır
 Reng-i rahmet bûy-ı şefkat varsa gülzârındadır
 Her hakîykat mârifet esrâr-ı âsârındadır
 Merhem-i zahm-ı dilim dest-i şifâ-bârındadır

[*] Bu mısırâdaki «Münîr», Sütlüce Bektâşî dergâhı şeyhi Münîr Baba'dır. Neyzen, Münîr Baba'dan nasib almış, yâni ona intisab ederek Bektâşî olmuştur.

[**] İri ve alıcı bir doğana benziyen güzelliğin, pusudan çıkıp pençe urdu. O anda gönlümde yüzbinlerce ah ediş, inleyiş zuhur etti. Sevgiler yaratan sevgilinin dudağı yüzünden kendimden geçtim. Bu halden uyanınca gördüm ki benden, din de gitmede, iman da.

Merhamet et hâlîme her şey'e âgâhım Alî
Var mı senden başka söyle ilticâgâhım Alî

Olmyanlar kâşif-i esrâr-ı ders-i «men aref»
Anlamaz can vermiyen uğrunda ey Şâh-ı Necef
Kâinâta nûr-ı şemsindir veren şân ü şeref
Teşne-i sahbâ-yı afvım defter-i isyan be kef

Merhamet et hâlîme her şey'e âgâhım Alî
Var mı senden başka söyle ilticâgâhım Alî

İşte benden yüz çevirdi âşinâlar büsbütün
Bir enîsim kalmadı endîşeden başka bugün
Dest-gîrim Neyzen-i bîçâreyi bir dem düşün
Nûr-ı çeşmin ol İmâmeyn-i güzîn başı için

Merhamet et hâlîme her şey'e âgâhım Alî
Var mı senden başka söyle ilticâgâhım Alî

AHLÂK VE İNANÇLAR

Alevî-Bektâşîlerde ahlâk, başkasına, hattâ hiçbir canlıya zarar vermemek esâsına dayanır ve bu, birbirine bağlı üç umde hâlinde, tâlibe, beline» diye kısaltılarak ifâde edilir. Yunus Emre, bu esası:

«Elin tek, dilin pek, belin berk tut».

Canlar, yâni tarîkat mensupları arasında bu üç umde, «Eline, diline, beline» diye kısaltılarak ifâde edilir. Yunus Emre, bu esası:

**Sen sana ne sanırsan ayruğa da anı san
Dört kitabın mânası budur eğer varısa**

beytiyle ifâdelendirdiği gibi Mir'âtî de, bir nefesinde:

**Elsiziz belsiziz dilsiziz ammâ
Gezriz âlemde erkekçesine**

tarzında söylemiştir (Kendilerine göre kendileri, şiir: XXIV).

Üç umdenin ilki, mutlak olarak eliyle komadığı şeyi, hattâ sonradan yerine koymak ve ödemek şartıyla bile olsa almamaktır. Bu yüzden Alevîler, terâzinin daima hatâ edebileceğini düşünerek tartıyla satılmıyan şeyleri satarlar. Bu yüzden bâzı şehirlerde Alevîlere, «terâzi tutmazlar» da denmiştir.

İkinci umdenin en önemli noktası, bilhassa mezhebe ve törenlere âit kendilerinden olmıyana hiçbir şey söylememektir. Fakat iş, yalnız bununla kalmaz, gerçek Alevî ve Bektâşî, kendisine, kimseye söylememek şartıyla söylenen hiçbir sözü, hiçbir münasebetle, hattâ zor bile görse hiç kimseye söylemez.

Üçüncü umdeye, rızâ şartıyla riâyet edilir; rızasız lokma yenmez. Fakat gönül pazarı, rızâ pazarıdır. Ancak bu sözlerden, Alevî ve Bektâ-

şilerde ahlâkî redâet, yahut kayıtsızlık, yahut da mum söndürmek gibi uydurma bir tören olduğu sanılmamalıdır. Öyle Alevîler, öyle Bektâşiler vardır ki tarîkate gireli yıllar olmuştur ve dünyadan göçmelerine birşey kalmamıştır da hâlâ «Benim abdestimde şüphem yok; aldığım abdesti bozmadım» diye övünürler, telkîynde kendilerine verilen öğütleri bozmadıklarını söylerler.

*

Alevî ve Bektâşilerdeki inançları iki bölüme ayırabiliriz. Birinci bölüm, tamamiyle beşeridir. Varlık, benlik, gösteriş, ululanmak, herkesi hor görmek, nekeslik, iyiliği başa kakmak, haddini bilmemek gibi şeyler, tamamiyle kötüdür ve tarikat ehline yaraşmaz. Tarikat ehli, eli açık, gözü toktur. İyiliği kötülükle değil, kötülüğü iyilikle karşılar. Kendisini, herkesten aşağı görür. Kardeşlerinin hayrına koşar, açığı doyurur, susuzu kandırır, onlara can-baş verir. Bir üzüm tanesi bile ezilir de kırk kişiye sunulur. Bir lokma bile bin kişiye bölünür, tarikat yolunda benlik-senlik yoktur, dirlik-birlik vardır.

Namazı kılınmış, abdesti alınmış, sorusu sorulmuş, mîzânı tartılmış mü'min, ölmeden önce ölmüştür. Onun en birinci ödevi gönül almaktır. Gerçek hac, gönül yapmaktır. Gerçek erlik, gönüle girmektir.

Mü'min, suçu affeder, ayıbı yaymaz, örter; gördüğünü örter, görmediğini söylemez. Bu yolda nefesin de büyük bir değeri vardır. Kan eden bağışlanır da nefes haklamıyan, nefes öldüren, bağışlanmaz. Gerçek erlerin yolunda mihmanın da büyük bir mevkii vardır. Mihman, Hızır'dır, Ali'dir, Hak'tır. Konuk gelen eve Tanrı bereketi de gelir. Konuk gelmiyen evde betbereket bulunmaz.

Bu amelî ahlâkın, bütün insanları bir görmek, hiç kimseyi ayırd etmemek, herkese ve herşeye aynı gözle, Hak nazarıyla bakmak gibi dünyayı kucaklıyan tarafı da vardır. Fakat kendilerinden olmıyanlara, kendi tâbirlerince zâhîde, zâhire, yabancıya ve Yezid'e karşı gösterilen nefretle bu telâkki, tamamiyle birbirine aykırıdır, zıttır. Bu bakımdan, herkesi bir görmek, daha ziyade ilk devirlere âittir. Safavî-Osmanoğulları siyasî rekabeti, tevellâ ve teberrâyı, yâni Muhammed'i ve soyunu sevmeyi, sevenleri sevmeyi, sevenleri sevenlere dost olmayı ve sevmiyenleri, onlara düşmanlık edenleri sevmemeyi, onları sevmiyenleri sevenlere düşman olmayı, pek ileri ve aşırı bir tarza dökmüştür. Bunun sonucu da Alevî ve Bektâşilerin, içlerine gömülmesine sebep olmuştur. Bundan dolayıdır ki Alevî-Bektâşî edebiyatında insanların birliğinden bahseden şâirler, ya bu rekabetten önceki devre âit şâirlerdir, yahut da basit düşüncelerden, kör-

körüne bağlanılan kanâatlardan sıyrılmış hür ve meselâ Seyrânî gibi felsefî düşünceye sâhip şâirlerdir.

Alevî ve Bektâşîlerin ikinci çeşid inançları, tamamiyle hurafelere dayanır ve merkezini, Ali teşkil eder; Muhammed, ikinci plândadır. Meselâ Muhammed, bir gün kırkların cemine gider, kapıyı çalar. Kimsin derler. Peygamberim der. Buraya peygamber sığmaz, hem bize lüzumu da yok derler. Meyus olup dönerken birisine rastlar. Onun öğüdüne uyup tekrar gider. Kimsin denince fakıyım der. Kapıyı açarlar. İçeriye girince görür ki, Fâtıma da dâhil olmak üzere otuz dokuz kişi oturmakta, başları da Ali. Muhammed, Fâtıma'nım, bu erkeklerden kaçmayışına îtiraz eder. Biz derler, bir canız; aramızda ayrı gayrı yok ki. Muhammed, dâvâya burhan gerek deyince Ali, kolunu sıvar, kırkların birisi, Ali'nin şah damarını neşterle yarar. Ali'den kan akınca otuz sekizinden de kan akmaya başlar. Aynı zamanda, tavandan da kan damlar. Muhammed, bu nedir diye sorunca birimiz dışarda, bu, onun kanı derler. Derken Selman, dışardan gelir. Getirdiği bir tek üzüm tanesini ortaya atar. Muhammed'e, bunu kırkımıza pay et derler. Muhammed şaşırır. O sırada Cebrâil, imdadına yetişir. Cennetten bir tabak getirir, üzümü bu tabakta ez, hepsi içsin der. Muhammed, üzümü ezer, su karıştırır, kırklara sunar. Hepsi bir yudum içip mest olur. Kalkarlar, semâa başlarlar. Muhammed de semâ ederken sırtından hırkası düşer. Bunu kırk parça yapıp bellerine kuşanırlar.

Bu çeşit masalların hepsinde Ali, ön plândadır. Ali, Âdem Peygamberden, hattâ dünya yaratılmadan önce vardır. Binbir adın biri, Haydar'dır. Ali, görünüşte kuldur, gerçekte Tanrı.

Alevî-Bektâşî inançlarına hurûfilik akıydeleri de karışmıştır. Fakat bu akıydelerden, hurûfiliği iyice bilen, bu mezhebi benimsemiş olan irfan sahibi şâirler bahsetmişlerdir.

I

Miskinlik ile gelsin kimde erlik varısa
Merdivenden itirler yükskten bakarısa

Gönül yüksekte gezer daima yoldan azar
Dış yüzüne o sızar içinde ne varısa

Ak sakallı bir koca hiç bilmez ki hal nice
Emek yemesin hacca bir gönül yıkarısa

Gönül Çalab'ın tahtı Çalap gönüle bahtı
İki cihan bedbahtı kim gönül yıkarısa

Sağır işitmez sözü gece sanır gündüzü
Kördür münkirin gözü âlem münevverise

Az söz erin yüküdür çok söz hayvan yüküdür
Bilire bir söz yeter sende hüner varısa

Sen sana ne sanırsan ayruğa da anı san
Dört kitabın mânâsı budur eğer varısa

Bildin gelenler geçmiş konanlar geri göçmüş
İşk şarabından içmiş kim mânâ duyarısa

Yunus yoldan ırmasın yüksek yerde durmasın
Sinle sırat görmesin sevdiği didarısı

— 93 —

II

Muhammed Ali'nin kıldığı dâvâ
Yok meydanı değil var meydânıdır
Muhammed kırklara niyâz eyledi
Ar meydanı değil er meydânıdır

Kırklar özün bir araya koydular
Anlar cenâzesin susuz yudular
Deveyi gördün mü gördüm dediler
Ört elin eteğin sır meydânıdır

Gezdiğin yerlerde ara bulasın
Sahbâ olup dâim Kevser dolasın
Sakla sırrını kim settâr olasın
Çek çevir kendini kâr meydânıdır

Ne diyeyim şu erkânı kurana
Yuf çekerler bu meydanda yalana
Üçyüz altmış merdiveni bilene
Kör meydanı değil gör meydânıdır

Abdal Musa aydur gerçek er isen
Ali'yi sevene muhib yâr isen
Hakk'ın didârını görem der isen
Urganı boynunda dar meydânıdır

— 94 —

III

Sekahum sırrını söyleme sakın
Sakla kulum beni saklayım seni
Cevher-i zâtını keşfetme sakın
Sakla kulum beni saklayım seni

Elde ayağında dilde gözünde
Hakkına râzı ol her bir sözünde
Canından içeri kendi özünde
Sakla kulum beni saklayım seni

Dizilmiş katara gerçekler pirlər
Hakk'ın emri ile Hakk'a giderler
Hakıykat sırrını söyleme derler
Sakla kulum beni saklayım seni

Genc Abdal'ım sakla sen seni sende
Hak seni saklasın can ile tende

Hak buyurdu ben sendeyim sen bende
Sakla kulum beni saklayım seni

— 95 —

IV

Mü'minlik bahsin edenin
Hırs u nefsi ölü gerek
Hak sıfâtın gözliyenin
Kıldan ince yolu gerek

Kıldan ince yol sûrettir
Sûret dahı ibâdettir
Dünya bir tatlı lezzettir
Şundan geçen deli gerek

Dil gerektir uyanmağa
Hak sırrına boyanmağa
Kıl köprüde dayanmağa
Kula kudret eli gerek

Kudretin öz eli sende
Can çıka oynıya tende
Hakk'a lâıyk azat bende
Hakk'ın azat kulu gerek

Azattır fenâdan geçen
Âb-ı hayattan su içen
Zulmetin kapısın açan
Hızır-sıfat velî gerek

Emir halîfe derilen
Tâlîbe erkân sürülen
Bin bir sıfatta görünen
Şah Hatâyî Ali gerek

V

Hakıykat içre can isen
Yol içinde hicaptan geç
Vâhid ilen vâhid olgıl
Yürü gayrı hisaptan geç

Oku bu defteri gayrı
Gel eyle hazrete seyri
Budur ehl olanın hayrı
Yürü özge sevaptan geç

Oku bu defter-i aşkı
Gör ne pend etmiş ol üstad
Kelâm-ı aşktan al irşad
Bu burhansız kitaptan geç

Görünce bir günahkâr can
Muhammed aşkına afvet
Alî-sıfat bir iş işle
Ki lûtfeyle gazaptan geç

Dîdâr istiyene iy can
Uyku haramdır şöyle bil
Hemîşe çeşmi bidâr ol
Yürü ol tatlu candan geç

Harab-âbâddır bu dünya
Hezar yapsan âbâd olmaz
Baş ağrıtmaz gel iy ârif
Bu bünyadsız haraptan geç

Kemâl ehliyen hemdem ol
Hatâyî sen şâhı tanı
Ummagıl habisten ihsan
O bağludur o baptan geç

VI

Doksan bin kelâmın başı
 Kanlıdır nefes öldüren
 Budur erenlerin aşısı
 Kanlıdır nefes öldüren

Kötünün sözü ağudur
 Urur sînemi dağıdır
 Kalbimiz Hakkın evidir
 Kanlıdır nefes öldüren

İyinin sözü taşlıdır
 Daima gözü yaşlıdır
 Âdem öldüren suçludur
 Kanlıdır nefes öldüren

Kâ'be yaptım Halîl ilen
 Âyet ilen delîl ilen
 Fakıyr ilen zelîl ilen
 Kanlıdır nefes öldüren

Hatâyî'm kendi halinde
 Muhammed Alî yolunda
 Bu kelâm geldi dilimde
 Kanlıdır nefes öldüren

— 98 —

VII

Kırklar meydanına vardım
 Gel berü hey can dediler
 İzzet ile selâm verdim
 Gel işte meydan dediler

Kırklar bir yerde durdular
 Otur deyü yer verdiler
 Önüme sofraya yazdılar
 El lokmaya sun dediler

Kırkların kalbi durudur
 Gelenin kalbin arıdır
 Gelişin kandan beridir
 Söyle sen kimsin dediler

Gir semâa bile oyna
 Silinsin pâk olsun ayna
 Kırk yıl kazanda dur kayna
 Dahı çiyisin yan dediler

Gördüğünü gözün ile
 Söyleme sen sözün ile
 Andan sonra bizim ile
 Olasın mihman dediler

Düşme dünya mihnetine
 Tâlib ol Hak hazretine
 Âb-ı Zemzem şerbetine
 Parmagını ban dediler

Şah Hatâyî'm nedir hâlin
 Hakk'a şükret kaldır elin
 Gıybetten kesegör dilin
 Cümlemiz yeksan dediler

— 99 —

VIII

Gel gönül pirlerin nasîhatını
 Biz turalım tutmıyanda nemiz var
 Canımıza dostun mahabbetini
 Biz katalım katmıyanda nemiz var

Bize diyen bunu böyle demiştir
 Bir lokmayı bin can ile yemiştir
 Erler bize bir doğru yol komuştur
 Biz gidelim gitmiyende nemiz var

Yine Hak sendedir sen sana baka
 Sen sana bakıp da sen senden korka

İhlâs ile niyâzımızı Hakk'a
Biz edelim etmiyende nemiz var

Gel Hatâyî ıkrârımız güdelim
Biz bizi görelim ili nidelim
Harap gönülleri mâmur edelim
Biz edelim etmiyende nemiz var

— 100 —

IX

Bâtınımda dedi bana bir aziz
Mahabbetten geçen Hak'tan da geçer
Vermeyin nasîbin kesin gıdâsın
Mahabbetten geçen Hak'tan da geçer

Mahabbet âdemi Hakk'a yaradır
Mahabbet etmiyen can müdârâdır
Dünyâda ahrette yüzü karadır
Mahabbetten geçen Hak'tan da geçer

Gerçek olan bir nefese inana
Canımız vermişiz kurban cânâna
Lânet olsun ıkrârından dönene
Mahabbetten geçen Hak'tan da geçer

Dört kapı kırk makam yetmiş iki kat
Mahabbet dediğin tecellî-i zât
Mü'mine müslime hayır nasîhat
Mahabbetten geçen Hak'tan da geçer

Mahabbet dediğin haslar hasıdır
Mahabbet'olmıyan Hakk'ın nesidir [*]
Sultan Hatâyî'nin Hak nefesidir
Mahabbetten geçen Hak'tan da geçer

— 101 —

[*] Mahabbet'olmıyan: Mahabbeti olmıyan (vezin yüzünden).

X

Cel bir pîre hidmet eyle
Emek zâyî olmaz ola
Mürşid eteğin muhkem tut
Klms'elinden almaz ola [*]

Bir işi bitirmek gerek
Eksiğin yitirmek gerek
Yâr ile oturmak gerek
Hiçbir seme göymez ola

Bir soyu soylamak gerek
Bir açî toylamak gerek
Bir dilden söylemek gerek
Ferîştehler bilmez ola

Çabuk bahri olmak gerek
Bir ummana dalmak gerek
Bir gevheri bulmak gerek
Hiç sarraflar bilmez ola

Gerçek âşık olmak gerek
Ma'sûkunu bulmak gerek
Ölmezden ön ölmek gerek
Varıp anda ölmez ola

Bir kuş olup uçmak gerek
Bu ma'nîyi seçmek gerek
Bir kadehten içmek gerek
İçenler ayılmaz ola

Bir bahçeye girmek gerek
Hup teferrûç kılmak gerek
Bir gülü koklamak gerek
Hergiz ol gül solmaz ola

Gel Hatâyî sen geç otur
Dâvîyi mâniye yetür

[*] Kims'elinden: Kimse elinden (vezin yüzünden).

Sohbetine bir er getir
Cana başa kalmaz ola

— 102 —

Bu şiir, Yunus'a nazîredir ve «Manâkıb-al-Esrâr Behcet-al-Ahrâr» da kayıtlıdır.

XI

Murtazâ Ali'yi candan seversen
Aç gözün canın gafletten uyandır
Müsâhipsiz ile durma oturma
Bir içim su'çersen küllî ziyandır [*]

İrehber önünde iki bir olmuş
Yalan gerçek şu meydanda duyulmuş
Varlığından geçen üstat sayılmış
Hak bilir ötesin şaha ıyandır

Gittiği yolun edebin sakınan
Varlığın aldırır değip dokunan
Her cemiyette teberrâ okunan
Ali sırrın ammâ nâsa diyendir

Can gözü örtüktür Hakk'ı göremez
Üstâdın yoluna doğru varamaz
Cemiyette suâlini veremez
Hâli yoktur dört kâpuda yayandır

Şah Hatâyî'm yeri göğü yaradan
Ben aktan okudum bilmem karadan
Sürün çıksın hâl bilmezi aradan
Mü'min müslim al rengine boyandır

— 103 —

Bu şiir de «Manâkıb-al-Esrâr Behcet-al-Ahrâr» da var.

[*] Su'çersen: Su içersen (vezin yüzünden).

XII

Gönül ne durursun sen de varsana
 Mürşid-i kâmile varmadan olmaz
 Varıp eşğine yüzün sürsene
 Mürşid-i kâmile varmadan olmaz

Mürşidin istiyen kendi aray
 Arayanlar buldu derde çareyi
 Yüzbin okur ise aktan karayı
 Mürşid-i kâmile varmadan olmaz

Bu dünya durdukça eğer dursan da
 On dünya dolusu kitap görsen de
 Her harfine binbir mâna versen de
 Mürşid-i kâmile varmadan olmaz

Halil yaptı Kâ'be'yi oldu delil
 Farzoldu varmıyanlar oldu melil
 Muhammed'e rehber oldu Cebreil
 Mürşid-i kâmile varmadan olmaz

Hatâyî sözünün mânisin verdi
 Yâr ile ettiği ahdine durdu
 Cebrâîl Mûsâ'ya Hızr'a var dedi
 Mürşid-i kâmile varmadan olmaz

— 104 —

Bu da «Manâkıb» da kayıtlı şiirlerdendir.

XIII

Gönül evine bir karaltı gelse
 Şol nefs bulutunun dalâletidir
 Kişi yol bulmasa yabanda kalsa
 Yaramaz huylarının şiddetidir

Ettiği günahı eline alsın
 Erenler cem'ine mürvete gelse
 Kişi eksikliğin özünde bulsa
 Dervişlik mü'minlik alâmetidir

Sürüp gerçeklerin izin izlemek
 Ma'sûkun mihrini canda gizlemek
 Üstat mezarında edep gözlemek
 Belî şu gerçeğin cennet zâtıdır

Zirâ cennet zâttır cehennem sıfât
 Hırsın nefsin öldür bulasın necât
 Edeb üstaddurur ilim hakıykat
 Öğrenegör Hakk'm sanaatıdır

Miyan-beste olan üstadsız olmaz
 Rehber olmayınca bu yol bulunmaz
 Üçü bir kimsedir ismi bilinmez
 Mürebbi farz musâhip sünnetidir

Er Hak nazarıdır üstad nazarı
 Gerçek olan alır gevher pazarı
 Süreler dergâhtan mizan bozarı
 Çal düşür bindiği Şeytan atıdır

Muhammed Ali'dir Ali Muhammed
 Sevenin ıvazı dîdar mahabbet
 Mürşid-i kâmile getir irâdet
 Ol Hakk'ın seyyid-i saâdetidir

Nesline belî de Murtaz'Ali'nin
 Bülbülü olası cennet gülünün
 Can merd iyesidir ışk-ı Ali'nin
 Ezelden buluşmuş ünsiyetidir

Mürşid de Ali'dir tarıyk ehline
 Bilişen buluşur erer rahmine
 Gel beri durursan diken zahmine
 Bülbül hod bu gülşenin lezzetidir

Çeşm-i bülbülleri sadâlaştıran
 Beni zülfü teline dolaştıran
 Kul Himmet'i sevdaya ulaştıran
 Yine güzel şahın inâyetidir

XIV

Aklum fikrim yâr eyledim ben bana
 Öğüt verdim deli gönül almadı
 Bir kileciği var almış eline
 Dünyayı içine koydum dolmadı

Alması farz imiş sünnettir selâm
 Hak nurdan yaratmış yaz dedi kalem
 Bir çiçek yarattı ol rabbül-âlem
 Anı kohulıyan mahrum kalmadı

Var bir pîre eriş serserî gezme
 Gözet gözün önün yolundan azma
 Değme bir dükkâna yükünü çözmeye
 Bunda çok bazergân işi kalmadı

Gençlik yaza benzer kocalık güze
 Yüreğim başlıdır dertlerim taze
 Boynun eğ de hizmet eyle üstâze
 Şeytan benlik ile menzil almadı

Kul Himmet'in deste gülü elinde
 Daimâ zikreder Hakk'ı dilinde
 Bir güzel sevmişim Hakk'm yolunda
 Hayâli gönülden zâil olmadı

— 106 —

XV

Mürşid isen müşkilimi halleyile
 Neden hâsıl oldu gürûh-ı Nâcî
 Beni yasta gmada bırakma söyle
 Evvel tatlı nedir sonucu acı

Hak verir kısmetim benim gıdamı
 Kesmezem dillmden Bârî Hudâ'mı
 Yoğurmazdan evvel Cibrîl Âdem'i
 Hem Âdem yoğiken kim idi hacı

Ârif ârif ile gönül katmadan
 Hak taâlâ bu dünyayı yapmadan
 Selman dahı ol kırklara yetmeden
 Ya kim idi kırklardaki duacı

İnsan fahmayleyip kendin bilmeden
 Havva Ana gelip hâmil olmadan
 Arıtıp da kalb evini silmeden
 Kim idi göklerde dar çeken bacı

Ezelden beri sırrullah sır idi
 Mü'minlerin kalbi dolu nur idi
 Ne körüğü ne çekici var idi
 Neden hâsıl oldu Ali kılıcı

Özün tasdik edip tevekküle gel
 Şu dünya fânidir evvel ü ezel
 Yüz yigirmi dört bin nebîden evvel
 Kim giydi başına ol nurdan tacı

Kul Huseyn'im aydur evveli yandın
 Hakka ıkrar verdim kandın inandın
 Kul Himmet kendini ârif mi sandın
 Di bana nerdedir dünyanın ucu

— 107 —

XVI

Hakkın gevherinden Arşın nurundan
 Andan hâsıl oldu gürûh-ı Nâcî
 Hak sana bir evlâd ederse ihsan
 Verince tatlıdır alınca acı

Değme ârif bu sözümü bile mi
 Münkirler ne bilir sırr-ı âlemi
 Yoğurmazdan evvel Cibrîl Âdem'i
 Ruhlar idi Hakla buluşan hacı

Ârif ârif ile gönül katmadan
 Kırklar ıyân olup semâ' tutmadan

Selman dahı ol kırklara yetmeden
Âlî idi kırklardaki duacı

Çekilip giderken mirac yolunda
Rastgelip de sekiz uçmak ilinde
Cennet evlerinde elma dalında
Fatma Ana idi dar çeken bacı

Ben günahkâr kulum söylerim Allah
Nur örtülü kara donlu Beytullah
Körüğü gülbangdır çekic'eyvallah
Andan hâsıl oldu Âlî kılıcı

Gerçek erenlerin incedir yolu
Sen seni sanmagıl dîvane deli
Yüz yigirmi dört bin nebî evveli
Fahr-i âlem giydi ol nurlu tacı

Kul Himmet'im aydur yeter bu sözün
Söyletme Huseyn'im açıktır gözüm
Bir sağıma baktım bir sol omuzum
Kâmile yakındır dünyanın ucu

— 108 —

XVII

Ey erenler Şah'a kimse eremez
Şah'ın Kanber'ine kul olmayınca
Kanber'im deyenler Kanber olamaz
Edeb ile erkân yol olmayınca

Irakta arama vardır yakını
Gerçek olan tâlib bulur Hakk'ını
Sana yükletmezler yolun yükünü
Yüklenip kametin dal olmayınca

Cevahir yanmadan aşkın oduna
Kal olup varır mı sultan katına
Seni mi okurlar tâlib adına
Altun tek sararıp al solmayınca

Mecnun olan dâim gezer dostunda
 Aşkın bâdesini tutar destinde
 Seni mi taşırlar başlar üstünde
 Mürşid nazar edip hâl olmayınca

Derdimend olmıyan gönlü pâk olmaz
 Âşık olmıyanlar sine-çâk olmaz
 Kul Himmet döşenip yere hâk olmaz
 Akıdıp gözyaşın sel olmayınca

— 109 —

XVIII

Gül bittiği yeri bilirim dersin
 Bilir misin benlik Şeytan'a düştü
 Cevâhir mâdenin bulurum dersin
 Cevâhir bulanlar ummâna düştü

Ben Ali'yi gördüm mahbup çağında
 Selman'ın çiğninde yolun sağında
 Cennetten içeri firdevs bağında
 Bülbül figan eyler gülşene düştü

Selman'ın çiğninde bir oğlan geldi
 Destûr-ı Şah dedi eline aldı
 Muhammed terini gül ile sildi
 Ol zaman kokusu insana düştü

Muhammed'i gören canlar ağladı
 Sel sel oldu çeşmi yaşı çağladı
 Cebraîl Habib'in belin bağladı
 Kırkların ceminde erkâna düştü

Kırklar geldi her çiçekten derdiler
 Koklayıban yüzlerine sürdüler
 Her destesin bir güzele verdiler
 Gül Muhammed nerkis Selman'a düştü

Cennetin kapısın kırklar açtılar
 Mahabbet tohumun yere saçırlar

Bir üzümü engûr edip içtiler
Size mescid bize meyhane düştü

Kul Himmet üstadım dilek diledi
Seyyah oldu şu âlemieledi
Arafat dağında bir koç meledi
İsmail önünce kurbana düştü

— 110 —

XIX

Serseri girme meydâna
Âşık senden hâl isterler
Kallâslık ile urma dem
Tasdik ehli kaal isterler

Uyan gafletin hâbından
İsbât isterler bâtından
Her âşıkâ sohbetinden
Erkân ile yol isterler

Erenler oynar utulmaz
Bu yola hîle katılmaz
Bunda harmühre satılmaz
Ya gevher ya lâ'l isterler

Kılı kırk pâre ederler
Birin yol tutup giderler
Dile n'itibar ederler
Hâl içinde hâl isterler

Pir Sultan Abdal neylersin
Müşkil halledip söylersin
Arısın çiçek yaylarsın
Yarın senden bal isterler

— 111 —

XX

Safasma cefasına dayandım
 Bu cefaya dayanmıyan gelmesin
 Rengine hem boyasına boyandım
 Bu boyaya boyanmıyan gelmesin

Rengine boyandım meyinden içtim
 Nice canlar ile dîdar görüştüm
 Mahabbet eyledim candan seviştım
 Mahabbeti küfür sayan gelmesin

Mahabbet eyleyip yokla pîrini
 Yusun senin namus ile arını
 Var bir gerçek ile kıl pazarını
 Kıldığın pazardan ziyan gelmesin

Kırklar bu meydana döner dediler
 Evliyayı yola yeder dediler
 Dostunu dostundan keser dediler
 Nefsaniyetine uyan gelmesin

Pir Sultan'ım aydur dünya fânidir
 Kırkların sohebtî aşk mekânıdır
 Kusura kalmıyan kerem kânıdır
 Gönülde karası olan gelmesin

— 112 —

XXI

Aslı Hak katında bu bir dâvâdır
 Benden san'emanet değme gönüle [*]
 Gönül almak türlü derde devâdır
 Benden san'emanet değme gönüle

Hak ile Hakolup oturamazsın
 Bir gönül el'alıp getüremezsın [**]

[*] San'emanet: Sana emanet (Vezin yüzünden böyle okunuyor).

[**] El'alıp: Ele alıp (vezin yüzünden böyle).

Sırçadır sınıcak onaramazsın
Benden san'emanet değme gönüle

İblis'e uyma gel yoldan azarsın
Kendin düşmek için kuyu kazarsın
Hak yaptığı evi niçin bozarsın
Benden san'emanet değme gönüle

Kulluk eden kullar tez olur azat
Elini yettiği yere dek uzat
Pir Sultan Abdal'ın nefesin gözet
Benden san'emanet değme gönüle

— 113 —

XXII

Yine seyyâh oluban destime aldım teberi
Yine ben azm-i diyâr etmeye kıldım seferi
Dün ü gün âh ederek yârimi buldum seheri
Mümkirin taşına ben gerçi ki kurdum siperi

Tövbeler bir dahı ben kimseye etmem kederi
Yürü ey zülf-i siyeh noktadan aldım haberi

Oluban ehl-i hicab kimseye halim diyemem
Çekerim her ne olur köhne bu şalim giyemem
Vâizin pendini ben anlıyamam belliyemem
Yâri idrâk edemem fark-ı adû eyliyemem

Tövbeler bir dahı ben kimseye etmem kederi
Yürü ey zülf-i siyeh noktadan aldım haberi

Varalım Kâ'be-i uşşaka tavâf eyliyelim
Dem alıp menzil edip devr-i arâf eyliyelim
Silelim gönlümüzü su gibi sâf eyliyelim
Oturup meclise yârân ile lâf eyliyelim

Tövbeler bir dahı ben kimseye etmem kederi
Yürü ey zülf-i siyeh noktadan aldım haberi

Ederiz şükr-i Hudâ fahr ile bulduk bu demi
Giderek arttırır ol Bâri Hudâ mertebemi

Tarf-ı Hak'ta olagör bak nice eyler keremi
Varalım kırklar ile eyliyelim aynı cemi

Tövbeler bir dahı ben kimseye etmem kederi
Yürü ey zülf-i siyeh noktadan aldım haberi

Her ne buldumsa gönül cümlesi âdemde imiş
Şeş cihet anlıyamam ye's ile mâtemde imiş
Seher Abdal da Hudâ hemdemidir demde imiş
Derd ile mihnet ile yâr ile bir cemde imiş

Tövbeler bir dahı ben kimseye etmem kederi
Yürü ey zülf-i siyeh noktadan aldım haberi

— 114 —

XXIII

Uyan ne yatarsın şafak söküldü
Hep niyazlar kabûl olur sabahta
Hakkın divânına cümle dizildi
Mü'minler maksudun bulur sabahta

Gönül pervâneveş yandı tutuştu
Aşkm kazanında kaydadı coştı
Seherde uyanan Hak'la buluştu
Gafiller gaflette kalır sabahta

Kaddimiz dal olup iki büküldü
Gözümün gevheri yere döküldü
Dilberin hayali geldi dikildi
Derdimin dermanı gelir sabahta

Gerçi kim bilirim noksanım çoktur
Hudânın indinde zerrece yoktur
Söyliylene bakma söyleten Hak'tır
Kâmiller günahın bilir sabahta

Sabahın hürmeti gelmez hisaba
Vasfın şerheylesem sığmaz kitaba
Sersem Alî başın koymuş türaba
Er Hak deyip secde kılar sabahta

— 115 —

XXIV

Hakk'a emir oldu dünyâya geldim
 Gözüm açtım mâil oldum ol burca
 Ârif oldum Hak kelâmın söyledim
 Elif kaddim dal yazmışam ol burca

Gökte uçan Cebraîl'dir huridir
 Bir gül vardır Muhammed'in teridir
 Pir kapısı Şâh-ı merdan Alî'dir
 Elvan-elvan nurlar çıkar ol burca

Konan bazergândır göçen de hoca
 Ne gündüzüm gündüz ne gecem gece
 Bir burç vardır cümle burçlardan yüce
 Muhammed mi'râca gider ol burca

Hacı Bektaş aydur ben de gelmişem
 Erenler bezminden payım almışam
 Meram Kâ'be ise gönül yapmışam
 Her gönülden bir yol gider ol burca

— 116 —

XXV

Muhammed Ali'ye selâm gönderdi
 Oturduğu postu pâk etsin dedi
 Miraçtan indikte yüzün dönderdi
 Yediği lokmayı hak etsin dedi

Çalış oturduğun meydana arıt
 Doğru sür yolunu erkânı yürüt
 Kimi tâlib olmuş kimisi mürit
 Birin ötekine kat etsin dedi

Ayrılman kırklardan düz ovası var
 Anların üstümüzde duası var

Kırk katar devede bir mayası var
Onu da ileri çek etsin dedi

Kurbanlık koyunu sürüden seçme
Aç otur hâricin südünü içme
Bozuk bir köprüye uğrayıp geçme
Bozuksa temeli yık etsin dedi

Tâlib olan rehberine gitmezse
Mürşidinin buyruğunu tutmazsa
Varıp Hak cemine meyil katmazsa
Yükü saman yüke çök etsin dedi

Kul Budala'm cehennemim ateşi
Rehbere bağlıdır tâlibin başı
Hile ile yola gitse bir kişi
Onu cehenneme tık etsin dedi

— 117 —

XXVI

Bülbül oldum gülistanda şakırım
Gül dalında biten gül neme yetmez
Süleyman'ım kuş dilini okurum
Bana talim olan dil neme yetmez

Aşk kitabın açtım okur yazarım
Hakka doğru açılmıştır nazarım
Neme gerek dağı taşı gezerim
Şol pirime giden yol neme yetmez

Derviş oldum pir eteğin tutarım
Hakk'a doğru çekilmiştir katarım
Baykuş gibi garip garip öterim
Issız virâne'de çul neme yetmez

Şu dünyanın nolacağı malûmdur
Bu ilmin aslına eren âlimdir
Az yaşa çok yaşa sonu ölümdür
Eski hırka ile şal neme yetmez

Budala'm sırrına kimseler ermez
 Tevekkül malını erteye koymaz
 Kişi kısmetinden ziyade yemez
 Bana kısmet olan mal neme yetmez

— 118 —

XXVII

Hak nefesin inkâr eyliyen tâlib
 İblis'tir bu cemden sürülsün gitsin
 Hakkın dîvanında yüzü karadır
 Esfeldir defteri dürülsün gitsin

Yok ise kalbinde mahabbet sevi
 Yıkıktır kalbinde Allahın evi
 Özünden haberi olmıyan divi
 Salıver yabana yorulsun gitsin

Yalnız kafeste sakla bir kuşu
 Kiminle söyleşir olmasa eşi
 Günahın meydana koymıyan kişi
 Yüzünü eğsin de ırılsın gitsin

Canını cellâda teslim etmiyen
 Rehberin gittiği yola gitmiyen
 Mürşidinin buyruğunu tutmıyan
 Çüüktür yuları kırılsın gitsin

Budala'm kudretin elidir elim
 Hakka ıyan oldu bütün ahvalım
 Biz olalım mazlûm onlar da zâlim
 Alî dîvanına sürülsün gitsin

— 119 —

XXVIII

Ol ilm-i hikmetten haber almıyan
 Götürdüler seni dâra ne minnet

Gülün goncesinin kadrin bilmiyen
Âhırını karışır hâra ne minnet

Fırsat elde iken kurtar postunu
Fark edegör düşmanını dostunu
Bir gün bürür kara toprak üstünü
Eziyet çekersin zâra ne minnet

Deli gönül şu ağyardan farırsa
İkrar verip ıkrarında durursa
Eğer senin meylin Hakka varırsa
Çağınca yetişir zâra ne minnet

Cahil ile meyil katma hoyrata
Gizli sırlarını söyleme yada
Tamunun ateşi oddan ziyade
Başına buz yağar kara ne minnet

Er Mustafa'm sözün atma yabana
Yatacak yer gerek bu şirin cana
Cehdet meylini ver mâh-ı tâbâna
Sen âşık olursan yâra ne minnet

— 120 —

XXIX

İnsan insan derler idi
İnsan nedir şimdi bildim
Can deyip söylerler idi
Bu can nedir şimdi bildim

Kendözünde buldu bulan
Bulmadı daşrada kalan
Mü'minin kalbinde olan
İman nedir şimdi bildim

Takvâ ehlinin sattığı
Mü'minlerin ok attığı
Münkirlerin şek ettiği
Güman nedir şimdi bildim

Bir kılı kırk yardıkları
 Birin köprü kurdukları
 Erenler gösterdikleri
 Erkân nedir şimdi bildim

Sıfât ile zât olmuşam
 Kadr ile berât olmuşam
 Hak ile vuslat olmuşam
 Mihman nedir şimdi bildim

Muhyiddin aydur Hak kaadir
 Görünür her yerde hâzır
 İyan nedir pinhan nedir
 Nişan nedir şimdi bildim

— 121 —

XXX

Aşkolsun meydana gelip
 Doğru yolunca gidene
 Âferin Hakkı Hak bilip
 Hâl giyip gönül güdene

Kâf nun emrinde kün fekân
 Hükmüne ferman cümle can
 Teslîm-i dâridir cihan
 Hem yedilip hem yedene

Ârif isen özün yokla
 Tevekkül kapusun bekle
 Genc buldun ise pek sakla
 Duyurmak olmaz nâdâna

Besleme gazebe atını
 Çekersin zulümâtını
 Tepele nefsin itini
 Zarar gelmesin bedene

Gönlünü yüksekte indir
 Âr etme alçağa kondur

Açı doyur susuz kandır
İbâde borcun ödene

Nazar ırmayıp doğru bak
Doğru gidene zevâl yok
Rahmet eder yarlıgar Hak
Hak için kulluk edene

Göresin yârin yüzünü
Öpesin iki gözünü
Hak yarlıgar Hak sözünü
Hup dinleyip işidene

Muhyiddin Abdal aşkolsun
Sırrını eller duymasın
Yemişin nâdan yemesin
Şayet yeyiben dadana

— 122 —

XXXI

Şübeyr ü Şeber müşşid ü rehber
Sundular Kevser el hamdü lillâh

Sofra Alî'nin himmet velinin
Şöhret delinin el hamdü lillâh

Haktır Muhammed olmuşuz ümmet
Bulmuşuz rif'at el hamdü lillâh

Muhammed güldür pîrim bülbüldür
Cümlemiz kuldur el hamdü lillâh

Dosta mihmanız cümle bir canız
Ehl-i imanınız el hamdü lillâh

Pire mahabbet can ile hizmet
Âşka rif'at el hamdü lillâh

Aşımız nurdur vaktimiz surdur
Sözümüz budur el hamdü lillâh

Hâşim'in zikri el fakru fahrî
Bu demin şükrü el hamdü lillâh

— 123 —

Bu nefes, Bektâşilerde, mahabbet meclislerinin sonunda söylenir, bu nefesten sonra yemek yenirdi. İlk mısradaki «Şübeyr» ve «Şeber». Hârun Peygamberin oğullarının adıymış. Muhammed, torunlarının adlarını, bu adların Arapçası olan ve «güzel, güzeldik» anlamlarına geldiği gibi «Şeber» ve «Şübeyr» sözleriyle ahenk bakımından da aynı olan «Hasan» ve «Huseyn» koymuş.

XXXII

Subh u şâm ey gönül çekelim gülbang
Hayırlar fetholsun şerler def'olsun
Niyaz et muradın ganî Mevlâdan
Hayırlar fetholsun şerler def'olsun

Sahahm vaktinde durup duâya
El kaldırıp yüzün çevir semâya
Yere yüzler sürüp yalvar Mevlâya
Hayırlar fetholsun şerler def'olsun

Leyle-i muzlimde âşık-ı nâçar
Çar civarın alsa derd ile efkâr
Sıdk ile Oniki İmâm'a yalvar
Hayırlar fetholsun şerler def'olsun

Âkıl ol hey kardaş uyma kallâşa
Beyuhde yerlere düşme savaşa
Var türaba yüz sür Hacı Bektaş'a
Hayırlar fetholsun şerler def'olsun

Bin bir ismin biri kaadiyel-hâcât
Andan hâsıl olur her türlü necât
Pîre yüzler sürüp eyle münâcât
Hayırlar fetholsun şerler def'olsun

Perişan fetheyle hayra dehânın
Daima zikretsın Hakk'ı zebânın

Eşğine baş koy Balım Sultan'ın
Hayırlar fetholsun şerler def'olsun

— 124 —

XXXIII

Aşkın arısına düşürme talaş
İster isen bendel bal kara gözlüm
Mahabbet istersen semtime dolaş
İstemezsen gamda kal kara gözlüm

Er gerektir erin kadrin bilmeye
Âşık gerek mâşuk gülün dermeye
Mevlâ kul keyfince meyva vermeye
Kadir yaratmıya dal kara gözlüm

İnsan dedikleri hep bir soyumuş
Kudret ölçüsünde hep bir boyumuş
Gönül kimi sever güzel oyumuş
Sen Hak'tan dileğin al kara gözlüm

Yükseklerde taşkın esme yel gibi
Bulandırma Seyrânî'yi sel gibi
Haddeden çekilmiş demir tel gibi
Çek beni bağrına çal kara gözlüm

— 125 —

XXXIV

Hak yoluna gidenlerin
Asâ olsam ellerine
Er pir vasfın edenlerin
Kurban olsam dillerine

Torunuyuz bir dedenin
Tohumuyuz bir bedenin

Münkir ile ceng edenin
Silâh olsam bellerine

Bir üstâda olsam çırak
Bir olurdu yakın ırak
Kemigimi yapsa tarak
Yâr zülfünün tellerine

Vücûdumu kavursalar
Yönüm yâra çevirseler
Harman gibi savursalar
Mahabbetin yellerine

Vakti kalmadı durmağın
Kaldır Seyrânî parmağın
Deryâya akan ırmağın
Katre olsam sellerine

— 126 —

XXXV

Allah deyip bağırma
Irak sanıp çağırma
Hakkı dilden ayırma
Şeytan güler bu hale

Hayâlî bir yerdesin
Sen arada perdesin
Hak sende sen nerdesin
Nedir cevap suâl

Evvel ü âhır oldur
Bâtın ü zâhir oldur
Hâzır ü nâzır oldur
Kulak ver bu meâle

Men areften al sebak
Ârifâne hoşça bak
Sana senden yakın Hak
Aldanma kıyl ü kale

Kirpiğin kaşın saçın
Yedi hat olmuş niçin
Mânâ-yı ebced için
Câhilân düştü dâle

Böyle yazmış yaradan
Zât evinden anadan
Yedi hat var babadan
Eriş ol sinn ü sâle

Altısıdır muteber
Şeş cihetten al haber
Mafsallardan kıl güzer
Derecât-ı hilâle

Levh-i mahfuzdur yüzün
Anı şerheyler sözün
Ârif bilir iç yüzün
Nâdan düşer zevâle

El Kur'ânü vel insan
Hadistir bu tev'eman
Sözün bilmezse insan
Nice ersin kemâle

Kur'ânîdir sözümüz
Rahmânîdir yüzümüz
Hakkı görür gözümüz
Aldanmayız hayâle

Âbâ deyip âdeme
Secdegâh ol âleme
Hâteme gel Hâteme
Döndür yüzün cemâle

Mihrâbî cümle âyât
Müteşâbih muhkemât
İşte destimde berât
Sun ey sâki piyâle

XXXVI

Gel durma gönül râhına erkân-ı Alî'dir
Ey can gözüñ aç sıdk ile burhân-ı Alî'dir

Pâk eyle gönül Kâ'besini durma tavâf et
Her şahsa nasîb olmaz o dîvân-ı Alî'dir

Kalbinde eğer doğdu ise şems-i hakıykat
Ref'ola o dem perde ki meydân-ı Alî'dir

Maksûdun eğer rü'yet-i dîdâr ise elhak
Zâtında o bir nokta-i irfân-ı Alî'dir

Takdîs edegör sen de o Mihrâb-ı elesti
Hestî görünen âlem-i imkân-ı Alî'dir

— 128 —

XXXVII

Fazl-ı Yezdan kâinât olmuş görünmüştür bana
Câvidân'ı mümkünât olmuş görünmüştür bana
Sî vü dü âb-ı hayât olmuş görünmüştür bana
Hatt-ı mensûr iltifât olmuş görünmüştür bana
Her sadâ bir essalât olmuş görünmüştür bana

Gönlümün yoktur şerîki rûh u fikrim müstakil
Bir alev içtim ki ben ismi şarâb-ı Selsebîl
Varlığım bir âteş olmuştur şuûrum muzmahil
Sû'ya secde eylerim ben çünkü kıblem bir değil
Cümle eşyâ ayn-i zât olmuş görünmüştür bana

Aşkımın bir nassıdır gönlümdeki nass-ı cünun
Sarhoşum bezm-i ezelden erganunum Kâf u Nûn
Uğramaz meyhâneme peymâneme rayb u zunun
Nâz ile ref'-i nikab ettikçe ahkâm-ı şunun
Sırr-ı esmâ beyyinât olmuş görünmüştür bana

Vâdi-i hayretteyim ummân-ı acze dalmışım
 Ben bu sonsuzlukla ser-hadd-i fenâda kalmışım
 Fazl-ı Yezdan devletinde fakr ile ün salmışım
 Nağme-i aşk-ı ilâhîden işâret almışım
 Her tecellî Muhkemât olmuş görünmüştür bana

Cebr ile tatbîyk eder Neyzen kader ahkâmını
 Hal diliyle söyler eşyâ cümle-i ifhâmını
 Hırz edindim sâkinin son cur'a-i ikrâmını
 İçtiğim günden beri pîr-i mугanın câmını
 İlm-i sûrî türrehât olmuş görünmüştür bana

— 129 —

XXXVIII

Zât-ı sultân-ı baka ya'nî maânî husrevi
 Saz ve söz âhengin etmiş aşka burhân-ı kavî
 Ben ezel sermestiyim meydânım arş-ı müstevî
 Akseince gönlüme Şems-i hakîykat pertevî
 Meyde Bektâşî göründüm neyde oldum Mevlevî

Nûr-ı hüsnün nâr-ı aşkın şem'ine pervâne vâr
 Ömrümü vakfeyledim birdir bana medh ü mezâr
 Varsa kalmış sırr-ı hilkatten yegâne yâdgâr
 İşve-i ney neşve-i mey etti gönlümde karâr
 Gûş edince bezm-i vahdette rumûz-i «Bîşnev» i

Hubb-i Hayder bu tarykın hem sonu hem başıdır
 Cavidân ü Mesnevî mıs bâh-ı şu'le-pâşıdır
 Sûret-i mâ'nâda Hünkâreyn sır kardâşıdır
 Meşrebim Mollâ-yı Rûmî mezhebim Bektâşidir
 Tâ ezelden yandı dilde bu çerâğ-ı mânevî

Rişte-i ömrüm rebâb-ı cismimin evtârıdır
 Her rek-i can perde dest-i hecr bestegâridir
 Zahm-ı sînem lâledir gözyaşlarım enhârıdır
 Hamse-i Âl-i Abâ esrârının gülzârıdır
 Bu iki nûrun tecellîsi ile gönlüm evi

Olmadım meftûnu Neyzen rütbenin sîm ü zerin
Zevkî şevkî neyle meydîr rind-i âzâde-serin
Dest-i cûdundan çekip kallâviyi Peygamberin
Mazhar oldun feyzine Neyzen cenâb-ı Hayder'in
Kilk-i irfân-ı beyânın yazdı bu nazm-ı nevi

ERKÂNDAN BAHSEDEN ŞİİRLER

Alevî-Bektâşî edebiyatında, erkândan bahseden şiirler de vardır. Şâirler, bu çeşit şiirlerde, tarîkate nasıl girildiğini, tabii muhtasar, biraz remizli ve biraz da şâirâne bir tarzda anlatırlar .

Bu şiirlerde, چراغ uyarılması, rehberin, tâlibin boynuna «tığ-bend» i takması, meydandaki yürüyüş tarzı, dâra durulması, dört kapı selâmı, dede veya babanın önünde oturulup bir elle babanın elinin, öbür elle eteğinin tutulması, telkîyn, erkânın sonunda sunulan şerbet, hâsılı bütün erkân, yahut da Alevîlerdeki «Ayn-ı cem» anlatılır. Bu şiirler, bu zümre edebiyatının en özel şiirleridir.

I

Erenler serveri Şâh-ı Vilâyet
Aldı mü'minlerin clin eline
Hânedan dostuna eyler hidâyet
Mü'min olanları çeker yoluna

Eğer bende isen Şâh-ı Merdân'a
Ali gibi sne de kalma noksana
Bir tâlibi pişir getir meydana
Ezel ebed al gelmeye diline

Nasihattır benden sana emanet
Sakın emanete etme hıyanet
Yenilmek içilmek için bu âdet
Verdi hak bâdeyi mü'min kuluna

Erenlerin gittiğ'yolları gözle
Gözet bir hâmilin izini izle
Mü'min kardeşlerin aybını gizle
Girmek diler isen rahmet gölüne

Mürşide rehber eyle itâat
Zâhirde bâtında gözle sadâkat
Muhammed Ali'den kaldı emanet
Bağçe donanınca güller alına

Muhammed Ali kırklara katıldı
Ali'nin varlığı ceme atıldı
Bir Yahudiye kul oldu satıldı
İstek Hak olduğu bundan biline

Şah Hatâyî'm cennet kapısın açtım
Cömerd olanların dolusun içtim
Bahıl olanları ayırdım seçtim
Bahilden gayrısı cemde buluna

II

Tevellâyı İmamlardan getürdüm
Tavâfın kabuldür abdal dediler
Kırklar ile bir meydanda oturdum
Tavâfın kabuldür abdal dediler

Hızır aldı elim Arşa götürdü
Bir saatte Kerbelâ'ya yetürdü
Ol demde melekler şerbet getirdi
Tavâfın kabuldür abdal dediler

Genc Abdal'la Hacı Bektaş geldiler
Sar Salt'ığı Rumeli'ne saldılar
Şükrolsun dertlere derman oldular
Tavâfın kabuldür abdal dediler

Bayram geceleri cemler kurulur
Gökteki melekler semâa gelür
Ol demde dilekler hep kabul olur
Tavâfın kabuldür abdal dediler

Sersem Abdal aydur bu yolum haktır
Ali'm sırdır Muhammed dahı nurdur
Aşk ile mahabbet sıdk ile yardır
Tavâfın kabuldür abdal dediler

— 132 —

III

Dün gece seyrimde bâtın yüzünden
Aslı imam nesl-i Ali'yi gördüm
Elif tac başında nikap yüzünde
Hünkâr Hacı Bektâş Velî'yi gördüm

Geçti seccdeye oturdu kendi
Cemâli şem'inden چراğlar yandı
İşâret eyledi Kar'Abdal sundu [*]
Bize Hak'tan gelen doluyu gördüm

[*] Kar'Abdal: Kara Abdal (vezin yüzünden).

İçtim ol doluyu aklım yitirdim
 Menzil gösterdiler geçtim oturdum
 İndirdim kisvetim ıkrar getirdim
 Kemend ile bağı belimi gördüm

Mürşid eteğidir tutmuştur destim
 Bu idi murâdım erişti kastım
 Ben beni yitirdim serhoşum mestim
 İsmi virid eden dilimi gördüm

Kalender yoluna komuştur seri
 Şükür kurban kestim gördüm didârı
 Erenler serveri Horasan piri
 Hünkâr Hacı Bektaş Veli'yi gördüm

— 133 —

IV

Uyur idik uyardılar
 Diriye saydılar bizi
 Koyun olduk ses anladık
 Sürüye saydılar bizi

Sürülüp kasaba gittik
 Kanarayı meskân ettik
 Dîdar defterine yettik
 Şükür hoş gördüler bizi

Halimizi hal eyledik
 Yolumuzu yol eyledik
 Her çiçekten bal eyledik
 Arıya saydılar bizi

Hak dîvanına dizildik
 Pir defterine yazıldık
 Bal olduk şerbet ezildik
 Doluya saydılar bizi

Pir Sultan'ım Haydar şunda
 Çok keramet var insanda
 O cihanda bu cihanda
 Ali'ye saydılar bizi

— 134 —

V

Zâhit hu demeyi inkâr eyleme
 Ya niçün çağırır insan hu deyü
 Hu demenin aslı nedir nedendir
 Eyliyeyim sana beyan hu deyü

Evvel hu âhır hu Allahu ekber
 Cemali şem'inden doğdu bir gevher
 Muhammed Mustafa Şah İmam Hayder
 Oldu ol gevherden iyan hu deyü

O cevher eridi bir cuşa geldi
 Tecelli erişti çu başa geldi
 Çerh-ı felek anda cünbişe geldi
 Dem bu demdir dörner devran hu deyü

Muhammed Mustafa peygamber oldu
 Ali evliyâya hem rehber oldu
 Şahım Cebraîl'e hem rehber oldu
 Ol demde kuruldu erkân hu deyü

Anlar âşık idi yâr yâre karşı
 Naz ü niyaz edip settâre karşı
 Nice yüzbin yıllar didçre karşı
 Baktılar kaldılar hayran hu deyü

Mustafa Murtaza bir idi anda
 Erenler gizlidir ol lâ mekânda
 Lâ fetâ okuyup karşı duranda
 Yedi kez çağırdı sultan hu deyü

Bir üzüm danesi ol şah elinde
 Kırklara sunardı kısmet gününde

**Ol Habîbullah'a mirac yolunda
Şey'ullah eyledi Selman hu deyü**

**Bir üzüm danesi getürdü Selman
Kırklar da ol demde oldular uryan
Muhammed şerbetin içince iy can
Sâki kadeh sundu mestan hu deyü**

**Kırklar ol şerbetten içti mest oldu
Cümle evliyâya Ali üst oldu
Setir-puş bağlandı kemer-best oldu
Semâa girdiler uryan hu deyü**

**Kırkların birine neşter uruldu
Aktı kan varlığı isbât olundu
Anda Hak mevcutta mevcut görüldü
Huvalah çağırdı irfan hu deyü**

**Hu demenin aslı böyledir böyle
Zâhit ne sözü'n var gel berü söyle
İmanın tazele şehadet eyle
Gel sen de bu renge boyan hu deyü**

**Kul Himmet bu meyden serhoş olalı
Can gözü tecelliye duş olalı
Ol Habîbullah'a medhuş olalı
Hayali gözünde mihman hu deyü**

— 135 —

VI

**Fatma Ana özün dâra çekince
Gözünden akan yaş sel olmadı mı
Ah edip göz yaşın yere dökünce
Üzüm göverip de bal olmadı mı**

**Üzümün dalında bir üzüm oldu
Muhammed kopardı eline aldı**

Üzümün içinden bir çiğir çıktı
Ol zaman babında kul olmadı mı

Selman geldi şey'ullahın istedi
Alî Muhammed'i gördü dost dedi
Bu engûr kırklara olur has dedi
Engûr ezilip de bal olmadı mı

Tevhid mumu kudretinden uyandı
Tahkiryk derviş bir ıkrâra dayandı
Her biri bir türlü renge boyandı
Erler üstâdından el almadı mı

Mansur olan ayrılmadı dârından
Er olanlar meylin kesmez yârinden
Muhammed nurundan Alî sırrından
Uyanıp da hâli hâl olmadı mı

Kul Himmet öz kardeş gör bana noldu
Âşıkım gül benzim sarardı soldu
Muhammede' rehber Cebrail oldu
Mü'minlere doğru yol olmadı mı

— 136 —

VII

Erenlerin eşiğinde
Yaslanıbanı yattım ben
Erenlere belî dedim
Sıdk ile ıkrar ettim ben

Şahım da rehberim oldu
Heman kıblem nurum oldu
Ganî Otman pîrim oldu
Anın eteğin tututtm ben

Eğnime giydim abayı
Terkettim kamu kabâyı

Severim Sultan Baba'yı
Can ile gönül kattım ben

Güller açılır çağında
Bülbüller öter bağında
Mûsâ ile Tur dağında
Koyunu bile göttüm ben

Hocamdan ben sebak aldım
Okudum sebakın bildim
Üstad'erdım üstad oldum
Gör ne üstada erdim ben

Maksûdum didar eyledim
Gönülden nazar eyledim
Nakd ile pazar eyledim
Alana gevher sattım ben

Kadîmî leyl ü neharım
Hayat u bâd-ı seherim
Hem sadefim hem güherim
Özge mâdende buldum ben

Ben Muhammed'in gülüyüm
Ehl-i kemâlin kuluyum
Dost bağının bülbülüym
Cennet bağında öttüm ben

Kim bilir âşık halinden
Söyleşeyim hal dilinden
Muhyiddîn'em aşk elinden
Uş yine deli oldum ben

— 137 —

VIII

Kurbanlar tıglamp gülbâng çekildi
Gaflet uykusundan uyanageldim
Dört kapı sancağı anda dikildi
Uryan biryan olup meydana geldim

Evvel eşiğine koydum başımı
 İçeri aldılar döktüm yaşımlı
 Erenler yolunda gör savaşımı
 Can baş feda edip kurbana geldim

Ol demde uyandı bâtin çerağı
 Rehberim boynuma bend etti bağı
 Üçer adım ile attım ayağı
 Koç kurban dediler inanageldim

Dört kapu selâmın verip aldılar
 Pirim huzuruna çekip yettiler
 El ele el Hakka olsun dediler
 Henüz mâsum olup cihana geldim

Pirim kulağıma eyledi telkîyn
 Şâh-ı Vilâyete olmuşum yakın
 Mezhebim Ca'ferüs-Sâdık-ul metin
 Allah dost eyvallah peymanı geldim

Özüm darda yüzüm yerde durmuşum
 Muhammed Ali'ye ıkrar vermişim
 Sekahüm hamrini anda görmüşüm
 İçip kana kana mestane geldim

Yolumuz Oniki İmam'a çıkar
 Mürşidim Muhammed Ahmed-i Muhtar
 Rehberim Ali'dir sâhip-Zülfekar
 Kulundur Şahiyâ dîvana geldim

— 138 —

IX

Mecma'ul-bahreyne vardığım zaman
 Hızr'ı buldum candan gulâmı oldum
 Ledün ilmin bana eyledi ihsan
 Sırr-ı sırrullahm tamâmı oldum

Hayat âbın câna gıdâ eyledim
 Canımı başımı fedâ eyledim

**Çok şükür ahdime vefâ eyledim
Salât-ı irfânın imâmı oldum**

**Can kulağı ile sözüm dinleyin
Ey erenler ehl-i Hakk'a söyleyin
Birleşerek beni tavâf eyleyin
Çünkü lâ mekânın makamı oldum**

**Her bir tarikatten istifâ ettim
tarîk-ı Hudâ'ya ilticâ ettim
Ey Harâbî Hakk'a ıktidâ ettim
Şükür Bektâşiyy-ül Melâmî oldum**

SÖZ

Sûfîlere göre söz, canlıdır; onun için gerçeği söylemek, kötü söylememek gerektir. «Nutuk haklamak», buyruk tutmak, söze uymak anlamına gelir. Alevî-Bektâşîlerde sözün, bundan da daha ileri bir değeri vardır.

Hurufilere gelince: Onlarca söz, harflerden meydana gelir, terkeb âlemi olan kâinata mukabildir. Sözün aslı, sestir, ses, bütün varlıklarda bilkuvve mevcuttur. İki şey, birbirine vurulunca fiile gelir. Hayvandan fi'len de zuhur eder, insandaysa ses, söz halinde zuhur eder. Hâsılı, hurufilerin söze verdikleri değer, ekndi sistemleri dâhilinde ve büsbütün başka bir tarzdadır.

I

Sözü pişirip diyenin işini sağ ede bir söz
Kelecı bilen kişinin yüzünü ağ ede bir söz

Söz ola kese savaşı söz ola bitire başı
Söz ola ağulu aşı bal ilen yağ ede bir söz

Kelecilerin pişirgil yaramazını şaşugıl
Sözün us ile pişirgil demegil çağada bir söz

Gel ahî iy şehriyarı sözümüzü anal bâri
Hezâran gevher dînârı kara toprağ ede bir söz

Kişi bile söz demini demiye sözün kemini
Bu cihan cehennemini sekiz uçmağ ede bir söz

Yürü yürü yolun ile gafil olma bilin ile
Key sakın key dilin ile canına dağ ede bir söz

Yunus imdi söz yatından söyle sözü gayetinden
Key sakın ol şeh katından seni ırağ ede bir söz

— 140 —

II

Sözünü bir söyliyenin
Sözünü eder sağ bir söz
Pir nefesin dinliyenin
Yüzünü eder ağ bir söz

Bir söz vardır halk içinde
Dahı söz var hulk içinde
Olmıya ki dalk içinde
Diyessin çarkadağ bir söz

Söz vardır kestirir başı
Söz vardır keser savaşı

Söz vardır ağulu aş
Bal ile yağ eder bir söz

Sözünü yahşı pişirgil
Yahşı us ile düşürgil
Yaramazını şeşirgil
Canına olur dağ bir söz

İsterem göreyim yâri
Bu remzi anlagıl varı
Hezâran gevher dînârı
Eder kara toprağ bir söz

Şah Hatâyî âyâtından
Sözün söyle öz zâtından
Olmıya kim pir katından
Seni ede ırağ bir söz

— 141 —

Bu şiir, Yunus'a naziredir.

GIYİM - KUŞAM

Şii-Bâtınî zümrelerin, inançları gibi giyinişleri de birbirlerine pek yakındı. İlk defa yazılı olarak, XV. yüzyıl şâir ve nâsirlerinden Vâhidî, «Manâkıb-ı Hâce-i cihân ve Netice-i cân» adlı kitabında, Rûm Abdalları, Kalenderîler, Hayderîler, Câmîler, Bektâşîler, Şemsîler, yâni Mevlevîlerin Şems kolu gibi, Melâmetîlikten ayrılan Bâtınî zümrelerin giyim ve kuşamlarını, inançlarını, göreneklerini ve geleneklerini, yazılı olarak ve canlı imajlarla bize aksettirmededir. Sonradan XVII. yüzyılda Celvetî şeyhlerinden Karakaşzâde Ömer (ölm. 1637), bu kitabı, sahibinin adını bile anmadan kendisine mal ederek «Nûr-al-hüdâ li men-ihtedâ» adıyla ve biraz daha ıstılahlara boğarak yazmış ve bu suretle ancak bu Bâtınî zümrelerin o asırda da mevcudiyetini bildirmişti. Kalkandelenli Fakıyrî de (941 h. de sağ) «Risâle-i Ta'rîfât» ında bu zümreler hakkında kısa bilgi vermektedir.

«Manâkıb-ı Hâce-i cihan ve Netice-i cân» dan anlıyoruz ki Bektâşîler, on iki dilimli beyaz keçeden, külâh giymedeler, üstüne ehl-i beytin adlarını yazmadalar, sakal, bıyık, kaş ve saçlarını usturayla tıraş ettirmedeler. Halbuki sonraki Bektâşîler, sakal ve bıyıklarını hiç tıraş etmezlerdi.

*

Alevî-Bektâşî edebiyatında, bâzı şiirler, bu giyim-kuşam hususiyetlerini de göstermededir. Bu bakımdan biz, bu çeşit şiirleri, ayrı bir bölüme aldık.

Örneklerimizden ilkinde Kaygusuz, dört vuruş anlamına gelen «çhâr-darb» diye anılan bu saç, sakal, kaş ve bıyık tıraşını gayet güzel, kendine hâs ve âdeta sürrealist bir tarzda anlatmaktadır.

I

Ben bu aşka düşeli
Bu sakalı kırkarım
Dost ile bilişeli
Bu sakalı kırkarım

Ben kırkarım o biter
Çimende bülbül öter
Usta berber der yeter
Bu sakalı kırkarım

Aşka olup mülâzım
Bilindi cümle râzım
Gayrı sakal ne lâzım
Bu sakalı kırkarım

Ben çalarım tanbura
Giyinirim tennûre
Hak çerağm uyara
Bu sakalı kırkarım

Var mı bunda bir hatam
Gayrı gönülden atam
Çok mu gelir bir tutam
Bu sakalı kırkarım

Ben gezerim yazıda
Kuvvetim var bazuda
Ne işim var kazıda [*]
Bu sakalı kırkarım

Kaba sakal istemem
Hep kesilse gam yemem
Hiç kısa uzun demem
Bu sakalı kırkarım

Sakalımla başımı
Bıyığımla kaşımı

[*] Kazıda: Kadıda.

**Hak onara işimi
Bu sakalı kırkarım**

**Kaygusuz Abdal menem
Fartı furtu bilmenem
Bir tüyünü koymanam
Bu sakalı kırkarım**

— 142 —

II

**Gamzeler tîrin atarsın bana râmîler gibi
Yıktın a zâlim gönül milkin harâmîler gibi**

**Abdi şâhm hidmetinde abd-i hâs eyle beni
Bendenim lâyık değildir görme âmîler gibi**

**Bir ağız nâz ü kırışmeyle kime versen selâm
Ömrüm ölmez ol ebed darüs-selâmîler gibi**

**Cur'a-i câm-ı mahabbet nûş eden Abdâller
Hergiz ayılmadılar şâhm müdâmîler gibi**

**Şâh hakkıyçün Hatîboğlun göreliden Hayretî [*]
Baş açık abdâl olmuştur İmâmîler gibi**

— 143 —

[*] Hatiboğlu, Hayretî'nin sevdiği birisidir.

III

**Pir elinden elifi tac urundum
Kubbesi Düvazdeh İmam Ali'dir
Nasibim ol verdi andan yarındım
Her iki cihanda varım Ali'dir**

Lâ diyemez buna hem âlim hoca
 Gözlüye bir olur dip kapı baca
 Âleme şevk veren dün erte gece
 Görür gözlerimde nurum Ali'dir

Tarikat dediler bir yol sürdüler
 Getirdiler elimize verdiler
 Mervanları Zülfekarla kırdılar
 Yezidi katleden sârım Ali'dir

Sürdüm ötesin evlâda yetirdim
 Sohbetimde can terceman getirdim
 Anın emri ile durdum oturdum
 Gönlümde gayrı yok varım Ali'dir

Aşk öduna ciğerciği dağlıyım
 Boş değilim bir ikrara bağlıyım
 Abdal Pir Sultan'ın abdal oğluyum
 Adım Pir Muhammed pîrim Ali'dir

— 144 —

IV

Pâ-bürehne kazak abdâl ü fenâ fahr-i mezîd
 Fakr ile fahredenin dâim ola fahrî mezîd

Câr darb ile baka milkine sultan geçinür
 Genc-i tecrîde miyan-bend ile palheng kelid

Işk tennûresini bağlan irâdet beline
 Rişte-i çerhdürür boynuna ber cism-i mezîd

Işk ile döne döne sîne kudûmun çalarak
 San fenâ beğleridür zümre-i ehl-i tecrîd

Sînede şerha ile tende olan dağlar kim
 Gül ü sünbülleridür bağ-ı irâdetde bedîd

Zâhirin saklamağa elde dayağı muhkem
 Nola ser-deste ile kendözün etse tehdîd

Edemez ham teberi örküne bir dahı tıraş
Yaramaz ma'rifete bin çelik urulsa hadîd

Besdür abdâle nemed nân ü kenetli keçkûl
Sek-i nefse yedüre anda sefâl ile tirîd

Bergüzâr oldu tarîkatta yek âbûs-ı niyâz
Oldu meydân-ı hakıykatte niyâzı tevhîd

Pirler sikkesini sûret edenler mahzâ
Sikke-i sâf olamaz kalbidürür semm-i sefid

Nazar-ı pîr-i tarîkatte kim olmaz uryan
Çal ana yuf borusun mürşididür dîv-i anîd

Pend-i pîrân-ı tarikat kulağa dürr-i Necef
Kutb-ı evlâd-ı Alî kalbidürür verd-i verîd

Hanedan düşmenini sevme sakın iy Şîrî
Lâ'netullahi Yeziden ve alâ âli Yezîd

— 145 —

V

Bizim tacımız sûretâ
Seb'al-mesânî gösterir
Zîrâ bu seb'al-mesânî
Şekl-i insânı gösterir

Giydiğimiz hırka dahı
Çektığımız sikke dahı
Mescid ile Mekke dahı
Hep bu nişanı gösterir

Mekke'nin tavâfı yedi
Mekke diye kim okudu
Kim dünyadan elin yudu
Ol câvidânî gösterir

Görünen Haktır gözünde
Söyliyen Haktır sözünde
İnsanın hattı yüzünde
Hatm-i Kur'ân'ı gösterir

İnsandır Hakkın mazharı
Haktır insanın azharı
Lâ'l-i lebinin Kevseri
Hayat-ı cânı gösterir

Hakka âşık olan kişi
Hakla olur her bir işi
Âşıkların gözü yaşı
Âb-ı hayvânı gösterir

Her kimin ki pâktir özü
Uyanıkdurur can gözü
Muhyiddin'in sözü yüzü
Şerh ü beyânı gösterir

— 146 —

VI

Şol fenâ mülkünün vefâsı yoktur
Konan göçtü nöbet bizim yol bizim
Belâsı kazası mihneti çaktır
Murad bizim istek bizim hâl bizim

Muhammed dininin yoktur şeriki
Olur âlemlerin mülkü maliki
Tarıkımız Hacı Bektaş tariki
Hırka bizim nemed bizim şal bizim

Din Muhammed dini girdik gideriz
Tarikatte ıkrârımız güderiz
Katarımız Hakka doğru yederiz
Katar bizim yedek bizim mal bizim

Biz taneyiz tane gibi biteriz
Tebdil olup aslımıza yeteriz

Aşk ehliyiz gülistanda öteriz
Bülbül bizim gülzar bizim gül bizim

Geda Muslı aydur niçin ölürüz
Evvel âhır aslın böyle biliriz
Biz göçeriz gâh bu mülke geliriz
Meyyit bizim götürən biz sal bizim

AŞK

Tasavvufî inancı benimsiyenler, aşka büyük bir önem vermişlerdir. Onlarca, varlık birliğine ulaşmak ve vehimden doğan benciliği, benliği, yalancı varlığı yok etmek için aşk, en kestirme yoldur. Bilhassa Melâmet yolunu tutanlarla Melâmetten ayrılan tarikat mensupları, aşkı ön plâna almışlardır.

Tasavvuf ehline göre aşk iki türlüdür: Mecâzî aşk, hakîkî aşk.

Mecazî, yâni geçici aşk, herhangi bir insana karşı duyulan sevgidir. Ancak bu sevgide, şehvet duygusu yenilmelidir. Aksi takdirde aşk, söner ve istenen sonuç, elde edilemez. Geçici aşk, ilerledikçe, seven kişinin bağları çözülmeye başlar. Artık onun gözündeki dünya, âhret, mal, mülk, hattâ can bile kalmaz. Bu suretle aşk, âşığı istenen hürriyete kavuşturur ve benlikten kurtarır. Âşık, aşkında doğrucuysa bu geçici aşk, onu, gerçek aşka ulaştırır. Güzel severken güzelliği sevmeye, güzelliği severken de mutlak güzellik ve mutlak olgunluk olan, mutlak hayır ve mutlak varlık bulunan Tanrıyı sevmeye, onu her yerde görmeye başlar. Bu görüş, nihayet oluş hâline gelir ve dilenen sonuç, elde edilir. Bu yüzden sûfiler, mecaz, hakîkatin köprüsüdür demişlerdir.

Gerçek aşk, her zaman, yeryüzünde tek olarak bulunan ve Muhammed Peygamberin hakîkatine mazhar olan kâmil insana karşı duyulan ve beslenen sevgi ve bağlılıktır. Kâmil insan, bütün insanların göz be-beği mesâbesindedir. Âdeta dünya bir kalıptır, insansa rûhu. Bütün insanlar da kâmil insana nisbetle kalıptır, o, insanların rûhudur. Kâmil insanı sevmek, Tanrıyı sevmektir. Onda tamamiyle yok olmaksızın Tanrı'yla var olmak demektir.

Bektâşilerdeyse bu telâkki, tamamiyle beşerî bir hal alır. Örneklerde de görüleceği veçhile Bektâşî-Alevî şâirlerinin sevgisi, hemen hemen tamamiyle beşerîdir, tabiidir ve onlar, duygularını, mistisizmin bulanık perdesiyle perdelemeye lüzum bile görmemişlerdir.

I

Yârab bu ne derttir derman bulunmaz
Ya tu ne yaradır zahmı belirmez

Benim garip gönlüm ısktan usanmaz
Varır ıška düşer hiç bana dönmez

Döner gönlüm bana öğüt verir çok
Âşık olan gönül ısktan usanmaz

Âşık ki cana kaldı âşık olmaz
Canın terketmiyen ma'şuku bulmaz

İşk pazarıdır bu canlar satılır
Satarım canımı hiç kimse almaz

Âşık bir kişidir bu dünya malın
Âhiret korkusun bir çöpe saymaz

Bu dünya o âhiretten içeri
Âşıkın yeri var kimseler bilmez

Âşık öldü deyü salâ verirler
Ölen hayvan olur âşıklar ölmez

Beyim ârif isen var sen yoluna
Bunda başlar yiter kanlar sorulmaz

Erenler meydanı Arştan uludur
Salarlar çevgânı topu belirmez

Erenler kapısı mürvet kapısı
Sıdk ile gelenler mahrum dönülmez

Yunus bu tevhîde garkoldu gitti
Geri gelmekliğe akı derilmez

II

Bir ay gördüm bu gece kamu aylardan yüce
Eritti gönlüm canım bilmezem hâlim nice

Ol ayın şu'lesinden âlem münevver olur
Gönlümdeki çerağı nur etti ulu hoca

Nur Muhammed nurudur Halilullah sırrıdır
Sanasın ki açıldı uçmaktan bir deriçe

Müddei bizi görmez gözüne girsek bile
Gerekse yüz kez varsın Kâ'be'ye ulu hacca

Âşıkların sözünden kan yaş akar gözünden
Bülbüller söyleşince növbet gelmez dürraca

Kur'ağacı niderler kesip oda yakarlar [*]
Her kim âşık olmadı benzer kuru ağaca

Yunus'u ögen öğsün sövenler dahı sövsün
Işk ile yola geldi yatalım erte gece

— 149 —

[*] Kur'ağacı: Kuru ağacı (vezin yüzünden böyle okunuyor).

III

Taşkın yine deli gönül sular gibi çağlar mısın
Aktın yine kanlı yaşıım yollarımı bağlar mısın

Nidem elim ermez yâre bulunmaz derdime çâre
Oldum ilimden âvâre benî bunda eğler misin

Yavıkıldım ben yoldaşı onulmaz bağrımın başı
Gözlerimin kanlı yaşı ırmak olup çağlar mısın

Ben toprak oldum yoluna sen aşırı gözetirsin
Şu karşıma göğüs geren taş bağırlı dağlar mısın

Harami gibi yoluma arkırı inen karlı dağ
Ben yârîmden ayrı düştüm sen yolumu bağlar mısın

Karlı dağların başında salkım salkım olan bulut
Saçın çözüp benim için yaşın yaşın ağlar mısın

Esridi Yunus'un canı yoldayım illerim kanı
Yunus düşte gördü seni sayrı mısın sağlar mısın

— 150 —

IV

İy dost ıskın denizine girem gark olam yürüyem
İki cihan meydan ola devrânım sürem yürüyem

Gireni denize gark olam ne elif ne mim dal olam
Dost bağında bülbül olam güllerin derem yürüyem

Bülbül olubanı ötem gönül olam ceset tutam
Başımı elime alıp yoluna verem yürüyem

Bülbül olubanı gidem iy nice gönüller güdem
Yüzüm ışk ile dem-bedem toprağa sürem yürüyem

Şükür gördüm dîdârını içtim visâlin yârını
Bu senlik benlik şarını terkini uram yürüyem

Yunus'tur ışk âvâresi bîcâreler bîcâresi
Sendedir derdim çâresi dermanım soram yürüyem

— 151 —

V

Bülbül ne yatarsın kalk figan eyle
Çığırışıp ötmenin zamanı şimdi
Kırmızı gül yeşil yaprakta bitti
Devşirip kokmanın zamanı şimdi

Benim şahım gelişinden bellidir
İki eli deste gonce güllüdür
Derununda aşkı olan bellidir
Mahabbet etmenin zamanı şimdi

Benim şahım gelir türlü naz ile
Dili kalbi dolu nutk u söz ile
Gel gör şu bâdeyi cevri ü sûz ile
Doldurup içmenin zamanı şimdi

Karac'Ahmed aydur demi sür doğru
Eridi kalmadı dağların karı
Şahım karşısına almış Kanber'i
Aşka aşk katmanın zamanı şimdi

— 152 —

VI

Eyâ gönül kuşu derler bahâr imiş mene ne
Bisât-ı ayş ü aceb rûzgâr imiş mene ne

Diyorlar oldu deli Leyli zülfüne Mecnun
Deminde ol dahı bir bî karâr imiş mene ne

Ahuttı yaşamı devran baturdı kanuma el
Rakıyb elindeki dest-i nigâr imiş mene ne

Lebün zülâline sözdür dükendi ömr-i azîz
Hayât-ı Hızır eğer pâydâr imiş mene ne

Bu baht-ı bed ki benim var Hatâyî ol şûhu
Gam ehline diyeler gam-güsâr imiş mene ne

— 153 —

VII

Aman hey erernler mürüvvet sizden
Öksüzem garibem ihsâna geldim

Bu yetim hâlîme merhamet eylen
Ağlayu ağlayu meydâna geldim

Şah'ın bahçesinde bir garib bülbül
Efkârım artmakta hâlîm pek müşkül
Koparmadım asla kökladım bir gül
Kâfir oldum ise imâna geldim

İkilik perdesi yoktur özümde
Birliktir muradım özüm sözümde
Gece gündüz daim Hak niyâzmda
Kıblegâhım Şâh-ı Merdân'a geldim

Gönül şahinini saldım havaya
Akıl sefinesin vermişem zaya
Yüzüm süregeldim ben hâk-i pâya
Server Muhammed'e Selman'a geldim

Muhammed Ali'nin kularındamm
Âl-i Abâ nesl-i Hayderîdenim
İmâm-ı Ca'fer'in mezhebindenim
Derdimend Hatâyî ihsâna geldim

— 154 —

Bu nefsin ikinci dörtlüğünde şâir, bir sevgiliyi ancak öpüp kokladığını, fakat ona kem gözle bakmadığını, bir kötülükte bulunmadığını söylüyor ve bu da suçsa diyor, vazgeçtim bundan da.

4. dörtlükteki «Selman'a gelmek» le 5. dörtlükteki «Âl-i Abâ» ve «Câferi mezhebi» için Açılama'ya bakınız.

VIII

Güzel âşık cevrimizi
Çekemezsin demedim mi
Bu bir rızâ lokmasıdır
Yiyemezsin demedim mi

Yemiyenler kalır nâçâr
Gözlerinden kanlar saçar
Bu bir demdir gelir geçer
Duyamazsın demedim mi

Bu dervişlik bir dilektir
 Bilene büyük devlettir
 Yensiz yakasız gömlektir
 Giyemezsin demedim mi

Erelim Ali sırrına
 Çıkalım meydan yerine
 Canı başı Hak yoluna
 Koyamazsın demedim mi

Âşıklar harabât olur
 Hak katında devletl'olur
 Mahabbet candan tatl'olur
 Doyamazsın demedim mi

Girelim Ali nûruna
 Duralım Mansur dârma
 Küfrümüz iman yerine
 Sayamazsın demedim mi

Pir Sultan aydur şâhımız
 Arşa ulaşır âhımız
 Onik'îmamdır râhımız [*]
 Uyamazsın demedim mi

— 155 —

[*] Onik'îmam: Oniki İmam (vezin yüzünden böyle okunuyor).

§ Oniki İmam için «Düvazdeh İmam» bölümünün ilk izâhına bakınız.

IX

Derdim çoktur kangısına yanayım
 Yine tazelendi yürek yarası
 Ben bu derde kanda derman bulayım
 Meğer dost elinden ola çaresi

Benim uzun boylu serv ü çınarım
 Yüreğime bir od düştü yanarım
 Kiblem sensin yüzüm sana dönerim
 Mihrabımdır kaşlarının arası

Dürlü donlar giyer gülden naziktir
 Gel gül cevretme bülbüle yazıktır
 Çok hasretlik çektim bağrım eziktir
 Güle güle gelir canlar pâresi

Didâr ile mahabbete doyulmaz
 Mahabbetten kaçan insan sayılmaz
 Münkir üflemekle çerağ söyünmez
 Tutuşunca yanar aşkın çırası

Pir Sultan Abdal'ım yüksek uçarsın
 Selâmsız sabahsız gelip geçersin
 Dilber mahabbetten niçin kaçarsın
 Böyle midir yolumuzun türesi

— 156 —

X

Gam elinden benim zülfü siyahım
 Peygân değdi sinem yaralandı gel
 Suna başın için ağlatma beni
 Bugün sevda candan aralandı gel

Gamdan hisar oldu mekânım yurdum
 İşitmez avazım dinlemez virdim
 Bir değil beş değil on değil derdim
 Düğümler baş verdi sıralandı gel

Hasretine vâsıl olam mı böyle
 Mecnun'a da bâki değildir Leylâ
 Ölümlü dünyada gel helâl eyle
 Yüklendi barhanem kiralandı gel

Ne çekerse dertli sinem dağ olmaz
 Günler gelir geçer ömür çoğ olmaz
 Neşterlidir yaralarım onulmaz
 Göğerdi çevresi karalandı gel

Pir Sultan Abdal'ım haftada ayda
 Günler gelir geçer bulunmaz fayda

**Gönül Hak arzular canım hayhayda
Toprağım üstüme kürelendi gel**

— 157 —

Şâir, bu nefesinde, ömrünün sona geldiğini söylüyor ve sevgiliye bunu, yalın dillerle anlatıyor.

XI

**Âşık senin kıya kıya bakışın
Kardeş mevâlîye benzer gözlerin
Âşıkları aşk oduna yakışın
Kardeş mevâlîye benzer gözlerin**

**Bildim şakım bildim sâhib-nazarsın
İstekli âşıkı dilde yazarsın
Ali şâhım deyü deyü gezersin
Kardeş mevâlîye benzer gözlerin**

**Üstaddan mı aldın sen bu kemâli
Bakışma değer dünyânın mali
Ya İmam soyusun ya nesl-i Ali
Kardeş mevâlîye benzer gözlerin**

**Derviş olan hırka alır destine
Seher vakti uğrar yolu üstüne
Kıymayın kardeşler Ali dostuna
Kardeş mevâlîye benzer gözlerin**

**Derviş oldum ben okudum heceden
Diz çöküp dersimi aldım hocadan
Ya Hâşimî ya gürûh-ı nâciden
Kardeş mevâlîye benzer gözlerin**

**Erenlerin yolu incedir ince
Karıncı çalışır halli halince
Pir Sultan'ım gezer Hakkı bulunca
Kardeş mevâlîye benzer gözlerin**

XII

Yine bahar eyyam geldi gaziler
Serimi sevdaya salar durmayıp
Deli gönül Ali şahın arzular
Gözlerim kanlı yaş dolar durmayıp

Deli gönül Hakk'a gel olma âsı
Hakk'a ulaştırmaz nefsin havası
Gökyüzünde uçan turnanın sesi
Dertli ciğerciğim deler durmayıp

Seherde salınır bir servi dalı
Yüzün görenlerin hub olur falı
Ben ağlarım illâ yârin hayâli
Çeşmimin yaşını siler durmayıp

Arasan bulunmaz lebin emsali
Acep var mı ola dostun hayali
Âşıklar feryatta bülbül misali
Güzeller gül gibi güler durmayıp

Pir Muhammed aydur musâhip yârân
Yardım etsin bize ol Veysel-Karan
Eşinden ayrılmış bir akça ceran
Dağların salında seler durmayıp

— 159 —

XIII

Seyyah oldum şu âlemi gezerim
Bir dost bulamadım gün akşam oldu
Kendi efkârımca okur yazarım
Bir dost bulamadım gün akşam oldu

İki elim gitmez oldu yüzümden
Ah ettikçe yaşlar gelir gözümden
Kusurumu gördüm kendi özümden
Bir dost bulamadım gün akşam oldu

Bozuk şu dünyanın temeli bozuk
 Tükendi daneler kalmadı azık
 Yazıktır şu geçen ömüre yazık
 Bir dost bulamadım gün akşam oldu

Kul Himmet üstadım ummana dalam
 Gidenler gelmedi bir haber alam
 Abdal oldum şal giyindim bir zaman
 Bir dost bulamadım gün akşam oldu

— 160 —

XIV

Tâ kalû belâ'dan sevdik seviştik
 Bizimle eezli yardır mahabbet
 Üstad nazarında ıkrar kopuştuk
 Mü'mine kadim ıkrardır mahabbet

Mahabbettir lâ ilâhe illâllâh
 Mahabbettir Muhammed Aasûlullâh
 Mahabbettir Aliyyün Veliyyullâh
 Üç isim mânada birdir mahabbet

Allah bir Muhammed Al'ortasında
 Beytullah içinde Hak haznesinde
 Kudret kandilinde aşk sahrasında
 Cibrâîl gördüğü nurdur mahabbet

Kudret kelâmını söyler Cebrâîl
 Rıza lokmasını sunar Mîkâîl
 Canı cana ulaştırır Azrâîl
 İsrâîl ağzında surdur mahabbet

Mahabbet kadimdir insan içinde
 Cânânı severiz erkân içinde
 Kırklar meydanında irfan içinde
 Erenler ceminde nardır mahabbet

Can cana mahabbet etse erkândır
 Zîra mahabbetin arzusu candır
 Huplar meclisine erse cüvandır
 Rıza yurdunda da pirdir mahabbet

Beri gel ey kardaş imân edersen
 Hakkın değil gelme gümân edersen
 Sırrın tercemandır beyân edersen
 Bu halkın içinde sırdır mahabbet

Her demi bahardır bunda kış olmaz
 Öter bülbülleri dilleri durmaz
 Kokusu tükenmez rengi hem solmaz
 Aceb bir bâğ ü gülzardır mahabbet

Mahabbet edenler nasîbin alır
 Mahabbet etmiyen yolda ne bulur
 Ser çeşme Muhammed Ali'den gelir
 Dalgası tükenmez göldür mahabbet

Mahabbettir yerin göğün direği
 Mahabbet edenin yanar چراغی
 Âşık beytullah ma'suk durağı
 Hak nazar ettiği yerdir mahabbet

Mahabbettir Muhammed'in cemâli
 Mahabbet edenin artar kemâli
 Hakk'ı zikreyliyen bülbülün dali
 Okunan Kur'ân'da kaaldır mahabbet

Huseyn'i sevmiyen nâdân-ı ahmak
 Oldurur hârici mutlak muhakkak
 Oniki İmam'dır ser-tacı elhak
 Gayrılar ağyârı yâdır mahabbet

Varaka Gülşah'tır Şirin'e Ferhat
 Leylâ'yı gösterdi Mecnun'a üstat
 Muhammed Ali'den kuruldu bünyat
 Tâ ezelden beri vardır mahabbet

Kul Himmet bu makam özge makamdır
 Mahabbetin mührü Onik'İmamdır

**Güzel Şahın huzurunda tamamdır
Hakıykatte vasl-ı yârdır mahabbet [*]**

— 161 —

[*] Bu şiir, «Manâkıb-al-Esrâr Behcet-al-Ahrâr» da kayıtlıdır.

XV

**Şunda bir dilberin sallanışın da
Selviye benzettim dallar içinde
Deryâ kenarında ırmak yüzünde
Turnaya benzettim göller içinde**

**Hakk'a doğru giden yolu basmazlar
Söyletirler şirin dili kesmezler
Güzel sevdi deyü çekip asmazlar
Bir zaman söylenir diller içinde**

**Benim yârim gelişinden bellidir
Ak elleri deste deste güllüdür
Yârinden ayrılan nerden bellidir
Melül mahzun gezer iller içinde**

**Alma deli gönül alma eline
Ciğerciğim aşk oduna deline
Yârim al yeşiller giyip salına
Ko beni yatayım şallar içinde**

**Huseyni'yem aydur işim zar m'ola [*]
Aşk kemendi boynumuzda dar m'ola
Benim yârim gibi güzel var m'ola
Hakk'ın yarattığı kullar içinde**

— 162 —

[*] Zar m'ola: Zar mı ola (vezin yüzünden böyle okunuyor, öbür mısralardakiler de böyledir).

XVI

Aşnamdan ayrıldım yamandır halim
 Âdettir âşkın hali böyl'olur [*]
 Yâr aklımı aldı çevirdi yolum
 Mecnun dedikleri deli böl'olur

Şu aşkın ateşi bağrımı yaktı
 Ah ile feryadım göklere çıktı
 Gözlerimden yaş yerine kan aktı
 Yaz bahar eyyamı seli böyl'olur

Teslim Abdal ben bu yoldan dönmenem [**]
 Pîrimi dünyada elden salmanam
 Devlet sofrasına elim sunmanam
 Saadetlü hünkâr kulu böyl'olur

— 163 —

[*] Böyl'olur: Böyle olur (vezin yüzünden böyle okunuyor).

[**] Dönmenem, salmanam, sunmanam: Dönmem, salmam, sunmam.

XVII

Şu benim divane gönlüm
 Yine hubdan hûba düştü
 Mah cemâlin şûlesinden
 Dalgalandı göle düştü [*]

Kiminin meskeni külhan
 Kimi derviş kimi sultan
 Kimi yâri ile mihman
 Bu ayrılık bana düştü

[*] Özel bestesi olan bu nefes, başka tarîkatlerin mukabelelerinde de okunur ve her dörtlükten sonra şu mısralar söylenirdi:

Ah ben nidem nidem nidem
 Yaralıyam kime gidem
 Ya hâlim kime arzedem.

Kimi aşka vermiş değer
 Kimisi boynunu eğer
 Kimi atlas libas giyer
 Şükür bize abâ düştü

Kul Yusuf'undur bu demler
 Didemden akıttım nemler
 Benim çektiğim sitemler
 Dosttan bize caba düştü

— 164 —

XVIII

Dilberi gördüm nâz ile piyâlesini dol'ölçer
 Dehânı şirin söz ile mârifet ehl-i dil ölçer

Mahabbetinden can erir nutku mürdeye can verir
 Ağzından inci dökülür rızâsı dürr ü lâ'l ölçer

Gördüm ol lâ'li kirazî ağıyardan gizlidir râzı
 Lebleri sükker çerezi meğer dudağı bal ölçer

Payansız aşkın deryası menolmaz mevci dalgası
 Zülfünün çengi sevdası hayatından ecel ölçer

Âb-ı revan olup akar uğradığı bendi yıkar
 Çeşmi ciğer kanın döker gözlerim yaşı sel ölçer

Erimiş baharı çağı seyrangâhı hüsün bağı
 Alı kızılı yanağı cemâliyle gül-gül ölçer

Şahım güzel yüzlü şahtır yüzü güneş alnı mahtır
 Can alur satar güm-rahtır rübâ-hor olmuş mal ölçer

Kim ki kâmil insan olur cismi lâtifi candurur
 İnsan hükmü revan yürür nice adımda yol ölçer

Kimin kim kaddi dal değil bir şaha özü kul değil
 Cahildir işi hal değil gönlünde kıyl ü kal ölçer

**Muhyiddin Abdal'ım durdum ben tahtal-kal'aya vardım
Anda kıssa-hânı buldum dipsiz kileyle yel ölçer**

— 165 —

XIX

**Gel beni ağlatma şahım
Ben sana kullar olayım
Gel bana ceylân bakışlım
Ben sana kullar olayım**

**Bir gonca bülbülün idim
Geldim dalında ötmeye
Şanma ağlatma düşmez
Ben sana kullar olayım**

**Açtım zülûfün telinden
Zülûfün ucu mah gibi
Kesip de yabana atma
Ben sana kullar olayım**

**Ey Nesimî can Nesimî
Şu derdime bir çare kıl
Ezelden seni severim
Ben sana kullar olayım**

— 166 —

XX

**Uykudan uyanmış şahin bakışlım
Dedim sarhoş musun söyledi yok yok
Ak elleri elvan elvan kınalı
Dedim bayram mıdır söyledi yok yok**

Dedim ne gülersin dedi nazımdır
 Dedim kaşın mıdır dedi gözümdür
 Dedim ay mı doğdu dedi yüzümdür
 Dedim ver öpeyim söyledi yok yok

Dedim aydınlık var dedi aynımda
 Dedim günahım çok dedi gönlümde
 Dedim mehtap mıdır dedi koynumda
 Dedim ki göreyim söyledi yok yok

Dedim vatanın mı dedi ilimdir
 Dedim bülbül müdür dedi gülümdür
 Dedim Nesîmî şah dedi kulumdur
 Dedim satar mısın söyledi yok yok

— 167 —

XXI

Kınamayın aklım yitirdiğime
 Mâşuk âşıkını del'eyler imiş [*]
 Mahitap gözleri ateşî gözü
 Yakar bu bendeyi kül eyler imiş

Huplar göçü uğradı da yol etti
 Kimse bilmez elif kaddım dal etti
 Çeşm-i mesti dîdelerim sel etti
 Beğenir bir güzel göl eyler imiş

Sular gibi akıp-akıp durulan
 Meğer aşk atına binmez yorulan
 Yusuf gibi Zilha'sına sarılan
 Satar kendözünü kul yeler imiş

Veli'm aydur yâre kullar olurum
 Yâr el katmaz ise dertten ölürüm

[*] Del'eyler imiş: Deli eyler imiş (vezin yüzünden böyle okunuyor).

**Çektiğim çileyi ondan bilirim
Neylerse âdeme ol eyler imiş**

— 168 —

§ 2. dörtlükte şâir, elif boyunun dal olduğunu söylüyor. Elif, Arab alfabesinde ilk harftir. a, bâzı da o, e, ü, u ve i harflerinin yerine gelir. Arap yazısında bu harf, yukardan aşağıya düz ve uzunca bir çizgi şeklinde yazılır. Dal, gene aynı alfabede sekizinci harftir ve d harfine karşılıktır. Şekil bakımından, yukardan aşağıya ve biraz sağa doğru eğri bir küçük çizginin, aynı uzunlukta, biraz aşağıya doğru eğri olarak sola kıvrılıp çekilmesinden meydana gelir. Dîvan şâirleri, elifi boya, dalı da boyun, bükülmesine benzetmişler, bu benzetiş, halk şâirlerine de mal olmuştur. 2. dörtlük için Açılama'ya bakınız.

XXII

**Ezel mestâyim hup cemâline
Nikap perdesini kaldır sultanım
Anınçün meyletmem dünya maline
Bize Hakkın lûtfun buldur sultanım**

**Evvel bir katreyken ummâna daldım
Anâsır bahrında eğlenip kaldım
Şükür bu gönülde mihmânı buldum
Elif Allah doğru yoldur sultanım**

**Âb-ı hayât gelir cânan elinden
İlm-i hikmet keşfolunur dilinden
Bülbül vazgeçer mi gonce gülünden
Destinle bir bâde doldur sultanım**

**Felek aldı sevdiceğim elimden
Tufan oldu çşmimdeki selimden
Süleymanım kimse bilmez dilimden
Âvâzım ol yâre bildir sultanım**

**Âşıka sor mâşukunun yarasın
Hisâb eder yerin göğün arasın**

Pirim ihsan eyle derdim çâresin
Noksânî huylara kuldur sultanım

— 169 —

Şâir, 2. dördlükte, evvelce, âlemden süzülüp gelen ve ata belinde, ana rahminde bir katre olan varlığının, yel, ateş, su ve toprak hallerine düştüğünü ve bu hallerden sonra insanlık âlemine geldiğini, yâni devri anlatıyor (Devriyeler'in ilk izâhına bakınız).

3. dördlükteki «Âb-ı hayat» için Açılama'da, bu maddeye bakınız.

4. dördlükteki Süleyman için de gene Açılama'da, Süleyman maddesini okuyunuz.

XXIII

Arz-ı hâl eyledim şahlar şahına
Kıl derdime derman el-aman dedim
Özüm türab ettim ben dergâhına
Dahi birliğine yok güman dedim

Kameti melektir siması huri
Uğruna koymuşum ben can ü seri
Bir ihsan eylersen tez eyle bari
Serde takat yoktur hal yaman dedim

Beni mecnun etti mahmur bakışı
Ciğer kebab aşk oduna yakışı
Rûhum olup şu bedene akış
Hem tez olur hem de pek nihan dedim

Kaşlar nizam kurmuş kirpik terazi
Nur ile boyanmış yüzümün benzi
Lebin şekerinden ver bâzı bâzı
Kulundur Fedâyî ol zaman dedim

— 170 —

XXIV

Yâr istedi bizden dür gibi sözler
Tefekkür bahrine daldık bakalım

Vücutum mülkünü gayet engine
Dümeni şikeste saldı bakalım

Nice dem firkatte ağladık güldük
Dost ile dostluğun kadrini bildik
Dördümüz beşimiz bir yere geldik
Beşaret tablını çaldık bakalım

Yol içinde yol var ince seçilmez
Akl ile rehbersiz öte geçilmez
Doğrusu bu bâde susuz içilmez
Şevk ile dolusun aldık bakalım

Fennî gül açıldı bahçede gonce
Ol elif kametli inceden ince
Mestetti bizleri bezme gelince
Yıkıldık yerlerde kaldık bakalım

— 171 —

3. dörtlükteki «rehber» için Açılama'da Rehber maddesine bakınız.

XXV

Görünce aklımı başımdan aldı
Mahitap bakışlı cânâne seyret
Dostumun ilinden bir hayâl geldi
Huri mi melek mi gilmâne seyret

Kendini pek verme hevâ üstüne
Dertli olan gelir devâ üstüne
Yer gök kurulmuştur duâ üstüne
İncil Tevrat Zebur Furkan'e seyret

Okumuş olanlar dersini açar
Şerheder Kur'ân'ın mânasın açar
Keremler iyesi günahdan geçer
Haktan gelen lûtf u ihsane seyret

Kimi intizarlık çeker dostuna
Kimi avın almış gider destine
Kimi taze konmuş yurdun üstüne
Kimi göç yükletmiş kervane seyret

Hüsni'nin dalgası serden ırılmaz
 Bahil olan Hakkın didârın görmez
 Kulun ayıbını yüzüne gelmez
 Ayıplar setreden settâre seyret

— 172 —

XXVI

Cemâlerinden senin ey mah garîk-ı bahr-i envârım
 Senin hecrinle âh eyvah nedim-i bezm-i ağyârım

Tecellî eylemiş rahmân senin vechinde ey cânan
 Hutûtundur bana Kur'ân bihamdillâh haberdârım

Dedim cismimdeki cansın dedin gönlümde mihmansın
 Dedim âşûb-ı devransın dedin kim fitnedir kârım

Ferâgat eylemem senden ki akrebsin bana benden
 Bu can çıkısa bile tenden seninle tahtel-estârım

Demim ihyâ eder her dem seni ey zâde-i Meryem
 Benim ol cevher-i akdem anmçün kenz-i esrârım

Dem urdu bezm-i vahdetten zebânın dürr-i hikmetten
 Şarâb-ı nâb-ı vuslatten ne mestim ben ne hüşyârım

Gönül çün oldu müştâkı bana bir mey sun ey sâki
 Kıl ihsan devlet-i bâki ki ben gayetle bîmârım

Cihânın germ ü hem serdi değildir Külsum'un derdi
 Gürûh-ı Nâcînin virdi Alî'dir şâh-ı ebrârım

— 173 —

2. beyitte Hurûfî inancını görüyoruz, önsözümüzde ve inançlara ait şiirlerin izahında bu hususta bilgi verilmiştir.

4. beyit, Kur'ân'ın LVI. sûresinin 85. âyetine telmih etmektedir.

5. beyit için Açılama'da İsa ve Meryem maddelerine bakınız.

§ Bu şiirin yazarı olan Külsum Bacı, Bektâşi olmakla beraber, hal tercemesinde de yazdığımız gibi, Şa'bânî şeyhlerinden ve Melâmet mümessillerinden, Fâtiḥ türbedarı Ahmed Amiş'e intisab etmiş olduğundan diğer şiirleri gibi bu şiir de tasavvufun ileri görüşlerini belirtir.

İNANÇLARI TENKİD

Alevî-Bektâşî edebiyatının en özel karakteri, inançları, alaylı bir şekilde tenkidir. Zâten zekâdan doğan bu istihza, Bektâşî fıkralarında da görünür. Bektâşî, sırası gelince Tanrı'ya değil, inancının merkezi ve mihr-i veri olan Ali'ye bile çatar, onu bile tenkid eder. Çünkü varlığına inandığı kudret, onca, korkulacak, çekinilecek, hattâ tapılacak bir kudret değildir; sevilecek, sırası gelince nazlanılacak bir kudrettir; kulunun nazını, sitemini çeker, aykırı sözlerini bile hoş görür. Bektâşî, ona söylenmeyecek sözleri bile söyler, verilmeyecek vasıfları bile vermekten çekinmez.

Alevî-Bektâşî, bâtinî inançları benimsemiş olduğu için namaz, oruç, hac... gibi dinî kayıtlardan kurtulmuştur. O, yalnız kendi yolunun törenine bağlıdır, hattâ bâzı kere bu törenlere o kadar bağlanır ki düpedüz bir yobaz kesilir. Fakat bu tören bağlılığı başka, onca şeriat, gerçeğe varan kişinin görüşüne göre kapının dışında kalan ve âlemin nizamı, ah-lâkın düzeni için konmuş kanunlar tümüdür. Âhiret de ona göre pek korkunç bir âlem değildir. Zâten Alevî-Bektâşîlerin çoğu, rûhun, kalıptan kalıba geçeceğine inanır. Onlarca Allah, yaptığını bozmaz, kurduğunu yıkmaz. Soru melekleri, kabir azâbı, Sırât, Mizan, halkı kötülükten çekmek için söylenmiş korkutucu şeylerdir ancak. Bu bakımdan Bektâşî, Tanrı her şeyi bilirken ve suç, murdarların murdarıyken onun, ne diye suçlarını tartacağını, bakkal, aktar olmadığı halde traziyle ne işi olduğunu sorar. Alevî-Bektâşî edebiyatında, dinî inançları, alaylı bir tarzda tenkid, tâ Yunus Emre'den başlar. Yunus'un, aruzla ve mesnevî tarzında yazdığı şiirdeki konular, yıllar boyunca, bu edebiyatta, çeşitli tarzlarda görünür. Örneklerimizden XXVIII. ve XXX. şiirleri, Yunus'a âid bulunan ve yine örneklerimizin X. şiiri olan Mesnevî'siyle karşılaştırırsanız bunu, derhal ve apaçık körürsünüz.

Alevî-Bektâşî, bilgisiyle övünen ve incir çekirdeği doldurmaz meselelerde lâf ebeliği yapan ham sofuya da alaycı bir şekilde çatar. Bilgi, önce bir vasıtaadır, bir gaye değildir ve bu vasıtayla insan, insanlığı öğrenir, bilmediğini bilir, kendisini anlar. Bundan dolayı bilgisine güvenen, yaptığını tutmıyan, dini bir alım satım vasıtası sayan softa, onun için daima bir kınama amacıdır; hele içkiye ve müziğe düşman olursa. Yunus, örneklerimizden III. şiirinde altı telli sazı kınayana çattığı gibi yüzyıllar sonra Dertli de XXXIII. şiirinde saza çatan sofuya çatar. İçkiyi, hattâ esrarı öven şiirlerin çoğu, bu iptilâyı ifâde ettiği gibi zâhîde çatmak için yazıldığından bu çatış keyfiyetini de belirtir.

Alevî-Bektâşî edebiyatındaki tenkid, alaylı bir tarzda, ahlâkî düşkünlüğü de konu yapar ve güldürücü bir tarz alır. Kazak Abdal'ın, örneklerimizden XV. şiiri, buna güzel ve canlı bir örnektir.

Alevî ve Bektâşî, sırası gelince, kendi zümresini de taşlamaktan çekinmez, yolun bozulduğundan, yol erinin, yola uymadığından şikâyet eder. XXIX. şiirde bunu açıkça görmekteyiz.

Zaman geçtikçe ve dünya görüşü, müsbet bir şekil aldıkça Alevî-Bektâşî edebiyatındaki kınama ve taşlama, devri, sosyal ve siyasî düzeni kınamaya, zümreden yurda, hattâ dünyaya yayılmaya başlamış ve artık zümrevî mahiyetten tamamiyle çıkmıştır. Vali, hâkim, kadı, müftü kınanmakta, düzensizlikler, yolsuzluklar, rüşvet, bu konu içine girmektedir.

I

Bir kez gönül yıktın ise bu kıldığın namaz değil
Yetmiş iki millet dahı elin yüzün yumaz değil

Han'erenler geldi geçti bunlar yurdu kaldı göçtü [*]
Pervaz urup Hakk'a uçtu hüma kuşudur kaz değil

Yol odur ki doğru vara göz odur ki Hakk'ı göre
Er odur alçakta dura yüceden bakan göz değil

Doğru yola gittin ise er eteğin tuttun ise
Bir hayır da ettin ise birine bindir az değil

Yunus bu sözleri çatar sanki balı yağa katar
Halka mata'ların satar yükü gevherdir tuz değil

— 174 —

[*] Han'erenler: Hani erenler (vezin yüzünden).

II

İlim ilim bilmektir ilim kendin bilmektir
Sen kendini bilmezsin bu niel okumaktır

Okumaktan mâna ne kişi Hakk'ı bilmektir
Çün okudun bilmedin ha bir kuru emektir

Okudum bildim dme çok tâat kıldım deme
Eri Hak bilmez isen abes yere yelmektir

Dört kitabın mânası bellidir bir elifte
Sen elifi bilmezsin bu nice okumaktır

Yiğirmi dokuz hece okursun uçtan uca
Sen elif dersin hoca mânası ne demektir

**Yunus Emre der hoca gerekse var bin hacca
Hepisinden iyice bir gönüle girmektir**

— 175 —

Sûfilerce nokta, Mutlak Varlık'ın, zâtını bilmesidir. Kalem, kâğıda konunca bir nokta olur, çekilince bir çizgiden ibâret olan ve Arab alfabesinin ilk harfi bulunan elif meydana gelir. Elif de sûfilerce, Mutlak Varlık'ın bilgisinde beliren bilgi sûretleri âlemine karşılıktır ki bu sûretler, kâinâtı ızhâr eder. 4. ve 5. beyitlerde buna işâret edilmektedir.

III

**Ey kopuz ile çeşte aslın nedürür işte
Sana suâl sorarım aydırır bana işte**

**Aydur aslımdır ağaç koyun kirişi bir kaç
Gel işretim dinle geç aklı koma beleşte**

**Aydurlar bana haram ben uğruluk değilem
Çünkü aslım mısmıldır ne var imiş kirişte**

**Bana kiriş dediler ıška giriş dediler
Benim adım ışk verdi ben durmazam kolmaşta**

**Şadılık ile geldim işbu âleme doldum
Mürüvvetler düzüldüm kodular işbu düşte**

**Ağaç deri derildi kiriş ile bir oldu
İşk denizine daldı behane yok bu işte**

**Mevlânâ meclisinde saz ile işret oldu
Ârif ma'nîye daldı çün bilebilir ferişte**

**Ferîşteyi anmaktan bilesin murat nedir
Gece gündüz bilebilir senin ile her işte**

**Ol ferîştehler adı Kirâmen Kâtibin'dir
Yazmaktan usanmazlar ayrılmaz yazda kışta**

**Birisi sağ omzunda birisi sol omzunda
Birisi hayrın yazar birisi şer cünbişte**

Kâğıtları tükenmez ne de mürekkepleri
Aşınmaz kalemleri kaimlerdir ol işte

Hem meyhâneye varır hem puthâneye girer
Bunlar saklarlar seni sen gafilsin bu işte

Yunus imdi Sübhanı vasfeyle sen gönülde
Ayrı değil âriften bu kopuz ile çeşte

— 176 —

Bu şiirin 7. beytinden, Yunus'un, gençliğinde, Mevlânâ'nın meclislerinde bulunduğunu anlıyoruz. Beyitte geçen «işret» sözünün, şimdi kullanılan anlamda olmadığını, zevk, safâ, neş'e ve sohbet anlamlarına geldiğini de kaydedelim. Netekim, eski farsça metinlerin çoğunda geçen ve bizim de eski metinlerimize giren «iftar» sözü de oruc açmak anlamını vermez, bu sözle yemek yemek kasdedilir.

IV

Bize dîdar gerek dünya gerekmez
Bize mâna gerek dâva gerekmez

Bize Kadir gecesidir bu gece
Ko erte olmasın seher gerekmez

Bize ışk şerbetinden sun iy sâki
Bize uçmağda Kevser gerekmez

Badyalar dolu-dolu içelim biz
Biz esrik olmazız humar gerekmez

Yunus esriyüben düştü sokakta
Çağırır Tapduk'una âr gerekmez

— 177 —

V

Severim ben seni candan içeri
Yolum ütmez bu erkândan içeri

Nereye bakar isem dopdolusun
Seni nerde koyam benden içeri

O bir dilberdir ki yoktur nişanı
Nişân olur mu nişandan içeri

Beni sorma bana bende değilem
Sûretim boş gezer dondan içeri

Beni benden alana ermez elim
Kadem kim basa sultandan içeri

Tecelliden nasîb erdi kimine
Kiminin maksûdu bundan içeri

Kime dîdar dününden şu'le değse
Onun şu'lesi var günden içeri

Senin ıskın benî benden almıştır
Ne şirin dert bu dermandan içeri

Şeriat tarikat yoldur varana
Hakıykat mârifet andan içeri

Süleyman kuş dilin bilir dediler
Süleyman var Süleymandan içeri

Unuttum din diyanet kaldı benden
Bu ne mezheb imiş dinden içeri

Dinin terk edenin küfürdür işi
Bu ne küfürdür imandan içeri

Geçer iken Yunus rastgeldi dosta
Ki kaldı kapıda andan içeri

— 178 —

VI

Işk imamdır bize gönül cemâat
Dost yüzü kıbledir dâimdir salât

Dost yüzün göricek şirk yağmalandı
Anınçün kapıda kaldı şeriat

Can secdeye vardı dost mihrâbında
Yüz yere koyuban eyler münâcât

Derildi beşimiz bir vakte geldi
Beş bölük oluban kim kıla tâat

Kimesne dinine hilâf demeziz
Din tamam olıcak doğar mahabbet

Yarenler der bize şartı bırakman
Şart ol kişiyedir olur hıyânet

Erenler nefesidir devletimiz
Onunla fitneden olduk selâmet

Yunus öyle esirdir ol kapıda
Diler ki olmaya ebedî âzâd

— 179 —

VII

Dîn ü millet sorarısın âşıklara din ne hâcet
Âşık kişi harâb olur âşık bilmez din diyânet

Âşıkların gönlü gözü ma'suk dapa gitti durur
Ayrık sûrette ne kalur kim kılısar zühd ü tâat

Tâat kılan uçmak için din tutmıyan tamu için
Ol ikiden fârîğ olur neye benzer bu işâret

Her kim dostu sever ise dosttan yana gitmek gerek
İşi gücü dost olıcak cümle işten olur âzat

Onun gibi ma'sukanın haberini kim getire
Cebrâîl ü melek sığmaz şöyle olundu işâret

Soru hisah olmayısar dünya âhiret koyana
Münker ü Nekir ne sorar terk olıcak cümle murat

Havf u reca gelmez ayrık varlık yokluk bırakana
İlm ü amel sığmaz anda ne terazi var ne sırat

Ol kıyamet pazarında her bir kula baş kayusu
Yunus sen âşıklar ile hiç görmiyessin kıyamet

— 180 —

VIII

Gayrıdır her milletten bu bizim milletimiz
Hiç dinde bulunmadı dîn ü diyânetimiz

Bu dîn ü diyânette yetmiş iki millette
Bu dünya ol ahrette ayrıdır âyâtımız

Zâhir suya banmadın el ayak deprenmedin
Baş sücûda inmedin kılınur tâatımız

Ne Kâ'be vü ne mecsid ne rükû' u ne sücûd
Hakk ile daim becid olur münâcâtımız

Gerek Kâ'beye varlım gerek mescide girlim
Gerek suya yunalım çün bile illetimiz

Su ne kadar arıda çün yavuz fi'lin senin
Meğer bizi pâk ede Hak'tan inâyetimiz

Kimin sözün kim bile akıl ermez bu hâle
Yarın anda bell'ola Müslüman mürtedimiz [*]

Yunus canın yenile kim dostluğun anıla
İşk ile dinler isen bilesin kudretimiz

— 181 —

[*] Bell'ola :Belli ola (vezin yüzünden).

IX

Hakıykat erenleri şer' ile bilmediler
Hakıykat dirliğini riyâ dirilmediler

Hakıykat bir denizdir şerîattır gemisi
Çoklar girdi gemiye denize dalmadılar

Çoklar geldi kapuya kapuyu tuttu durur
İçeriye girüben ne varın bilmediler

Şeriat oğlanları bahsedip dâva kılur
Hakıykat erenleri dâvaya kalmadılar

Dört kitabı şerheden hakıykatte âsıdır
Zîrâ tefsir okuyup mânasın bilmediler

Yunus nefsinı öldür bu yola geldin ise
Nefsin öldürmiyenler bu demi bulmadılar

— 182 —

X

Yâ ilâhî ger suâl etsen bana
Cevabın işbudurur anda sana

Ben bana zulmeyledim ettim günah
Neyledim nittim sana iy pâdşâh

Gelmedin dedin hakıma kem deyü
Doğmadın dedin asâ Âdem deyü

Sen ezelden beni âsı yazasın
Doldurasın âleme âvâzesin

Ben beni düzdüm mü sen düzdün beni
Pür ayıp nîşe getirdin iy gani

Gözüm açıp gördüğüm zindân içi
Nefs ü hevâ pür dolu şeytân içi

Habs içinde ölmüyeyim deyü aç
Mısmıl u murdar yedim bir iki kaç

Nesne eksildi mi milkinden senin
Geçti mi hükmüm ya hükmünden senin

Rızkını yeyip seni aç mı kodum
Ya yeyip öynünü muhtaç mı kodum

Kıl gibi köprü gerersin geç deyü
Gel seni sen tuzağımdan seç deyü

Kıl gibi köprüden âdem mi geçer
Ya düşer ya dayanır yahut uçar

Kulların köprü yaparlar hayr için
Hayrı budur kim geçerler seyr için

Tâ gerek bünyâdı muhkem ola ol
Ol geçenler ayıda uş doğru yol

Terazi korsun hevâset dartmağa
Kasdedersin beni oda atmağa

Terazi ana gerek bakkal ola
Ya bazergân tâcir ü attâr ola

Çün günak murdarların murdârıdır
Hazretinde yaramazlar kâdır

Sen gerek lûtf ile anı örtesin
Pes ne hâcet murdar'açıp dartsın

Ayıdursun kim sen'oda urayım
Şirkin bir denk artık ise göreyim

Şerri azatmak elinde hayrı çok
Hayr için etmek değil mi hayrı çok

Sen temâşâ kıalarsın ben hoş yanam
Hâşa lillâh senden iy rabb-el enâm

Sen basırsın hod bilirsın hâlimi
Pes ne hâcet dartsın a'mâlimi

Geçmedi mi intikamın öldürüp
Çürütüp gözüme toprak doldurup

Hiç Yunus'tan değdi mi sana ziyan
Sen bilirsin âşikârâ vü nihan

Bir avuç toprağa bunca kıyl ü kaal
Neye gerek iy kerîm-i zül-celâl

— 183 —

XI

Yücelerden yüce gördüm erbapsın sen koca Tanrı
Âlem okur kelâ mile sen okursun hece Tanrı

Erligi ile anılır filân oğlu filân deyü
Anan yoktur baban yoktur sen benzersin Tanrı

Kıldan köprü yaratmışsın gelsin kulum geçsin deyü
Hele biz şöyle duralım yiğit isen geç e Tanrı

Garip kulun yaratmışsın derde mihnete katmışsın
Anı âleme atmışsın sen çıkmışsın uca Tanrı

Kaygusuz Abdal yaradan, gel içegör şu cur'adan
Kaldır perdeyi aradan gezelim bilece Tanrı

— 184 —

XII

Dost senin yüzünden özge ben kible-i can bilmezem
Pirin hüsnünü severim bir gayrı iman bilmezem

Bana derler ki şeyâtîn senin yolunu azdırır
Ben şu zerrak sûfilerden gayrı bir şeytan bilmezem

Sûfi-i sâlûs nedendir hüsne münkir geçindiği
Ne aceb belâ gelüptür şu ki ben Hak'tan bilmezem

İnsân-ı kâmil ki derler Mustafâ'dır Murtazâ'dır
Ya'ni kim vardır cihanda ben gayrı insan bilmezem

O şâh-ı hüsnün ıskına özümü vîran kılmışam
Kaygusuz Abdal'dır adım cübbe vü kaftan bilmezem

— 185 —

XIII

Esrarı gördüm bugün binmiş gider bir ata
Şöyle kim derviş olmuş hergiz söylemez hatâ

Hızır donudur donu Hakk'a doğrudur yönü
Şöyle cüst eyler beni erişince gizlü tâ

Kırmızı don giyinür yeşil kubbe sarınur
Miskinlikten görünür iner alçak sıfâta

Sûfiler bunu yerer bittiği yeri sorar
Gazel olmadan derer hissesi var kuvvete

Sûfî yemez haram der gizlice de görem der
Gelen yıl çok derem der ister birazın sata

Bir kişi kim ayıktır yabanda bir o yoktur
Anın hiç akıllı yoktur ta'neyleye bu ota

Bir kişi kim hayrandır yer gök ana seyrandır
İnsan değil hayvandır başın bürüye yata

Gel iy miskin Kaygusuz esrardan al öğütün
Bu âşuklar otudur yemez verme her tata

— 186 —

XIV

Yamrı yumru söylerim
Her sözüm kelek gibi

Ben âvâre gezerim
Sahrada leylek gibi

İşim kalp sözüm yalan
Ben değil adım filân
Bu halk insana derem
Sözümü gerçek gibi

Aşk kuşları derilse
Aşıktan dane verilse
Usûlüm toya benzer
Avazım ördek gibi

Terketmedim benliği
Bilmedim insanlığı
Sûretim âdem velî
Her huyum eşek gibi

Ârifler sohbetinde
Mârifet söyleseler
Ben de hemen düşünmem
Ürerim köpek gibi

Gerçi Hakk'm halkıyım
Mârifetsiz aylakım
Ârifler sohbetinden
Kaçarım ürkek gibi

Bu mârifet ilminden
Haberim yok cahilim
Benden mâna sorsalar
Sözlerim sürçek gibi

Âşıklar can içinde
Âşikâr gördü Hakk'ı
İşitmenin mânası
Olmaya görmek gibi

Miskin Sarâyî kıydım
Kul oldun sen nefsine
Senin hırs u hevesin
Tuttu seni fak gibi

XV

Eşegi saldıım çayıra
 Otlayıp karnın doyura
 Gördüğü düşü hayıra
 Yoranın da a.....

Köyüne sokma bed-huyu
 Yıkar harab eder köyü
 Ölüsüne meyyit suyu
 Dökenin de a.....

Gammaz ile madrabazın
 Bir de olup da yemezın
 Ölüurse meyyit namazın
 Kılanın da a.....

Derince kazın kuyusun
 İnım inım inilesin
 Kefen dikmeye iğnesin
 Verenin de a.....

Dağdan tahta indirenin
 Mezarına götürenin
 Talkınıını bitirenin
 İmamın da a.....

Kazak Abdal söz söyledi
 Cümle halkı dahleyledi
 Sorarlarsa kim söyledi
 Soranın da a.....

— 188 —

XVI

Şu dünyânın ötesine
 Vardım diyen yalan söyler
 Baştan başa safâsını
 Sürdüm diyen yalan söyler

Ark kazarlar arkın arkın
 Felek çevirmede çarkın
 Bu dünyada mal ü mülküm
 Vardır diyen yalan söyler

Kur'ağaçta olur gazel [*]
 Kendi okur kendi yazar
 Ahdi bütün hüsnü güzel
 Vardır diyen yalan söyler

Avcılar avlarlar bâzı
 Hakk'a ederler niyazı
 Dâim beş vakit namazı
 Kıldım diyen yalan söyler

Şah Hatâyî'm der varılmaz
 Varılırsa da gelinmez
 Rehbersiz bir yol alınmaz
 Aldım diyen yalan söyler

— 189 —

[*] Kur'ağaçta: Kuru ağaçta (vezin yüzünden).

XVII

İy hâce sanma sen bizi şöhret esîriyüz
 Didâr hakkı ısk u mahabbet esîriyüz

Subh-ı safâ gibi nice olsak güşâde-dil
 Sâdıklaruz efendi sadâkat esîriyüz

Âzâdelik vilâyetinin pâdişâhhıyuz
 Biz hânedân-ı Şâh-ı Vilâyet esîriyüz

Baş eğmeziz ererse göge başı câhilin
 Ârifleriz efendi zarâfet esîriyüz

İy Hayretî ayak tozu birkaç gedâlaruz
 Biz sanma bu fenâda riyâset esîriyüz

— 190 —

XVIII

Gel ey hoca bize ilmini satma
 Hak mihman olduğı yeri bildin mi
 El aybını görüp günaha batma
 Felek dolabında zârı bildin mi

Evvel kapu şeriattır girerler
 Tarîkatte gonce güller dererler
 Canlar menziline anda ererler
 Aceb menziline erebildin mi

Şeriat dildedir tarikat canda
 Gönül dost evinde mihmandır anda
 Bunca velîlerin mekânı anda
 Hakîykat ilinde seyri bildin mi

Kul Huseyn'im kemter nedir çaresi
 Ne kadardır Arşın Kürsün arası
 Uyumuşken yüreğimin yarası
 Ey hoca sızlattın sorabildin mi

— 191 —

XIX

Nesini sorarsın garip hâlimin
 Çoktan beri yatır hastadır gönül
 Alışmış gurbete geçmiş ilinden
 Abdala karışmış posttadır gönül

Kişiyce acebdir müşkilin anmak
 Pervanenin işi odlara yanmak
 Çetin olur imiş dosttan ayrılmak
 Karalar giyinmiş yastadır gönül

Garib bülbül ötmez oldu bağlarda
 Bir gül sunma mürüvvet yok beylerde
 Aştı gitti yenemedim dağlarda
 Avcıya karışmış ustadır gönül

Kul Mustafa'm söyletmeyin deliyi
 Pirim Hünkâr Hacı Bektaş Velî'yi
 Dost elinden içirdiler doluyu
 Şimdi sarhoş olmuş tastadır gönül

— 192 —

XX

âvvel ateş püskürürken ağzımdan
 Şimdilik pamuğu yakamaz oldum
 Tâb ü fer kesildi iki gözümden
 İpliği iğneye takamaz oldum

İçip içip asla bakmaz idim ben
 Kimsenin hatırın yıkmaz idim ben
 Evvel meyhânedен çıkamaz idim ben
 Nedendir bugünler çakamaz oldum

Diyâr-ı gurbette eğlenip kaldım
 Ömrüm telef edip çürüyüp kaldım
 Kupkuru kaskatı kuruyup kaldım
 Ceyhûnî'yim lâkin akamaz oldum

— 193 —

XXI

Ormanda büyüyen adam azgını
 Çarşıda pazarda insan beğenmez
 Medrese kaçkını softa bozgunu
 Selâm vermeye dervişan beğenmez

Âlemi ta'neder yanına varsan
 Seni yanıltır bir mesele sorsan
 Bir cım çıkmaz eğer karnını yarsan
 Camiye gelir de erkân beğenmez

İlin kapısında kul kardaş olan
Burnu sümüklü hem gözü yaş olan
Bayramdan bayrama bir tıraş olan
Berber dükkânında oğlan beğenmez

Dağlarda bayırda gezen bir yörük
Kim tımarlı sipah kimi serbölük
Bir elife dili dönmiyen hödük
Şehristana gelir ezan beğenmez

Yaz olunca yayla-yayla göçenler
Topuz korkusundan şehre kaçanlar
Meşe yaprağını kıyıp içenler
Rumeli bohçası duhan beğenmez

Bir çubuuğ vardır gayet küçücek
Zu'm-ı fâsidince keyif sürececek
Kırık çanağı yok ayran içecek
Kahvede fağfûrî fincan beğenmez

Aslında neslinde giymemiş hâre
İş gelmez elinden gitmez bir kâre
Sandığı gömleksiz duran mekkâre
Bedestana gelir kaftan beğenmez

Kazak Abdal söyler bu türlü sözü
Yoğurt ayran ile hallolmuş özü
Köyden şehre gelen bir köylü kızı
İnci yakut ister mercan beğenmez

XXII

Dört dıvar içinde olsa mekânım
Taşrasından esen yel bana neyler
Yanımdaki sudan korku çekerim
Uzakta çağlıyan sel bana neyler

Mekânım balçıktır üstadım Ali
 Muhammed nesline demişim belî
 Çekerim gayreti sürerim yolu
 Ben Hak'tan korkarım el bana neyler

Dünyada gerçekler katara uydu
 Aşk ile mhabbet ıkrarın bendi
 Pirimden almışım hayır gülbangi
 Harâmili olan bel bana neyler

Teslim Abdal aydur gözler kanlı yaş
 Aradım bulmadım bir sevdasız baş
 Herkesin ameli kendine yoldaş
 Haramzade olan kul bana neyler

— 195 —

XXIII

Salma dil gemisin engine âşık
 Erînler aşkına pâyan bulunmaz
 Her yerde keşfetme sırr-ı hakayık
 Anı fehmedecek bir can bulunmaz

Ârifin halini tarif ne hacet
 Efsane sözlerden eyle feragat
 Nerededir bir göster sâhib-keramet
 Alî çoktur Şâh-ı merdan bulunmaz

Muhtefî oldular âlemde erler
 Kıymetsiz olmuştur ilm ü hünerler
 Her kime sorarsan ârifiz derler
 Baktım benden özge nâdan bulunmaz

Türâbî cihanda olduk serseri
 Fehmeden kalmadı dürr ü gevheri
 Kimsenin kimseden yoktur haberi
 Böyle bir acayip seyran bulunmaz

— 196 —

XXIV

Ana kız karındaş hem kız evlâdı
 Evde bulunsa da elden sayılır
 Leylâ'nın Mecnun'u Şirin Ferhad'ı
 Yad yabancı dağa belden sayılır

Dağda iniş yokuş düzden gayrısı
 Yılda kış bahar yaz güzden gayrısı
 Kezzaplarda iki sözden gayrısı
 müzden çıkan yelden sayılır

Vali hâkim dahı doğmuş anadan
 Kısmet toplamaya gezer ey nâdan
 Bir susuz derede bir fırtınadan
 Uğrayıp geçici selden sayılır

Ömrün var gecesi hem gündüzleri
 Tükenir mi iniş yokuş düzleri
 Seyrânî'nin kaba değil sözleri
 Haddeden çekilmiş telden sayılır

— 197 —

XXV

Sâki-i devrânın peymânesinden
 Ne bir gün ne bâde ne de câm kalır
 Mecâzî şahların darphânesinden
 Ne sikke ne tuğra ne de nâm kalır

Muhkem kal'a yapmış şehr-i Vidin'e
 Gûyâ muâvenet etmiş bu dine
 Ne Kâ'be ne Mekke ne de Medine
 Ne Halep ne Mısır ne de Şam kalır

Kul keyfince kudret meyvası bitmez
 Kaadirin işine kudretler yetmez
 Câhilin meyvası kemâle yetmez
 Seyrânî'nin keyfi gibi ham kalır

— 198 —

XXVI

Nice defterlerden ismim sildirdin
 Gelmedi hiç senden ses kara bahtım
 Bahtın gemisinde yelken yok bildin
 Durma lodos gibi es kara bahtım

Ahdettim bir gonce bulmamasına
 Bulmadım çaresin solmamasına
 Bu derdinden iflâh bulmamasına
 Kat'iyen ümîdi kes kara bahtım

Âlem yıkıcıdır yoktur yapıcı
 Kimi cellâd olmuş kimi kapıcı
 Ezel giymez idik mesti pabucu
 Verdirdin çarığa mes kara bahtım

Ağır meclislerde sıkılmaz iken
 Mengeneye versen bükülmez iken
 Seyrânî arslana yıkılmaz iken
 Dedirdin tilkiye bes kara bahtım

— 199 —

XXVII

Mahkeme meclisi icad olduğu
 Çeşme-i rüşvetin akmaklığından
 Kaza belâ ile âlem dolduğu
 Kazların kadiya uçmaklığından

Selefin rüşvetle huccet yazması
 Halefin anlayıp hükmü bozması
 Yıkılan binanın birden tozması
 Asıl sermayenin topraklığından

Asıl sermâye-i niyâbetleri
 Emvâl-i eytamdır ticaretleri

**Dâvet-i rüşvete icabetleri
Sıdk ile gönlünün alçaklığından**

**Bülbülün aşkıdır dalda öttüğü
Çobanın sütedir boyun büktüğü
Toprağın Hâbil'i kabûl ettiği
Şüphesiz yüzünün yumşaklığından**

**Dünyadan ahrete gidip gelmemek
Olmasa ıktiza eder ölmemek
Balık baştan kokar bunu bilmemek
Seyrânî gafilin ahmaklığından**

— 200 —

XXVIII

**Yeri göğü ins ü cinni yarattın
Sen ey mimarbaşı eyvancı mısın
Ayı günü çarhı burcu var ettin
Ey mekân sahibi rahşancı mısın**

**Denizleri sen yarattın kapaksız
Suları yürüttün elsiz ayaksız
Yerleri temelsiz göğü direksiz
Durdurursun aceb iskâncı mısın**

**Kullanırsın kanatsızca rüzgârı
Kürekle mi yaptın sen bu dağları
Ne yapıp da öldürürsün sağları
Can verip alırsın sen cancı mısın**

**Sekiz cennet yaptın sen âdem için
Adın büyük bağışla onun suçun
Âdem'i cennetten çıkardın niçin
Buğday nene lâzım harmancı mısın**

**Bir iken bin ettin kendi adını
Görmedim sen gibi iş üstadını**

Yeşertirsin kurutursun odunu
Sen bahçıvan mısın ormancı mısın

Cebrail'e perd'altından söylersin
İnip Beytullaha kendin dinlersin
Bu ateş-i cehennem neylersin
Hamamın mı var ya külhancı mısın

Hafâya çekilip seyrana durdun
Akli yetmezlerin aklını urdun
Kıldan ince köprü yaptın da kurdun
Akar suyun mu var bostancı mısın

Bu kışlara bedel bu yazı yaptın
İlkbahara karşı bu güzü yaptın
Mizanı iki göz terazi yaptın
Bakka! mısın yoksa dükkâncı mısın

Kazanlarda katranların kaynarmış
Yer altında balıkların oynarmış
On bu düyna kadar ejderhan varmış
Şerbet mi satarsın yalancı mısın

Esirci misin koydun cahime Arap
Hoca mısın okur yazarsın kitap
Aslın kâtip midir görürsün hesap
İhtisabm mı var yok hancı mısın

Yüz bin cehennem korkmam birinden
Rahman ismi nâzil değil mi senden
Gaffârüz-zünûbum demedin mi sen
Affet günahımı yalancı mısın

Beni affeylesen düşen mi şandan
Şahlar bile geçer böyle isyandan
Ne dökülür ne eksilir haznenden
Affetsen olmaz mı noksancı mısın

Şanına düşer mi noksan görürsün
Her gönülde oturursun yürürsün
Bunca canı alıp gene verirsin
Götürüp getiren kervancı mısın

Bilirsin ben kulum sen sultanımsın
 Kalbde zikrim dilde tercemanımsın
 Sen benim canımda can mihmanımsın
 Gönümün yârisin yabancı mısın

Beni delil eyler kendin söylersin
 İçerden Azmî'yle pazar eylersin
 Yücelerden yüce seyran eylersin
 İşin seyran kendin seyrancı mısın

— 201 —

XXIX

Hasretin ciğerim biryan eyledi
 Gözlerim yolları gel efendim gel
 Kalktı gönül kuşu cevân eyledi
 Gözlerim yolları gel efendim gel

Evvel sen âhır sen geçmezem senden
 Bunca mahabbetin çıkar mı candan
 Kalktı göç eyledi kevn ü mekândan
 Gözlerim yolları gel efendim gel

Urum sûfileri bildiğin şaştı
 Rakipler çok oldu pek hadden aştı
 Şimdi gayret Şâh-ı Merdan'a düştü
 Gözlerim yolları gel efendim gel

Horasan'dan kalktı Hind'i yararak
 Kâfirleri top top etti kırarak
 Cümlesine usûl nizam vererek
 Gözlerim yolları gel efendim gel

Dedemoğlu Allah Allah diyelim
 Gel nefsanıyeti elden koyalım
 Emir buyruk Hakkın bize nidelim
 Gözlerim yolları gel efendim gel

— 202 —

XXX

Âdem'i balçıktan yoğurdun yaptın
Yapıp da neylersin bundan sana ne
Halk ettin insanı saldın cihana
Salıp da neylersin bundan sana ne

Bakkal mısın teraziyi neylersin
İşin gücün yoktur gönül eğlersin
Kulun günahını tartıp neylersin
Geçiver suçundan bundan sana ne

Katran kazanını döküver gitsin
Mü'min olan kullar didara yetsin
Emreyle yılanı tamuyu yutsun
Söndür şu ateşi bundan sana ne

Sefil düştüm bu âlemde nâçarım
Kıldan köprü yaratmışsın geçerim
Şol köprüden geçemezsem uçarım
Geçir kullarını bundan sana ne

Behlûl Dâna'm aydur cennet yarattın
Nice kullarını cahime attın
Nicesin ateş-i aşk ile yaktın
Yakıp da neylersin bundan sana ne

— 203 —

XXXI

Âşıklarız ışıklarız elhak gedâlarız
Şeydâlarız felek-zedeler mübtelâlarız

Biz baht ü taht-ı şâh ü şehensâhı neyleriz
Âlemde bir mahabbete kalmış gedâlarız

Tecrîd ile Kalender ü ser-pâ birehneler
Bî neng ü nâm ü bî dil ü berk ü nevâlarız

Dervişler deyü bizi dâim ayaklaman
Biz dahı başlı bâsımıza pâdşâhlınız

Fânîleriz fenâ yolunun hâksâriyız
Yoldaşlarız Gubâri gibi hâk-i pâlarız

— 204 —

XXXII

Bahar seli gibi dağlar başında
Gör nice duruldum nice bulandım
Bir dârüüşşifadan boşanmış gibi
Sürüyüp zinciri hayli dolandım

Ömrüm helâk ettim dehrin peşinde
Yüz bin çile vardır her bir işinde
Hicran ocağında aşk ateşinde
Ciğer-kebab oldum gör nice yandım

Gâhî sâil gibi düştüm yollarda
Gâhî sahralarda gâhî çöllerde
Bir kısmet arayıp gurbet illerde
Çok meşakkat çektim çok yuvarlandım

Bıktım o sofunun ibâdetinden
Usandım mürşidin icâzetinden
Geçtim o tekkenin kerâmetinden
Çile-i felekten bezdim usandım

Himmeti bu imiş bize pirlerin
Hizmetini ettim nice mirlerin
Hayli müsellimin çok vezirlerin
Sayesinde bir Dertli'lik kazandım

— 205 —

XXXIII

Telli sazdır bunun adı
Ne âyet bilir ne kadı

Bunu çalan anlar kendi
Şeytan bunun neresinde

Venedik'ten gelir teli
Ardıc ağacından kolu
Be Allah'ın sersem kulu
Şeytan bunun neresinde

Abdest alsan aldın demez
Namaz kılsan kıldın demez
Kadı gibi haram yemez
Şeytan bunun neresinde

İçinde mi dışında mı
Burgusunun başında mı
Göğsünün nakışında mı
Şeytan bunun neresinde

Dut ağacından teknesi
Kirişten bağlı perdesi
Behey insanın teresi
Şeytan bunun neresinde

Dertli gibi sarıksızdır
Ayağı da çarıksızdır
Boynuzu yok kavuksuzdur
Şeytan bunun neresinde

— 206 —

XXXIV

Ev bark etmek için tenli mereği
Düzüp koşmuş idin tepir eleği
Şu kavdan yaptığım tecir tereği
Dîvan-ı Bâriye yadigâr götür

Elinle ördüğün cöpür ağını
Kâhan eylediğin kelem bağını

Şu kabal biçtiğin sap orağını
Al ulu Tanrı'ya bergüzar götür

Yetim gömleğini diken iğneyi
Her gün yal verdiğin topal ineği
Ayran topladığın şu ak küleği
Mahşer yığnağına sakla sar götür

Üç kot arpa üç kot çavdar ekerdin
Kesmik ekmegine hasret çekerdin
Nâmertlere ağı merde şekerdin
Sözünü tekarr et iftihar götür

İle kısmet balsa bize pay taşı
Yokluktan derdimiz deryalar aştı
Açlıkla uğraşmak hayli savaştı
Çektiğin mihnetten âh ü zar götür

Yetim kalmış idin emzik tavında
Gamla kardaş idin gençlik çağında
Bir gül yeşertmedin vuslat bağında
Gönül yarasını beraber götür

De ki kaadir Mevlâm bize ilişme
Dünyada sızlıyan yarayıdeşme
Celâli Baba'dan sorma söyleşme
Bu dertli çobandan bir selâm götür

— 207 —

Bayburtlu Celâli Baba, bu şiiri, karısının ölümü üzerine ve karısına hitâben söylemiştir.

XXXV

Zâhidâ yanaşma semt-i salâta
Çok girip işleyip ol yandan geçtim
Değişme cenneti iki zekâta
İkisi de senin ben andan geçtim

Zâhit dinin kaydın edeli zâil
 Hâl-i hakıykate olmuşuz vâsıl
 O küfr-i zülfüne olalı mâil
 Seyr-i ruh-ı dîn ü imandan geçtim

Sûfi mahabbete nedir inadın
 Daima dillerde söylenir adın
 Al eğer bir cansa benden muradın
 Zahmî gibi ben de bu candan geçtim

— 208 —

XXXVI

Gel gönül gidelim aşk illerine
 Muradın yâr ise bir tane yeter
 Fikreyle kıldığın amellerine
 Hevâ-yi cehl ile efsâne yeter

Meyl-i dünya kılıp gel olma bed-nam
 Kim aldı felekten muradınca kâm
 Ölüm var mı yok mu âhır-ı encam
 Vakîr geçirmeye virane yeter

Türâbî özünü pâ-yı mâl eyle
 Erenler yolunda kesb-i hâl eyle
 Şu fânî dünyayı bir hayâl eyle
 Gelip konan göçtü nişane yeter

— 209 —

XXXVII

Anka meydan almaz bir uçmak ile
 Meydan alan türâb olur hâk olur
 Her can âşık olmaz mey içmek ile
 Âşıkların sînesi de çâk olur

Âşıklık bir âlem herkes fark etmez
 Fark etmiyen kişi menzile gitmez
 Cahile söylesem bin söz kâr etmez
 Kâmilin sohbeti yeke yek olur

Mü'min ol dıvara kılma secdeyi
 Rabbim ayırd eder yoksulu bayı
 Bir gönüle iki yapma sarayı
 Hemi mamur hemi viran tek olur

Bir çalıya aşı vursan gül olmaz
 Sarrafın elinde altın pul olmaz
 Sadık der bu dünya kimseye kalmaz
 Gerçek olan don değişir pâk olur

— 210 —

XXXVIII

Ben şehîd-i bâdeyim dostlar demim yâd eyleyin
 Türbemi meyhâne enkaziyle bünyâd eyleyin

Gasl olunmaz mâ ile gerçi şehîdân-ı gazâ
 Meyle yuyun siz beni bir mezheb icâd eyleyin

Kabrime kandil için bir köhne sâgar vakfedin
 Şu'le-i nâr-ı arakla rûhumu şâd eyleyin

Türbedâr olsun bana bir pîr-i mey-hor ü garîb
 Nezir-i serhoşân ile ol pîre imdâd eyleyin

Neyle meyle bir alay mahbûb ile her dem gelin
 Bezm-i Cem âyini kabrimde mu'tâd eyleyin

Yâdgâr olsun bu nazmım evliyâ-yı sâgare
 Per açıp gitti Kemâl ardınca feryâd eyleyin

XXXIX

Nice bir dağdağa-i dehr ile berbâd olalım
Yürü meyhâneye zâhid biraz âbâd olalım

Serelim gûşe-i meyhâneye bir eski hasır
Dest urup câm-ı Cem'e gussadan âzâd olalım

Kızını pîr-i munganın sen alıp oğlunu ben
Böyle bir din ulusu kâfire dâmâd olalım

Hancer ü tıyg-ı gazeble gezelim ey Rûhî
Kanda bir var ise içmez ana cellâd olalım

— 212 —

XL

Kâf ü nun hitabı izhâr olmadan
Biz bu kâinâtın ibtidâsıyuz
Kimseler vâsıl-ı didâr olmadan
Ol kaabe kavseynni ev ednâsıyuz

Yok iken Âdem'le Havvâ âlemde
Hak ile Hak idik sırr-ı mübhemde
Bir gececik mihman kaldık Meryem'de
Hazret-i İsâ'nın öz babasıyuz

Bize peder dedi tıfl-ı Mesîhâ
Rabbi erini deyü çağırđı Mûsâ
Len terânî deyen biz idik ana
Biz Tûr-ı Seynâ'nın tecellâsıyuz

Küntü kenz remzinin olduk âgâhı
Hakk al-yakıyn gördük cemâlullâhı
Ey hoca bizdedir sırr-ı ilâhî
Biz Hacı Bektâş'ın fukarâsıyuz

Zâhidâ şânımız İnnâ fetahnâ
Harâbî kemteri serseri sanma

**Bir kılı kırk yarar kâmiliz amma
Pir Balım Sultan'ın budalasıyuz**

— 213 —

1. dörtlükteki «Kaabe kavseyni ev ednâ», Kur'an'ın LIII. sûresinin 9. âyetinden alınmadır. Miraçta Muhammed Peygamber, Cebrail'e iki ok kadar, hattâ daha da yakın olmuş.

3. dörtlükteki «Rabbi erîni» ve «Len terâni» sözleri, Kur'an'ın VII. sûresinin 143. âyetinden alınmadır. Mûsâ, Rabbim demiş, bana görün de sana bakayım. Tanrı da sen demiş, beni hiç göremezsin, yalnız dağa bak, yerinde durabilirse görürsün. Rab, dağa tecellî edince Turdağı, param-parça olmuş, Mûsâ da yere yığılmış. Âyet, bunu anlatmadadır.

4. dörtlükteki «Küntü kenz», kutsî hadîs yâni Kur'an'da olmıyan Tanrı sözü olarak rivâyet edilen bir sözün başlangıcıdır. Tanrı, Davud Peygambere, ben demiş, gizli bir defineydim, bilinmeyi istedim, sevdim, halkı, beni bilsinler diye halk ettim.

XLI

**Hakk'ı bilirdi vâiz isyânı olmasaydı
Fıkıh u farâizinde noksânı olmasaydı**

**Doğru yolu bulurdu Allah'a kul olurdu
İmânına musallat şeytânı olmasaydı**

**Cesr-i sırât'ı geçmek mümkün değildi aslâ
Eğer küpün içinde kurbânı olmasaydı**

**Savm u salâtı guslü abdesti terk ederdi
Cennette hûri gılman seyrânı olmasaydı**

**Vâizlerin dilinden herkes çıkardı dinden
Erenlerin Harâbî erkânı olmasaydı**

— 214 —

XLII

**Yamansın her zaman aldattın beni
Gâh düşürdün gâhî kaldırdın felek**

Mecnun'sun diyerek Leylâ peşinden
Issız vâdilere saldırdın felek

Sen rehbersin dedin ben ise kördüm
Elimle başıma çok çorab ördüm
Kendimi bıraktım âlemi gördüm
Hisapsız günahlar aldirdin felek

Şifadır dedin de zehir tattırdın
Gençliğin okunu boşa attırdın
Körlerin yurdunda ayna sattırdın
Çıkmaz sokaklara daldırdın felek

Barışmadı gönlüm merd ile zenle
Ne bir iş bilenle ne boş gezenle
Hicran köşesinde bozuk düzenle
Neyzen'e her telden çaldırdın felek

— 215 —

XLIII

Ulu Tanrım akıl ermez işine
Bin bir ismi Hak'ta pinhan edersin
İçirirsin sabrın peymanesini
Hikmetini sonra ıyan edersin

Gizlenirsin bir nüvenin içinde
Âdemin de şeytanın da cinin de
Her milletin ayrı ayrı dininde
Şirke küfre raybı burhan edersin

Aşk olursun gönlümüzü yakarsın
Leylâ olur karşımıza çıkarsın
Rakıyb olur canımızı sıkarsın
Vuslatını bize hicran edersin

Bozuktur düzenin olmazsın akort
Tavşana kaç dersin taziya aport
Haham papas hoca ettikçe zart zurt
Alay eder güler isyan edersin

Sen indirdin yere şu dört kitabı
Ayrı ayrı her birinin hesabı
Her bir dinin sensin putu mihrabı
Yalanma kendin iman edersin

Zertüşt olmuş görünmüşsün ateşte
Brahma'nın Vişno'susun güneşte
Bir parlayış parladin ki Kureys'te
Mahbûbunu zatına şan edersin

Hem goncesin hem bülbülsün hem diken
Hem cânansın hem de çileyi çeken
Hikmetine defineler açıkken
Seyyah derviş olur selman edersin

Yok olmadan var olmanın yolu yok
Kendin gibi seni arayan pek çok
Hiç şaşırılmaz kaderden attığın ok
Sevdiğini aşka nişan edersin

Çiftçi olur öküzünü haylarsın
Ağa olur hizmetkârı paylarsın
Yersin göksün yıllar günler aylarsın
Asırları toplar bir an edersin

Görünürsün her velîde delide
Mustafa'da Avram'da Pandelî'de
Bir maymuncuk gibi her bir kilide
Hem uyarsın hem de bühtan edersin

Neşve olur gizlenirsin şarapta
Helâl haram yazılırsın kitapta
Sevdâlarla şu inliyen dolapta
Sensin âşıkları nâlân edersin

Zincir olur mecnunları bağlarsın
Görür acır karşısında ağlarsın
Irmak olur dere tepe çağlarsın
Tûfân olur dehri viran edersin

Bir ot idin karnîş oldun ney oldun
Feryadına karşılık hey hey oldun

Su kök filiz asma üzüm mey oldun
Her katreni bana umman edersin

Çıban olur enselerde çıkarsın
Yanar canın yine kendin sıkarsın
Kendin yapar kendin yakar yıkarsın
Sigortadan ne kâr ziyan edersin

Bir iraden âdem yapar eşeği
Azlolurken batır ona döşeği
Gazebindir şu felâket şimşeği
Her nereye çaksan sûzan edersin

Çıkmıyan bir candan umut kesilmez
Rahmetinden zerre bile eksilmez
Gözümüzü senden başkası silmez
Güldürmeden önce giryan edersin

Şımartırsın bir sonradan görmeyi
Öğretirsin halka çorab örmeyi
O çalarken tam gözünden sürmeyi
Yakalarsın hapse ferman edersin

Zengin olur kasaları kitlersin
Fakir düşer garib başın bitlersin
Deri kemik beden bizi ciltlersin
Hicranlara canlı dîvan edersin

Serserinin düştüm aşkınla meye
Nasıl girdin elimdeki şu neye
Hem seversin beni Neyzen'im diye
Hem de sarhoş diye destan edersin

KADIN DÂVASI

Müslümanlık, muhitinde ve doğduğu cemiyet içinde, kadına bir hürriyet ve yaşayış hakkı vermişti. Araplarda, ilk çocuk kız olursa diri diri gömmek âdeti. Müslümanlık, bu kötü âdetle, şiddetle savaşıyordu. Evvelce çeşitli nikâhlar vardı. Bir kadının birçok erkekle münâsebette bulunması, bir erkeğin birçok kadın alması câizdi. Müslümanlık, bir kadının, tek bir erkeğe varmasını, bir erkeğin ancak dört kadın alabileceğini kanunlaştırdı; bunda da adâleti şart koştu ve kadınlar arasında adâleti gözetemeyecek kimsenin bir kadınla iktifa etmesini hayırlı olduğunu bildirdi. Köle ve câriye müessesesini dinleştirmekle beraber bu müessesenin kalkması için çeşitli esaslar buldu, yapılan suçların bağışlanması için köle ve câriye âzad edilmesini emretti, köle ve câriye âzad etmek, en büyük bir sevab olduğunu söyledi. Mirasta ve tanıklıkta kadına, erkeğe nisbetle yarı bir hak verdi. Fakat erkeğin, kadından üstün olduğunu söyliyerek kadın-erkek eşitliğini kabul etmedi. Hele kadının, mümkün olduğu kadar erkeğe görünmemesi ve ziynetlerini göstermemesi emrinin, sonradan Müslüman hukukçuların elinde aşırı bir şekilde şiddetlenmesi, kadını dört duvar arasına kapadı, yüksk sınıf arasında harem hayatını meydana getirdi.

Ortodoks Müslümanlıkta, kadının bu kapanışına karşılık sûfiler, «Erkekler gerçekten de kadınlar üstündür» âyetini, «Erlik makamına gelmiş olanlar, bu makama eremiyenlerden üstündür» tarzında te'vil ederek er olan nice kadınların, o dereceye varmayan erkeklerden üstün olduğunu söylemişlerdir. Bâtınî inançları benimseyenlerse biraz daha ileri gitmişler, müzikli ve içkili meclislere kadınları da almışlardır. Bektâşilik de bu zümrelerden biridir.

Bektâşiler, kadına, erkekle beraber törenlere girmek, içkili, müzikli meclislere katılmak hakkını vermekle beraber gene de kadının, meydana

erkekten sonra girmesi, Alevîlerde, ayn-ı cemde kadınların, erkeklerin arkasında oturmaları gibi bâzı kayıtlarla erkeğin üstünlüğünü belirtmişlerdir.

Son zamanda sosyal dâvâlardan biri olan kadın dâvâsı da Alevî-Bektâşî edebiyatına girmiş, fakat bu zümre edebiyatına ancak birkaç nefes verebilmiştir.

I

Ey erenler erler nasıl ersiniz
Söyleyin sizinle dâvâmız vardır
Bacılara niçün nâkıs dersiniz
Bizim de Hazret-i Havvâ'mız vardır

Bizi de halk eden Sübhan değil mi
Arslanın dişisi arslan değil mi
Söyleyin makbûl-i Rahman değil mi
Ümmü Külsum Zeyneb Leylâ'mız vardır

Naciye fakıyre kemter bacıdır
Muhammed Ali'ye kuldur nâcîdir
Cümle erenlerin başı tacıdır
İşte Fâtımatüz-Zehrâ'mız vardır

— 217 —

Ümmü Külsum, Zeyneb, Leylâ ve Fâtıma için Açılama'ya bakınız.
Bu şiir, Naciye adlı birisi ağzından, Edib Harâbî Baba tarafından yazılmıştır.

II

Yâ Muhammed bize nâkıs diyorlar
Nedendir erlerin bu hatâları
Ehl-i Beyt'e karşı düşkün olurlar
Çünkü doğru değil müddeâları

Vâlidemiz Havvâ, bacı değil mi
Hadîcetül-Kübrâ, bacı değil mi
Fâtımatüz-Zehrâ, bacı değil mi
Kur'an'da bunların var senâları

Ezvâc-ı tâhirât nâkıs olur mu
Nâkıs diyen erler Hakk'ı bulur mu
Böyle söz erlerden hiç umulur mu
Kim doğurdu bunca enbiyâları

Abes bir şey halk etmemiştir Hudâ
 Nâkışlığı kabûl etmeyiz aslâ
 Bacılar büyüttü işte essalâ
 Bu dünyâyâ gelmiş evliyâları

Sanmayın ki ersiz olmaz dünyâyı
 Düşünün bir kere Meryem Anayı
 Pedersiz doğurdu koca İsâ'yı
 Bacıların yoktur müdârâları

Ey erler biz sizden ziyâde eriz
 Çünkü size candan hürmet ederiz
 Gittiğiniz yolda hep beraberiz
 Etmeyiniz böyle boş dâvâları

Gerçi kıyâfetçe size uymayız
 Hakıykatte sizden geri kalmayız
 Mâlûmunuz olsun erden saymayız
 Bize nâkıs diyen budalaları

Nâkistan mı geldi Ahmed-i Muhtâr
 Nâkıs-zâde midir Hayder-i Kerrâr
 Ananıza nâkıs demeyin zinhâr
 Tesîr eder size bed duâları

Zehrâ'nın nutkunu güzel dinleyin
 Ey erenler erler doğru söyleyin
 Biz doğurmadık mı beyân eyleyin
 Sizi irşâd eden bu babaları

— 218 —

Bu nefes de Zehra adına Edib Harâbî Baba tarafından yazılmıştır.

REALİTE, YAŞAYIŞ AŞKI

ve

İNSANİ GÖRÜŞ

Alevî-Bektâşî edebiyatının bu bölümündeki şiirler, hemen hemen tamâmıyla lâıyk bir karaktere sâhiptir ve halk edebiyatıyla bir birlik gösterir.

Bu bölüme alabileceğimiz şiirlerin başında ölümden bahseden şiirler vardır ve hepsinde de acı bir gerçek, fakat içli ve özlü bir yaşayış sevgisi ve yaşayışa, çözülmaz bir bağlanış sezilir. Yunus Emre'nin ölümden bahseden şiiriyle (I.) Seyrânî'nin şiiri (XXI.), buna en canlı, en gerçek, fakat en acı ve en korkunç birer örnektir.

Yaşayış sevgisi, şâiri yaşadığı yurda ve dünyaya çeker. Dağlar, yarılar; bahar, çiçekler; çiğdem, nerkis, kış, kar; hâsılı tek sözle tabiat, şâirin vazgeçemediği güzelim dünya, şiirinin canlı bir unsuru olur. Kaygusuz'un bahar tasviri (IV.), Pir Sultan'ın, Yıldız dağına deyişi (XIV.), Derviş Ali'nin nerkisi övüşü (XIX.), bu çeşit şiirlerdendir. Hele Huseynî'nin şiirinde insan, sabahleyin nemlenen havasıyla, âşıkların coşup canlanışıyla, tava gelen, canlanan, dinlenen yaylayı duyar, yayla havasını alır, orda yaşar, sever, sevişir ve evler göçünce koyunların meleşmeleri, yaylayla beraber okuyucunun da boynunu bükerek, içini sızlatır (XVI.). Bu çeşit şiirler, bâzı kere, âdeta bir tarih olur, şâirin şiirinde tarih dile gelir, Cezâyir yalılarından, Anadolu ezgisini, Yeniçeri bağlamasının şesini duyarız (XX.).

Bu özlü dünya sevgisi, şâirde, dünyadan ayrılma kaygısını da canlandırır. Huseynî, bu kaygıyla, yetmiş yaşına geldiğini, görüp konuştuğu

dostların gittiğini, yücesine kar yağın bir dağa döndüğünü söyler, artık her lokmadan lezzet almadığını anlatır, evvelce avcı bir kuşken av avlı-yacak kuşu bile kalmadığını belirtir, fakat gene de bir güzele vurgunlu-ğunu bildirir (XVII.), Muhyiddin Abdal'sa kara sakala ak düştüğünü söy-lerken dünyaya dikkat eder: Eskiler gitmişler, fakat yerine yeniler gel-miştir. Ekinler bitmiştir, kara yer, yeşermiş, gövermiştir. Şâir, bundan bir teselli duyar, âdeta ihtiyarlıkta olgun bir gençlik hisseder, şükür-lerde bulunur (XVIII.).

Bu sevgi, aynı zamanda şâire, bâzı defa güzelleri özleyiş duygusunu verir (IX.), bâzı kere kötülükleri gösterir, tenkidci bir kabiliyet bağış-lar, şiirleri, beşerî, hayatî bir mahiyet alır. Meselâ Kaygusuz, kötü avratı şöyle anlatır:

Boğazında akik, elinde kına, kolunda gümüş bilezik, ayağında meşin mes, fakat donunun söküğünü dikmemiş. Ocağa aş koymuş, unutmuş, kovayı suya sarkıtmış, bırakmış. Dizini dikmiş, suratını asmış, oturmuş. Bu çeşit karının işi-gücü, karnını şişirmektir. Eşik dibinde işer, bitleri kanatlanır, uçar. Bulaşığını köpekler yıkar, aşını kargalar kapar, hamu-runu danalar yer. Atsan atılmaz, satsan satılmaz (III.).

Bâzı da şâir, elde edemediği, özlediği şeyleri ister; şiiri, âdeta sürre-alist bir karakter alır. Kaygusuz, bu özleyişi belirtmede, olağanüstü bir kudret göstermiştir. Koyun bini aşınca onca sürmek, beşyüzünü satınca da harcanmak gerektir. Elli iki teke derisi, pabucunun üst derisi olur ancak. Kazan, bin batman bakırdan olmalı ki otuz üç yağlı dös, içinde pişsin; şâirin içi, bunları yeyince rahatlaşacaktır. On sekiz kalınca yuf-kadan, şâirin tam gönlünce bir gevrek olur; on tekne hamur da salı-nınca güzel bir çörek yapılabilir (VI.). Esrara düşkün olan Kaygusuz, ah der, bir bağ olsa, havası sıcak, soğuk olmasa, pireden incinmesek, sivrisinek vızlamasa, kar, yağmur yağmasa. Dobruca ovasından büyük yağlı çörekler yesek, Akkirman yağından benzimiz ağarsa, bütün dünya koyununu yahnı yapsalar, gaziler helvası yapılırsa, zülbiye halkaları gelse, göller, çevresi bal yağ dolu palûze kesilse, yaş ovalar, sul şeftalisi bol, üzümlü bağlar, bahçeler hâline dönse (VII.)... Bütün bunlar, elde ede-mediği, bulamadığı dünya nîmetleridir; bütün bunlar, hayâl ettiği, kur-duğu şeylerdir. Sonucu, şuuraltı, şâirde dile gelir; kaplumbağalar ka-natlanır, Ergene köprüsü susuzluktan bunalır, Edirne minâresi su içmeye eğilir. Çuval, çayırdan gezer, seğirdir, Allahının dağında üç bin balık kış-lar. Leylek, koduk doğurur, balık, söğüt dalını biçmiye kavak ağacına çıkar. Kelebek, Manisa ovasına buğday eker, sivrisinek, ırgad olup biç-miye glir. Bir sinek, bir devenin budunu, çeker koparır... Zâten Kay-

gusuz'un, hemen bütün şiirlerinde bu ruhî hâlet, apaçık görünür. Şüphe yok ki bütün bunlarda, Kaygusuz'un esrara düşkünlüğünün de tesiri vardır ve onun, kart bir kazdan bahseden şiiri (V.), hele bu bölümdeki VIII. şiiri, tam bu çeşit şiirlerdendir.

★

Alevî-Bektâşî şiirinde insanî görüş de pek üstün bir mevki tutar. Kaygusuz'un, bir başka Yunus'la Âşık Paşa'nın da aynı tarzda yazdığı Dolap şiiri (II.), dolaba sorusu, dolabın, şâire cevabı, ne kadar üstün ve insan düşüncelerle, ne kadar özlü ve merhametli duygularla doludur. Hattâ'î'nin, çam ağacı dilindn söylediği şiir de, bu çeşit şiirlerin en güzelilerindendir. Çam ağacı, rençberlere yardımcıdır, kağını olur, yük çeker. İgiyle ip бүkerler, okuyla düşman yıkarlar, kovasıyla su çekerler. Onu, bir dağda bulurlar, etinden derisini yüzerler, dilim dilim dilerler. Dağdan ovalara iner, çaylara köprüler olur. Câmilere direk, fırınlara kürek olur (X.). Hele aynı şâirin, bir geyiğe hitâbı ve bu şiirde, geyiğe:

**Sana drim sana geyik erenler
Bize sevda sana dalga verenler
Dilerim Mevlâ'dan onmaz vuranlar
Kaçma benden kaçma avcı değilim**

deyişi; en olgun, en yüksek, en içli, en insanlar üstü insana, doğru yol göstericiye, kötülükten menediciye, gerçeği buldurucuya denebilecek olan «erenler» sözünü, zararsız, mâsum, güzel ve yaşama hakkına sahip bir hayvancağıza söyleyişi, bu insanî duygunun, gönülden kopuşu değil de nedir (XI.)?

Aynı şâir, konuk hakkındaki zümre inancını, XII. şiirde ne güzel anlatmadadır. Kar kış yağarken konuk gelince bahar yaz olmadadır. Tanrı konuğu, Pir Ali'dir. Bir evde kahır olsa konuk gelmez. Konuk, arzulu gönüle Hızır'dır.

Pir Sultan'ın, köylünün en gerçek dostu olan öküzü öven şiirinde:

Koşumdan koşuma gözlerin öpün

mısraı bu görüşü, bütün açıklığıyla gelirten bir şiirdir (XIII.). Yine Pir Sultan'ın, sarı tanburasına hitâbı (XV.), çağımızın Alevî şâirlerinden olan Âşık Veysel'in, sazına söylediği şiire ne kadar benzer (XXII.).

I

Teferrüc eyleyivardım sabahın sinleri gördüm
Karışmış kara toprağa nazûk bedenleri gördüm

Kimi gamda kimi şadman yatarlar sinnide pinhan
Boşanmış damar akar kan batmış kefenleri gördüm

Yıkılmış sinleri dolmuş hep evleri harap olmuş
Kamu endişeden kalmış ne düşvar halleri gördüm

Yaylalar yaylamaz olmuş kışlalar kışlamaz olmuş
Bar tutmuş söylemez olmuş ağızda dilleri gördüm

Kimisi zevk u işrette kimi saz u beşârette
Kimi belâ vü mihnette dün olmuş günleri gördüm

Soğulmuş şol kara gözler belirsiz olmuş ay yüzler
Kara toprağın altında gül deren elleri gördüm

Kimisi boynunu eğmiş tenini toprağa salmış
Anasına küsüp gitmiş boynun buranları gördüm

Kimi zârı kılıp ağlar zebaniler canın dağlar
Tutuşmuş sinleri oda çıkan tütünleri gördüm

Yunus bunu kanda gördü gelip bize haber verdi
Aklım vardı bilim şaştı netekim bunları gördüm

— 219 —

II

Suâl ettim bugün ben bir dolâba
Dedim niçin sürersin yüzün âba

Neden bağrın deliktir gözlerin âb
Dökersin gözlerinden yaş türâba

Karârın yok gece gündüz dönersin
Sebep neydi sataştın bu ıkaba

Elif kaddin bükülmüş çenge dönmüş
İnilersin sadan dönmüş rebâba

İniltinden delindi dertli bağrım
Fırakından ciğer döndü kebâba

Ne zulmetti sana bu çerh-i gaddâr
Ki derdin deftere sığmaz hisâba

Gözünden kan revân olmuş sehergâh
Geceler varmadın bir lâhza hâba

Duhânından senin yandı dil-i zâr
Yazılmaz şerh-i derdin bir kitâba

Suâl oldu dolâbın döndüğünden
Dolap hoş dölenip geldi cevâba

*

Dolâb aydur eyâ çeşmim çerâğı
Cevâb işitmeğe açgıl kulağı

Geçirmiştim serâdan gönlümü ben
Yetirmiştim serâba hem dudağı

Yetişmezdi boyumdu yetmiş arşın
Koçamazdı belimden er kucağı

Gelirdi her taraftan türlü kuşlar
Budağımda kurarlardı otağı

Öterdi tûti vü kumriyy ü dürrâc
Geçirdim bir zaman bu resme çağı

Hevâ erdi meğer dest-i kaderden
Ki bir şahs erişip çaldı nacağı

Yıkılıp yüzümün üstüne düştüm
Kırıldı kalmadı cismim durağı

Dönüp boynuma taktılar kemendi
Sürüttüler dolandım her sokağı

Sokaklarda yatardım nice müddet
Gelen geçen basarlardı ayağı

Zekeriyyâ gibi biçti beni de
Dolâb için düzettiler yarağı

Demir mıhlar dokanıp yüreğime
Kazâ desti ile çerhin çomağı

Dolâb oldum dönerim dost deyiben
Gözüm yaşı sular dâim bu bağı

Felek kime sunarsa bir kaşık bal
Sonunda kusturur tas ile ağı

Süleyman'ın sürerken tahtını yel
Fenâ toprağına erdi yatağı

Sikender de cihânı gezdi Kaf Kaf
Dönüp hükmeyledi sürdü yasağı

Kanı Kisrî kanı Husrev kanı Sâm
Bilinmez anların yurdu durağı

İşittim bu cevâbı çün dolaptan
Çekip el ettim âlemde ferâğı

Sabır seccâdesin altına aldım
Tevekkülden kuşanuban kuşağı

Sözün iy Kaygusuz irfâna söyle
Ne bilsin şekeri dana buzağı

— 220 —

III

Eksik avratın kötüsü
Dizini dikip oturur

İşinin kolayın bilmez
Yüzünü yıkıp oturur

Boğaza takmış akiki
Aşına bulmaz kekiği
Yeni donunun söküğü
Dizine takıp oturur

Ayağında meşin mesi
Kolunda gümüşün hası
Soyunmaya elbisesi
Taşraya bakıp oturur

Yata yata karnı şişer
Eşiğin başmda işer
Bitler kanatlanmış uçar
Sirkeye bakıp oturur

Eline yakmış kınayı
Ocağa vurmuş tavayı
Suya batırmış kovayı
Akara bakıp oturur

Çocuklar oynar aşığı
Köpekler yur bulaşığı
Karga da kapmış kaşığı
Havaya bakıp oturur

Başa bağlamış emiri
Rencberler sever demiri
Danalar yemiş hamırı
Tekneye bakıp oturur

Kaygusuz aydur atılmaz
Pazara çeksen satılmaz
Soyunup koyna yatılmaz
Bir manda çöküp oturur

IV

Erişti bâd-ı nevrüz gülsitâne
Gülistan vakti yetti kim uyâne

Temâmet yeryüzü cünbişe geldi
Behište benzedi devr-i zemâne

Gülistan goncesin açtı donandı
Divâne oldu bülbüller divâne

Yine simurga haber verdi hüdhüd
Otağın başına konmuş şahâne

Güvercin çifti ile ötegeldi
Dudak dudağa verdi cânı cânê

Kışın hâmûş olan kuşlar aceb kim
Fırâk u derd ile geldi lisâne

Yine bülbül gülistan arzu kıldı
Tutiye şekker ü baykuş virâne

Zihî fasl-ı behar ü revnak-ı gül
Zihî zevk u safâ nâm ü nişâne

Bezendi dağ u sahrâ nûr-ı rahmet
Nihâni nesneler geldi iyâne

Eğer bildinse hoş Kaygusuz Abdal
Yüzün hâk eylegil pîr ü cüvâne

— 222 —

V

Bir kaz aldım ben karıdan
Boynu da uzun borudan
Kırk abdal kanın kurutan
Kırk gün oldu kaynatırım kaynamaz

Sekizimiz odun çeker
 Dokuzumuz ateş yakar
 Kaz kaldırmış başın bakar
 Kırk gün oldu kaynatırım kaynamaz

Kaza verdik birkaç akça
 Eti kemiğinden pekçe
 Ne kazan kaldı ne kepçe
 Kırk gün oldu kaynatırım kaynamaz

Kaz değilmiş be bu azmış
 Kırk yıl Kafdağında gezmiş
 Kanadın kuyruğun düzmüş
 Kırk gün oldu kaynatırım kaynamaz

Kazı koyduk bir ocağa
 Uçtu gitti bir bucağa
 Bu ne haldir hacı ağa
 Kırk gün oldu kaynatırım kaynamaz

Kazımın kanadı selki
 Dişi koyun emmiş tilki
 Nuh nebi'den kalmış belki
 Kırk gün oldu kaynatırım kaynamaz

Kazımın kanadı sarı
 Kemiği etinden iri
 Sağlık ile satma karı
 Kırk gün oldu kaynatırım kaynamaz

Kazımın kanadı ala
 Var yürü git güle güle
 Başımıza kalma belâ
 Kırk gün oldu kaynatırım kaynamaz

Suyuna biz saldı bulgur
 Bulgur Allah deyü kalgır
 Be yârenler bu ne haldir
 Kırk gün oldu kaynatırım kaynamaz

Kaygusuz Abdal nidelim
 Ahd ile vefâ güdelim

**Kaldırıp postu gidelim
Kırk gün oldu kaynatırım kaynamaz**

— 223 —

Bu şiirdeki dörtlüklerin son mısraları, 11 hecelidir ve böylece bağlantı mısraları, asıl mısralardan üçer fazladır.

VI

**Koyun bine yeteceğiz sürmeğe de yarağ olur
Beş yüzünü satıcağız harçlanmağa gerek olur**

**Berkdir erenler barusu bine sayılır birisi
Ell'iki teke derisi pabucuma yorağ olur [*]**

**Bin batmandan olsa kazan ustager değil mi düzen
Hayranlık esince cana bengîlik de gerek olur**

**On iki kazan aşırı yığirmi dokuz başıyı
Otuz üç yağlı döşüyü sonra için ferağ olur**

**Doymaz isen yalvar Hakk'a nazar kıl bucağa yüke
On sekiz kalınca yuka tam gönlünce gevreğ olur**

**Kaygusuz Abdal bulunca gel otur pilâv gelince
On tekne hamur salınca bir onarı çöreğ olur**

— 224 —

[*] Ell'iki: Elli iki (vezin yüzünden).

VII

**Beng ile seyretmeye ah bize bir bağ ola
Issı souk olmasa havası hub sağ olsa**

**Pireden incinmesek kar u yağmur olmasa
Sinek hey vızlamasa ana hem yasağ olsa**

Dobruca ovasmdan büyük yağlı çörekler
Akkirman'ın yağından benzimiz hey ağ olsa

Cümle cihan koyunun semiz yahnı etseler
Biz yemeye başlasak engeller ırağ olsa

Gaziler helvasından cihan dopdolu olsa
Zülbiye halkaları sütü dahı çoğ olsa

Kanda bir göl varısa badem palûze olup
Bir yanından diş ursak çevresi bal yağ olsa

Düpdüz bu yaş ovalar her biri boş durmasa
Sulu şeftalisi çok bin üzümlü bağ olsa

Kaygusuz Abdal otur kimin ye kimin götür
Sûfiye koz kalmadı Abdala kaymağ olsa

— 225 —

VIII

Kaplu kaplu bağalar kanatlanmış uçmağa
Kertenkele derilmiş diler Kırım geçmeğe

Kelebek ok yay almış ava şikâra çıkmış
Donuzları korkudur ayuları koçmağa

Ergene'nin köprüsü susuzluktan bunalmış
Edirne menaresi eğilmiş su içmeğe

Kazzâza balta koydum çervîşin deremezem
Çuval çayırdı gezer seğirdüben kaçmağa

Allah'ımın dağında üç bin balık kışlamış
Susuzluktan bunalmış kanlı ister göçmeğe

Leylek koduk doğurmuş ovada zurna çalar
Balık kavağa çıkmış söğüt dalın biçmeğe

**Kelebek buğday ekmiş Manisa ovasına
Sivrisinek derilmiş ırgad olup biçmeğe**

**Bir sinek bir devenin çekmiş budun koparmış
Salmuban seğirdir bir yâr ister koçmağa**

**Bir aksacık karınca kırk batman tuz yüklenmiş
Gâh yorgalar gâh seker şehre gider satmağa**

**Donuz düğün eylemiş ayuya kızın vermiş
Maymun sındı getirmiş kaftan gömlek biçmeğe**

**Deve hamama girmiş dana dellâklık eder
Su sığırı natır olmuş növbet ister çıkağa**

**Kaygusuz'un sözleri Hindistan'ın kozları
Bunca yalan söyledin girer misin uçağa**

— 226 —

IX

**Dedim ey dilber kulunum
Yürü hey torlak der
Sen dahı yolunmamışsın
Sözlerin taslak der**

**Dedim ey dilber lebinden
Bir buse versen n'ola
Alnına sapan kayası
Ensene tokmak der**

**Sordum suçum nedir benim
Halime kılmaz nazar
Bu söz senin ne hakkındır
Söyleme küstah der**

**Haline bak çuluna bak
Bu dahı sevmiş beni**

Niyyet-ül gazâ değil mi
Dönüben ahmak der

Yürü hey derviş yoluna
Sende yoktur sîm ü zer
Akılsız sersem zavallı
Cimri vü çıplak der

Serteser gezmiş cihanı
Kurt üşmüş tañanına
Borusu yanını döver
Kabağı tak tak der

Yatağı külhan bucağı
Yüzü gözü is ü pas
Giydiği eski kepenek
Eteği sak sak der

Kaçuban kurtulamadım
Şol torlağın elinden
Her seher karşıma gelir
Çağırır Hak Hak der

Hoş gelir bu Kaygusuz'a
Bir kazan kuzlu pilâv
Yüz elli yağlıca çörek
Ol dahı yumşak der

— 227 —

Bu şiir, sekizli olmakla beraber her dörtlükte ikinci mısırâlar yedili, dördüncü mısırâlar altılıdır.

X

Benim adım çam ağacı
Güzel görünüp dururum
Ağaçların seyyahıyım
Emîr sarınıp dururum

Aşağı olur köklerim
 Kendim fenâdan saklarım
 Tesbih çeker budaklarım
 Şükrümü kılıp dururum

Rencberler de koşar kağı
 Çekilirler önlü sonlu
 Ben gibi yük çeken var mı
 Urgan sarınıp dururum

İğim ile ip büklerler
 Okumla düşman yıkarlar
 Kovam ile su çekerler
 Yunup arınıp dururum

Beni bir dağda ezerler
 Etimden derim yüzerler
 Tahtama kalem yazarlar
 Sûrete girip dururum

Dağdan indim ovalara
 Bergüzar oldum beylere
 Köprüler oldum çaylara
 Gernip serinip dururum [*]

Hatâî'yem oldum budak
 Camilere oldum direk
 Fırınlara sünge kürek
 Yanıp tutuşup dururum

— 228 —

[*] Gernip: Gerinip (vezin yüzünden).

XI

İçmişim bir dolu olmuşum ayık
 Düşmüşüm dağlara olmuşum geyik
 Sana derim sana sürmeli geyik
 Kaçma benden kaçma avcı değilim

Avcı değilim ki düşem izine
 Kaça kaç a kanlar indi dizime
 Sürmeler mi çektin kömür gözüne
 Kaçma benden kaçma avcı değilim

Sana derim sana geyik erenler
 Bize sevda sana dalga verenler
 Dilerim Mevlâ'dan onmaz vuranlar
 Kaçma benden kaçma avcı değilim

Aydur Şah Hatâyî'm uçan kaçandan
 Zerrece korkmazız bu tatlı candan
 Gidip da'vâc'olma atana benden [*]
 Kaçma benden kaçma avcı değilim

— 229 —

[*] Dâvac'olma: Dâvacı olma (vezin yüzünden).

XII

Yine mihman geldi gönlüm şâz oldu
 Mihmanlar siz bize safâ geldiniz
 Kar kış yağar iken bahar yaz oldu
 Mihmanlar siz bize safâ geldiniz

Müsâfir aşk kaıpsı kilididir
 Hızır, sahâbenin gonce gülüdür
 Tanrı müsâfiri pirim Alî'dir
 Mihmanlar siz bize safâ geldiniz

Bir evde kahr olsa müsâfir gelmez
 Çarpınsa çırpınsa ektiği bitmez
 Çağırsa çığırsa bir ere yetmez
 Mihmanlar siz bize safâ geldiniz

Himmet eyle pirim müsâfir gele
 Yavan yaşık yeyip yüzümüz güle
 Büyük küçük anı hep Hızır bile
 Mihmanlar siz bize safâ geldiniz

Müsafir gelirse kısmeti bile
 Müsafir Hızır'dır arzulu dile
 Hatâyî uğrunu tut vergil ele
 Mihmanlar siz bize safâ geldiniz

— 230 —

XIII

Dağdan kütür kütür hezen indirir
 İndirir de ateşlere yandırır
 Her evin devliğin öküz döndürür
 İrençberler hoşça görün öküzü

Öküzün damını alçacık yapın
 Yaş koman altında kuruluk sepin
 Koşumdan koşuma gözlerin öpün
 İrençberler hoşça görün öküzü

Pir Sultan'ım der ki kaynar coşunca
 Tekne hamur kalmaz ekmek pişince
 Âdem At'öküzün çifte koşunca [*]
 İrençberler hoşça tutun öküzü

— 231 —

[*] Âdem At'öküzün: Âdem Ata öküzünü (vezin yüzünden).

XIV

Gelmiş iken bir habercik sorayım
 Niçin gitmez Yıldız dağı dumanın
 Gerçek crenlere yüzler süreyim
 Niçin gitmez Yıldız dağı dumanın

Alçağında al kırmızı taşın var
 Yüksekğinde turnalardan eşin var
 Ben de bilmem ne tâlihsiz başın var
 Niçin gitmez Yıldız dağı dumanın

Benim Şâh'ım al kırmızı bürünür
 Dost yüzün görmiyen düşman bilinir
 Yücesinden Şâh'ın ili görünür
 Niçin gitmez Yıldız dağı dumanın

El ettiler turnalara kazlara
 Dağlar yeşillendi döndü yazlara
 Çiğdemler takınsın söylen kızlara
 Niçin gitmez Yıldız dağı dumanın

Ben de bildim şu dağların şâhısın
 Gerçek erenlerin nazargâhısın
 Abdal Pir Sultan'ın seyrangâhısın
 Niçin gitmez Yıldız dağı dumanın

— 232 —

XV

Ey benim sarı tanbuşam
 Sen ne için inilersin
 İçim oyuk derdim büyük
 Ben anınçin inilerim

Koluma taktılar perde
 Uğrattılar bin bir derde
 Aynicem gecesi nerde
 Ben anınçin inilerim

Koluma taktılar teli
 Söylettiler bin bir dili
 Oldum aynicem bülbulü
 Ben anınçin inilerim

Göğsüme tahta döşerler
 Durmayıp beni okşarlar
 Vurdukça bağrım deşerler
 Ben anınçin inilerim

Gel benim sarı tanburam
 Dizler üstünde yatıram
 Yine kırıldı hatıram
 Ben anınçin inilerim

Sarı tanburadır adım
 Göklere çıkar feryâdım
 Pir Sultan'ımdır üstadım
 Ben anınçin inilerim

— 233 —

XVI

Salınuban dost iline giderken
 Ne acayip yolu vardır yaylanın
 Selvi boylum gonçe gülün dererken
 Açılır bülbülü gülü yaylanın

Yayla senin gibi yayla nerd'olur
 Seni arıyanlar nerede bulur
 Pâre pâre olmuş karların erir
 Akar boz bulanık seli yaylanın

Nerkisin benefşen karışık biter
 Dalı da dal vermiş ireyhan tüter
 Meşhur kokuların âlemë yeter
 Gülü burcu burcu kokar yaylanın

Her sabah her sabah hava nemlenir
 Yaz gelince âşıkların canlanır
 Sen yaylanın canı gelir dinlenir
 Eser ılgıt ılgıt yeli yaylanın

Huseynî'yem pervâz urup uçunca
 Gözlerinden hasret kan yaş dökünce
 Koyunlar meleşir evler göçünce
 Issız kalır n'olur hali yaylanın

— 234 —

XVII

Hani benim ile lokma yiyenler
Halden bilir bir haldaşım kalmadı
Şu dertli sîneme merhem saracak
Derman olan bir yoldaşım kalmadı

Kaddim hilâl oldu pirlik erişti
Fehimim kalmadı tebdilim şaştı
Yaş da vardı yetmiş ile görüştü
Dayanıp durmaya başım kalmadı

Nice yerde ahbaplarım varıdı
Esti seher yeli değdi eridi
Yüceme kar yağdı aşkım farıdı
Tükendi cünbüşüm cuşum kalmadı

Dükkân açtım metâım var şarımda
İşler bazergânlar Şam'da Urum'da
Bir güzelin sevdası var serimde
Gayrı huplar ile işim kalmadı

Evvel ağlamışım sonra gülemem
Eşkinim kalmadı menzil alamam
Her lokmanın lezzetini bilemem
Damağım söküldü dişim kalmadı

Huseynî'yem aydur kendi özüme
Irakları yakın ettin gözüme
Evvel şikâr avla derdim bâzıma
Şimdi şikâr avlar kuşum kalmadı

XVIII

Şükür elhamdü lillâh
Kara sakal ağardı
Gördüm dağlar başında
Ağarıp kar yağardı

Eski sürüldü gitti
Geldi yenisi yetti
Ekilen yerden bitti
Yer yaşardı göğerdi

Bitti yerin nebatı
Götrüldü zulümatı [*]
Erdi Hızır hayatı
Can bostanın suvardı

Urdu can baş terkisin
Çekmez ölüm korkusun
Açtı gaflet uykusun
Gönül gözün uyardı

Sünbül nerkis benefşe
Âşık oldu bu nakşe
Bunlar Hakk'a yüz tutup
Her dem boyun eğdi

Sultana erdi kuldan
Âşık oldu gönülden
Muhyiddin can ü dilden
Erenleri severdi

— 236 —

[*] Götrüldü: Götürüldü (vezin yüzünden).

XIX

Çiçeklerin ser-ferâzı cümlesinden a'lâ nerkis
Bağın bahçenin şehbâzı hüsnü pek dü-bâlâ nerkis

Sarıdır çiğdemün donu arzulanmış ireyhanı
Bülbül sever gülistanı diler ki açıla nerkis

Gül açılmıyan bahçede bülbül de kaldı feryada
Karanfil ile yaylada hup açılmış vâlâ nerkis

Hoş severim ergavanı fesleğen canımın canı
Arzulamış yasemini hasretdürür güle nerkis

Derviş Alî'nin virdinde hayali kaldı derdinde
Yalınız düşmüş yurdunda sunulmuştur ele nerkis

— 237 —

XX

Gurbet ilde neler geldi başıma
Cezayir'in erenleri gel yetiş
Çağırırım üstadıma pîrime
Er Hak gerçek erenlerim gel yetiş

Ganîdir kırkların dolusun sunan
Pervaneler gibi odlara yanan
Zülfekar kuşanıp Düldüle binen
Tanrının arslanı Alî gel yetiş

Otur deli gönül yerinde otur
Cümle erenleri gönlüne getir
Urum'u Kırım'ı bekleyip yatır
Cezayir'in erenleri gel yetiş

Durmaz deli gönül su gibi akar
Aşkın firaklığı bağrımı yakar
Doksan bin Rum eri gülbangin çeker
Hünkâr Hacı Bektaş bize gel yetiş

Evvelden gelenler çektiler cefa
Sonradan gelenler sürdüler safa
Allah birdir hak Muhammed Mustafâ
Âlemlerin fahri bize gel yetiş

Kara Hamza aydur damla kan imiş
Yeşil yaprak veren ağaç çürümüş
Arşlar kürsler yerler gökler yürümüş
Hünkâr Hacı Bektaş bize gel yetiş

— 238 —

XXI

Can ipini ten yününden
 Saran kirman ular bir gün
 Sulu yalçınlar önünden
 Açılan gül solar bir gün

Gül dalında diken yarar
 Diken güle vermez zarar
 Tûrâb saçın baştan tarar
 Saçakların yolar bir gün

Dünya olur bir gün harab
 Ne bülbül kalır ne gurab
 Rızka sebeb olan tûrab
 Gözlerine dolar bir gün

Kudret koçunu koynuna [*]
 Katmış seyreder oynuna
 Ecel kolların boynuna
 Habersizce dolar bir gün

Acı tatlı yenmez olur
 Yalan gerçek denmez olur
 Taş çarh ile dönmez olur
 Hep kesilir sular bir gün

Çal Seyranî durma sazı
 Hakk'a sen eyle niyazı
 Sana secdesiz namazı
 Kismet olan kılar bir gün

— 239 —

[*] Koynuna: Koyununa (vezin yüzünden).

XXII

Ben gidersem sazım sen kal dünyada
 Gizli sırlarımı aşikâr etme

Lâl olsun dillerin söyleme yâda
Garip bülbül gibi âh ü zâr etme

Gizli dertlerimi sana anlattım
Çalıştım sesimi sesine kattım
Bebe gibi kollarımda yaylattım
Hayâl-i hâtır et beni unutma

Bahçede dut iken bilmezdin sazı
Bülbül konar mıydı dalına bâzı
Hangi kuştan aldın sen bu avazı
Söyle doğrusunu gel inkâr etme

Benim her derdime ortak sen oldun
Ağlarsam ağladın gülersem güldün
Sazım bu sözleri turnadan m'aldım [*]
Pençe vurup sarı teli sızlatma

Ay geçer yıl geçer uzarsa ara
Giyin kara libas yaslan dıvara
Yanından göğsünden açılır yara
Yâr gelmezse yaraların elletme

Sen petek misali Veysel de arı
İnleşir ebraber yapardık balı
Ben bir insan oğlu sen bir dut dalı
Ben babamı sen ustamı unutma

[*] Turnadan m'aldın: Turnadan mı aldın (vezin yüzünden).

MÂNİLER

Alevî-Bektâşî edebiyatında, halk edebiyatının «mânî» nev'ine de rastlarız. Örneklerde görüldüğü gibi bu mânilerde de, lââyık halk edebiyatının mânilerinde olduğu gibi cinas vardır. Ancak bu zümre edebiyatının mânileri, lââyık halk edebiyatında olduğu gibi anonim değildir. Bir de muayyen bir inancı, bir telâkkiyi göstermek için yazıldığından, bu mânilerde sevgi, geri plândadır.

Alevî-Bektâşî edebiyatındaki mânilerin bir hususiyeti de, bu dörtlüklerin, birbirini tamamlamasıdır. Öyle ki birinci mâniden sonra gelenler, hep aynı anlatılacak şeyi anlatır ve birbirine ulanır gider.

HATÂYÎ

Hatâyî'm hâl çağında
Bin Kâ'be'den yeğrekdir

Hak gönül alçağında
Bir gönül al çağında

*

Hatâyî'm hâl çağında
Ya Alî sen erişgil

Hak gönül alçağında
Derdimin bol çağında

*

Hatâyî'm hâl çağında
Ben suçlu yâr gazepli

Hak gönül alçağında
Kalmışam kolçağında

*

Hatâyî'ye tanmıyan
Hacı Bektaş Alî'dir

Nefesine kanmıyan
Yezid'dir inanmıyan

*

Hatâyî'm hâl elinden
Gördün sâhib değildir

Yanmışam kaal elinden
Verdiğin al elinden

*

Sanem yine mi geldin
Doldurdun acı sözlen

Kadem basa mı geldim
Şimdi yasa mı geldim

*

A sanem âşık sanem
Sen benden vazgeldinse

Zülfü dolaşık sanem
Ben senden vazgelmenem

*

Çağırdım sanem sanem
Dedim lebin kim emsin

Ses verdi menem menem
Dedi sen em gel sen em

*

Hatâyî'm can arkına
Ma'rifetten şu gelir

Ehl-i irfan arkına
Dökülür can arkına

*

Hatâyî işin düşer
Dişleme çiğ lokmayı

Gelip gidişin düşer
Yerine dişin düşer

MUHYİDDİN ABDAL

Asıllarda asıl nedir
Şeriat murdarın su yur

Usûllerde usûl nedir
Tarîkatte gusûl nedir

*

Tarîkat guslû od ile
Hakîykat guslû türabdır

Mârifet guslû bâd ile
Bilen er oldu ad ile

*

Ârif ol kişiye derler
Zerrede güneş görmiyen

Zerrede göre güneşi
Kaçan temiz ola işi

*

Ârif ol kişiye derler
Katrede umman görmiyen

Katrede göre ummanı
Kaçan fehmede sultanı

*

Deryâ-yı muhit benem
On sekiz bin âleme

Şeriksiz vâhid benem
Uş geldim şahid benem

*

Muhyiddin'em bir sözüm
Çağırın hem işiden

Bir savtım bir âvâzım
Cümlede gören gözüm

*

Muhyiddin'em iy ahî
Ol kim nitsün neylesün

İki âlemin şâhı
Denize düşen Mâhı

*

Muhyiddin'em Zuhali
Özüme bes edindim

Terk ettim kıyl ü kaali
Bir lokma ile şalı

*

Muhyiddin'em Müşteri
Malı mülkü neylerim

Cifeden oldum arı
Şöhret âfet ne eri

*

Muhyiddin'em Mirrihi
Kâinâtın aynından

Temiz kıldım kerihî
Okudum tevârihi

*

Muhyiddin'em ki şemsem Hak'tan gayrı yok kimsem
Çün gelen Hak'tan gelir Hâcetim değil em sem

*

Muhyiddin'em Zühreyi Seyrederim sahrayı
Ma'nide vâhid kördüm Katre ile bahrayı

*

Muhyiddin'em Utarit Ey can kalbini arıt
Uluya hidmet eyle Sen de bir hidmet yâr et

*

Muhyiddin'em Kameri Buldum özge tımarı
Yârin lebinden içtim Menem mest ü humârî

*

Gör bu yedi yıldızı Donanmış hava yüzü
Hakk'ı görür hak söyler Haktır âşıkın sözü

*

Muhyiddin'in hak sözü Hakk'a doğrudur özü
İnanmıyan bu söze Yumulsun iki gözü

*

Muhyiddin'em bî gamî Deme ergördüm demi
Ered vechinde pinhan Sekiz bab yedi tamu

*

Muhyiddin'em yek-başım Dört kirpik iki kaşım
Zülfün remzini bildim Yedi hat ile başım

*

Muhyiddin'em dervişem Hak yoluna girmişem
On sekiz bin âlemi Bir zerrede görmüşem

*

Muhyiddin'em âteşi Hâk ettim can ü başı
Yâr için kabûl ettim Ağyâr attıñ taşı

*

Muhyiddin'em gül bende Hakk'a doğru yol bende
Âdem oğlu âdemim Yetmiş iki dil bende

*

Muhyiddin'em bil meni Bir gevherem al meni
Nâcî zümresindenem Ol divanda bul meni

LALA SULTAN

Gürûh-ı Nâcî biziz
Dîdar tavafçısıyız

Yolda duâcı biziz
Ezelden hacı biziz

*

Ölenin dirisiyüz
Ol Nâcî gürûhunun

Gevherin arısıyuz
Biz dahı birisiyüz

*

Lala can lalasıdır
Lala der kabrim üste

Ciğer can dolasıdır
Güzel Şah gelesidir

*

Tebriz'den eştim Hoy'a
Nâmerd olsun ol kişi

Âşık oldum dal boya
Sevdiğin elden koya

*

Bu gözler yaşı gözler
Sen Hakk'ı elden salma

Mey sâki yahşı gözler
Hak seni yahşı gözler

*

Ördeği baz öldürür
Aşkı ecel öldürmez

Eylemez tez öldürür
Bir kötü söz öldürür

KASÎMÎ

Kasîmî'yem yâreli
Derdime em oldu yâr

Bağrımı yâr yareli
Dergâhına vareli

*

Kasîmî yâr yâr ile
Yiğirmi sekiz iken

Gerektir yâr yarile [*]
Otuz iki yarile [**]

*

Kasîmî yarile yâr
Zerrele gönül vermez

Olagör yâr ile yâr
Korkar ki darıla yâr

*

Kasîmî âl'e bende
Gulâm-ı Âl-i Abâ

Değildir mâle bende
Hırkaya şâle bende [***]

*

Kasîmî âl elidir
Âl elini tutmuşam

Ceddinin al elidir
Ced eli âl elidir

241 — 283

[*] Açılama'da Bist ü heşt maddesine bakınız.

[**] Aynı maddeye.

[***] Âl maddesine.

İ L Â V E L E K

Bektâşiliğin, bir tarikat olarak kuruluşundan önce yaşıyan, fakat Alevî-Bektâşî şiirinin meydana gelişinde, şiirlerinin büyük bir tesîri olan, yalnız Alevî-Bektâşî şâirlerine değil, bir yandan zâhidâne halk edebiyâtıyla Melâmî-Hamzavî edebiyâtına, bir yandan da lâ-dinî halk edebiyâtına coşkun ve tükenmez bir duygu, bir görgü ve şiir kaynağı sunan büyük şâir Yunus Emre'yle ilgili birkaç not eklemeyi uygun bulduk. Bu bilgi kırıntıları, bir gazetede, hattâ bir dergide yayınlansaydı, istediğimiz değeri bulamıyacaktı. «Yunus Emre ve Tasavvuf» adlı eserimizin basımı tamamlanmadan bunları elde etseydik, o esere katmamız tabiiydi; şüphe yok ki o vakit bunlar, tam ve asıl yerini bulmuş olcaktı. Ne çâre ki bunları, o eser basıldıktan sonra elde ettik [*]. Bu yüzden, kitabımızı şiirleriyle bezeyen Yunus'a âit bu bilgi kırıntılarını, bu kitapta veriyoruz. «Yunus Emre ve Tasavvuf» un, ilerde ikinci basımı yapılırsa bu bilgiler, o kitapta, asıl yerini bulur.

§ İstanbul'da, Süleymaniye Kütüphânesine mülhak Fâtih Kütüphânesinde, 4519 numarada kayıtlı, farsça, mensûr «Al Valad-al Şafiyk va-l Hâfid-al Halıy» adlı bir eser var.

Kenarı ve sırtı meşin, mukavva ciltle ciltlenmiş olan ve 310×210 cm. eb'âdmda bulunan, yazı kısmı, sahifelerin 240×160 cm. boyunda bir yerini kaplıyan bu eser, nestâlik andırır bir Selçuk neshiyle yazılmıştır. Başta 1·b-2·b yapraklarında fihrist var. Fihristin ilk sahifesine numara konmamış. Bütün kitap, 296 yapraktır. Eski peygamberlerden, İran şahlarından, Yunan filozoflarından, Hazreti Peygamber'den, Hulefâ-yı Râşidîn'den, Ümeyye ve Abbasogullariyle diğer padişahlardan bahseden ve Hutunli bir kaadînin torunu olup Niğde'de doğan Kadı Ahmed (1·b, 2·a) tarafından, tefsir, hadîs, siyer, kasas kitaplarından devşirilerek, derlenip toplanmış yazılardan alınarak meydana gelen bu kitapta, müellifin bizzat duyduğu ve gördüğü olaylar da yer alır. 733 Zilhiccesinin on beşinci günü, yâni Yunus Emre'nin vefâtından on üç yıl sonra tamamlanmış (295·b),

[*] Abdülbâki Gölpınarlı: Yunus Emre ve Tasavvuf; İst. Remzi Kitabevi, 1961.

Niğde'de Hâce Nızâmeddin Ahmed ibni Aliyyi Nigîdî'nin zâviyesinde telîf edilmiş (287·b), Alparslanoglu Biçer'in oğlu Yusuf tarafından Aksaray-da, 741 Muharreminin on ikinci günü istinsâhı tamamlanmıştır.

XIII-XIV. yüzyıllarda, Anadolu'nun birçok husûsiyetlerini, büyük bir gerçeklikle bize veren bu kitapta, Anadolu Bâtınîleri hakkında şu satırları okuyoruz:

«Ve rûkûb-ı zenân ber zenân be ta'lîm-i duhter-i İblîs...»

Türkçesini yazalım:

«İblîs'in kızının öğretmesiyle, kadınların, kadınlarla mücâmaası, ev sahibinin, kızını, karısını, kızkardeşini konuğuna, komşusuna ve temiz kişilere bağışlaması türesi, bu toplumdan kalmıştır. Bunlardan önce hiç kimse, böyle bir şey bilmezdi. Anadolu'da, herşeyi mübah bilenlerden ve Türk şeyhlerinden bir toplum vardır; onlara «Tapduklular» derler. Onlar da, bu türeye uyarlar; konuklar hakkında bunu, adamlık bilirler, câiz sayarlar. Efendimiz, bilginler padişahı, kutluluklar kaynağı, Peygamber soyunun öncüsü... Mekkeli millet ve Dîn Nûr'u, Tanrı ona rahmet etsin, onlarla bulunmuş, birçok şaşılacak şeyler görmüştür, kullarına da bunları anlatmıştır...» (41·b. Fasl-ı Evvel der zikr-i Tavârih-i Enbiyâ bölümünde).

Müellif, göçebelerin, Gökbörüoğullarının, İlmin, Turgut boylarının, Loluva ilindeki Tahtacıların (Heyme-keşân-ı vilâyet-i Loluva), bu ildeki mâdende çalışan ve kömürcülükle geçinenlerin, Niğde civârındaki halkın Bâtınî olduklarını, bunların içinden, sonradan öldürülen Şeyh İbrâhim adlı birinin çıktığını, bunların birbirlerine, «Tanrısız, ben her Bismillâhtan korkmam, Şeytan'dan aşağı değilim ben, bir Müslüman getir de secde edeyim» gibi lâflarla hitâb ettiklerini (288·a-284·b), Niğde ve havâlisinde ibâhaya kaail olan «Melâmetî»lerin pek çok olduğunu da haber veriyor (287·a).

Baştan sonadək taranması gereken bu kitapta, daha bu çeşit ve o devirlerde Anadolu'da yaşıyan ünlü şeylere, hattâ şecerelerine âit birçok bilgi var.

*

Biz Tapduklular'm, yâni Barak Baba mensuplarından, Baraklılar'dan Baba Tapduk'u, kendilerine ser-çeşme tanıyan zümrenin, böyle bir kânâat sâhibi olduğuna, böyle işlerde bulunduklarına inanmıyoruz; Yu-

nus'un şiirlerinde, bu çeşid işlere âit küçücük bir telmih bile yok. Buna benzer töhmetler, dün ve bugün Alevîlere, Bektâşîlere de isnâd edilegelmiştir. Müslümanlığın esas inançları bakımından ve şeriate göre haklarında verilecek hüküm ne olursa olsun, onlarda bu söylenen şeyler yoktur. Ancak bu kayıtlar bize, Tapduklular'ın da Bâtınî inançlar beslediklerini ve bu hususta, devirlerindeki halk kanâatini bildiriyor ki asıl ehemmiyetli olan da budur (Yunus Emre ve Tasavvuf adlı kitabımızda, II. bölüm olan «Yunus'un mensub olduğu zümre» kısmına bakınız; s. 17-50. Aynı kitabın VIII. bölümü olan «Yunus'un sanatı ve tefekkürü» bölümünde, 157-203. sahifelere de bakınız).

§ «Yunus Emre ve Tasavvuf» adlı eserimizde, Yunus'un merkadinin, Sarıköy'de bulunduğu ısrâr etmiş ve bu hususta, Lâmiî'nin Nafahat Tercemesi'ne, Şakaayık-ı Nu'mâniyye'ye, Hacı Bektaş Manakıbı'na (Vilâyet-nâme) dayanmıştık (Bakınız; s. 73-84). Bu sırada Yunus'un, Karaman'da medfun olduğuna dâir söylentiler tâzelendi. Derken, tümünden yalan ve uydurma bir kitaba dayananlar, Karaman'da öldürüldüğü, oraya gömüldüğü, gömülü olduğu yerden çıkarılıp Sarıköy'e götürülerek oraya defnedildiği hakkında lâflar ettiler. Asıl dayandıkları kitabın uydurma olduğunu ilerde ve kökünden ıspat edeceğimiz için bunun üstünde durmuyoruz. Burda, Yunus'un merkadinin Sarıköy'de bulunduğunu bildiren bir başka vesikayı açıklıyacağız:

Konya'da, sayın İzzet Koyunoğlu'da, 401 sahifeden ibâret olan ve «Me-fâilün mefâilün feûlün» vezniyle yazılmış bulunan bir kitap var. 25 x 15 eb'adında, mıklâplı ve meşin bir ciltle ciltlenmiş olan, yazı kısmı, sahifelerin 21 x 9 eb'adında bir yerini kaplıyan, her sahifede 21 satır bulunan bu kitabın üstünde, «Kitâb-ı Mahbûbiyye» yazısı var. Fakat 390. sahifede müellif:

**Tamâm oldu kitab minnet Hudâya
Dokuzyüz on üçünde men gedâya
Hediye kıldı Hak elhamdü lillâh
Pür etti feyzile men kulun Allâh
Kitâbın âdını «Mahbûb-ı Mahbûb»
Kodum fethetti Hak etmedi Mahcûb**

dediğine göre asıl adı, «Mahbûb-ı Mahbûb» dur.

Kötü bir nesihle, fligranlı kâğıda yazılmış olan ve ketebesini bulunmayan, fakat kâğıdına, imlâsına bakılırsa nihâyet XV-XVI. yüzyıllarda istinsâh edildiği anlaşılan bu kitabın sonunda «Musannif Şeyh-i fâzıl mür-

şid-i kâmil Baba Yûsuf ibni Şeyh Halil Baba ibni Şeyh Alâeddîn ibni Şeyh İbrâhîm ibni Şeyh Cemâleddîn ibni Şeyh Safiyyeddîn...» satırları var ve şecere, Âdem Peygamber'edek varıyor (s. 400). 388. sahifedeki «Münâcât» ın kenarına da, surhle «Tazarru'-ı müellif Baba Yûsuf li nefsihî ve li sâiril Müslimîn» yazısı yazılmış. Bu iki kayda göre kitap, Baba Yusuf'unundur. Baba Yusuf, «Sicill-i Osmânî» ye göre 919 Hicrîde vefat etmiştir (c. IV, s. 653; İst. Matbaa-i Âmire, 1311). Osmanlı Müellifleri, Baba Yusuf'un, «Rûhuna rahmet» terkîbinin gösterdiği 917 Hicrîde vefat ettiğini yazıyor (c. I, s. 41, Matbaa-i Âmire, 1333).

«Mahbûb-ı Mahbûb» ta, arz ettiğimiz gibi, bu kitabın, Baba Yusuf tarafından tanzîm ve telîf edildiği kaydedilmekle beraber «Münâcât» babında:

**Hocam Şeyhoğlu'na lûtfun atâ kıl
Dileğin o kulun yârab revâ kıl (s. 34),**

başka bir münâcâtın sonlarında:

**Urup Şeyhoğlu yüz eyler temenni
Dem-i vaslından ettirme tedennî (s. 182)**

beyitlerinde; bunlardan başka:

**Hele Şeyhoğlu'nun iy hayy ü mennân
Zelil kulundur et derdine derman (s. 338),**

«Hâtimet-ül Kitâb» babında:

**İ fettâh u i vehhâb u i rahmân
Zelil Şeyhoğlu'na sen eyle derman**

ve:

**Urup Şeyhoğlu yüz eyler temenni
Hocam şevkından ettirme tedennî (s. 400)**

beyitlerinde, müellifin mahlâsmm, «Şeyhoğlu» olduğu açıkça ve tereddütsüz olarak anlaşılmaktadır. Arz ettiğimiz gibi 913 Hicrîde tanzîm edildiğini de gene kitaptan anlıyoruz. Ayrıca:

**Halîfe şimdi Sultan Bâyezid'dir
Hilim hulkıyla âlemde ferîddir**

beytiyle (s. 23), Sultan Bâyezîd-i Velî zamânında (886-918=1481-1512) telif ettiğini anlatıyor:

**Fetih edip gelip İslâmbol'u ol
Amân u emn ile şehir oldu mâmur**

beytiyle de Fâtih'ten bahsediyor (s. 26).

Bu Şeyhoğlu, tarih bakımından, ne Germiyanlı Emîr Süleyman'ın nedîmi olan ve Yıldırım Beyezîd adına, 789 da «Hurşîd-Nâme»yi yazan Şeyhoğlu olabilir (Osmanlı Müellifleri, II, s. 121-122), ne de «Hümâ vü Hümâyûn» adıyla şöhet bulan, fakat:

**Hümâ şeh sâyesidir çünkü ikhâl
Hümâyûn oldu tâlî' çü bedir fâl**

**Gülüştân oldu ışk ehline gördüm
Pes âdın «Gülşen-i Uşşak» koydum**

beyitlerinden asıl adının «Gülşen-i Uşşak» olduğu anlaşılan mesnevînin nâzımını Şeyhoğlu Cemâlî olabilir (İst. Üniv. Kütüphanesi, Türkçe yazmalar, No. 5680, 26·b). Çünkü Cemâlî, Şeyhoğlu mahlâsını kullanmadıktan başka bu eserini:

**Bu zibâ gülşene oldukda zînet
Sekizyüz elliye ermişti hicret**

beytinden anlaşıldığı gibi 850 Hicrîde yazmıştır (142·b). Bu tarihle 913 arasında da tam altmış üç yıl vardır.

Şu halde, «Mahbûb-ı Mahbûb» nâzımını Şeyhoğlu, ya Sivrihisarlı Baba Yusuf'tur (Bakınız: Yunus Emre ve Tasavvuf, s. 119-121), yahut bundan başka bir zattır. «Mahbûb-ı Mahbûb»daki iki kayda ve Sivrihisar'ı:

**Sebeb anmakdurur Sifrihisâr'ı
Senâ medhetmeğe men bu diyârı**

**Rivâyet böyledir Şeyh Hâcî Bayram
O sultanüş-şüyuh zül lûtf nik nâm**

**Der imiş kırkların budur makamı
Güzâf görmek der imiş bu makamı**

beyitleriyle medhettiğine (s. 390-391) ve bilhassa Hacı Bayram'ı andığına ve hele:

**Yetiştî şeyhimiz şemsül-mahâmid
Münib-i kutbul-aktab Şeyh Hâmid**

beytiyle Hacı Bayram'ın şeyhi Hâmid-i Velî'den de bahsettiğine bakılırsa (s. 392), «Şeyhoğlu» mahlâsı, Baba Yusuf'unur.

*

Baba Yusuf, bu kitapta, gene Sivrihisar'ı överken:

**Azizlirmiş husûsâ Yûnus Emre
Edermiş zühd ü uzlet uyup emre**

**Bu yerdedir bu zümrenin mezârı
Müşerref eylemişlerdir diyârı**

beyitlerini söyliyerek Yunus Emre'nin, Sivrihisar'da, oraya bağlı Sarıköy'de yattığını belirtiyor (s. 392) [*].

[*] Bu kitabı bize gösteren ve faydalanmamızı sağlayan aziz Koyunoğlu-ya şükranlarımızı sunmayı bir borç biliriz.

Mûsikî sahasında teveccühünü kazandığım bir arkadaş, Sayın Abdül-bâki Gölpinarlı'nın hâfızasında, senelerce sakladığı bir mûsikî hazinesi bulunduğunu, notaya alınırsa şiirleriyle neşredileceğini söyledi ve bu eserleri notaya almamı teklif etti.

Kendileriyle konuştuk, yazmaya koyulduk. Haftada bir gün, tam yedi ay, bu işle uğraştık.

Bu eserlerin, ilâhi, şarkı ve halk türküleriyle hiçbir ilgisi yok; eşitsiz özellikleri var. Usulleri, makamları, nağmeleri bakımından, hele şiirle ezginin kucaklaşması yönünden insanı şaşırtacak incelikler göstermede.

Ritm, şarkılardaki usullerle meydana geldiği halde yürüyüş tarzı, şarkıdan büsbütün ayrı. Sonra bugün kulaklarımızın az duyduğu dizilerden olduğu halde pek çekici, pek tabiileşmiş özel şekilleri var. Nağme, kullanılmış, kullanılmamış seslerden meydana geliyor; fakat istif gene şarkıdan, türküden ayrı, hattâ bunlara aykırı. Gölpinarlı'nın anlattığına göre bu bestelerin arasında üç-dört asırlık olanları var; böyle olmakla beraber bugünün duygusuna tam uygun.

Bu eserleri notaya alırken bendeki tesirlerinden de bahsetmek isterim. Eserler, bir topluma hitâb etmede; şahısların düşüncelerini, duygularını birleştiriyor. Aşk bütünü kuvvetiyle canlandırıyor. Söyliyenlerin kimisini ağlatıyor, kimisine içten gelen bir şevkle ah çektiriyor, sonunda mestederek herkesi kendinden geçiriyor.

İşte bu eserleri yazarken duyabildiklerim bunlar. Gerçek inceliklerini sayın okuyucuların idrâkine bırakır, notalarını tesbit ederken mûsikîye uymak ve eserlerin doğruluğunu korumak cihetinden bilerek yaptığım düzeltmeleri, yahut bilmiyerek yaptığım yanlışları aczime bağışlamalarını dilerim.

**Çarşılı Hâfız
Hüseyin TOLAN**

Notalarını sunduğumuz nefeslerin, hangi sahifelerde olduğunu notaların üstlerine işaret ettik. Yalnız bâzı nefeslerin, güfteleri metinde olmadığı halde notaları var. Bunları da notalar kısmının sonunda veriyoruz.

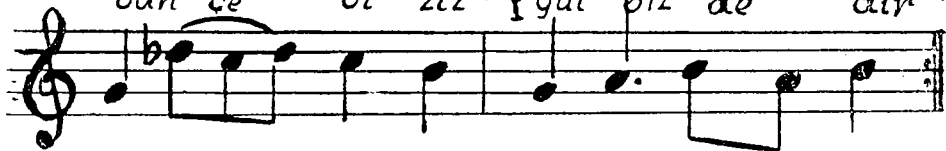
SABA

S. 29—30

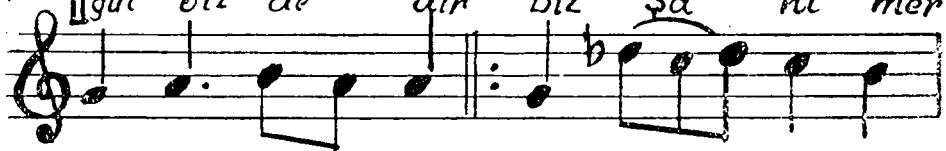
Eş ref oğ lu al ha be ri

bah ce bi ziz I gül biz de dir

I gül biz de dir Biz Sa hu mer

dan ku lu yuz yet miş i ki

I dil biz de dir I dil biz de dir

GERDANIYE

S. 29—30

— 2 —

KÜÇEK

S. 32—33

— 3 —

EViÇ

S. 73—74

Te hî san man siz bi zi döst yüzün gô rüpgel dîm

DÜYEK

Bâ ki dev let rû zi jâr dost i lin tu tup gel dîm

— 6 —

UŞŞAK

S. 77—78

Kur'an ya zı lır ken Ar şı rahmanda

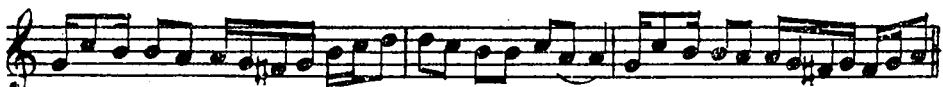
DÜYEK

Kur'an yazı lır ken Ar şı rahmanda sır kudret kâ ti bi

elin de i dîm sirkudretkâti bi e lin de i dîm

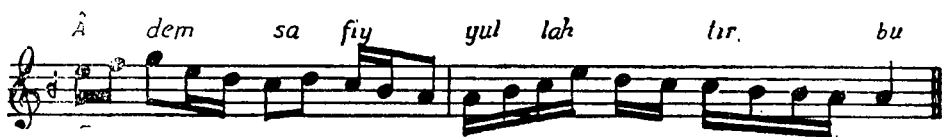
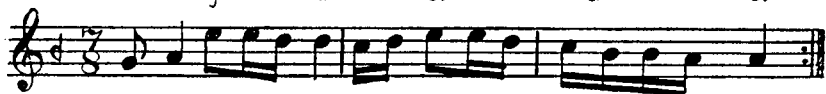
— 7 —

UŞŞAK

S. 78—79

DEVRI
HİNDİ

Gör düm yü zü mün sî mâ sı

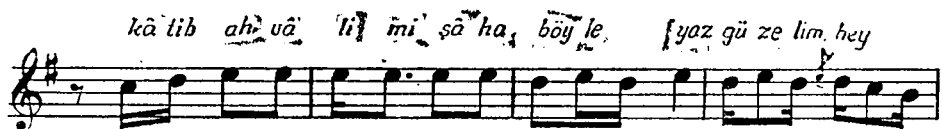
— 8 —

HUSEYİNİ

S. 100—101

Kul o layım kalemlutan e li ne kâ tib ah vâ

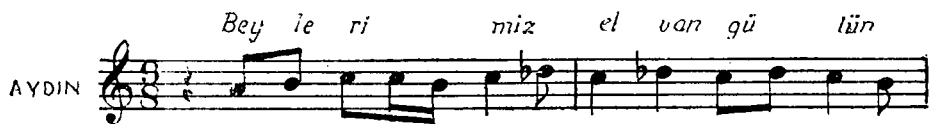
DÜYEK

— 9 —

SABÂ

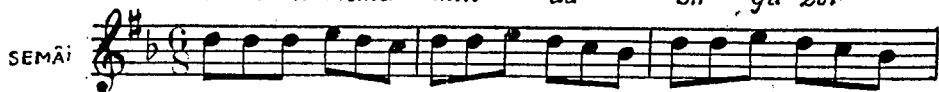
S. 107—108

NEVA

S. 111—112

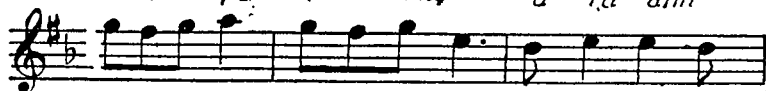
Bir li ki maka mın da bir gü zel

gör düm Leble ri nin sü k ke ri varkan di uar

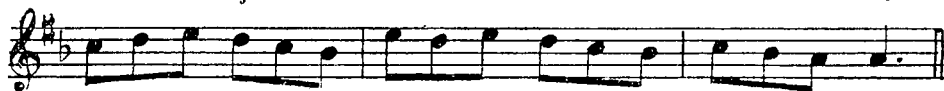
A sı la çak i miş a ra dım

a ra dım bul dum ni ce benci

le yın der di men di var

HİCAZ

S. 114

Dün ge . ce sey rim i çin de .

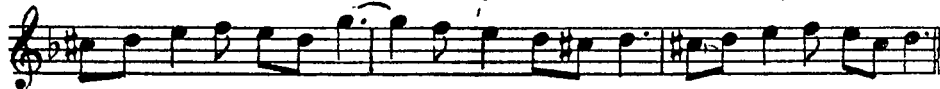
Ben de dem

RAKIS
AKSAK

A lî yi gördüm yi gör düm E ğil dim ni

yaz. ey le dim E ğil dim ni yâz ey le dim

Duldû lûn na' lî* ni gör düm Dûl dû lûn na' lî ni gör düm

— 12 —

ISFAHAN

S. 121

Ho ra san i lin den

du yul du se

DEVRI HINDI

sî Mu hib a şık la ra

düş tû he ve si

mu hib â şık

la ra düş tû he ve si

— 13 —

SABÂ

S. 133—134

Kırk lar mec li 'si ne , var dım

RAKİS
AKSAK

gel be ri hey can de di ler gel be ri hey can de di ler

hu a lım hu hu şa ş lım hu iş le meydan

gir de di ler iş le meydan gir de di ler

— 14 —

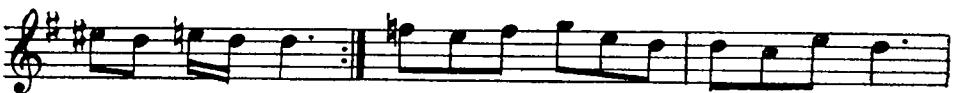
EVIÇ

S. 145

Sa fâ sı na ce fâ sı na da yan

YÜRÜK
SEMÂİ

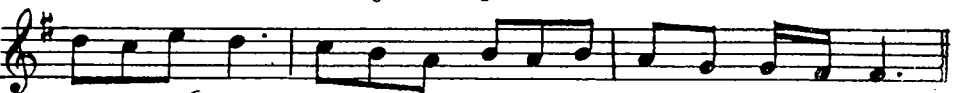
dım hu Bu ce fâ ya da yan

mı yan gel me sin Bu ce fâ ya

da yan mı yan gel me sin

— 15 —

NİHAVEND

S. 151—152

HÜSEMİN

İn san in san der ler i di

İn san ne dir şim di bil dim

İn san ne dir şim di bil dim

— 16 —

UŞŞAK

S. 153—154

TÜRK AKSAGI

Şu bey ru Şe her mür şî dü reh her

sun du lar kev ser el ham dü lil lâh

sun du lar kev ser el ham dü lil lâh

— 17 —

UŞŞAK

S. 156—157

Al lah de: yıp ba ğır ma

DÜYER

I rak şa nıp ça ğır ma

Hak kı dil den a yır ma

şeytan gu ter bu hâ le

— 18 —

REHÂVÎ

S. 158

Geldurma gö nül râ hına er: kô nı A lî

YÜRÜK SEMÂİ

dir dir 2 Ey can gözün aç. sîd

kı la bur hâ nı Alî dir dir 2

— 19 —

NECİD HUSEYİNİ

S. 163

Te vel lâ yı ı mam lar dan ı ge tir dım

RAKİSİ
AKSAK

ta vâ fın ka bul dır ab dal de di ler

ta vâ fın ka bul dır ab dal de di ler

— 20 —

NEVA

S. 164—165

U yu ri dik u yar dı lar

NEVA

Dı rı ye say dı lar bi zi Di ri ye say

dı lar bi zi Di ri ye say dı lar bi zi

— 21 —

HÜZİ

S. 165—166

DÜYEK

Za hid hu de me yi in kâr ey le me

yâ ni çin ça ğı rır in sa hu de yü

yâ ni çin ça ğı rır in san hu de yü

— 22 —

UŞŞAK

S. 186—187

CURCUNA

A manhey e ren ler mü rüvvet siz

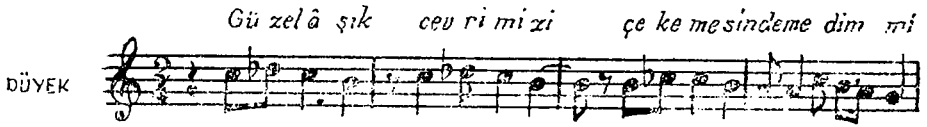
den 1 şa him dan 2 Ök sü zem ye tî mem

a mâ na gel dîm hu dîm 2 hu

— 23 —

SABÂ

S. 187—188

— 24 —

TEBRİZ

S. 188—189

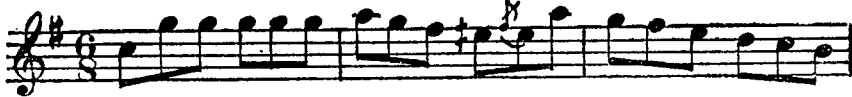
— 25 —

GERDANIYE

S. 190

Â şık se nin kı ya kı ya ba kı

SEMÂİ

ben zer göz le rin

â şık me vâ lî ye

lî ye ben zer göz le rin

— 26 —

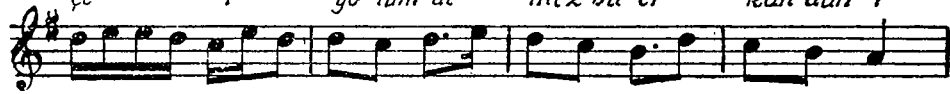
GÜLİZAR

S. 207—208

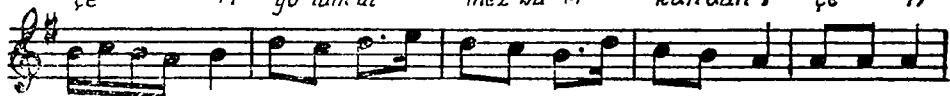
Se ve rim se ni ben can dan i

NİM
DÜYEK

çe ri yo lum üt mez bu er kân dan i

çe ri yo lum üt mez bu er kân dan i çe ri

— 27 —

KÜÇEK

S. 207—208

AYDIN'

Se ve rim

ben 'se - ni —

can dan

i

çe

1 ri

2 ri

yo

lum

üt

mez

bu

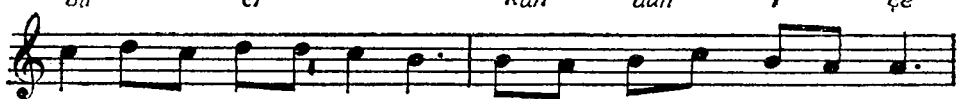
er

kân

dan

i

çe

ri

a

man

a

man

yo

lum

üt

mez

bu

er

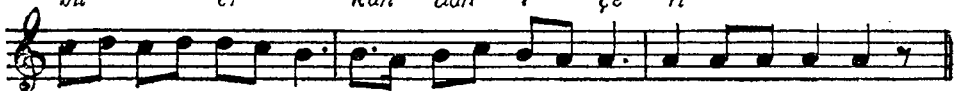
kân

dan

i

çe

ri

EVİÇ HÜZİ

S. 233—234

Kâfu nun hi tâ bı ız hâr ol ma dan

DÜYEK

ol ma dan biz bu kâ i nâ lın

ib ti dâ sı yuz ib ti dâ sı yuz

— 29 —

HİCAZ

S. 258—259

Ey be nim sa rı tan bu

ram 1 2

ram sen ne i çün i ni ler sin

sen ne i çün i ni ler sin

— 30 —

UŞŞAK

S. 262

Gur bet il de ne ler gel di

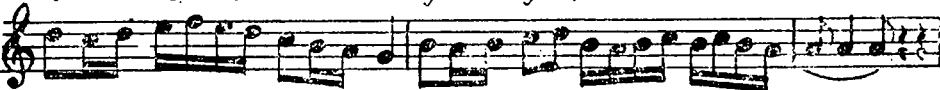
DÜYEK

ba sı ma Ce za yi rin

rep le ri gel yetiş hu hu

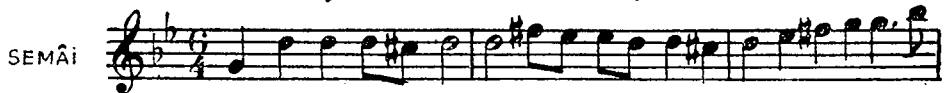

— 31 —

NEVESER

S. 301

â lem yû zü ne sal dı zı yâ Â li Mu ham

EVIÇ

S. 302

Gêlge! yana! lım â te şî aş ka aş ka

HUSEYNİ

S. 303—304

Göster ce mâ lin şem' i ni Aî lâh Aî lâh

DÜYEK

Allâh hû yansun oda per vâ ne ler

1 Allâh Allâh A i lâh hû

2 per vâ ne ler Aî lâh Aî lâh Aî lâh hû

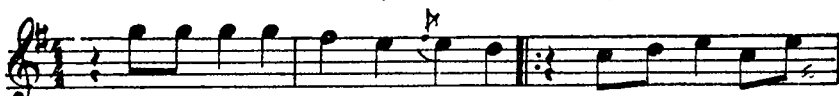
— 36 —

GERDANIYE

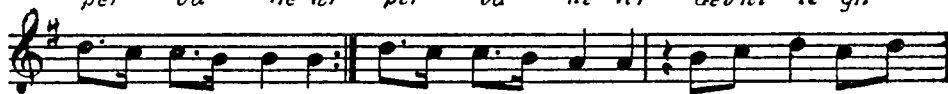
S. 303—304

Göster ce mâ lin şem' i ni yan sin o da

DÜYEK

1 per vâ ne ler 2 per va ne ler devlet te ğil

mi â şî ka şem' i ne kar şî yâ ne ler

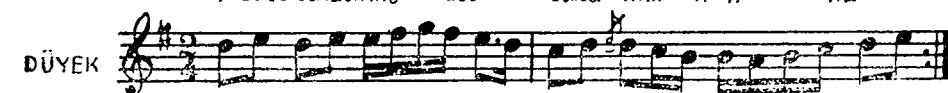
— 37 —

HUSEYİNİ

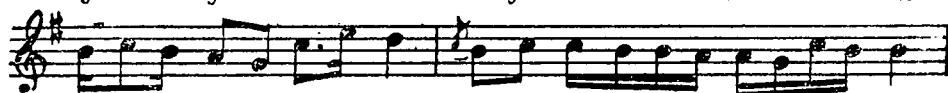
S. 304

Meded senden me ded i sultâ nım A lî hu

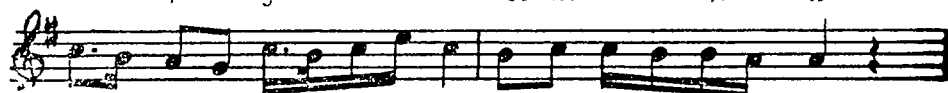
DÜYEK

gü lüm gü lîs tâ nım seyrâ nım Alî hu

cân î çin de giz lî câ na nım A lî

— 38 —

KÜRDİLİ HİCAZKÂR

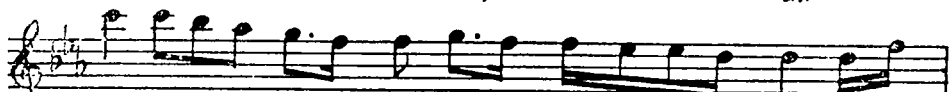
S. 304 305

Sâh-ı Merdân'ın â vâ zı

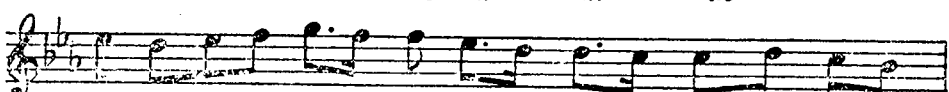
RAKSAN

turna der ler bir kuş ta dır

A sâ sî Nil le ni zin de

Hır ka sî bir der viş de dir

— 39 —

TÂHİR

S. 305

Ey be nim dî vâ ne gön

DEVRÎ
HINDI

lüm 1 2 Dağ la rā düş

tün ya lı nız nız

— 40 —

HUSEYİNÎ

S. 305—306

Bilmem ne hâl ol du ba na sen ben miyim ben

DEVRL
HINDI

sen mi sin can mahv oldu câ nan ba kaa sen ben

miyim ben sen misin sen ben miyim ben sen mi sin

— 41 —

HUSEYİNİ

S. 306

İs ti dâ dan yol so rar

DEVİRİHİNDİ

san so füm yol Mu ham med A li' nin

dir. hu dir hu

— 42 —

ACEM

S. 306—307

Sordum sa rı sa rı çığ de me çığ de me

RAKIS AKSAK

se nin ben zin ne sa rı ne sa rı

se nin ben zin ne sa rı ne sa rı

— 43 —

I

Âlem yüzüne saldı ziyâ âli Muhammed
Seyfin şak edip geldi yine âli Muhammed
Münkir ne bilir dâna bilir âli Muhammed

Fesalli alâ sâdâtinâ âli Muhammed
Ve salli alâ mürşidinâ Şâh-ı Vilâyet

Kemter kuluyam men Ali'nin şâh-ı keremdir
Hasan başımın tâcı Huseyn gözümde nemdir
İmâm-ı Zeynel-Abâ Bâkır mihr-i keremdir

Fesalli alâ sâdâtinâ âli Muhammed
Ve salli alâ mürşidinâ Şâh-ı Vilâyet

İmâm-ı Ca'fer Sâdık gibi olmaya ırfân
İmâm-ı Mûsel Kâzım gibi bir ulu sultan
Güneş yüzünü gördü dedi Şâh-ı Horâsân

Fesalli alâ sâdâtinâ âli Muhammed
Ve salli alâ mürşidinâ Şâh-ı Vilâyet

Muhammed Takıy gözlerine mihr ü ziyâdır
Aliyyün Nakıy sâyesı ol murg-ı hü mâdır
Hasan Askeri derdimize ayn-ı devâdır

Fesalli alâ sâdâtinâ âli Muhammed
Ve salli alâ mürşidinâ Şâh-ı Vilâyet

Çün Mehdi zuhûr ide nihan kalmıya perde
Hâricileri kesse gerek tıyğ u teberle
Seyyid Nesîmî medhin okur şâm u seherde

Fesalli alâ sâdâtinâ âli Muhammed
Ve salli alâ mürşidinâ Şâh-ı Vilâyet

II

Gel gel yanalım Âteş-i ışka
 şu'le verelim Âteş-i ışka

Fahr-i Cihandır Mustafâ
 Günden iyandır Murtazâ

Işk ehli ölmez Yerde çürümez
 Yanmıyan bilmez Âteş-i ışka

Fahr-i Cihandır Mustafâ
 Günden iyandır Murtazâ

Varım bitirdim Dosta getirdim
 Geçtim oturdum Âteş-i ışka

Fahr-i Cihandır Mustafâ
 Günden iyandır Murtazâ

Varın verenler Dosta gidenler
 Yandım erenler Âteş-i ışka

Fahr-i Cihandır Mustafâ
 Günden iyandır Murtazâ

Seyyid Nesîmî Terketti resmi
 Yandırdı cismi Âteş-i ışka

Fahr-i Cihandır Mustafâ
 Günden iyandır Murtazâ

III

Gelin canlar bir olalım
 Yezid'e hamle kılalım
 Huseyn'in kanın alalım
 Tevekkeltü taâlâllah [*]

[*] «Tevekkeltü alâllahi» yerine, halkın söylediği gibi.

Özü öze bağlıyalım
Sular gibi çağlıyalım
Bir yürüyüş eyliyelim
Tevekkeltü taâlâllah

Pir Sultanım geldi cuşa
Münkirlerin aklı şaşa
Takdir olan gelir başa
Tevekkeltü taâlâllah

IV

Göster cemâlin şem'ini
Yansın oda pervâneler
Devlet değil mi âşıkâ
Şem'ine karşı yâneler

Ey âli çok a'lâ güzel
Yağmaladın gönlüm evin
Pek bağla ıskın zencîrin
Boşanmasın divâneler

Mescid ile medreseyi
Ismarladık zâhidlere
Hakk'a ibâdet etmeğe
Yeter bize meyhâneler

Men meye tövbe etmezem
Ağyâr elinden içmezem
Kudret elinle sun bize
Dolu dolu peymâneler

Bezm-i eleste bir kadeh
Sundu bize ol pâdişah [*]
Bir cur'asmdan mest olur
Nice yüzbin mestâneler

[*] Bezm-i ezelde bir kadeh
Sundu bize dest-i îlâh (Nüsha).

Cevr ü cefâ etmek ile
 Şemsî seni terkeylemez
 Sen sanma kim âşıkların
 Hâşâ senden usâneler

V

Meded senden meded sultânım Alî
 Gülüm gülistânım seyrânım Alî
 Can içinde gizli cânânım Alî
 Aman yâ Muhammed meded yâ Alî

Ne olur çok ise cürm ile günah
 Lâ taknatû emrin okuruz her gâh
 Mahrûm kalmam hâşâ sizsiniz penâh
 Aman yâ Muhammed meded yâ Alî

İbrâhim Edhem'in kendisi hayrân
 Hakîyat şehrinde bulur arayan
 Muhammed yüzünden göründü cânan
 Aman yâ Muhammed meded yâ Alî

VI

Şâh-ı Merdân'ın âvâzı
 Turna derler bir kuştadır
 Asâsı Nil denizinde
 Hırkası bir dervîştedir

Nil denizi deryâ oldu
 Sarardı gül benzim soldu
 Bakışı arslanda kaldı
 Ali'nin darbı kaçtadır

Özen güzel Ali'm özen
 Var kendine bri yar kazan
 Hayrını şerrini yazan
 Sağ yanında ferîştehtir

Ali'm etmezdi benliği
 Gönlünde tutmaz kinliği
 Zl-fekaarın keskinliği
 Zerrecesi kılıçtır

Nerde Pir Sultan'ım nerde
 zmz asılı darda
 Yemen'den öte bir yerde
 Hl Dldl savaştır

VII

Ey benim dîvâne gönlüm
 Dağlara düştüm yalnız
 Bu benim ışkım yüzünden
 Bir mihek gördüm yalnız

Dağlar var dağlardan yüce
 Can mı dayanır bu güce
 Derdimi üç gün üç gece
 Bitmez söylesem yalnız

şhm ayağına varsam
 Hayırlı himmetin alsam
 Kızıl ırmđına dalsam
 Çağlasam aksam yalnız

Pir Sultanım der erenler
 Erlere niyâz ederler
 çler yediler erenler
 Mrvete geldim yalnız

VIII

Bilmem ne hâl oldu bana
 Sen ben misin ben sen miyem
 Can mahvoldu cânan baka
 Sen ben misin ben sen miyem

Cismim cânan oldu benim
 Kfrm iman oldu benim

Eski varım oldu benim
Sen ben misin ben sen miyem

Lâhût oldu hep kâinât
Çıktı aradan mümkünât
Bahreddin oldu bî cihât
Sen ben misin ben sen miyem

IX

İbtidâdan yol sorarsın
Yol Muhammed Ali'nindir
Yetmişiki dil sorarsın
Dil Muhammed Ali'nindir

Gece olur gündüz olur
Cümle âlem dümdüz olur
Gökte kaç bin yıldız olur
Ay Muhammed Ali'nindir

Varma Yezîd'in yanına
Kokusu siner tenine
Lânet Yezîd'in huyuna
Can Muhammed Ali'nindir

Varma Yezîd meclisine
Kulak urma bed sesine
Satır Yezîd ensesine
Seyf Muhammed Ali'nindir

Şâh Hatâyî'm haste inler
Cümle âlem anı dinler
Nûr olmuş âleme doğar
Gün Muhammed Ali'nindir

X

Sordum sarı çiğdeme
Senin benzin ne sarı

Ne sorarsın hey derviş
Hak korkusun çekerim

Sordum sarı çiğdeme
Sen nerede kışlarsın
Ne sorarsın hey derviş
Yer altında kışlarım

Sordum sarı çiğdeme
Sende dervişlik var mı
Ne sorarsın hey derviş
Yüzüm yeredir benim

Sordum sarı çiğdeme
Sende kardeşlik var mı
Ne sorarsın hey derviş
Cümle mahlûk kardeşim

Sordum sarı çiğdeme
Senin boynun ne eğri
Ne sorarsın hey derviş
Vatancığım özlerim

Pir Sultânım erlerle
Yüzü dolu nurlarla
Ak sakallı pîrlerle
Çiğdemde dervişlik var

METİNDE GEÇEN LÜGATLER

A

Ab: Su.
Abd-i hâs: Has kul.
Ab-ı revan: Akan, yürüyen su.
Aceb: Sasılacak.
Adâb: Edepler.
Adem: Yokluk.
Adû: Düşman.
Âgâh: Bilen, anlıyan.
Ağız yârı: Tükürük.
Ağmak: Yükseğe çıkmak.
Ağu, ağı: Zehir.
Ağyâr: Gayrılar, yabancılar.
Ahcâr: Taşlar.
Ahd: Söz vermek.
Ahker: Ateş kuru.
Ahuttu: Akıttı.
Âli: Yok yoksul.
Akça, akçe: Para.
Akdem: Daha eski, daha evvel.
Akreb: Daha yakın.
Ala: Elâ.
A'lâ: Daha yüce, en yüce.
Alef: Ot, çayır.
Âli: Yüce, yüksek.
Âlil: Hasta, illetli.
Âlim: Bilgin.
Alma: Elma.
Âlûde: Bulaşmış.
Amel: Yapmak, işlemek, ibâdet.
Âmennâ: İnanmak.
Ârif: Bilen, anlıyan.
Ârifân: Ârifler.
Arkırı: Aykırı, yol kesen.
Arzuman: Dilek.

Âsâr: Eserler.
Assı: Kâr, fayda.
Aş: Yemek.
Âşık: Seven.
Âşkârâ: Açık.
Âşûb: Fitne, kargaşalık.
Ateşi: Ateşli.
Âvâre: Başı boş.
Âvâz: Ses.
Ayıtmak: Söylemek, hitab etmek.
Ayn: Göz, kaynak, çeşme.
Ayş: Yaşamak, zevk, geçim.
Ayyaş: Daima içen.

B

Bâ: İle.
Bacı: Kızkardeş (tarîkatlerde kadınlara bacı, şeyhin karısına ana bacı denir).
Bâd: Yel, rûzgâr.
Bâde: Şarap, içki.
Bâd-ı sabâ: Seher yeli.
Badya: Büyük kadeh, sağrak.
Bağban: Bağcı, bahçıvan.
Bâhil: Nekes.
Bahrî: Bir nevi su kuşu, dalgıç.
Baka: Varlık, ebedîlik.
Bâkî: Kalan, ölmeyen, Tanrı.
Balkımak: Parlamak.
Bârhâne: Yük yeri.
Bârî: Yaratan, bitiren, geliştiren, Tanrı.

Bar tutmak: Paslanmak.
Ban-banı, ben-beni: Rakrek (atıf eki).
Bâtın: İçte, görünmeyen.
Batn: Karın, iç.
Bay: Zengin.
Bazergân: Tâcir.
Bazu: Kol.
Becit (Bi ciddin): Adamaklı, çalışarak.
Bed: Kötü, fena.
Bedel: Eş, karşılık.
Bedestan: Çarşı.
Bedid (olmak): Görünmek.
Bed-ı lîka: Kötü yüzlü.
Bedr: Dolunay.
Be kef: Avuçta, elde.
Beleş: Bedava, parasız.
Beli: Evet.
Benâm: Ünlü.
Bend: Bağ, kayıt, ilgi.
Bende: Kul.
Beng: Esrar.
Bengî: Esrarkeş.
Bergüzar: Hediye, armağan.
Bes: Kâfi, yeter.
Beşâret: Müjde.
Beyan etmek: Bildirmek, söylemek.
Beynel-enâm: Halk arasında.
Beyza: Rahimdeki kadın yumurtacığı.
Bezm: Meclis, dernek.
Bisât: Yaygı.
Biat etmek: El tutup uymak.

Biçâre: Çaresiz.
Bi hamdillâh: Tanrıya hamdolsun.
Bi karar: Kararsız.
Bilcümle: Hepsi, bir u-gurdan.
Bile: Beraber.
Bilelik: Beraberlik.
Bili: Bilgi.
Bimâr: Hasta.
Bi nişan: Nişansız, belirsiz.
Bizâr: Usanmış, bezgin.
Burhan: Kesin delil.
Buru: Buruntu, vakit vakit gelen ağrı.
Büse: Öpüş.
Büy: Koku.
Bünyad kılmak: Yapmak.
Bürût: Bıyık.

C

-cağız, -ceğiz: -nca -nce yerine (kalıcağız = kalınca, geliceğiz = gelince).
Câh: Yer, mevki.
Cahil: Bilgisiz.
Câm: Kadeh.
Cânan: Dost, sevgili.
Cânâne: Cânan, sevgili.
Can-bahş: Can bağışlıyan.
Car: İmdad, yardım.
Cara yetmek: Yardımına koşmak.
Cebin: Alın.
Cebr: Zorlamak.
Ced: Ata.
Celi: Görünen, açık.
Cemâl: Güzellik, yüz.
Cem'olmak: Toplanmak.
Ceran: Ceylân.
Ceset: Kalıp, beden, vücut.
Cesr: Köprü.
Cevlân: Dönüp dolaşmak.
Cinnet: Delilik.
Cûd: Cömertlik.

Cûş: Kaynayış.
Cur'a: Yudum.
Cünbiş: Oynayış, hareket.
Cünd: Asker.
Cüvan: Genç.
Cüz: Parça.

Ç

Çelebi: Nazik, edepli, terbiyeli (Mevlevî ve Bektaşîlerde pir soyundan olanlara verilen sıfat).
Çenar: Çınar.
Çeng: Telli ve kitara, harpa benzer bir müzik aleti.
Çerağ, Çırak: Işık, mum.
Çeri: Asker.
Çerviş: İçyağı.
Çesm: Göz.
Çesme: Kaynak.
Çeste (Şeş-tâ): Altı telli saz.
Çevgân: Çevgen, ucu eğri bir değnek (bununla top, çelinir ve hedefe sürülür. Bu oyuna «tûp ü çevgân» denir).
Çhâr civar: Dört taraf.
Çigir: Çekirdek.
Çöpür ağı: Rastgele ip-ten örülen âdi bez.

D

Dahı: Daha, artık.
Dam: Ahır.
Dâmân, dâmen: Etek.
Değşirmek: Değiştirmek.
Dehan: Ağız.
Dehr: Zaman.
Dellâk: Berber.
Dem: Soluk, nefes, kan, içki, zaman.
Dem be-dem: Vakitten vakite, her an.
Der be-der: Dağınık.
Derdmend: Dertli.

Deriçe: Pencere.
Derili: Toplu.
Derilmek: Bir araya gelmek.
Derun: İç.
Derya: Deniz.
Dest: El.
Dest-gâh: Tezgâh, elle işlenen yer.
Dest-gir: Elden tutan, yardımcı.
Destan: Hikâye.
Devâ: İlaç.
Devlik: İdare, geçim.
Dıraşan: Parlıyan.
Didâr: Yüz, buluşmak.
Dide: Göz.
Dil: Gönül.
Dilber: Gönül alan sevgili.
Dil-güşâ: Gönül açan.
Dinar: Gümüş para.
Diyyar: Ülke.
Div: Şeytan, dev.
Divâne: Deli.
Dolu: İçki, içki kadehi.
Don: Elbise.
Donuz: Domuz.
Döşü: Koyunun yan tarafı.
Duruşmak: Çalışıp çabalamak.
Dûzah: Cehennem.
Dübâlâ: İki kat üstün.
Dün: Gece.
Dür: İnci.
Dürrâc: Taraç kuşu.
Düş: Rüya.
Düşvar: Güç.

E

Ebed: Önsüzlük.
Ebrâr: Hayırlı, iyi kişiler.
Efdal: Daha üstün.
Efgan: Ağlayış, bağırs.
Efkâr: Fikirler, düşünceler.

Eğen: Hafif, ehemmiyet-siz.
Ehl-i dil: Gönül ehli, gönül halinden anlar.
Ekmel: En olgun.
Eksikli: Suçlu.
Elhak: Gerçekten.
Elvan: Renkler.
Emlik kuzu: Süt emen kuzu.
Emir sarınmak, örtünmek: Yeşil sarık sarmak, baş örtüsü örtünmek.
Emzik tağı: Çocukluk, süt emme zamanı.
Enbiya: Peygamberler.
Endişe: Düşünce.
Engür: Üzüm.
Enis: Arkadaş.
Envâr: Nurlar, ışıklar.
Ergavan: Erguvan ağacı.
Erkân: Direkler, esaslar.
Erte: Sabah.
Esrar: Sırlar.
Esrik: Sarhoş.
Eşküfte: Açılmış.
Eşmek: Gitmek, atla eşkin olarak yol almak.
Eşref: Daha şerefli, yüce.
Eyâ: Ey.
Ezeli: Önsüzlüğe mensup.

F

Fahretmek: Övünmek.
Fâni: Geçici.
Farımak: Yorulmak, ufarımak: Yorulmak, usanmak, zayıflamak, vazgeçmek.
Fark: İnsanın tepesi.
Fâsik: Kötülükte bulunan.
Fasl, fasıl: Mevsim, ayırış.
Fehmetmek: Anlamak.
Fenâ: Yokluk.
Fend: Hile, düzen.
Ferâgat: Vazgeçmek.

Ferâiz: İslâm hukukundaki miras hükümleri bilgisi.
Ferman: Buyruk.
Ferîsteh: Melek.
Ferrâş: Döşeyen, süpüren.
Ferzend: Oğul.
Feth: Açmak.
Feylesuf: Filozof.
Fıkah: Müslümanlıkta, muamelâta ait hukuk hükümleri.
Firkat: Ayrılık.
Fülk: Gemi.

G

Gaffârüz-zünûb: Günahları tamamiyle örtüp bağışlayan.
Gâh: Bâzi.
Gamgüsâr: Derd ortağı.
Gamze: Bakış.
Gargolmak: Batmak, boğulmak.
Gariyk: Boğulmuş.
Gaziler helvası: Pekmezele, yahut balla veya şekerle yapılan un helvası.
Gedâ: Yoksul.
Genc: Hazine, define.
Gencine: Hazine, define.
Gerdan: Dönen.
Gevher: İnci, öz, maya.-gıl, -gil: Tekit eki. Açgıl = mutlaka aç, vergil = mutlaka ver anlamına gelir.
Gökçek: Güzel.
Gönlek: Gömlek.
Görklü: Güzel, hoş.
Götürmek: Gidermek, izale etmek.
Göyünmek: İçten olmak, yanmak.
Gövmek: Gök olmak, olgunlaşmak.
Gufran: Suçları örtmek.

Gulâm: Kul, köle.
Gulûv: Hücüm, aşım gidiş.
Gurab: Karga.
Gusûl: Yikanmak.
Gûş: Kulak.
Güftâr: Söz, söyleyiş.
Gülbün: Gül fidanı.
Gülsitan, gülistan: Gül bahçesi.
Gülzar: Gül bahçesi.
Gün: Gündüz.
Güman: Şüphe.
Güm-râh: Yol kaybetmiş.

H

Hâce: Tacir.
Hacil: Utanmış.
Hâdi: Doğru yolu gösteren.
Hâk: Toprak.
Hâki: Toprağa mensup.
Hâ kezâlik: Bunun gibi.
Halâyık: Yaratıklar.
Halef: Birinin yerine geçen.
Hâli: Issız, تنها.
Hamdü lillâh: Allah'a hamdolsun.
Hamr: Şarap.
Hân: Sofra.
Hancer: Hançer.
Hâne: Ev.
Hânedan: Soy-sop, Muhammed soyu.
Hâmûş: Sükût eden, sâkin.
Hat: Yazı.
Hâr: Tiken.
Harab âbâd: Tamamiyle yıkık.
Harâmi: Hırsız, yol kesen.
Havf: Korkmak.
Hayâ: Utanmak.
Hayrül-beşer: İnsanların en hayırlısı (Muhammed Peygamber).

Hayy: Diri.
Hazer: Çekinmek.
Hecr: Ayrılık.
Hemdem: Solukdaş, arkadaş.
Hemin: Derhal.
Hemişe: Daima.
Hergiz: Aslâ.
Hev: Hava, yel, istek.
Hezâr: Bin, bûlbûl.
Hezen: Direk, kiriş, kütük.
Hınta: Buğday.
Hîrâm: Salınmak.
Hışm: Öfke.
Hicab: Örtü, perde.
Hidâyet: Doğru yolu göstermek.
Hilkat: Yaratılış.
Hisar: Kale.
Hoca, hâce: Tacir, bilgin, ulu.
Hub: Güzel.
Hudâ: Allah.
Huffâş: Yarasa.
Husrev: Padişahlar padişahı, büyük padişah.
Hûş: Akıl.
Hût: Balık.
Hutut: Hatlar, çizgiler.
Hüdâ: Doğru yolu buluş.
Hükümran: Hüküm süren.
Hüsn: Güzellik.
Hüsyâr: Akıl başında, uyanık.
Hüveydâ: Beliren, görünen.

I

İlgıt ılgıt: Hafif ve ılık.
İkab: Azab etmek.
İktibas: Almak.
İktidâ: Uymak.
İrgat: Ekip biçmede ücretle çalışan.
İrlmak: Ayrılmak.
İşk: Aşk, sevgi.

İzhâr: Meydana çıkarmak.

İ

İbn: Oğul.
İbtida: Başlangıç.
İd: Bayram.
İfham: Anlatmak.
İhata: Kaplamak.
İhlâs: Özlü, halis olmak.
İhtizaz: Titremek.
İhya: Diriltmek.
İlim, ilm: Bilgi.
İllâ: Ancak, yalnız.
İltica: Kaçıp sığınmak.
İmlâ: Yazdırmak, yazı, yazı şekli.
İntizâr: Beklemek.
İrâd etmek: İtiraz, dahl etmek.
İrfan: Anlayış.
İrşâd: Doğru yola götürmek.
İy: Ey.
İyan: Açık, meydanda.
İye: Sahip, is.

K

Kaadi-l-hâcât: Hacetleri reva eden Tanrı.
Kaadir: Gücü yeter.
Kaail: Söyliyen, bir işi, bir sözü kabul eden.
Kaal: Söz.
Kaamet: Boy.
Kaba: Elbise, üste giyilen libas.
Kabal: Bedava, parasız.
Kâh: Ot.
Kâh: Köşk.
Kâhan etmek: Tarlayı sürmek, ekmek.
Kad: Boy.
Kadem: Ayak, uğur.
Kadim: Eski, evveli yok, Tanrı.
Kallâş: Düzensiz, hilebaz.
Kallâvi: Eskiden «sadr-ı âzam», «reisül küttab»

ve «Kapudan Paşa» denen başbakanla hariciye ve bahriye vekillerinin giydikleri, üstü dar, altı geniş, uzun ve büyük bir kavuk. Bu münasebetle iri ve büyük şeylere denegelmıştır.
Kamu: Hep, hepsi, bütün.
Kân: Maden.
Kand: Şeker.
Kanda: Nerede.
Kandan: Nereden.
Kangı: Hangi.
Kanı: Hani, nerede.
Kanlı: Kağrı.
Kaplubağa: Kaplumbağa.
Kâr: İş.
Kârbân: Kervan.
Kâşif: Açan, bulan.
Kat: Yan, cihet.
Katre: Bir katre.
Kav: Çanak çömlek yapılmasına yarıyan sarı veya kırmızı balçık.
Kavi: Kuvvetli.
Kavim: Kuvvetli.
Kavi, kavil: Söz.
Kamu: Hep, hepsi, bütün.
Kayyum: Daima kullarının işini gören, daima diri olan (Tanrı sıfatlarından).
Kazzaz: İpçi, ip ve ibrişim ören.
Kelâm: Söz.
Keleci: Söz.
Kelem: Lahana.
Kem: Kötü.
Kemâl: Olgunluk.
Kemend: İp, kayış.
Kemter: Çok aşağı.
Kenz: Define.
Kerem: Vermek, büyük-lük.
Kesmik ekmeği: Kılçıklı, samanlı buğdaydan yapılmış ekme.

Ketm: Gizlemek.
Key: Pek, katı.
Kez: Defa, kere.
Kışlamak: Kışı geçirmek için ovalara, dağ diplerine inmek, kuytu yerlerde oturmak.
Kıssa: Hikâye.
Kıyl ü kaal: Dedi-kodu.
Kilk: Kalem.
Kimesne: Kimse.
Kisb: Kazanmak.
Kisve: Elbise, giyim.
Koçmak: Kucaklamak.
Koduk: Eşek yavrusu, sıpa.
Kolmaş, kulmaş: Düzen ci, yalancı, aldatıcı.
Kopuz: Ağızla çalınan, yahut telli bir çeşit müzik aleti.
Kot: Buğday, arpa ve diğer hububata ait bir ölçü.
Koz: Ceviz.
Kûfiyan: Kûfeliler.
Küre, küre: Ocak.
Kurretül-ayn: Göz bebeği, göz ışığı.
Kûs: Davul.
Kuttâ'-ı tarîyk: Yol kesen.
Kühsâr: Dağlık.
Kül: Bütün, tüm.
Külek: Buğday ölçmeye, yahut yağ koymaya mahsus tahta kap.
Künbed: Kubbe.

L

Lâ: Yok.
Lâ'l: Kırmızı ve değerli bir taş, dudak.
Lâ'n, lâ'net: Lânet etmek, rahmetten uzaklaştırmak.
Lâ şek: Şüphesiz.
Lâtif: Lûtfedici, ince.
Lâ ya'kıl: Akılsız.
Leb: Dudak.

Leşker: Asker.
Leyle-i muzlim: Karanlık gece.
Libas: Elbise.
Lisan: Dil.
Livâ: Bayrak.

M

Maânî: Mânalar, sûretlerin iç yüzü.
Mâcerâ: Baştan geçen.
Mâ fihâ: Orda ne varsa (dünyadaki şeyler).
Mağrib: Batı.
Mâh, meh: Ay.
Mahabbet: Sevgi.
Mahtî: Gizli.
Mahlûk: Yaratık.
Mâh-tâb, meh-tâb: Ay ışığı.
Mahzen: Hazine yeri.
Maksud: Dilenen, istenen şey.
Mâr: Yılan.
Maşrık: Doğu.
Ma'suk: Sevgili, sevilen.
Matâ': Mal mülk.
Mat eylemek: Alt etmek.
Matlûb: İstenen.
Meddah: Öven.
Medh: Övüş.
Mefhar: Övünülecek.
Meftun: Tutkun, aşık.
Mefûl: Elemli, hüznülü.
Mene ne: Bana ne.
Menend (mânend): Benzer, eşit.
Mengüş: Küpe.
Mensur: Buyruk, yazılı ferman.
Menzil: Durak.
Menzilgâh: Durak yeri.
Merdan: Erler, erkekler.
Merdâne: Erce, erkekçesine.
Mesken: Ev, yurt, oturlan yer.
Meskenet: Yoksulluk.
Mest: Sarhoş.

Mestâne: Sarhoşça.
Meşe seli: Hava açikken dağlara, ormanlara yağın yağmurdan meydana gelen ve birdenbire şiddetle ovayı basıp her şeyi sürüp götüren sel.
Mevce: Dalga.
Mey: Şarap, içki.
Misbâh: Işık, lâmba, mum.
Mismil: Besmeleyle ke-silmiş, temiz.
Mihr: Sevgi, güneş.
Mihrab: Camilerde, kibleye karşı, oyuk ve imamin durduğu yer.
Mihman: Konuk.
Mihriban: Merhametli.
Mir: Bey.
Misâl: Örnek.
Mizan: Terazî.
Muanber: Anberleşmiş, simsiyah.
Muannit: İnatçı.
Muazzam: Çok büyük, ulu.
Mu'eiz: Mucize gösteren.
Mu'eize: Olağan üstü şeyler.
Muhkem: Berk, kuvvetli.
Muhtelif: Çeşitli.
Murdar: Pis, leş.
Murg: Kuş.
Müdâm: Gece içilen şarap, daima.
Müdâmi: Daima şarab içen.
Müdârâ: İdare ediş, ge-çinme için herkese, ona göre muamele.
Müddea: Dâva konusu.
Müddei: Dâvacı.
Münâcât: Tanrıya gizlice dua, yalvarış.
Münafık: İçi dışı bir olmıyan, inanmadığı halde inanır görünen.
Münkir: İnkâr eden.
Mürde: Ölü.

Mürüvvet, mürvet: Erlik, adamlık.
Müsâfir-hâne: Konuk evi.
Müstahil: Olmıyacak şey.
Müstak: Özliyen, iştıyak çeken.

N

Nâb: Hâlis, arı duru.
Nacak: Büyük balta.
Nâcâr: Çaresiz.
Nakd: Peşin para, para.
Nakkaş: Ressam.
Nakş, nakış: Resim.
Nakz: Bozmak.
Nale: Ağlayış.
Nan-hâne: Ekmek evi, ekmek yapılan yer.
Nâr: Ateş.
Nâs: İnsanlar.
Nass: Kesin hüküm (doğma).
Nazar: Bakış.
Nazar kılmak: Bakmak, himmet etmek.
Nebî: Peygamber.
Nedim: Arkadaş.
Necat: Kurtuluş.
Nehar: Gündüz.
Nelik, nitelik: Keyfiyet.
Nesc: Dokumak, dokuma.
Nesl: Soy.
Nesne: Şey.
Nev: Yeni.
Nevbahar: İlkbahar.
Nevmid: Ümitsiz.
Nice: Nasıl.
Nigâr: Güzel, kına.
Nihan: Gizli.
Nihânî: Gizlice.
Nikab: Örtü.
Niş: İğne, acı, yara.
Nişan: Belirti, alâmet.
Nitmek: Ne etmek.
Niyaz: Yalvarış.
Nıyyetül gazâ: Savaş niyeti.
Nutfe: Erliksuyu, meni.
Nutk: Konuşmak, söz.

Nur: Işık.
Nûş: Tatlı.
Nübüvvet: Peygamberlik.
Nümâyan: Görünen, görünür.
Nüşûr: Yayılmak, dağılmak, ölüm, kıyamet.

P

Pâ-burehne: Yalınayak.
Pâk: Temiz.
Pâk etmek: Temizlemek.
Palûze: Pelte. Nişastadan yapılan ve dondurulan bir tatlı.
Pâre pâre: Parça parça.
Pâyan: Son.
Pâydar: Duran.
Pek: Katı.
Pekin: Daha pek, daha kuvvetli, katı, şiddetli.
Penah: Sığınak.
Pertev: Işık.
Perverdgâr: Besliyen, Tanrı.
Peyam: Haber.
Peygân: Okun ucundaki demir, temren.
Peymâne: Kadeh.
Pinhan: Gizli.
Pîrehan, pîrâhen: Gömlek.
Piş: Ön.
Piş-rev: Önden giden, yol gösterici.
Pişvâ: Önder.
Piş-keş: Armağan.
Piyâle: Kadeh.
Pür: Dolu.

R

Rabbül-enâm: Halkı yaratıp geliştiren, Tanrı.
Râh, reh: Yol.
Rahşan: Parlıyan.
Raht: Mal mülk.
Rakiyb: Engel.
Râmi: Okçu.

Rasûl-i ekrem: En büyük peygamber (Muhammed).

Râse: Titreyiş.

Rayb: Şüphe.

Rebab: Hindistan cevizi-nin içi oyulur, yarısı kesilir, üstüne deri gerilir, kiriş takılır. Bu müzik aletine rebab denir ve bu alet, yayla çalınır.

Recâ: Yalvarmak.

Ref: Kaldırmak.

Refik: Yoldaş, arkadaş.

Reh-nüma, râh-nüma: Yol gösteren.

Rene: Zahmet, acı.

Resm, resim: Tarz, türe.

Revan: Giden, akan, hemen, ruh.

Revnak: Parlaklık.

Rıza: Râzılık.

Riş: Sakal.

Rişte: İplik.

Riyâ: Gösteriş, yalan, düzen.

Rubâ: Faiz.

Rubâ-hor: Faiz yiyen.

Ruh: Yanak, yüz.

Rû-siyah: Yüzü kara.

Rûz: Gün.

Rûzgâr, rûzigâr: Zaman.

S

Saâdet: Kutluluk.

Sâdık: Gerçek.

Sâdık-ul va'd-ül-emîn: Va'dini tutan ve emîn olan (Muhammed Peygambere verilen lâkaplardan).

Sağ: Esen, sıhhatli.

Sahbâ: Şarp, içki.

Sâhib-zuhûr: Zuhur sahibi.

Sâil: Dileyen, dilenci, so-
ran.

Sâki: İçilecek bir şeyi sunan.
Sâlâr: Ulu, reis.
Sal: Yamaç.
Salâ: Seslenmek, çağır-mak, ilân etmek.
Salât: Namaz.
Sâlûs: Mürayı, hileci.
Sanı: Sayı, hesap.
Sarra: Para muamelesi yapan.
Sarvan, sarıvan: Sârbân, deve katarını yeden, kervanbaşı.
Savm: Oruç.
Sayru, sayrı: Hasta.
Sayvan: Sâyeaban, gölge-lik, çardak.
Sebak: Ders, talim.
Sefâl: Kırık dökük şey-ler, çakıl, testi parça-ları.
Sefine: Gemi.
Seğirtmek: Koşmak.
Sek: Köpek.
Seka: Saka, su veren.
Selmek: Serbestçe asıp gitmek, akmak, dağ ya-macı.
Semâ: Gökyüzü.
Semâ' etmek: Müzikle oynamak, dönmek.
Seme: Şaşkın.
Ser: Baş.
-ser, -sar: İstikbal eki (göriser, olusar = görecek, olacak).
Serab: Çöllerde, akis yü-zünden görünen, fakat gerçekte olmıyan sulu, ağaçlı yer.
Ser-asker: Komutan.
Ser-defter: Defterin ba-şında gelen, ulu, büyük.
Ser-firâz: Başı yüce, şe-refli, ileri, ulu, yüce.
Ser-leşker: Komutan.
Ser-tâc: Baş tacı.
Setr: Örtmek.
Server: Reis, başbuğ.

Settâr: Fazlasiyle örten, suçları örtücü Tanrı.
Seyir, seyr: Gitmek, bak-mak, rüya.
Seyran: Seyretmek, gez-mek.
Sıdk: Gerçeklik, doğru-luk.
Sıklet: Ağırlık.
Sındı: Makas.
Sırren: Gizlice.
Sim: Gümüş.
Sima: Yüz, beniz.
Sin: Mezar.
Sine: Göğüs, gönül.
Sine-çâk: Göğsü, gönlü yarık, âşık.
Siret: Tabiat, huy.
Siyaset: Öldürmek.
Soğulmak: Donmak, feri sönmek.
Söyünmek: Sönmek.
Sulb: Ata beli.
Suna: Göl ördeği, güzel.
Susığırı: Manda.
Süz: Yanış.
Süfle: Aşağılık, âdi, ba-yağı.
Sümük, süngök: Kemik.
Sünge: Kürek.
Süvâr: Atlı.

Ş

Şâb: Genç.
Şâdman: Neşeli, sevinçli.
Şâh-ı cihan: Dünya pa-dişahı.
Şar: Şehir.
Şeb: Gece.
Şefâat: Yalvarıp birinin suçunu bağışlatmak.
Şek: Şüphe.
Şehbaz: İri doğan kuşu.
Şeh-süvâr: İyi binici.
Şel: Çolak.
Şerha: Yarık.
Şem': Işık, mum.
Şems: Güneş.
Şeyâtın: Şeytanlar.
Şeydâ: Deli.

Şeyh: İhtiyar, ulu, bir yolun büyüğü.
Şifâ-bâr: Şifalı, şifa ve-ren.
Şikeste: Kırık.
Şirin: Tatlı.
Şol: Şu.
Şüh: Şen, neşeli, uygun, mülâyim.
Şule: Işık, parıltı.
Şule-pâş: Işık ve parıltı saçan.
Şükrâne: Şükür için ve-rilen şey.
Şüün: Olaylar.

T

Tâat: İtâat, ibadet et-mek.
Tabi: Davul.
Tahtal-kal'a: Tahtakale. İstanbul'da bir semt. (Eskiden burada Arap-lar oturmuş, bekâr o-daları varmış).
Tahtel-estâr: Perdeler altında.
Taht-ı revan: Yürüyen taht.
Takrir: Anlatmak, bir şe-yi bildiren kâğıt.
Taleb: İstemek.
Tamamet: Bütün, tüm.
Tamu: Cehennem.
Tapu: Huzur.
Tapu kılmak: Saygı gös-termek.
Târik: Terk eden, bıra-kan.
Tasvir: Resim.
Tebah: Yazık olmak, hiç-lenmek.
Tebdil: Değiştirmek.
Teber: Balta (dervişlerin kullandıkları iki ucu sivri, iki yüzlü, yahut sapın bir yanında bulu-nan balta).
Tebür elek: Delik, yırtık elek.

Tecelli: Görünmek.
Tecir terek: Kap kacak.
Tefekkür: Düşünmek.
Teferrüc: Gezinme.
Tehi: Boş.
Tek: Gibi.
Tek: Rakı, bir bardak içki.
Teke: Erkek keçi.
Temaşa: Seyir.
Temennâ etmek: İstemek.
Tenli merak: Islak, rutubetli dam, ahır.
Terane: Ezgi, nağme.
Tesbih: Tanrıyı noksan sıfatlardan arı bilmek, Tanrı adlarını anmak.
Teselsül: Ulamak, ulanmak, ardınca, biteviye.
Teşne: Susuz, susamış.
Teşnegân: Teşneler, susuzlar.
Teşne-leb: Dudağı susu, susamış.
Tev'em: İkiz.
Tevhid: Tanrıyı birlemek, bir bilmek.
Tıyğ: Kılıç.
Tığlamak, tığlanmak: Kesmek, kesilmek.
Torlak: Acemi, toy, hünersiz.
Toylamak: Ziyafet vermek, doyurmak.
Turre: Öne düşen saçlar.
Tütyâ: Göze çekilen ve görüşü kuvvetlendiren bir ilaç, bir çeşit sürme.
Türab: Toprak.
Türetmek: Çoğaltmak.
Türrehât: Saçma sapan sözler.

U

Uçmak: Cennet.
Ulûm: Bilgiler.
Umman: Engin deniz.

Urum, Ru mdiyarı: Anadolulu.
Uryan: Çıplak.
Us: Akıl.
Uslu: Akıllı.
Usul: Düzgün.
Ustager: Usta işi, mahir.
Uş: İşte, nah.
Uşsak: Aşıklar.
Uzlet: Yalnız kalış, yalnızlık.

Ü

Üstâd: Usta.

V

Vâdl: Ova, iki dağ arası.
Vahdet: Birlik.
Vâhid: Bir.
Vâkîf olmak: Anlamak.
Valâ: Yüksek.
Vâris: Mirasçı.
Vebâl: Suç, günah.
Vech: Yüz.
Vega: Savaş.
Veş: Benzetiş eki, gibi.
Vuslat: Buluşmak.

Y

Yad: Yabancı, el.
Yâd: Anmak, anış.
Yahşı: İyi.
Yâl (ü bâl): Boy pos, kol kanad.
Yaman: Kötü, fena.
Yâr: Dost, sevgili.
Yârân: Dostlar.
Yarak: Silâh, alet, işe yarıyan şey.
Yasanmak: Yaslanmak.
Yaşın yaşın: Sulu sepken.
Yavan yaşık: Ne yemek varsa, katıksız.
Yavıkmak: Kaybetmek.
Yavıvarmak: Kaybolmak.
Yaylamak: Yaylaya gitmek, yaylada oturmak.
Yazı: Ova, çayırılık.

Yegâne: Tek, bir tane.
Yekdaş: Teklik arkadaş, tek dost.
Yektâ: Tek, bir, eşsiz.
Yemin: Ant.
Yermek: Kınamak, aleyhinde bulunmak.
Yetürmek: Getirmek.
Yazuk: Suç, günah, eksik.
Yitmek: Kaybolmak.
Yorağ: Pabucun üstüne gerilen deri.
Yorgalamak: Yalpa vurarak gitmek.
Yormak: Tâbir etmek.
Yön: Cihet.
Yumak: Yıkamak.
Yüz yıkmak: Somurtmak.

Z

Zâde: Doğmuş, oğul.
Zâhid: Kaba sofu.
Zâhir: Dışta, görünen.
Zahm, zahım: Yara.
Zâr: Ağlayış, inleyiş.
Zât, zad: İş.
Zeban: Dil.
Zer: Altın.
Zibâ: Güzel.
Zibh: Kesmek.
Zihî: Beğenmek eki (ne de yerine kullanılır).
Zikr, zikir: Anmak, Tanrı adlarını, boyuna söylemek.
Ziynet: Bezek.
Zulel: Gölgeler.
Zulmet: Karanlık.
Zunun: Zanlar.
Zübde: Hulâsa, öz.
Zülâl: Hâlis.
Zülbiye: Nişastadan yapılan tatlı.
Zül-celâl: Ululuk ıssı, Tanrı.
Zülf: Saç.
Zümre: Sınıf, fıkra.

AÇILAMA

— A —

Abbas (İbn-i Ali). Ali'nin oğullarından ve İmam Hasna'la Huseyn'in baba bir, ana ayrı, kardeşlerindendir. Abu-l-Fadl künyesiyle meşhurdur. Pek yiğit olan Abbas, Kerbelâ'da İmam Huseyn ile beraber bulunmuş ve şehid edilmiştir. Fırat kıyısında ayrı bir türbesi vardır.

Abdal, Abdâlân-ı Rûm, Rûm Abdalları. XIII.-XVII. yüzyıllarda Anadolu ve Rumeli'de bulunan Şii-Bâtini bir derviş zümresi. Bunlar, saçlarını, sakallarını, bıyıklarını ve kaşlarını usturayla tıraş ettirirler, toplu bir halde gezerlerdi. Ayrıca «abdâl», derviş anlamına da kullanılmıştır. Bundan başka, sûfilerin inanışında yedi, yahut kırk erene de «abdâl, budalâ» denir. Üçler maddesine de bakınız.

Abdülvehhâb. Seyyid Battal'la beraber savaştığı söylenen ve onun savaş arkadaşısı olduğu rivayet edilen bir er. Sivas'ta bu zata ait bir mezar vardır.

Âb-ı hayât. İçenin ölmediğine inanılan bir su. Türkçede «bengisu» derler. Yunan mitolojisinde bulunan dirilik suyu, Kur'an'da da geçer. XVIII. sürenin (al-Kâhf) 60. âyetinden itibaren, Musa'nın, arkadaşıyla, iki denizin kavuştuğu yere vardığı ve oradaki bir kaynaktan abdest alan arkadaşının elinden, kızarmış balğa su damlayınca balığın canlanıp denize atıldığı anlatılmaktadır. Halk rivayetlerinde Hızır, İlyas ve İskender, Âb-ı hayâtı ara-

maya çıkmışlar, karanlıklar ülkesine dalmışlar, Hızır'la İlyas, bu suyun kaynağını bulup içmişler, fakat İskender'e haber vermemişlerdir. Hızır ve İlyas sağdır. Hızır, karada, İlyas da denizde, yardıma muhtac olanlara erişir. Yılda bir kere, Hıdırellez (Hızır-İlyas, yaz mevsiminin ilk günü) gecesi, bir gül ağacının dibinde buluşurlar.

Âb-ı Hızır (Âb-ı Hızır). Âb-ı hayat. Bengisu.

Âdem. Tevrat'a ve Kur'an'a göre, yeryüzünde yaratılan ilk insan ve ilk peygamber. Tanrı, Âdem'i, balçıktan yaratmış, ona, ruhundan ruh üfürmüştür. Sonra, ona bir de Havvâ adlı eş halk etmiştir. Her ikisi de cennette yaşamaktayken Tanrı, meleklerle, Âdem'e secde etmelerini buyurmuş, bütün melekler secde etmişler, yalnız cin cinsinden olan Şeytan secde etmemiştir. Allah, Şeytan'ı cennetten sürmüş, Âdem'le Havvâ'ya da, bir ağacın yemişinden başka her şeyi yemelerini emretmiş, Şeytan, önce Havvâ'yı aldatmış, yememeleri emredilen meyve-
dan yemişler. Bunun üzerine Tanrı, ikisini de cennetten çıkarmış. Uzun müddet ayrı yaşamışlar. Sonra suçları bağışlanmış, buluşmuşlar. Soy sop sahibi olmuşlar. Âdem'in oğullarından Kabil, yine kadın yüzünden Hâbil'i öldürmüş ve bu suretle yeryüzünde ilk kan dökülmüş. Tevrat'ta, Âdem'le Havvâ'nın yaşadıkları cennet, Âden'dedir, meyvasını yememeleri emredilen ağaç, hayrı, şerri bilis ağacıdır, Şeytan yerine de yılan vardır. Kur'an'da, bu ağaç,

ebedîlik ağacıdır (XX, 120). Rivayetlerdeyse buğdaydır.

Ahmed-i Muhtar. Muhtar, seçilmiş anlamına gelir ve Muhammed Peygamber'in lâkaplarından. Ahmed, Muhammed Peygamber'in adidir ve bu ad, Kur'an'da geçer (LXI, 6).

Akl-ı maâş. Eskilere göre akıl, zatı itibariyle maddeden mücerred, fi'li bakımından bedene taallûk eden bir cevherdir. Süfilere, akıl, âhiret işlerini tedbir ve tasarruf ederse «akl-ı maâd», dünya geçimine taallûk ederse «akl-ı maâş» derler.

Akyazılı. 1478 de ölen Otman Baba abdalları tarafından kutub tanınan ve 1495 te şöret bulan İbrahim-i sâni (Yemini: Fazilet-nâme, Ahmed Hızır ve Ali Hayder tab'ı, İst. 1325-1327, s. 83). Bektâşiler, Akyazılı'yı kendilerinden sayarlar ve rakı içmeyi, bu zatın Bektâşiliğe soktuğunu söylerler.

Âl-i Yâsin. Yâsin, Kur'an'ın XXXVI. sûresinin adıdır ve Muhammed demektir. Âl-i Yâsin, Muhammed soyu anlamına gelir.

Anâsır. Yunan felsefesinden gelen bir kanaate göre madde âlemi, dört basit unsurdan meydana gelmiştir: Toprak, su, yel, ateş.

Arş. Sedir, taht ve tedbir, hüküm ve tasarruf anlamlarına gelir. Kur'an'ın birçok yerlerinde, Tanrı arşında bahsedilir. Süfilere göre arş, her şeyin maddî varlığıdır, bedeni ve cesedidir. Aynı zamanda arş, insandır, insanın gönlüdür.

Âstân. Kapı eşiği anlamına gelir. Tasavvufta büyük tekkeye âstân denir.

Âl (-i Nebî, -i Rasûl). Soy sop, Muhammed Peygamber'in, kızı Fâtîma'yla kardeşliği, amcasının oğlu ve damadı Ali'den gelen soyu. Soy, Muhammed Peygamber'in dedesi, Abdül-Mutalib'e çıkan herkes.

Ali. Peygamber'in amcası Ebu-Tâlib'in

oğlu, kardeşliği ve damadı. Dördüncü halife.

Âl-i Abâ. Peygamber'in, abâsının altına alıp dua ettiği kişiler. Muhammed dâhil, Ali, Ali'nin zevcesi ve Muhammed'in kızı Fâtîma, torunları Hasan ve Huseyn.

Âl-i Tâhâ. Tâhâ, Muhammed Peygamber'dir (Kur'an, XX. sûre). Âl-i Tâhâ, Muhammed soyu demektir.

Âşık. Seven anlamına gelir. Bektâşilikte, tarikate girmek isteyen kişiye «âşık» denir.

Âşnâ. Yüzgeç anlamına gelir. «Manakıb-al-Esrâr Behcet-al-Ahrâr» da, âşnâ hakkında bir bahis vardır. Âşnâlık, ihvandan iki kişinni, birbirleriyle can kardeşi olmalarıdır.

Avam. Tarikate girmemiş kişiler.

Ayn-al-yakıyn. Süfilere göre bilgi, bilmek, görmek ve olmak mertebelerine ayrılır. Birisinin, bir şeyi bilmesi, «ilm-al-yakıyn» dir. Bilgisini görüş haline getirmesi, «ayn-al-yakıyn» dir. Bilgi, oluş haline gelirse «hakk-al-yakıyn» denir.

Ayn-i cem'. Varlık birliğine inananlara göre «cem'», her şeyi Tanrı zuhuru bilmek ve bu bilgiyi oluş haline getirmektir. Cem', topluluk anlamına gelir ve «tefrika, fark» karşılığıdır. Alevî ve Bektâşilerin âyinine «ayn-i cem, ayn-al-cem» denir, fakat halk dilinde bu söz «ayn-i Cem» tarzına girmiştir. Bu söz, «âyîn-i Cem» sözünden gelse gerektir.

Azâb-ı Mukaddes. Kutlanmış azâp. 1953 te vefat eden büyük mütefekkir Neyzen Tevfik'in kitabının adı (Hazırlayan: İhsan Ada, İst. 1949).

Azrâil (İzrâil). Can alan melek.

— B —

Bâ-i Bismillâh. Bismelenin «b» si. Ali'nin, «Tevrat, İncil ve Zebur'da ne var-

sa Kur'an'da var. Kur'an'da olan, ilk sûre olan Fâtiha'da, Fâtiha'da olan, ilk âyet olan Besmele'de, Besmele'de olan, ilk harfi olan "b" de, "b" de olan, altındaki noktada var, "b" nin altındaki nokta da benim» dediği rivayet edilmiştir. Süffilerce nokta, mutlak varlığın, zâtını bilmesidir. Kalem, kâğıda konunca, önce bir nokta meydana gelir. Çekilince harfler yazılır. Şu halde harfler, noktanın yayılmasından meydana gelmektedir. Bütün varlıklar da mutlak varlığın zuhurudur.

Balı Sultan (Hızır Balı, Balım Sultan).

Bektâşîler tarafından ikinci pir tanınan Hızır Balı. Bu zat, Hacı Bektaş'ın kız edindiği Kadıncık Ana'nın (Fâtima Nuriye) oğlu Hızır Lala oğlu Rasul Balı oğlu Yusuf Balı'nın oğlu Mürsel Baba'nın oğludur. Secerelerde soyu, yukarda kaydettiğimiz gibidir ve 1516'da ölmüştür. Fakat, Hacı Bektaş'taki türbenin üstünde, Hacı Bektaş oğlu Rasul Balı'nın oğlu Hızır Balı olduğuna dair bir kitabe vardır ve 925 (1519) tarihini taşımaktadır.

Bâtın. İç yüz, iç. Dinin içyüzü. Tanrı adlarından.

Battal Gazi. Emevîler zamanında Anadolu'ya geçip savaşıp bir Arap kahramanı. Muhammed soyundan olduğu söylenir, yaşayışı destanlaşmıştır. Fütüvvet ehlinin seyfi, yâni kılıklı kolu ve Şî-Bâtîni zümreler, bu zatı benimsemişlerdir.

Behlûl (Bühlûl). Gayet nükteli sözler söyleyen bir meczup. Abbasoğullarından Hârûnürreşid'in kardeşi olduğu söylenir.

Baka. Bâki oluş, kalış, varlık. Fenâ, yâni yokluk karşılığıdır. Fenâ, kulun, Tanrı'da yok oluşu, Baka, Tanrı varlığıyla var oluşudur.

Beytullah. Tanrı evi, Kâ'be. Süffilere göre gönül.

Bezm-i Elest. Elest meclisi. Elestü, de-

ğil miyim demektir. Tanrı, Âdem'in belinden, soyunun ruhlarını ızhar etmiş, onlara, «Ben sizin rabbiniz değil miyim» demiş, onlar da «Belâ», yâni evet demişler (Kur'an, VII, 172). Süffiler, zamanı kabul etmediklerinden, onlarca, herkesin istidadı, daima o kişiye bu hitabı etmede, o da istidadına uymakla tasdik etmededir.

Birlik (Vahdet). Herşeyi Tanrı zuhuru bilmek.

Bist ü heşt. Yirmi sekiz. Hurûffilerce, insanın yüzünde, yedi kara hat vardır: Dört kirpik, iki kaş, bir saç. Her biri, dört unsurdan (bk. Anâsır) meydana geldiğinden bu yedi hat, yirmi sekiz eder. Arab alfabesindeki yirmi sekiz harfe karşılıktır. Saç ortadan ikiye ayrılrsa bu yedi hat sekiz eder, unsurlara darbedilince otuz iki eder. Farsçadaki harflere karşılıktır. Kur'an, yirmi sekiz harften, Hurûfî mezhebinin kurucusu Fazlullah'ın «Câvidân» 1, otuz iki harften meydana gelmiştir.

Budâ. En büyük olgunluğu tamamiyel yoklukta bulan bir din kurucusu.

Budalâ. Bedeller, abdâl. Tanrı erlerinden yedi, yahut kırk kişi (Üçler'e bk.).

Burc-ı Hamel. Koyun burcu. Gökte, koyuna benzetilen bir yıldız kümesi. Güneş, bu burca girince geceyle gündüz, bir olur ve ilkbahar mevsimi girer (bk. Nevruz).

Brahma. Buda dininden önce, Hindistan'da yayılmış olan ve insanlar arasında sınıf farkı gözetken bir din.

Bişnev. Dinle anlamına gelir ve büyük mütefekkir Mevlânâ Celâleddin, Mesnevî'sine bu sözle başlar.

— C —

Ca'ferî mezhebi. Şîa'nın en yaygın mezhebi. On iki imam tanyan bu mez-

hep, altıncı imam Ca'fer-al-Sâdık'ın reyini kabul eder.

Câvidan. 1394 te Alınca kalesinde öldürülen ve Hurûfî mezhebinin kurucusu olan Fazlullah'ın yazdığı kitabın adı.

Cebraîl, Cebreîl, Cibril. Peygamberlere Tanrı buyruklarını getiren meleğin adı. Meleklerin en büyüklerinden.

Cem (Cemşid). Eski Hind-İran dininde göğün oğlu ve gözü olan güneş. Sonradan İran'ın mitolojik tarihine bir hükümdar olark girmiştir. Şarap, bu hükümdarın zamanında keşfedilmiştir.

Cem (cem'). (bk. Ayn-i cem').

Cevher. Eskilere göre zâtiyle kaim olan şeye «cevher» denir. Araz ise cevherle durur. Meselâ insan, bir arazdır, akıl-sa cevherdir.

Cezbe. Tanrı'nın, kulu kendisine çekişi, kendinden geçiş.

Circis. Bir peygamber. Rivayete göre bu peygamberi yetmiş kere öldürmüşler, yetmiş kere dirilmiş.

— Ç —

Çarh-ı felek. Gök. Eskiler, yeryüzünde-ki olayları, yıldızların durumundan meydana gelir sanırlardı. Onlarca yıldızlar, dünyanın etrafında dönen göklerin cirimleriydi. Bu yüzden halk, felektten, yâni gökten şikâyet edegelmiştir.

Çelik. Bektâşi ve Mevlevîlerde, suçluyu, ihvân huzurunda dövmek için kullanılan sopa.

Çeng. Yunanlıların harp'ına benzeyen bir çalgı.

Çile-i merdan. Erlerin çilesi. Çile, çihle kırk gün demektir. Dervişler, تنها bir yerde kırk gün, az yemek, az içmek, az uyumak şartıyla ibâdette bulunurlar. Buna çile ve erbaîn derler.

Hacı Bektâş Vilâyet-nâme'sinde, Hacı Bektâş'ın, kırk gün, her gün bir koyun yemek şartıyla çileye girdiği ve buna «çile-i merdan» dediği kayıtlıdır.

Çar alâmet. Dört alâmet. Bektâşilerde halifeye verilen sancak, tuğ, mum ve makas.

Çar darb. Dört vuruş. Abdallarla Kallenderilerde ve eski Bektâşilerde, saç, sakal, bıyık ve kaşları usturaıyla tıraş etmek.

— D —

Dal. Arab alfabesinde sekizinci harf. Türkçede «d» harfine karşılıktır ve sağdan sola doğru bükük bir şekildedir. Eskiler, dertten bükülmüş boyu, bu harfe benzetmişlerdir.

Dâr. Adam asmaya mahsus ağaç. Alevî ve Bektâşilerde, meydan denen ve ayn-i cem yapılan odanın orta yeri. Burada söz verilir, suç söylenir.

Darüs-selâm. Esenlik evi. Mekke'de, Kâ'be'nin bulunduğu alana girilen kapılardan birinin adı. Bağdad'a da bu ad verilmiştir.

Davud. Süleyman Peygamberin babası. Musevilere göre bir hükümdar olan Davud, Kur'ân'da peygamber olarak anılır.

Dede. Alevî şeyhlerine, Mevlevî dervişlerine, Hurûfî şeyhlerine verilen lâkap.

Dem. Soluk, zaman, kan anlamlarına gelir. Rakıya da dem denir. Aynı zamanda «Demine hu», herhangi bir erenin zamanına, o zamanın hak ve gerçekliğine delâlet eden bir terimdir ve gülbankler, yâni tertiplenmiş dualar, bu sözle biter.

Dergâh. Kapı eşiği anlamına gelen bu söz, tekke demektir, dervişlerin toplandı yerlerine denir.

Derviş. Eşik, kapı eşiği anlamına gelir. Terim olarak tasavvuf yoluna girmiş kimseye derler.

Devran. Zamanın dönüşü. Dervişlerin mukabele dedikleri törenleri.

Dört kapı. Dervişlere ve bilhassa Bâtînî temayülleri benimsemiş olanlarına göre dinin dış yüzü, şerîattır, iç yüzü hakîyattır. Şeriaten hakîyate giden mânevî yola tarîkat derler. Hakîyate eren kişinin şeriatle hakîyatı birleştirebilmesine mârifet denir. Bu dört esasa, «dört kapı» denmiştir. Tarîkat törenlerinde, dervîşi, şeyhe götüren rehber, bu dört kapıya selâm vererek götürür.

Dört kitap. Musa'ya inen Tevrat, İsâ'ya inen İncil, Davud'un kitabı olan Zebur ve Muhammed Peygamber'in kitabı olan Kur'an.

Düldül. Muhammed Peygamber tarafından Ali'ye verilmiş olan ak katır. **Düvazdeh İmam.** Kitabın bu bölümünün ön-sözüne bakınız.

— E —

Ebced. Arab alfabesinin, harflerin birbirine benzerliği bakımından bir sıralanması olduğu gibi bir de birkaç harfle yapılan ve anlamı olmıyan terkiplerden meydana gelmiş tertibi vardır. Bu ikinci tertib, «Ebced» terkipleriyle başlar ve yedi terkipte biter. «Ebced», «a, b, c, d» harflerini gösterir. Anlamı olmıyan, fakat terkip bakımından Hind dilleri alfabelerinin tertibinden doğduğu anlaşılan bu parçalara, çeşitli mâna verenler, hatâ bu terkiplerin Âdem Peygambere vahiy yoluyla indiğini söyliyener bile olmuştur. «Ebced» terkipleriyle başlayan bu terkiplerdeki harflerin her birine, sayı bakımından bir değer verilmiş ve baştan itibaren on harfin, sırasıyla bir, iki, üç... on, sonraki harflerin, yirmi, otuz, kırk... yüz, bunlardan son-

rakilerin de iki yüz, üç yüz... bin sayılarını gösterdiği kabul edilmiş, bu suretle «Ebced hesabı» diye bir şey icad olunmuştur. Önemli olaylara, bilhassa ölümlere, bâzı terkipler, sözler, yahut vezinli mısralar bulunarak bu sözlerdeki harflerin tutarları, o yılı göstermiştir. Hurûfîler de, Ebced hisabından hayli faydalanmışlardır.

Ebüt-Türâb. Toprak babası. Muhammed Peygamber, bir gün Ali'yi, yerde yatmış, topraklara bulanmış görüp, «Kalk ey toprak babası» demiş, bu suretle bu söz, Ali'nin lâkaplarından biri olmuştur. Sûfîler, bu sözde çeşitli anlamlar bulurlar.

Eflâk. Gökler. Sûfîler, İslâm filozoflarının, Yunan inanışından alıp İslâmîleştirdikleri bir telâkkiye uyarak dokuz kat göğü, maddenin aslı, babası, unsurları da anası sayarlar. Kitabımızın, «Devriyeler» bölümünün ön-sözüne ve bu «Açılama» da «Çarh-ı felek» maddesine bakınız.

Ehl-i beyt. Ev halkı anlamına gelen bu kelime, Muhammed Peygamber de dâhil olduğu halde, kardeşliği, amıcısının oğlu ve damadı Ali ile kızı ve Ali'nin zevcesi Fâtîma'ya, oğulları Hasan ve Huseyn'le soylarına denir. Muhammed'in bütün soyu da «Ehl-i beyt» sayılır. «Âl» maddesine de bakınız.

El-fakr-ı fahrî. Muhammed Peygamberin, «Yokluk, yoksulluk, benim övündüğüm şeydir, öbür peygamberlere, bununla övünürüm» dediği rivâyet edilmiştir. Sûfîler, bu sözdeki yokluğu, vehimden doğmuş olan, gerçekte bulunmıyan varlıktan, benlikten, bencilikten kurtulmak tarzında tevîl ederler.

Elifi tae. Elif, Arab alfabesinin ilk harfidir ve yukardan aşağıya çekilmiş düz bir çizgi tarzındadır. Elifi tac, yukarıya doğru sivrilmiş ve ensizleşen iki parça keceden dikilmiş, sivri bir kü-

lâhtır. Alt tarafı dört parçadır. Horasanî elifi tac da tıpkı buna benzer, yalnız yeşil keçedendir, üstü de dört parçadan meydana gelir, ayrıca üstleri sivri, dört parça da, kubbe denen üst kısmın üstüne eklenmiştir, bu suretle on iki parçadan meydana gelmiştir.

Elvan Efendi. 1674 te ölen Huseyn Çelebi oğludur. Yozgat ve Kırşehir dahilinde kendisine ve Kılıc Abdal'a ait vakıfla idare edilen zâviyede (küçük tekke) şeyhlik etmiş, 1729 da ölmüş, tekkesindeki türbeye gömülmüştür.

Emr-i ma'rûf. Örfe uygun, doğru ve iyi şey emretmek. Buna «Emr bil-ma'rûf» denir ve kötülüğü yapmamayı buyurmak anlamına gelen «Nehy an-il münker» le beraber kullanılır.

Enel-Hak. Ben Tanrıyım demektir. X. yüzyılda Bağdat'ta yaşayan meşhur sûfî Huseyn-ibn-al-Mansûr-al-Hallâc-al-Bayzâvî, şeriata aykırı sözler söylediği ve bu iddiâda bulunduğu için asılarak öldürülmüş, cesedi yakılmıştır.

Eren, erenler. Gerçek sırrına eren, ulaşanlar. Evliyâ sözünün Türkçe karşılığıdır. Dervişler, birbirlerine ve şeyhlerine böyle hitab ederler.

İnnâ fetahnâ. Gerçekten de biz açtık anlamına gelir. Kur'an'ın XLVIII. sûresi olan ve «Feth sûresi» diye anılan sûre, Gerçekten de biz, sana apaçık bir fetih ve zafer verdik, fetih yolunu açtık diye başlar.

Erkân. Alevilerde, âyin esnasında dedenin, tâliplerin sırtlarına vurarak onları kutladığı sopa, Kayın ağacından kesilen, düz ve iki metre kadar uzun olan bu sopaya, «Tariyk, Serdeste, Evliya» gibi adlar da verilir. Cüveynî, «Cihan-güşâ» tarihinde, Uygurların yaratılış efsanesini anlattıktan sonra evlerinde, kayın ağacından bir sopa bulunduğunu ve bunu kutlu saydıklarını söyler (E. F. W. Gibb, Memo-

rial series, Muhammed ibni Abdül-Vahhâb-ı Kazvinî tashih ve hâşiyeleriyle, c. I, 1329 h. 1914, s. 45). Alevilerin bu sopasının da aynı olduğunda ve totemcilikten geldiğinde hiç şüphe yoktur.

Eyvallah. Çağrılınca cevap, bir şeye teşekkür, hattâ yemin yerinde kullanılan bu sözün aslı, «iy vallahi», yahut da Türkçe «iyi vallahi» olsa gerektir.

Eyyûb. İsrâil oğulları peygamberlerindendir. Ailesi felâketlere uğramış, bağı bahçesi mahvolmuş, sürüleri tükenmiş, nihayet hastalıklara uğramış, rivâyete göre vücudu yara bere içinde kalmış, yaralarına kurt düşmüş, fakat bütün bu derterle şükredip sabreylediği için Tanrı, onu yeniden yer-yurt ve aile sahibi etmiş, iyileştirmiştir.

Ezvâc-ı tâhirât. Temiz zevceler. Muhammed Peygamberin zevcelerine verilen lâkap.

— F —

Fahr, fahir. Övünmek. Dervişlerin, başlarına giydikleri ve tac dedikleri küllâha fahr da denir.

Fâtıma. Muhammed Peygamberin kızı, Ali'nin zevcesi, Hasan, Huseyn, Zeyneb ve Ümm-i Külsüm'un anaları. Zehrâ, lâkabıdır.

Fâtiha. Açış, başlangıç anlamlarına gelir ve Kur'an'ın ilk sûresinin adıdır.

Fazl-ı Yezdan. Hurûfî mezhebinin kurucusu (Câvidan maddesine bakınız).

Firdevs. Bahçe anlamına gelir, cennetin vasfı olduğu gibi sekiz cennetin birinin de adıdır.

Furkan. Gerçekle aslı olmıyanı ayırd eden. Kur'an'ın bir adı da Furkan'dır.

— G —

Gayb-i mutlak. Mutlak varlığın zâtı. Her türlü sıfat ve kayıttan münezzehtir. Mutlak olarak bilinmiyen âlem.

Fazî. Savaşta düşman öldüren. Aşık Paşazâde, Rûm diyarının, yâni Anadolu'nun erenlerini dört kısma ayırmadadır: Rûm abdalları, Rûm gazileri, Rûm ahileri, Rûm bacıları. Rûm gazileri, Fütûvvet ehlinin Seyfî kolu-
dur, yâni rind de denen ve ömürleri-
ni saavşla geçiren kısmıdır.

Genc Abdal. Hacı Bektaş Vilâyet-nâmesi'ne göre Hacı Bektaş'ın dervişle-
rinden biri. Sersem Abdal mahlâsını taşıyan bir nefeste adı geçer. Eğer bu Sersem Abdal, 1551 de, ilk dede baba olarak Hacı Bektaş tekkesine geçen ve 1569-70 te ölen Sersem Ali Dede-
baysa Genc Abdal'ın, bu zamandan önce yaşamış olması icab eder. Gü-
venc Abdal adlı bir Bektâşî şâirinin birkaç nefesi var. Bektâşîler, bu şâi-
rin, Genc Abdal olduğunu söylerler.

Gılman. Cennette, inananlara hizmet edecek oğlanlar.

Giyikli Baba. Şeyh Abu-l-Vefâ tarika-
tinden ve Baba İlyas müritlerinden-
dir. Bursa fethinde bulunmuştur. Yu-
nus Emre'nin bir şiirinden, adının Ha-
san olduğunu anlıyoruz.

Gülbang. Bülbül sesi demektir. Tertip-
lenmiş olan ve yüce sesle okunan du-
alara denir.

Gürûh-i Nâcî. Kurtulmuş topluluk. Mu-
hammed Peygamberin, «Ümmetim yet-
miş üç bölüğe ayrılacak, hepsi de ce-
hennemdedir, ancak bir bölümü cen-
netliktir, kurtulmuştur» dediği söyle-
nir. Alevî-Bektâşîler, bu kurtulmuş
bölüğün, kendileri olduğunu iddia e-
derler.

— H —

Hacı. Zengin olan ve sıhhatte bulunan Müslümanın, yol emniyeti de varsa, ömründe bir kere Mekke'ye gidip Müslümanların kiblesi olan Kâ'be'yi ziyaret etmesi ve orada muayyen töre-
ni yapması gerekir. Bu töreni yapma-

ya «Hac», yapana «Hacı» denir. Süffilerce gerçek Kâ'be, gönüldür ve gönül, Kâ'beden üstündür.

Hacı Bektâş-ı Veli. XIII. yüzyılda ya-
şıyan ve Mevlânâ Celâleddin'le çağdaş bulunan bir aziz. Baba İlyas halifesi Baba İshak'ın hâs halifesi olup Ba-
balıların arta kalanlarını bir araya toplamaya muvaffak olmuştur.

Hacım Sultan. Asıl adı Hacı'dır. Hacı Baktâş halifelerindendir. Mezarı Uşak-
tadır.

Hadicet-al-Kübrâ. Muhammed Peygem-
berin ilk zevcesidir.

Hak. Gerçek anlamına gelen bu söz, sü-
filere göre Tanrı adlarındandır.

Hakıykat. «Dört kapı» ya bakınız.

Hakk-al-yakıyn. Ayn-al-yakıyn'e baki-
nız.

Halife. Birinin yerine geçen. Bektâşî-
lerde dördüncü ve son derece. Tariy-
kate girmek istiyene «aşık» denir. A-
şıklık, tarikat derecelerinden değildir. Nasib alan, yâni tarikate giren kişiye «muhib», tarikate ikrar verip önce arakıyyeyle hizmet eden ve sonra, kendisine tac verilen muhibbe «der-
viş», muhip ve derviş yetiştirme icâ-
zetini alan ve tacının üstüne sarık sa-
rabilen dervişe «baba» derler. Baba, bir başkasını baba yapamaz. Baba yapmak salâhiyeti, «halife» ye âittir.

Halilullah. Tanrı dostu. İbrahim Pey-
gamberin lâkabı (İbrahim maddesine bakınız).

Hânkah. Büyük tekke (Âstân maddesi-
ne de bakınız).

Hâricî. Dışa, dışarıya âit. Müslümanlık-
taki esas mezheplerden biri. Dördüncü halife İai zamanında, Ali'yi de, düş-
manı olan Ebû-Süfyan oğlu Muâviye-
yi de tanımayıp «Hüküm, ancak Tan-
rınındır» diyneler. Bu mezheb, ana fi-

kir bakımından ileri bir hamle göstermişse de kulların yaptıkları işleri, ancak Tanrının yaptırdığına inanıp kulda ihtiyar ve irade kabul etmediği bakımından pek geri bir duruma düşmüş, hele kendilerinden olmıyanları Müslüman saymayışı, onu, içine gömmüştür. Zaman geçtikçe bütün yenilikleri reddeden, Müslümanlığın ilk devirlerindeki kanunlara bağlı kalan Hariciler, çöl oğulları halinde kalmışlar, yalnız daima ilk karakterleri olan anarşistliği koruyabilmişlerdir.

Hâşimî. Hâşim oğulları. Hâşim, Muhammed Peygamberin dördüncü dedesidir.

Hâtemün-nebiyyin. Peygamberlerin sonuncusu. Muhammed Peygamber.

Havvâ. Âdem Peygamberin zevcesi (Âdem maddesine bakınız).

Haydar. Arslan anlamına gelir. Ali'nin bir adıdır.

Hayderî. XIII. yüzyıldan XVII. yüzyıla kadar Anadolu ve Rumeli'de bulunan Şîf-Bâtîni bir zümre. Bunlar, bıyıklarına dokunmazlar, saç, sakal ve kaşlarını usturayla tıraş ettirirlerdi.

Hayder-i Kerrâr. Ali. Kerrâr, döne-döne, geriye çekilip ileriye atıla-atıla savışan anlamına gelir.

Hırka. Dervişlerin giydikleri, yakasız, önü açık, kollu bir üst kostümlü.

Hızır. Musa Peygamber zamanında yaşamış bir peygamber, yahut eren (Âb-ı hayât maddesine bakınız).

Hû. «O» anlamına gelir. Süffilere göre Tanrı adlarındandır ve Tanrının en büyük adıdır.

Hulle denü. Cennet libasları.

Hûr, hûri. Cennette müminlere verilecek kızlar, kız. Güzел.

Hüseyn ovası. Çorum iline tâbi Alaca (Hüseyn Gazi).

— İ —

İbrahim. İsrâil oğulları peygamberlerinden. Keldâniler hükümdarı Nemrud (Nümrûd) zamanında yaşayan bu peygamber, onların putlarını, bir baltayla kırmış ve bu yüzden, ateşe atılarak yakılmak cezasına çarptırılmıştır. Fakat Tanrı, ateşi söndürmüş, İbrahim kurtulmuştur. Tanrı dostu anlamına gelen «Halilullah» lâkabıyla anılan bu peygamber, aynı zamanda konduğu pek sevdiği ve pek cömert olduğu için, «Tanrı cömerti» anlamına gelen «Sa-hiyyullah» lâkabıyla da anılır.

İbrahim Edhem. Edhem oğlu İbrahim. Belh'lidir. VIII. yüzyılda yaşamıştır. Belh padişahının oğlu olduğu halde saltanatı terk edip dervişlik yolunu tutan bu zatın hayatıyla Buda hikâyesini karşılaştıranlar vardır.

İdris. Âdem oğullarından bir peygamberdir. İlk olarak insanlara, derilerden elbise biçen ve giydiren bu peygambermiş. Yıldız bilgisini bildiği ve insanlara öğrettiği de rivayet edilmiştir.

İki cihan. Dünya ve âhiret.

İkilik. Tanrı ile yaratıkları ayrı görüş. Varlık birliğine inanmayış.

İlm-i ledûn. Tanrı tarafından verilen bilgi. Musâ Peygamber, bu bilgiyi elde etmek için Hızır Peygamberi aramış, bulmuş. Bu olay, Kur'an'ın XVIII. sûresinin 60-82. âyetlerinde anlatılır.

İlm-al-yakıyn. «Ayn-al-yakıyn» maddesine bakınız.

İmâmîyye. Şiânın en yaygın mezhebi. İmâmeti, mezhebin esası olarak kabul ettiklerinden «İmâmîyye», altıncı imam Ca'fer-al-Sâdık'ın reyiyile amel ettiklerinden «Ca'feriyye», on iki imam kabul ettiklerinden «İsnâ aşeriyye» denir (Ca'ferî mezhebi maddesine de bakınız).

İmâmî. İmâmîyye mezhebinden olan.

İsâ. Adına Hristiyanlık dini kurulan

peygamber. Tanrı rûhundan gebe kalan Meryem'in oğludur. Ölûleri diriltilir, körlerin gözünü açar, hastaları iyileştirmiş. Yahudiler tarafından çarmıha gerilerek öldürülmüş, Hristiyanlara göre üçüncü günü dirilip göğe ağmıştır. Müslümanlara göreysé İsâ öldürülmemiş, ona ihanet eden, İsâ sanılarak çarmıha gerilmiş, İsâ, diridiri göğe ağmıştır.

İshak. İbrahim Peygamberin oğludur. Teyrat'a göre Tanrı, İbrahim'i sınamak için İshak'ı kurban etmesini buyurmuş, İbrahim, onu kurban edeceği sırada gökten bir koç inmiş ve İshak'a karşılık, bu koçu kesmesi emredilmiştir. Kur'an'a göre kurban edilmek istenen İshak değildir, öbür oğlu İsmail'dir.

İskender. İran'ı zapteden meşhur Makedonyalı Filip'in oğlu Büyük İskender.

İstivâ. Doğrulamak, azmetmek, kararlaşmak, üstün olmak, beraber ve eşid olmak gibi anlamları vardır. Hurûflerce insanın ortasından geçtiği farz edilen ve bedeni ikiye bölen hat. İnsan, saçını ortadan ikiye ayırırsa istivâ ile yedi hat, sekiz olur ve yirmi sekiz hat, otuz ikiye çıkar (Bist ü heşt madde-sine bakınız).

— K —

Kâ'be. Müslümanların kıblesi olan ve Mekke'de bulunan Mescit. Süflerce gerçek Kâ'be, gönüldür (Hac madde-sien bakınız).

Kaabe kavseyn. Kur'an'ın LIII. sûresinin 7-9. âyetlerinde, Muhammed Peygamber'in, Mi'raçtan dönerken, Ceb-râil adlı meleği gördüğü ve aralarındaki mesafenin iki ok kadar, hattâ daha da yakın olduğu anlatılır. Süflerce bu yakınlık, Hak, yâni Tanrıyla halk, yâni kâinat arasındadır.

Kadr gecesi (kadir). Kur'an, Muhammed Peygambere, Kur'an'ın, Kadir ge-

cesinde indiğini (XCVII. sûre), diğer bir yerde de Kur'an'ın, Ramazan'da inmiş olduğunu söyler (I, 185). Bu bakımdan Kadir gecesi, Ramazan içindedir ve bu ayın, on beşinden sonraki tek gecelerin biridir. O gece ibâdet, bin ay ibâdetten üstündür. Süflere göre Kadir gecesi, kulun, Tanrı tecel-lisine uğradığı gecedir.

Kafdağı. Eskilere göre dünyayı çepeçevre kuşatmış olan yüksek ve geçit vermez dağlar. Yine eskilere göre bu dağların ardında devler, periler ve ejderhâlar vardır. İsmi var, cismi yok Zümrüdüanka'nın yuvası da bu dağdadır.

Kâf u nûn. Arab alfabesinden iki harf. Bu iki harf, alfabemizdeki «k» ve «n» harflerine karşılıktır ve «kûn» diye okunur. Kûn, ol demektir ve yaradılışı izah eder. Fakat Süflilerden, kâf harfini erkek, nun harfini de kadın olarak tevil edenler de vardır.

Kaalû belâ. Evet dediler anlamına gelir (Bezm-i Elest maddesine bakınız).

Kanber. Ali'nin azatlı kölesi. Emeviler devrinde Haccâc tarafından Kûfe'de öldürülmüştür.

Kanun çerağı. Bektâşi meydanında, içinde zeytinyağı yanan ve yağ bulunan kısımda üç oluk ve üç fitil bulunan, ekseriyetle kapağı, Bektâşi tacı şeklinde yapılmış olan ayaklı bir kandil.

Kara Abdal. Hacı Bektaş türbesinin kapısında gömülü bir «Kara Baba» vardır. Bu zat, 1628 de ölen ve Ak Abdullâh Babanın yerine geçen Kara Halil Dedeabadır. Kalender mahlâsını taşıyan bir şiirde «Kara Abdal» adı geçmektedir. Bu Kalender'in, 1526-27 de öldürülen Hacı Bektaş oğlu Kalender Çelebi olduğu kabul edilirse Kara Abdal'ın, yukarda söyledığımız Kara Baba olmasına imkân yoktur.

Kasım. Kerbelâ'da on bir yaşında şehid olmuştur. İmam Hasan'ın oğludur.

Kavm-i Süfyan. Muâviye'nin babası, A-hû-Süryan'dır. Kavm-i Süfyan ve Süf-yânî, Muhammed evlâdının düşman-ları anlamına gelir.

Kayser. Roma imparatorlarına verilen lâkap.

Keçkül, keşkül. Hindistan cevizinin bir tarafı kesilip içi oyularak yapılır. Ba-kırdan, piringten, hattâ gümüşten ya-pılmışları da vardır. İki yanından, bir halka ile bir zincire bağlıdır. Derviş bu zincirden tutar ve istememek şar-tıyla uzatır. İçine ne konursa, o gün, ne toplamışsa dergâha getirir, ortaya döker, ihvân tarafından müstereken yenir, harcanır.

Kefaret. Yapılan bir suça karşılık, ba-ğışlanmak için yapılan şey. Meselâ yemininde durmıyan, on yoksulu do-yurur. Kudreti varken oruç tutmıyan, bir köle âzad eder, altmış gün oruç tutar, yahut altmış yoksulu, bir gün-de, yahut da bir yoksulu altmış gün doyurur ve yediği gün yerine bir gün oruç tutar.

Kemer-beste. Beline kemer kuşanmış olan. Alî'nin, on yedi oğluna kemer bağlamış, her birine Tanrı adlarından bir adı telkîyn etmiş olduğu rivâyet edilmiştir. Bunlara «Kemer-beste» de-nir.

Kepenek. Arab abâsma benzer. Kolsuz, önü açık, yakasız ve dövme keçeden yapılan uzun bir üst giyimi. Şîî-Bâtınî zümrelerin kepenek giydikelnini, eski kaynaklardan öğreniyoruz. XV. yüzyı-lın başlarında Halep'te derisi yüzüle-rek öldürülen Nesîmî'nin Farsça, XVI. yüzyılda İstanbul'da ölen Dukakinzâ-de Ahmet Beyin Türkçe ve «kepenek» redifli birer şîiri vardır.

Keramet. Erenlerden meydana gelen o-lağan üstü şeyler. Süfilere, kerâmeti, dünyaya ait, bilgiye aid olmak üzere ikiye ayırırlar ve «keramet-i kevnîy-ye, keramet-i ilmiyye» derler. Dünya-

ya ait kerametler, geçicidir ve onlara hiçbir önem verilmez, bilgiye ait ke-rametler, kalan kerametlerdir.

Kesret. Çokluk. Varlık birliğine inan-mıyanların her şeye varlık vermeleri.

Kevser. Kur'ân'ın CVIII. sûresinin adı. Kevser, pek çok soy-sop anlamına gel-diği gibi Peygamber buyruklarına gö-re cennette, Muhammed Peygambere âit bir havuzun ismidir. Rivâyete gö-re bu havuzun boyu, Hicaz'la Yemen, eni, Aden'le San'â arası kadardır, kı-yısında çeşit-çeşit mücevherlerden, yıldızlar kadar kadeh vardır; suyu, baldan tatlı, kardan soğuktur; bu ha-vuzun sâkisi, Alî'dir. Süfilere, Kevser'i, Muhammed'in feyzi olarak tevîl eder-ler.

Kible. İbâdet ederken dönülen yer (Kâ'be ve Hac maddelerine bakınız).

Kırklar. Üçler maddesine bakınız).

Kıssa-hân. Masal, hikâye okuyan. Med-dah.

Köçek. Yeni ve genç derviş.

Kutb, kutub. Degirmen taşının mili an-lamına gelir. Süfilere göre her an, yer-yüzünde, Muhammed Peygamber'in sırrına vâris olan birisi vardır. Kâi-natta ne oluyorsa, kutbun eliyle olur. Âleme kutbun neş'esi hâkimdir. Ku-tup, bütün insanların gözbebeği me-sâbesindedir.

Kudüm. Çifte nâra. Müzikte, bununla usûl tutulur.

Kûhl-i İsfahan. İsfahan sürmesi.

Kürsi. Kur'ân'da, I. sûrenin 255. âye-tinde, Tanrı'nın, göklerle yeryüzünü kaplayan bir kürsisi olduğu anlatılır. Eskilere göre dokuzuncu kat gök, bü-tün âlemi kaplamıştır. Bu göğün iç ta-rafına kürsi, dış tarafına arş diyenler olmuştur. Aynı zamanda «kürsi»yi, Tanrı bilgisi olarak tevîl edenler var-dır.

— L —

Lâ fetâ illâ Ali lâ seyfe illâ Zülfekar. Ali'den başka er yok, onun kılıcı Zülfekar'dan başka kılıç yok. Cebrâil tarafından söylendiği rivâyet edilmiştir.

Lâ mekân. Mekânsızlık âlemi.

Lâ taayyün. Tanrı'nın mutlak varlık âlemi.

Leylâ. Huseyn'in kızı.

Leylâ-Mecnun. Mecnun, Kays-i Âmiri adlı bir Araptır. Leylâ adlı bir kıza âşık olmuş, dağlara düşmüş, deli anlamına Mecnun diye anılmaya başlamıştır. Bu aşk hikâyesi, İran ve Türk şâirlerinden bazıları tarafından yazılmıştır.

Ondört ma'sum. İsnâ-âşeriyye fırkası, Muhammed Peygamber'le kızı Fâtıma'ya ve on iki imama, on dört mâsum derler. Alevî-Bektâşiler, mâsum kelimesinin anlamını, halkın anladığı gibi küçük, ergenlik çağına girmemiş tarzında anlamışlar, bu yüzden, on iki imamın, ergenlik çağına girmeden şehid edilmiş olduğu rivayet edilen on dört erkek oğluna, on dört mâsum demişlerdir. Bu rivâyet edilen çocukların birçoğu, ensâb kitaplarında yoktur ve uydurmadır.

Lût. İbrahim Peygamber devrinde yaşıyan ve onun dinine uymuş olan bir peygamber. Kavmi, erkeklerle münasebette bulunduğundan, Tanrı tarafından şehirleri yere geçirilerek yok edilmiştir.

— M —

Mahabbet. Sevgi. Alevî-Bektâşilerde, kadınlı, müzikli, içkili sohbet meclislerine mahabbet denir.

Mahşer. Toplantı yeri. Müslüman inancında kıyamet kopacak, sonra sûr üf-rülecek, herkes dirilecek, arasât meydanında otplancaktır. Bu toplantı ye-

rine mahşer derler. Sûfilerin bir kısmına nazaran mahşer, ana rahmidir.

Makaalât. Hacı Bektaş'ın Arapça yazdığı kitabın adı. Aslı, bugün meydana yoksa da XIII.-XIV. yüzyılda Said Emre tarafından nesir, XV. yüzyılda Hatiboğlu tarafından nazım olarak Türkçeye çevrilmiştir.

Ma'nâ-sûret. Bir şeyin içyüzüne, zâtına, gerçeğine «mânâ», görünen şekline, rengine, tarzına «sûret» derler.

Mansûr. 922 de, şerîata aykırı fikirleri ve sözleri yüzünden Bağdat'ta asılan Mansûr oğlu Huseyn-al-Hallâc-ı Bayzavî.

Matem ayı. Ali'nin oğlu ve Muhammed'in torunu İmâm Huseyn'in şehid edildiği Muharrem ayı.

Mehdi. Kitabımın «Düvazdeh İmam» bölümünün ön-sözüne bakınız.

Men aref. Muhammed Peygamber'in, kendini bilen, Rabbini de bilir anlamına gelen «men arife nefsehu fakad arife rabbehu» dediği rivayet edilmiştir.

Mesih, Mesihâ. İsa Peygambere, çok gezdiği, yahut suyla vaftiz edildiği için bu lâkap verilmiştir.

Mesnevi. Şark-İslâm edebiyatında tek-nik bir tarz. Her beytin mısraları kafiye-dir. Bir beytin, başka bir beyitle kafiye bakımından bağlılığı yoktur. Mevlânâ Celâleddin'in, bu tarzda yazdığı altı ciltlik eserin adı.

Meşreb. Su içilecek yer. Alevîlerde iki kişinin birbiriyle gayet sıkı dost oluşu, meşreptir. Bunlar, birbirlerine «meşrep» derler.

Mevâlî. Köleler, kullar. Şiddetli ırkçı bir siyaset güden Emevîler, Arab olmayanlara bu adı takmışlardı. Bu suretle İranlılarla Türkler, Emevîlerin düşman oldukları Muhammed soyuna taraftar keşilmişler ve «mevâlî» sözü-

nü, Muhammed soyunun kulları anlamına alarak bu sözle iftihar etmişlerdir.

Mevlânâ. Efendimiz, ulumuz anlamına gelir. Bilginlere verilen bu lâkap, XIII. yüzyılda yaşayan büyük şâir ve mütefekkir, Belhî Muhammed Celâleddin'e verilmiş ve ondan sonra bu lâkap anılınca ancak o büyük mütefekkir akla gelir olmuştur.

Meydan. Bektâşi ve Mevlevîlerde, âyin yapılan odaya denir.

Mikâil. Müslümanlarca, rızık dağıtan ve yağmur yağdıran melek.

Mizan. Terazi. Müslümanlık inancında Tanrı, kıyametten sonra halkı diriltecek, herkesin sevaplarıyla günahları mîzanda tartılacak, sevapları ağır gelenler, cennete gidecek, günahları ağır gelenler, cehenneme atılacaklardır.

Miyan-bend. Bel bağı. Alevî ve Bektâşîlerde derviş olanın beline bir çevre, yahud o akşam kesilen kurbanın yününden bükülmüş ip (tıyg-bend) bağlanır. Buna miyan-bend de denir.

Monlâ-yı Rûm, Rûmî. Mevlânâ'ya verilen lâkap.

Muhkemât. Kur'an'da, hükmü kesin ayetlere denir. Hurûfilerce, Kur'an'da harflerle başlayan sûreler vardır. Bu harflerin, tekrarlananları atılınca on dört harf kalır. Bu on dört harf, okunduğu gibi yazılırsa on üç harf daha meydana çıkar. Bu on yedi harfe «Muhkemât» derler. Geri kalan harflereyse «Müşâbihât», yâni anlamları çeşitli ve benzerli şeyler denir.

Murtazâ. Râzı edilmiş, Tanrı rızasını almış. Ali'nin lâkabı.

Mûsâ. İsrâil oğullarının peygamberi ve kurtarıcısı, Müsevîlîğin kurucusu. Bu peygamberin kitabına «Tevrat» denir. Tevrat'a göre Mûsâ, Tûr dağında Tanrı tecellisine mazhar olmuş, İsrâil

oğullarını, Mısır'dan çıkarmış, tutsaklıktan kurtarmıştır.

Musâhib. Birbiriyle konuşan anlamına gelir. Alevîlerde, ergenlik çağına gelen iki erkek, birbirini beğenip beraberce tarikate girenler. Bunlar, birbirlerine «musâhib» olurlar. Alevîlikte musâhiplik, esas şarttır. Bektâşîlikte musâhiplik varsa da şart değildir.

Mühr-i Süleyman. Süleyman Peygamberin parmağında, kaşında Tanrı'nın en büyük adı kazılmış olan bir yüzük varmış, buna «Mühr-i Süleyman» derler. Musevîlerde, karşılıklı ve birbirini kesen iki üçgenden meydana gelen şekildir.

Mümin, Müslim. İman eden, inanan ve Müslüman olan. Alevîlerde, erkeklere mümin, kadınlara müslim denir.

Mümkinât. Eskilerce varlıklar, üçe ayrılır: Olabilen ve olmaması da caiz bulunan, mutlaka varlığı icab eden, olmasına imkân bulunmayan. Olması da caiz, olmaması da caiz olan şeylere mümkün derler. Hepsine birden «mümkinât» denir. Varlığı mutlaka lâzım olan, Tanrı'dır. Vehimden doğan bâzı şeyler de vardır ki olmasına imkân yoktur. Varlığı mutlaka lâzım olan vâcib, olmasına imkân bulunmayan da mümteni'dir.

Münker, Nekir. Kabirde ölüye dinini, imanını, kitabını, peygamberini soracak iki melek.

Mürşid. İrşâd eden, doğru yolu götüren. Şeyh, ulu.

— N —

Nasib. Pay, kısmet. Bektâşîlerde tarikate girme töreni. Nasib almak, nasip vermek.

Nazar. Bakış. Sûfiler, mürşidin bakışına büyük bir önem verirler ve bakışın, insana cezbe verdiğine inanırlar.

Nebî. Haber veren, peygamber. Nebî,

bir başka peygamberin dinine uyar. Şeriat, yâni din sahibi peygambere rasûl denir.

Neciyullah. Tanrı tarafından kurtarılmış olan. Nûh Peygamberin lâkabı (Nûh maddesine bakınız).

Nevruz. Yeni gün anlamına gelir. Güneşin, koyun burcuna girdiği gün. İlk baharın ilk günü. O gün, Zertüşî dinince en büyük bayramdır. Şiirlerde de bugün, büyük bir bayramdır. Alevî-Bektâşîler, Nevruz'u, Ali'nin doğum günü olarak kabul ederler.

Nâh. Âdem'den sonra gelen bir peygamber. İnsanlar, bu peygamberi dinlememişler, o da ilenmiş, Tanrı, gökten yağmur yağdırmış, yerden sular fışkırtmış, tûfân olmuş, Nûh'un yaptığı gemiye binenler kurtulmuş, onu tanımayanların hepsi boğulmuş.

Nûsha-i kübrâ, Nûsha-i suğra. Büyük nûsha, küçük nûsha. Sûfilere göre büyük nûsha insandır, küçük nûshaysa kâinattır. Çünkü insan, kâinatın hulâsasıdır ve kâinattan, süzülüp gelmiştir. İnsanda ne varsa kâinatta vardır (kitabımızın «Devriyeler» bölümünün ön-sözünü de okuyunuz).

— P —

Pir. İhtiyar, büyük, ulu. Tarikat kuruclarına verilen ad.

— R —

Rasûl. Nebî maddesine bakınız.

Rehber. Yol gösteren. Tarikatlerde, tarikate girme töreninde tarikate girecek adamı şeyhe götürén kişiye denir.

Rûh. Canlıların yaşayışını sağladığına inanılan ve ne olduğu hakkında kesin bir söz söylenemiyen. maddeden ayrı olduğu kabûl edilen nesne.

Rûhül-Kudûs. Kutlu rûh. Hristiyanlarca Tanrı kudreti. Kur'ân, Rûhül-Kudûs'ü, Cebrâîl olarak kabul eder.

Rûhullah. İsâ Peygambere verilen lâkap.

Rüstem. Eski Hind-İran dininde bir mâbud. İran'ın mitolojik tarihinde millî bir kahraman.

— S —

Safiyullah. Tanrı'nın en temiz kulu. Âdem Peygamberin lâkabı (Âdem maddesine bakınız).

Sahâbe. Muhammed Peygamberi görenler, onunla konuşanlar, o sağken Mûslüman babadan vücuda gelenler.

Sâhib-nazar. Nazar sahibi (Nazar maddesine bakınız).

Sâhib-zaman. Zamanın sahibi, Mehdi. On ikinci imâm (kitabımızın «Düvaz-deh İmâm» bölümünün ön-sözüne bakınız).

Sahiyullah. Tanrı cömerdi (İbrahim maddesine bakınız).

Sâki-i Kevser. Kevser sâkisi (Kevser maddesine bakınız).

Seb'-al-mesâni. Tekrarlanan yedi âyet. Kur'ân'ın ilk sûresi olan ve yedi âyetten ibaret bulunan «Fâtîha sûresi».

Sekine. İmâm Huseyn'in kızı. Kerbelâ vakasında bulunmuştur.

Selman etmek. Dervişlerde, nefsi öldürmek için keşkûl alarak halktan para vesâire istemek.

Selmân-ı Fârisi. Muhammed'in sahâbesinden ve Ali'nin dostlarından biri. Muhammed, bunun hakkında, «Selman, bizden, ehl-i beyttendir» demiştir. Uzun bir ömür sürmüş ve III. halife Osman zamanında Medayin'de ölmüştür.

Ser-çeşme. Kaynak başı. Tarikatlerde, büyük şeyh. Pîr, pîr mümessili.

Sırât. Yol anlamına gelir. Müslüman inancında cehennemin üstüne gerilmiş kıldan ince, kılıçtan keskin bir köprüdür; günahlılar ve inanmıyanlar, bu köprüden geçerken cehenneme düşecekler, inananlar, geçip cennete gireceklerdir. Kurban bayramında kesilen kurbanın sırtına binip geçileceği kanaati de vardır.

Sikke. Alâmet, damga anlamlarına gelir ve tarikat erbâbının giydikleri küläha denir.

Si vü dü. Otuz iki (Bist ü heşt madde-sine bakınız).

Sûr. Boynuz, boynuzdan yapılmış boru. İsrâfil adlı melek, bu boruyu üfliyecek, bütün canlılar ölecek, ikinci defa üfleyişinde hepsi dirilecek ve arasât meydanında toplanacak.

Sûret-i Rahmân. Her suçu bağışlayan Tanrı'nın sûreti. Tevrat'ta, Tanrı'nın, insanı, kendi sûreti üzere yarattığı kayıtlıdır. Bu anlamda bir peygamber buyruğu da rivayet edilegelmiştir. Sûfîlere ve bilhassa Hurûflere göre rahmân sûreti, insandır.

Sübhan. Noksan sıfatlardan arı Tanrı.

Süleyman. İsrâil oğullarının padişahlarından ve Davud'un oğlu. Kuşların dillerini bilirmiş, yel, emrine uyar, tahtını taşımış. Süleyman, Tevrat'a göre bir padişattır, Kur'an'a göre peygamber.

Sûre-i Rahmân. Kur'an'ın LV. sûresi.

Süveydâ. Eskiilere göre anlayışın, tek sözle bugün beynin yaptığı anlaşılın işlerin merkezi kalbdır ve bilhassa kalbin ortasında olduğu sanılan kara bir noktadır. Bu noktaya «süveydâ» denir. Süveydâ, kalbin ortasındaki kandan meydana gelen bir yanlış anlayıştan ibarettir.

— Ş —

Şâh-ı Horasan. Horasan padişahı, sekizinci imâm Aliyy-al-Rızâ'dır. Bu imâm, Horasan'da, Tûs şehrinde yatar. Bu şehre şimdi, «Meşhed-i Mukaddes» denir (kitabımızın «Düvazdeh İmâm» bölümünün ön-sözüne bakınız).

Şâh-ı merdan. Erlerin padişahı. Ali'nin bir lâkabıdır.

Şâh-ı Necef. Necef padişahı. Ali, Bağdat yakınında Necef şehrinde yatmaktadır. Bu münasebetle Ali'ye bu lâkap verilmiştir.

Şarâben tahûrâ. Temiz şarap. Kur'an'ın LXXVI. sûresi olan «al-Dehr» sûresinin 21. âyetinde cennette, inananlara, tertemiz şarap verileceği anlatılmaktadır.

Şehâdet âlemi. Gözle görünen âlem, dünya, kâinat.

Şeh-i merdan. Şâh-ı merdan maddesi-ne bakınız.

Şeş cihât. Altı cihet. Ön, art, sağ, sol yukarı, aşağı. Eskiilere göre her varlığın bu altı ciheti vardır.

— T —

Tac. Başa giyilen külah. Tarikat ehlinin, tarikatini, inancını, inanc esaslarını gösteren ve çok defa dövülmüş keçeden veya yünden yapılan, örülen, dikilen küläha denir.

Tanrıdağı. Edirne kırında, Otman Baba'nın yattığı yer.

Teberrâ. Şia'da, Muhammed soyuna düşman olanlara, onları sevenlere, sevenleri sevenlere düşman olmak şiarı.

Tennûre. Ocaklık, hizmet elbisesi. Kolsuz, yakasız, önü, göbeğe kadar açık, etekleri geniş bir giyim.

Terceman. Kurban. Tertiplenmiş ve ço-

ğu manzum olan ve muayyen işler işlenirken okunan dua ve senâlar.

Tevellâ. Şîa'da, Muhammed'i ve soyunu sevenleri sevmek, onlara dost olanlara dost olmak şîârı.

Tevrat. «Ahd-i Atıyk» de denir. Mûsâya ve Mûsâ dininden gelen peygamberlere ait kitap ve kitapların tümü.

— U —

Ukbâ. Âhiret.

Usûl-i dîn. Dinin esasları, temelleri. Bunlara inanmıyan, o dinin inancını kabul etmemiş sayılır. Müslümanlıkta, Tanrı'yı bir bilmek, peygamberliğe ve âhirete, yâni ölümden sonra dirilip dünyada yapılanların karşılığını görmeye inanmak, dinin temelleridir.

— Ü —

Üçler. Sûfilere göre, mutlak varlık olan Tanrı'nın, ilk ve zâtının iktizâsı olan sıfatı, kendisini bilmesidir. Bu bilgiye «Hakıykat-i Muhammediyye» de derler. Bu âlemdе, bütün varlıklar sâbit olmuş, bu sübut, kâinatı meydana getirmiştir. Tanrı'nın bu ilk sıfatına, her an, dünyada bir kişi sahiptir. Bu tek kişiye «kutub» derler (bu maddeye bakınız). Bütün varlık âlemi, âdeta bir kalıptır, canı insandır. Kutba göre de bütün insanlar kalıptır, rûhu insandır. Bütün âlem, kutba tâbidir, kutub, içinden gelene tâbidir. Kutba en yakın, iki kişi vardır. Bunlara, kendilerine uyulan iki kişi anlamına gelen «İmâmân» derler. Mânâ bakımından bunların biri, sağ tarafta «İmâm-ı yemîn), öbürü sol taraftadır (İmâm-ı yesâr). Kalb, sol tarafta olduğu için kutub ölünce, yerine sol taraftaki geçer (Süveydâ maddesine bakınız). Kutupla bu iki erene «Üçler» denir. Bunlardan sonra erenlerden yedi kişi, bunlara en yakın erenlerdir. Yedilerden sonra kırk kişi, «Kırklar» dan sonra üç yüz eren gelir. Kutub ölünce sol tarafında sa-

yılan eren, yerine geçer. Onun yerine Yediler'den biri alınır, Yedilerden boş kalan yere Kırklar'dan, onlardan boş kalan yere de Üçyüzler'den biri alınır. Üçyüzler'den boş kalan yere de halkın istidatlı birisi alınarak sayı doldurulur. Kâinat, bu erenlerle idare edilir.

Ümmü Külsûm. Ali'nin ve Fâtıma'nın kızıdır. Kerbelâ vakasında bulunmuş-tur.

Ümm-ül-Kitab. Kitabın anası, esası, temeli. Kur'an'ın ilk sûresi olan Fâtîha'ya verilen addır. Hurûfilere göre kadındır.

Üveys-al-Karânî. Tâbiünden, yâni Muhammed Peygambere ulaşamayıp sahâbeye ulaşanlardandır. Yemen'lidir. Ali zamanında Yemen'den Medine'ye gelirken, yolda, Sıffeyn'de, Ali ile Muâviye'nin savaşına rastlamış ve o gün, Ali'ye biat edip savaşa girmiş ve şehid olmuştur. Hakkında, birçok aslı olmıyan şeyler uydurulmuştur.

— V —

Vahy, vahiy. Tanrı tarafından, peygamberlere buyruk gelmesi. İnanca göre, bu buyrukları, Cebrâil denen melek getirir.

Veli. Dost, yardımcı, sâhip ve mutasarrıf anlamlarına gelir. Tanrı'ya ulaşmış kişilere denir (Eren, erenler maddesine bakınız).

Veliyyullâh. Tanrı dostu.

Veyset-Karân. Veysel Karanî de derler (Üveys-al-Karânî maddesine bakınız).

Vilâyet. Kudret, tasarruf, hüküm, emir, dostluk gibi anlamlara gelir. Şîa'ya göre Peygamberin, Tanrı'dan aldığı hükümleri, ümmetine bildirmesi peygamberlik (nübüvvet, risâlet) tir, o hükümlere göre, insanlar arasında hüküm sürmesi, o emirleri yerine getirmesi, yâni bir devlet kurması, «vilâyet» tir. Ölümünden sonra peygam-

berlik biter, fakat «vilâyet», Tanrı emriyle ve kendisinin birdirmesiyle birisine kalır. Peygamberden sonra vilâyet, Ali'ye kalmıştır.

Vird. Tarikatlerde, muayyen zamanlarda okunmak üzere tertib edilmiş duâ ve senâlar.

Vişno. Brahma dininde bir mâbut. Hayatı koruyan ve türeten Tanrı.

— Y —

Yahya. İsrâiloğulları peygamberlerinden ve İsa ile çağdaş olan bu zât, zamanındaki hükümdar tarafından öldürtülmüştür.

Ya'kub. İsrâiloğulları peygamberlerinden ve Yûsuf'un babası.

Yediler. Üçler maddesine bakınız.

Yedi iklim. Eskilerce dünyanın bilinen kısımları, yedi iklime ayrılmıştı. Bu yüzden «dört köşe, yedi iklim» sözlerine çok rastlanır.

Yedi tamu. Cehennemin yedi, cennetin sekiz olduğu rivâyet edilmiştir.

Yetmiş iki dil. Yetmiş iki milletin dili (Gürûh-i Nâci maddesine bakınız).

Yezid, Yezidi. Yezid, Emevî saltanatını kuran Muâviye'nin oğludur. Muhammed Peygamberin torunu İmâm Huseyn, Yezid'in hükümdarlığı zamanında ve nun emriyle, maiyetindekilerle beraber şehid edilmiştir. Alevîler, sünîlere yezid derler ve bu adı, umumîleştirirler. Yezidî, Yezid'e mensup demektir. Ayrıca Şeytan'ı, Muâviye'yi, Yezid'i kutlıyan mezhebe de «Yezidî mezhebi» denir.

Yûnus. Tevrat'ta adı geçen bir peygamber. Bu peygamber, kavminin inanmayışından bezmiş, deniz kıyısına kaçmış, kendisini bir balık yutmuş, balığın karnında Tanrı'ya yalvarmış, kavmi de, gelen azâp bulutunu görüp tövbe etmiş, sonunda kavmi bağışlanmış, balık da Yûnus'u kusmuş, Yûnus tekrar yeryüzüne çıkmış. Yûnus kıssası, Kur'ân'da da geçer.

Yûsuf. İsrâiloğullarından ve Ya'kub Peygamberin babası. Ya'kub'un on iki oğlu varmış. Bunların içinde Yûsuf, pek güzelmış ve Ya'kub, onu pek sevmiş. Kardeşleri, Yûsuf'u kıskanıp bir battal kuyuya atıyorlar, sonra da bir kervan tarafından çıkarıldığını duyup kölemizdi diye satıyorlar. Kervanbaşı, Yûsuf'u Mısır'a götürüp maliye işlerine bakan âmire satıyor. Bu zâtın karısı Zeliha (halk dilinde Zilha), Yûsuf'a âşık oluyor ve Yûsuf bu yüzden zindana atılıyor. Zindanda yedi yıl kalan Yûsuf, Mısır hükümdarının bir rüyasını yorumlayarak hapisten çıkıyor ve maliye işlerine memur oluyor. Yedi yıl kıtlık oluyor, evvelce Yûsuf, zahire biriktirdiğinden civardaki halk sıkıntıya düşüyor. Onlara yardım karşılığında hayvanlarını, topraklarını Fıravun adına aldığı gibi kendilerini de Fıravun'a köle yapıyor. Babası, anası ve kardeşleri de kendisine baş vurarak buğday istiyorlar, onları, kendisini tanıtıp Mısır'da yerleştiriyor. İsrâiloğulları, bu suretle Mısır'da yerleşiyorlar.

— Z —

Zâhir. Görünen. Tanrı adlarından. Dış anlamına da geldiğinden Bektâşîler, kendilerinden olmıyan kişilere «zâhir» derler.

Zât. Öz, iç. Tanrı'nın zâtından bahsedilemez. O, sıfatlarıyla bilinebilir.

Zebûr. Dâvûd'un kitabı. Bu kitapta hü-

kûm ve kanun yoktur, ilâhîlerden meydana gelmiş bir kitaptır.

Zeyneb. Ali'nin büyük kızı. Kerbelâ vakasında bulunmuştur.

Zülfekar. Muhammed tarafından Ali'ye verilen kılıc. Ucunun, iki çatal olduğu rivâyet edilmiştir.

Zübeyde. İmâm Huseyn'in kızlarından biri.

Zekerîyyâ. İsrâîl oğulları peygamberlerinden biridir. İnanmıyanlar, bir ağaç kovuğuna sığınan bu peygamberi, ağaçla beraber, testereyle ikiye biçmek suretiyle öldürmüşlerdir.

İNDEKS

Önsöz'de, şiirlerde ve Açıklamada geçen hususî adlar

(Mezhep, soy-boy ve aşîret adları dâhildir)

— A —

<p>Abbas (ibni Alî). 61, 317.
 Abbas (Şah). 20.
 Abbasoğulları. 84, 86, 271, 319.
 Abdal. 8, 91.
 Abd-al-Kaahir-al-Bağdâdî. 85.
 Abdâller (Rum Abdalları-na da bk.). 31, 38, 49, 53, 54, 64, 163, 218, 320.
 Abdal Musa. 8, 9, 14, 23, 56, 107, 108, 115, 121, 130.
 Âbid (Alî Zeyn-al Âbidîn. İmâm. Bu maddeye de bk.). 118.
 Abdülbâki Efendi (Sey-yid). 86.
 Abdüllâtif Çelebi. 12-13.
 Abdülmecid (Sultan). 18.
 Abdül-Muttalib. 318.
 Abdülvehhâb (Gazi). 38, 317.
 Abdünnâfi' Baba. 18.
 Abu-l Fadl (Abbas ibni İmâm Alî. Abbas mad-desine de bk.). 317.
 Abu-l Vefâ (Şeyh). 323.
 Abû-Süfyân. 83, 323, 326.
 Abu-Tâlib. 318.
 Âdem (Peygamber). 35, 42, 72, 73, 75, 77, 78, 79, 119, 128, 140, 141, 211,</p> | <p>224, 233, 235, 317, 319, 321, 324, 329.
 Ağaa-yi Bektâşiyân. 3.
 Ahmed (Muhammed Pey-gamber'e de bk.). 50, 53, 60, 76, 77, 169, 241, 318.
 Ahmed Amış (Fâtih tür-bedârı). 16, 202.
 Ahmed Bey (Dukakinzâ-de). 326.
 Ahmed Cemâleddin Çele-bi. 15.
 Ahyolu Kadısı. 87.
 Ak Abdullah Baba. 325.
 Akyazılı (İbrâhîm-i Sâni). 16, 115, 318.
 Âl (Âl-i Nebî, Âl-i Rasûl maddelerine de bk.). 318, 321.
 Âlî (IV. Halife). 5, 7, 20, 27, 32, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 42, 43, 45, 46, 47, 49, 50, 51, 52, 55, 56, 59, 60, 61, 76, 77, 78, 81, 83, 84, 87, 89, 90, 93, 94, 95, 96, 97, 101, 108, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 128, 129, 131, 133, 137, 139, 142, 143, 148, 150, 153, 158, 162, 163, 165, 166,</p> | <p>167, 169, 176, 177, 178, 187, 188, 190, 192, 193, 202, 203, 221, 240, 256, 262, 266, 304, 305, 306, 318, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333.
 Ali (Derviş). 9, 242, 262.
 Âl-i Abâ. 40, 159, 187, 318.
 Ali Ağa (Bayraktar). 10.
 Âlî-al Rızâ (İmâm). 46, 47, 48, 49, 51, 52, 53, 55, 56, 57, 118, 120, 330.
 Ali Baba. 102, 103.
 Âl-i Mervan. 61.
 Âl-i Nebî (Âl-i Rasûl). 318, 321.
 Âlî oğulları. 84.
 Alişan Bey. 10.
 Âl-i Tâhâ. 120, 121, 318.
 Âl-i Yâsin. 120, 121, 318.
 Aliyy-al Nakîy (İmâm). 46, 47, 48, 49, 51, 52, 54, 55, 56, 57, 118, 120, 301.
 Âlî Zeyn-al Âbidîn (İ-mâm). 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 54, 55, 56, 57, 120, 301.
 Alemdar (Mustafa Paşa). 88.
 Alevî, Alevîlik Alevîler. 4, 5, 12, 13, 20, 22, 32,</p> |
|---|---|---|

46, 72, 86, 87, 88, 93, 95, 115, 126, 161, 233, 320, 322, 327, 332.

Alevî-Bektâşî. 6, 7, 14, 58, 78, 99, 104, 108, 126, 127, 128, 161, 171, 174, 182, 203, 204, 238, 239, 242, 244, 265, 271, 323, 327, 328, 329.

Arap, Araplar. 238.

Âşık Paşa. 244.

Âşık Paşa-zâde. 8, 323.

Atmaca. 87.

Azbî (Mustafa Çavuş). 9, 57.

Azmi. 9, 226.

Azrâil. 192.

— B —

Babalılar. 3, 9, 85, 323.

Baba İlyas. 323.

Baba İshak. 85, 323.

Baba Yusuf (ibni Şeyh Halil Baba ibni Şeyh Alâeddin ibni Şeyh İbrâhim ibni Şeyh Cemâleddin ibni Şeyh Safiyyeddin). 274, 276.

Bâbek. 84, 85.

Bâbekiyye. 84, 85.

Bahreddin. 306.

Balı Sultan (Balım Sultan. Hızır Balı). 9, 14, 15, 16, 18, 24, 36, 56, 57, 108, 109, 115, 119, 155, 234, 319.

Barak Baba. 20, 272.

Baraklılar. 272.

Bâtınî, Bâtınîler, Bâtınîlik. 84, 85, 86, 93, 174, 203, 238, 272, 273, 321.

Batlamyus. 71.

Battal Gazi. 18, 38, 317, 319.

Bâyezîd (-i Bistâmi). 68.

Bâyezîd II. (Sultan). 13, 274, 275.

Bedreddin (Sınavnakadı-sı oğlu). 85.

Bedreddin Sûfileri. 87.

Behlûl (Bühlûl). 69, 319.

Behlûl Dâna. 9, 227.

Bekri Mustafa. 80.

Bektaş Çelebi. 11, 19.

Bektaş Çelebi (Rasûl Balı oğlu). 11.

Bektaş Çelebi (Zehr-nûş Yusuf Balı oğlu). 11.

Bektâşî, Bektâşîler, Bektâşîlik. 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 31, 38, 39, 40, 41, 43, 46, 58, 64, 72, 109, 119, 121, 154, 159, 170, 174, 182, 202, 203, 238, 239, 271, 273, 318, 320, 323, 325, 328, 329, 332.

Benî Hemdân. 93.

Beytullah (Kâ'be). 142, 225, 319.

Bisâtî. 86.

Bolu beyleri. 10.

Brahma. 81, 236, 319, 332.

Budalâ (Kul). 9, 149, 150.

Budda. 81, 319.

— C —

Ca'fer (-al Sâdık İmâm).

24, 28, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 53, 54, 55, 56, 57, 110, 118, 120, 169, 187, 301, 320, 324.

Ca'ferî. 22, 46, 86, 319.

Câmîler. 174.

Cebraîl. 50, 114, 128, 138, 140, 141, 143, 148, 165, 167, 192, 209, 225, 234, 320, 325, 327, 329, 331.

Celâlî Baba. 10, 230.

Celvetî. 12, 174.

Cem Cemşîd. 233, 320.

Cemâlî (Şeyhoğlu). 275.

Cesâri. 10, 43.

Ceyhûnî. 10, 219.

Circis (Peygamber). 74, 320.

Cüneyd (Şeyh). 87.

Cüveynî. 322.

— D —

Dâvud (Peygamber). 76, 234, 320, 321, 330, 332.

Dedemoğlu. 10, 226.

Dertli (İbrâhim). 10, 204, 228, 229.

Dertli Kemter. 10.

Derun Abdal. 10, 37.

Dimetoka. 19.

Dîn Nûr'u (Nûreddin). 272.

Düvazdeh İmâm (Oniki İmâm'a da bk.). 45, 46, 120, 176, 188, 321, 327, 329.

— E —

Ebût-Türâb (Ali. İmâm). 79, 321.

Eflâtun. 63, 71.

Ehl-i Beyt. 53, 61, 76, 87, 118, 119, 120, 174, 240, 321, 329.

Elvan Çelebi. 9, 57, 321.

Emevîler. 319, 325, 327, 332.

Erdebil Sûfileri. 87.

Ermeni. 21.

Er Mustafa (Kul). 10, 151.

Eşrefiyye. 85.

Eşrefoğlu, Eşrefzâde. 6, 12, 29, 85.

Eşrefzâde Abdullah-ı Rûmî (Eşrefoğlu'ya bk.).

Evliyâ Çelebi. 10.

Eyyub (Peygamber) 73, 76, 80, 322.

Ezvâc-ı Tâhîrât. 240, 322.

— F —

Fahr-i Âlem (Muhammed Peygamber). 142.

- Fakıyrî. 174.
Fâtiḥ (Sultan Mehmed). 5, 87, 275.
Fatma (Fâtıma). 37, 38, 50, 52, 128, 142, 166, 240, 318, 322, 327, 331.
Fazl-ı Hudâ (Fazlûllah'a da bk.). 118.
Fazl-ı İlâhî (Fazlûllah, Fazl-ı Yezdân maddele-
rine de bk.). 53, 158, 159.
Fazl-ı Yezdân (Fazlûllah maddesine de bk.). 158, 159, 322.
Fazlûllah (-i Hurûfî). 16, 30, 320, 322.
Fedâyi. 10, 200.
Fennî. 10, 200, 201.
Ferhat. 193, 222.
Filip (Makedonyalı). 325.
Firavun. 332.
Fütüvvet. 3, 5, 86, 87, 323.
- G —
- Gani Şah, Sultan Baba (Otman Baba. Bu mad-
deye de bk.). 168.
Gaybî (Sun'ullah). 8.
Gedâ Muslu. 10, 180.
Genc Abdal (Güvenc Ab-
dal). 11, 47, 130, 163, 323.
Geyikli Baba (Hasan). 9, 106, 323.
Gökbörüoğulları. 272.
Gubârî. 11, 228.
Gülşah. 193.
Gülşenî. 13.
Gürcüler. 86.
Gürûh-ı Nâcî. 22, 25, 110, 140, 141, 190, 202, 269, 323, 332.
- H —
- Habîb (Muhammed Pey-
gamber). 143.
Hâbil. 224.
Habîbullah (Muhammed
Peygamber). 166.
Hacı Bayram. 6, 85, 275, 276.
Hacı Betkâş. 3, 9, 11, 19, 20, 21, 30, 38, 41, 43, 50, 56, 64, 77, 80, 87, 107, 108, 110, 111, 115, 117, 118, 119, 148, 154, 163, 164, 179, 219, 233, 266, 319, 320, 323, 327.
Hâcım Sultan. 9, 18, 36, 37, 323.
Hadice. 38, 50, 52, 240.
Hakkı. 11, 60.
Halîl (İbrâhîm Peygam-
ber). 69, 79, 80, 90, 133, 138, 184, 323, 324.
Halil Ece. 85.
Halil Vahdetî Dede-baba. 19, 119.
Halvetî. 13.
Hamdî. 11, 122.
Hâmîd (-i Velî. Şeyh). 276.
Hânedân (Ehl-i Beyt'e de b.). 57, 97, 162, 178.
Harâbî (Edib Ahmed). 12, 62, 170, 233, 234.
Hâricî. 84, 149, 193, 323, 324.
Hârûn (Peygamber). 154.
Hârûnürreşîd. 319.
Hasan (Dede-baba. Hoca). 17.
Hasan (İmâm). 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 54, 55, 56, 57, 118, 120, 301, 317, 318, 321, 322.
Hasan-al Askerî (İmâm). 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 118, 120, 301.
Hasan Baba. 10.
Hasan Baba. 12.
Hasan Dede (Karpuzubü-
yük?). 12.
Hasan Gazî. 8.
Hâşim (Mustafa Baba). 12, 13, 154.
Hâşimî. 190, 324.
Hâşimoğulları. 83, 324.
Hatâyî (Şah İsmail'e de bk.). 13, 25, 26, 27, 28, 29, 48, 49, 50, 86, 89, 90, 111, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 162, 173, 186, 187, 217, 244, 255, 256, 257, 266, 306.
Hâtem (al Nebiyyin. Mu-
hammed Peygamber. Bu maddeye de bk.). 157.
Hatiboğlu. 176.
Havvâ Ana. 141, 233, 240, 317.
Hayder (Şeyh). 85, 95.
Hayder (-i Kerrâr. Alî'ye de bk.). 40, 120, 47, 125, 159, 165, 241, 324.
Haydar Ata. 8.
Haydar Baba. 88.
Hayderî. 57, 85, 174, 187.
Haymana aşireti. 10.
Hayretî. 7, 13, 31, 32, 84, 176, 217.
Hayrül-beşer (Muhammed Peygamber'e de bk.). 75.
Hristiyan, Hristiyanlık, lar. 324, 325.
Hızır. 23, 65, 69, 92, 127, 131, 138, 159, 169, 186, 244, 257, 261, 317, 324.
Hızır Lala. 9, 319.
Hızır Paşa. 99, 101.
Hızır Şeyh. 88.
Hintli. 82.
Horasan erenleri, Hora-
sanlılar. 9.
Horasan Piri (Hacı Bek-
taş'a da bk.). 56, 164.
Hudâvendgâr (Mevlânâ'ya bk.).
Hulefâ-yı Râşidîn. 271.
Hurûfî, Hurûfîler, Hurûfî-
lik. 10, 16, 20, 128, 171, 320, 325, 328.
Huseyn (İmâm). 33, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 54, 55, 56, 57, 58, 60, 61,

62, 77, 84, 118, 120, 193, 301, 302, 317, 318, 321, 322, 326, 327, 332.

Huseyn (Şeyh. Seyyid Gaybî oğlu). 5, 87.

Huseyn Çelebi. 322.

Huseyn Gazi (Seyyid Battal'ın babası). 56, 324.

Huseyn Gazi Sultan (İran kumandanlarından?). 102, 103.

Huseynî. 13, 194, 242, 259.

Huseynî (İmâm Huseyn'e mensub). 32.

Huseynî. 7.

Husrev. 247.

Hünkâr (Hacı Bektâş'a da bk.). 118, 195.

Hünkâreyn (Mevlânâ ve Hacı Bektâş). 159.

Hüsnî. 13, 14, 121, 202.

— I —

İşıklar. 227.

— İ —

İbrâhim (Peygamber. Halil. Halîlullah). 74, 75, 323, 325.

İbrâhim (Oğlanlar Şeyhi). 8.

İbrâhim Edhem. --5, 304, 324.

İdris (Peygamber). 79, 324.

İblîs (Şeytan). 80.

İdris Hoca. 9, 11.

İlmin boyu. 272.

İlyas. 23, 317.

İmâmeyn (Hasan ve Huseyn). 125.

İmâm kulları. 24, 25.

İmâmiyye - İsnâ-âşeriyye. 22, 45, 84, 324, 327.

İmamlar. 163.

İranlılar. 327.

İrşâdî. 13.

İsâ (İsî. Peygamber). 73,

75, 79, 80, 202, 233, 321, 324, 327, 329.

İshak (Peygamber). 76, 325.

İshak Safiyeddin (Şeyh). 13, 85, 86.

İskender. 317, 325.

İsmâil (İmâm Ca'fer'in oğlu). 45, 84.

İsmâil (Peygamber). 72, 145, 325.

İmâil-i Safavî (Şah). 7, 15, 85, 86, 87, 89.

İsmâliyye. 46.

İsrâfil. 192.

İsrâiloğulları. 322, 324, 328, 330, 332, 333.

İzzet Koyunoğlu. 273, 276.

— K —

Kaabil. 317.

Kaadirî, Kaadiriyye. 12, 85.

Kaasım (Derviş). 121.

Kaasım (ibni Hasan). 61, 325.

Kaasım (Molla?). 14.

Kadı Ahmed. 271.

Kadıncık Ana (Fâtima Nûriye). 9, 319.

Kalender Abdal (Çelebi. Şah Kalender, Genç Kalender, Civan Kalender). 14, 87, 110, 164, 325.

Kalenderî, Kalenderilik, Kalenderîler. 13, 14, 16, 85, 174, 227.

Kanber. 50, 112, 113, 114, 142, 186, 325.

Kara Abdal. 163, 325.

Kara Baba (Kara Abdal'a da bk.). 325.

Karaca Ahmet. 14, 186.

Kara Halil Baba (Kara Abdal ve Kara Baba maddelerine de bk.). 325.

Kara Hamza. 14, 262.

Kararsız Veli. 14, 37.

Karl (V.). 13.

Kasımî. 14.

Kavm-i Süfyan. 61, 326.

Kaygusuz (Vizeli Alâeddin). 6.

Kaygusuz Abdal. 7, 8, 14, 15, 108, 115, 174, 176, 213, 214, 242, 243, 244, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254.

Kayser-i Rûm. 118, 326.

Kays-i Âmirî (Mecnûn'a da bk.). 327.

Kazak Abdal (Ahmed). 15, 109, 204, 216, 220.

Keldânîler. 324.

Kemâl. 15, 232.

Kemer-beste. 166, 326.

Keşmir pâdişâhı. 111.

Kılıç Abdal. 322.

Kırklar. 26, 33, 35, 37, 38, 42, 53, 76, 77, 102, 129, 130, 133, 134, 141, 142, 143, 145, 147, 148, 162, 163, 165, 167, 192, 262, 326, 331.

Kısıklı. 18.

Kızılbaş. 38.

Kızıl Deli. 36, 109, 120, 121.

Kirâmen Kâtibin. 206.

Kisrî (Kisrâ). 247.

Kûfelîler. 45.

Kul Himmet. 7, 13, 15, 33, 34, 35, 51, 52, 86, 114, 139, 140, 141, 142, 143, 145, 166, 167, 193.

Kul Huseyn. 56, 141, 142, 218.

Kul Mustafa. 15, 94, 219.

Kul Nesimî. 16.

Kul Yûsuf. 196.

Küçük Abdal. 16.

Kûfiyan (Kûfelîler'e de bk.). 60.

Kûlsûm (Bacı). 202.

Koyunoğlu. 15, 92.

— L —

Lala Sultan. 15, 269.
 Lâmiî. 273.
 Leylâ. 61, 240, 327.
 Leylî (Leylâ). 31, 37, 43, 186, 193, 222, 235, 327.
 Leon (X. Papa). 13.
 Lût (Peygamber). 79, 327.
 Mahmud II. (Sultan). 58.
 Maksilmiyan (Kayser). 13.
 Mansûr (Huseyn ibni Mansûr (Huseyn ibni Mansûr-al Hallâc-al Bayzâvî). 68, 74, 90, 92, 188, 327.
 Ma'sûm-ı Pâkân (Ondört Ma'sûm'a bk.).
 Mazyâriyye. 85.
 Mecnun. 31, 37, 43, 68, 69, 186, 193, 195, 222, 235, 327.
 Medineliler (Ansâr). 83.
 Mekkeliler (Muhâcirler). 83.
 Melâmetîler. 9, 174, 272.
 Melâmî. 170.
 Melâmî-i Hamzavî. 6, 8, 12, 72.
 Mesihâ (İsâ Peygamber. Bu maddeye de bk.). 233, 327.
 Meşhed-i Mukaddes (Tûs). 330.
 Mervanlar (Kendilerinden olmıyanlar). 177.
 Meryem. 79, 202, 233, 240, 241, 325.
 Mevâlî (Ehl-i Beyt'i sevenler). 119, 120, 190, 327.
 Mevlânâ (Celâleddin). 9, 80, 81, 106, 206, 207, 323, 327, 328.
 Mevlevî, Mevlevîler. 10, 13, 17, 159, 174, 320, 328.
 Mezdek. 85.
 Mezdekiyye. 85.
 Mısrî-i Niyâzî. 6, 9, 18.

Mihirâbî (İbrâhim Baba). 15, 16, 157.
 Mikâil. 192, 328.
 Mir'âtî. 39, 40, 126.
 Miyan-beste. 139, 328.
 Muâviye. 83, 323, 326, 331, 332.
 Muhammed (-al Bâkır). 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 54, 55, 56, 57, 58, 84, 118, 301.
 Muhammed (Peygamber). 3, 22, 27, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 45, 46, 47, 49, 50, 51, 52, 56, 59, 60, 69, 72, 74, 79, 83, 86, 94, 111, 114, 116, 117, 118, 119, 120, 122, 123, 127, 128, 129, 132, 133, 138, 139, 148, 153, 154, 162, 163, 165, 166, 167, 168, 169, 179, 181, 184, 187, 192, 193, 221, 234, 240, 262, 301, 304, 306, 318, 319, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333.
 Muhammed-al Mehdî (İ-mâm). 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 118, 120, 301, 327.
 Muhammed-al-Razavî (Seyyid Alâeddin oğlu). 5, 87.
 Muhammed-al Deylemî. 84.
 Muhammed Hanefiyye. 45.
 Muhammed-al Takıyy (İ-mâm). 46, 47, 48, 49, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 118, 120, 301.
 Muhammed ibni Abdül-Vehhâb-ı Kazvinî. 322.
 Muhammere. 84, 85.
 Muhyiddin Abdal. 16, 116, 117, 152, 153, 168, 179, 197, 243, 261, 267, 268.
 Murad (Sultan V.) 17.
 Murtazâ (Ali'ye de bk.).

26, 61, 90, 109, 139, 165, 214, 302, 328.
 Mustafâ (Muhammed'e de bk.). 61, 120, 165, 214, 262, 302.
 Mollâ-yı Rûmî (Mevlânâ. Bu maddeye de bk.). 159, 328.
 Mûsâ (Peygamber). 23, 68, 69, 72, 73, 75, 76, 80, 106, 114, 138, 168, 233, 234, 317, 321, 324, 328, 331.
 Mûsâ-al Kâzım (İmâm). 46, 47, 48, 49, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 118, 120.
 Müsevîler. 320, 328.
 Münir Baba. 15, 17, 124.
 Mûnker-Nekir. 209, 328.
 Mürsel Baba (Dede). 9, 198, 301, 302, 326.
 Mûstakimzâde (Sa'deddin Süleyman). 85.

— N —

Nâcî (Külsum Bacı). 16.
 Nâciye (Harabî). 12, 240.
 Nakşbendî. 4, 11, 18.
 Nasîreddîn-i Tûsî (Hâce). 20.
 Nebî (Muhammed). 61, 117, 118, 119, 120.
 Neciyyullah (Nuh Peygamber'e de bk.). 329.
 Necmî. 16.
 Nemrûd (Numrûd). 324.
 Nesimî. 16, 42, 92, 197, 198, 301, 302, 326.
 Neyzen (Tevfik Kolaylı). 7, 17, 72, 81, 82, 125, 159, 160, 235, 237, 318.
 Nizameddin Ahmed (ibni Aliyy-i Nigîdî). 272.
 Noksânî. 17, 197.
 Nuh (Peygamber). 36, 72, 73, 75, 78, 79, 80, 250, 329.
 Nuri Baba. 16.
 Nusayrî. 20.

— O —

Ondört Mas'ûm: 5, 55, 327.
 Oniki İmam. 5, 7, 22, 27, 28, 36, 42, 46, 51, 55, 75, 86, 92, 94, 95, 101, 108, 112, 154, 169, 193, 319, 324, 327.
 Osman (III. halife). 83, 84.
 Osmanoğulları, Osmanlı. 9, 15, 19, 86, 94, 95.
 Otman Baba. 14, 16, 116, 117, 167, 318, 330.

— Ö —

Ömer (II. halife). 83.
 Ömer (Karakaşzâde. Şeyh). 174.
 Özbek Han. 13.

— P —

Perişan Dedebara. 13, 154.
 Peygamber (Muhammed'e de bk.). 22, 60, 83, 123, 271, 324, 331, 332.
 Pîr Ali. 9, 17, 95, 244.
 Pîrân-ı Acem. 117.
 Pîr Mehmed. 17, 58, 177.
 Pir Sultan Abdal. 7, 8, 13, 15, 35, 59, 75, 86, 87, 93, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 112, 113, 144, 145, 146, 165, 177, 188, 189, 190, 242, 244, 257, 258, 259, 303, 305, 306.
 Pir Sultan kızı. 58.

— R —

Râfızîlik. 88.
 Rasûl (Muhammed). 60.
 Rasûlullah (Muhammed Peygamber). 76.
 Rasûl Balı. 9, 319.

Rasûl-i Ekrem (Muhammed'e de bk.). 30, 35.
 Rasûl-i Kibriyâ (Muhammed Peygamber'e de bk.). 55
 Rûhî (Beybaba). 17, 233
 Rûhullah (Derviş). 7.
 Rûhullah (İsâ Peygamber'e de bk.). 329.
 Rûhul-Kudûs (Cebrâîl'e de bk.). 79, 329.
 Rum Abdalları. 18, 23, 32, 43, 119, 317, 320, 323.
 Rum Ahîleri. 323.
 Rum Bacıları. 323.
 Rum Gazîleri. 323.
 Rum, Urum Erleri, Erenleri. 56.
 Rüstem. 43.

— S —

Sâdeddin Nûzhet. 8.
 Sâdık (Baba). 18, 232.
 Safavîler. 5, 9, 15, 17, 19, 86, 87, 88, 95.
 Safaviyye-Erdebîliyye. 13, 85.
 Safî (II. Şah. Süleymân-ı Safavî). 87.
 Safiyyullah (Âdem Peygambere de bk.). 329.
 Sahâbe. 329.
 Sâhib-Zamân (Muhammed-al Mehdî'ye de bk.). 52, 54, 55, 96, 329
 Sahiyyullah (İbrâhim ve Halil maddelerine de bk.). 324, 329.
 Said Emre. 6, 18, 66, 67, 68, 107, 327.
 Sâm. 247.
 Sarâyî (Kaygusuz Abdal. Bu maddeye de bk.). 215).
 Saru Saltuk Baba. 20-21, 85, 163.
 Sâsânîler. 85, 86.
 Seher Abdal. 18, 147.
 Sekine. 61, 329.

Selâmî. 18, 41.
 Selâmî Ali. 18.
 Selâmî Mustafa (Zeynî). 18.
 Selim (Yavuz). 13.
 Selim III. (Sultan). 88.
 Selmân. 35, 38, 51, 76, 128, 141, 142, 143, 166, 167, 187, 329.
 Sersem Abdal (Sersem Ali Dedebara). 11, 18, 36, 119, 163, 323.
 Sersem Ali Dedebara. 20, 147.
 Seyfullah (Seyyid. Nizâm-oğlu). 6.
 Seyrânî. 7, 18, 19, 128, 155, 156, 222, 223, 224, 242, 263.
 Seyyid Ali Sultan. 108, 120, 121, 122.
 Smavnalı Tâifesi (Bedreddin Sûfileri'ne de bk.). 88.
 Sultan Baba (Otman'a da bk.). 116, 117.
 Sultân-ı Neced (Şâh-ı Neced ve Alf'ye de bk.). 120.
 Sultan Veled. 1.
 Süglenoğlu. 87.
 Süleyman (Emir. Germiyanlı). 275.
 Süleyman (Kanunî). 14.
 Süleyman (Peygamber) 69, 76, 149, 199, 200, 208, 320, 328, 330.
 Süleyman Fakıyh. 88.

— Ş —

Şah Âdil (İsmâil-i Safavî. Bu maddeye de bk.). 89.
 Şa'bânî. 202.
 Şâfiî (Mezhebi). 87.
 Şah (Alî. Bu maddeye de bk.). 31, 79, 93, 94, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 133,

- 192, 143, 167, 258, 264, 305.
 Şâhî. 19, 169.
 Şâh-ı Horâsan (Alî-al Rîzâ'ya da bk.). 54, 55, 117, 301, 330.
 Şâh-ı Kerbelâ (Huseyn. İmâm'a da bk.). 55.
 Şâh-ı Kevser (Alî. İmâm'a da bk.). 54, 55.
 Şâh-ı Merdan (Alî'ye de bk.). 29, 35, 76, 119, 148, 162, 187, 221, 226, 304, 330.
 Şâh-ı Necef (Alî). 109, 125, 330.
 Şâh-ı Vilâyet (Alî). 162, 169, 217, 301.
 Şâkir Dede. 17.
 Şahkulu Sultan. 9.
 Şeber (İmâm Hasan. Bu maddeye de bk.). 153.
 Şems (-i Tebrizi). 159.
 Şemsî. 304.
 Şemsîler. 72, 174.
 Seyhoğlu (Baba Yusuf). 274, 276.
 Şeyh Safioğulları. 5.
 Seyhoğlu Satu. 6, 19, 69.
 Şîa (İmâmiyye'ye de bk.). 45, 46, 84, 329, 330, 331.
 Şîi-Bâtîni. 3, 85, 86, 174, 317, 319, 326.
 Şîi aşiretleri. 13.
 Şîrî. 19, 77, 178.
 Şîr-i Hudâ (Alî'ye de bk.). 118.
 Şîrin. 193, 222.
 Şît (Peygamber). 75.
 Şûbeyr (İmâm Huseyn. Bu maddeye de bk.). 153.
- T —
- Tâife-i Bektâşîyân (Yeni-çeri'ye de bk.). 3.
 Tahmasb (Şâh). 15, 17, 58, 86.
- Tahtacılar. 272.
 Tapduk (Baba). 20, 105, 207, 272.
 Tapdukular. 21, 272, 273.
 Teslim Abdal. 15, 53, 93, 94, 195, 221.
 Turgut Boyu. 272.
 Tûrâbî Ali Dede-baba. 16, 221, 231.
 Türk. 1, 327.
 Türkmen. 85, 99.
- U —
- Urum Süfleri. 226.
 Uşşâkıy. 13.
 Uygurlar. 322.
- Ü —
- Üçler. 317, 319, 326, 331, 332.
 Ümeyyeogulları. 83, 84, 271.
 Ümmü Külsüm. 240, 322, 331.
 Üveys-al Karânî (Veysel-Karânî, Veyselkaran). 51, 52, 92, 93, 191, 331.
- V —
- Vahdetî (Halil Vahdetî'ye de bk.). 119.
 Vâhidî. 174.
 Varaka. 193.
 Vassî. 8.
 Veli. 20, 115, 198.
 Veysel (Âşık). 20, 244, 264.
 Vîrânî. 20, 55.
 Vişno. 82, 236, 332.
- Y —
- Yahudi. 162, 325.
 Yahyâ (Peygamber). 76, 332.
 Ya'kub (Peygamber). 76, 80, 332.
- Yediler. 42, 331, 332.
 Yeksânî. 20, 78.
 Yemînî. 16.
 Yeniçeri. 3, 5, 8, 10, 11, 14, 58, 88, 242.
 Yeni Eflâtuncular. 64, 71.
 Yezid (Muâviye'nin oğlu. Alevî olmıyan). 28, 36, 39, 45, 48, 49, 59, 60, 94, 95, 96, 108, 127, 177, 178, 266, 302, 306, 332.
 Yezidî mezhebi. 332.
 Yunus (Peygamber). 74, 77, 332.
 Yunus Emre. 1, 5, 6, 7, 9, 14, 18, 19, 21, 69, 74, 105, 126, 129, 172, 173, 183, 184, 185, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 213, 242, 244, 245, 271, 273, 276, 323, 327.
 Yunuslar (Halvetî ve Kaadirî). 6.
 Yûsuf (Alparslanoglu Biçer oğlu). 272.
 Yûsuf (Peygamber). 69, 76, 79, 80, 90, 198, 332.
 Yûsuf Balı. 9, 319.
 Yûsuf Sîne-Çâk. 13.
- Z —
- Zâde-i Meryem (İsâ'ya da bk.). 202.
 Zahmî. 21, 231.
 Zehrâ (Harâbî). 12, 241.
 Zekerîyyâ (Peygamber). 72, 73, 247, 333.
 Zertüş. 85, 236, 329.
 Zeydiyye. 84.
 Zeyneb. 61, 240, 322, 333.
 Zeynel-Abâ: Alî Zeyn-al Âbidîn'e bk.
 Zikrî. 21, 39.
 Zubeyde. 333.
 Züleyhâ. 61.
 Züleyhâ (Mısır azizinin karısı). 80, 198, 332.
 Zülhadırlı (Aşireti). 87.

Coğrafi adlar

— A —

Aden. 326.
Ahyolu. 87.
Akdeniz. 115.
Akkirman. 252.
Akpınar. 107.
Aksaray (Konya). 18, 272.
Alaca. 324.
Alınca, Alıncak. 320.
Amasya. 88.
Anadolu. 1, 5, 85, 86, 87,
88, 242, 272, 317, 324.
Ankara. 10.
Antalya. 14.
Arafat Dağı. 144.
Avrupa. 13.
Aydın. 115.
Azerbaycan. 9, 13, 15, 85,
86, 87.

— B —

Bağdat. 322, 327, 330.
Banaz. 58, 59, 102.
Bayburt. 10, 230.
Belh. 324, 328.
Bursa. 8, 87, 323.

— C —

Cezâyir. 10, 14, 242, 262.

— Ç —

Çağa Nahiyesi. 10.
Çaldıran. 13.
Çamlıbel. 101.
Çamlıca. 16.
Çankırı. 21.
Çorum. 324.

— D —

Denizli. 19.
Dobruca. 252.

— E —

Edirne. 243, 252, 330.
Elmalı. 8.
Erdebil. 13, 22, 85, 87.
Ergene. 252.
Erzurum. 10, 97.
Everek. 18.

— F —

Fırat. 61, 317.

— G —

Giylân. 20.

— H —

Hacı Bektâş (kazası, tek-
kesi). 2, 11, 13, 15, 17,
18, 19, 319, 323.
Halep. 16, 222, 326.
Hama. 97.
Hâtûnili. 87.
Hayber. 56, 61, 77.
Hicaz. 83, 326.
Hind-İran. 320, 329.
Hindistan. 81, 100, 107,
226, 253, 319, 321.
Horasan. 23, 77, 120, 121,
226, 330.
Hoy. 9, 23, 269.
Huseynovası. 56, 324.

— I —

Irak. 13.
İsfahan. 326.

— İ —

İnâdiye. 12.
İran. 1, 5, 8, 15, 85, 86,
87, 88, 97, 99, 103, 271,
325, 327.
İstanbul. 10, 11, 12, 16,
17, 18, 96, 275, 326.
İzmir. 17, 18.

— K —

Kâ'be. 36, 69, 133, 138,
146, 148, 184, 222, 266,
319, 320, 323, 325.
Kafdağı. 250, 325.
Kalecik. 16.
Karaman. 273.
Karanlıklar diyarı. 317.
Karesi. 85.
Kasr-al Ayn (Mısır). 12.
Kastamonu. 88.
Kerbela. 45, 49, 63, 58,
60, 61, 62, 77, 113, 115,
163, 317, 329, 331, 333.
Keskin. 12.
Kesriye. 14.
Keşmir. 111.
Kırım. 15, 252.
Kırşehir. 322.
Kızıldeli Çayı. 122.
Kızılırmak. 99.
Kilitbahir. 13.
Kûfe. 45, 325.
Kudüs. 35.

Konya. 10, 273.
Kösedağ. 97.

— L —

Limni. 9.
Loluva. 272.

— M —

Makedonya. 325.
Manisa. 243, 253.
Mardin. 97.
Medayin. 329.
Medine. 222, 331.
Mekke. 35, 178, 222, 272, 320, 323.
Merdivenköyü. 9.
Mısır. 10, 69, 80, 222, 328, 332.
Mora Yenişehir. 10, 16.

— N —

Necef. 20, 56, 330.
Niğde. 271, 272.

— R —

Rûm (Urum diyârı). 50, 56, 77, 94, 95, 105, 260, 262, 323.

Rumeli. 2, 5, 13, 85, 87, 163, 324.
Rumelihisarı. 18.

— S —

San'â. 326.
Sarıköy. 20, 21, 273, 276.
Sıffeyn. 93, 331.
Sinirkend. 20.
Sivas. 7, 58, 59, 88, 101.
Sivrihisar. 20, 275.
Sütlüce. 15, 17, 125.

— Ş —

Şahneler Köyü. 10.
Şam. 45, 83, 222, 260.
Şehitlik. 18.
Şirvan. 86.

— T —

Tahsini (köyü). 10.
Taht-al Kal'a (Tahtakale. İstanbul'da bir semt). 197.
Tanrıdağı. 122, 330.
Tebriz. 269.
Tekkeköyü. 8.
Tırhala. 16.
Trabzon. 88.
Tur (Dağı). 23, 68, 73, 75,

78, 80, 90, 106, 114, 168, 233, 328.

— U —

Uşak. 323.

— Ü —

Üsküdar. 12.

— V —

Venedik. 229.
Vidin. 222.

— Y —

Yanbolu. 19.
Yedikule. 10, 17.
Yemen. 51, 92, 93, 305, 326, 331.
Yenicevardar. 7, 13.
Yeşil Göl. 107.
Yıldızdağı. 103, 242, 257, 258.
Yıldız yaylası. 59.
Yozgat. 322.
Yukarı cânib (iller. İran Azerbaycanı). 88.
Yunan. 64, 71, 84, 271, 317, 318, 321.

BİBLİYOGRAFYA

1. **Abdal Mûsâ Vilâyet-Nâmesi.** — (Sadeddin Nüzhet: Türk Şâirleri; C. I, Abdal Mûsâ Mad. 2. 166-169).
2. **Abdûlbâki Gölpınarlı.** — **Kaygusuz - Vizeli Alâeddin** (İst. Remzi Kitabevi; 1932).
3. **Abdûlbâki Gölpınarlı ve Pertev Nailî Boratav** — **Pir Sultan Abdal** (Ankara Üniversitesi Yayınlarından; 1943).
4. **Abdûlbâki Gölpınarlı** — **Yunus mu Yalan Söylüyor, yoksa Oratoryo mu?** (Yığın Mec. Sayı 2, İst. 1946).
5. » » — **Yunus Emre Dîvânı** (İst. Ahmet Halit Kitabevi, 1-2, 2-3. 1943-1948).
6. » » — **İslâm-Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilâtı ve Kaynakları** (İst. İktisat Fakültesi Mec. 11. cilt. Ekim-Temmuz, 1950, No. 14).
7. » » — **Mevlânâ'dan Sonra Mevlevilik** (İst. İnkılâp Kitabevi, 1953).
8. » » — **Şeyh Seyyid Gaybî oğlu Şeyh Seyyid Hüseyin'in Fütüvvet-Nâmesi** (İktisat Fakültesi Mecmuası; No. 1-4. Ekim 1955 - Temmuz 1956).
9. » » — **Vilâyet-Nâme. Manâkıb-ı Hacı Bektâş-ı Velî** (İst. İnkılâp Kitabevi, 1958).
10. » » — **Mevlânâ Celâleddin** (İst. İnkılâp Kitabevi; III. basım, 1959).
11. » » — **Yunus Emre ve Tasavvuf** (İst. Remzi Kitabevi, 1961).
12. **Abdül-Kaahir-i Bağdâdî (Abû-Mansûr)** — **Al-Fark Bayn-al Fırak** (Mısır, 1328-1910).
13. **Adnan Erzi** — **İstanbul Kütüphanelerinden Notlar ve Vesikalar** (Belleten. Türk Tarih Kurumu. Cilt XIV, Sayı 53. Ocak 1950).
14. **Ahmed (Dukakinzâde)** — **Dîvan** (İst. Üniv. Türkçe Yaz. 802).
15. **Ahmed Adnan Saygun** — **Yunus Emre, Oratoryo** (Ankara, Millî Eğitim Basımevi, 1946).

16. Ahmed Âşıkıy (Âşık Paşazâde) — **Tevârih-i Âl-i Osman** (Âşıkpaşa-zâde Târîhi. Âli Beyin notlariyle. İst. Matbaa-i Âmire, 1332. Friedrich Giese basımı, Leipzig, 1929).
17. Ahmed Nigîdi (Kadı) — **Al-Valâd-al Şafıyk va-l Hafid-al Haliyk** (İst Süleymâniye Kütüphânesi; Fâtih K. 4519). «Farsça».
18. Ahmed Refik — **Onaltıncı Asırda Râfızîlik ve Bektâşîlik** (İst Ahmed Halit Kitabevi; 1932). «Türkçe».
19. Ahmed Rif'at (Seyyid. Hacı) — **Mir'ât-al Makaasid fi Def'-al Mafâsid** (İst. İbrâhim Efendi Mat. 1293).
20. Âşık Paşa — **Garib-Nâme** (Bu esere dâhil olmıyan ve eserin sonuna yazılan şiirleri. Kitapçı Râif Yelkenci'deki başı, sonu eksik mecmûayla İst. Üniv. K. Türkçe Yaz. 121).
21. Azbi — **Dîvan** (İst. Rızâ Mat. 1284).
22. » — **Dîvan** (İst. Üniv. K. Türkçe Yaz. 2822).
23. Başbakanlık Arşivi.
24. Bîsâtî — **Manâkıb-al Asrâ Bahcat-al Ahrâr** (Bizdeki yazma. 1017 de yazılmış nüshadan istinsah ettiğimiz nüsha. XVII. yüzyılda yazılmış bir başka ve farklı nüsha).
25. Burhan (Derviş. Abdal) — **Hacım Sultan Vilâyet-Nâmesi** (Bizdeki yaz.).
26. Cemâli (Şeyhoğlu) — **Gülşen-i Uşşak** (İst. Üniv. Kütüphanesi; Türkçe yaz. 5680).
27. Cevdet Paşa — **Cevdet Târîhi**; XII. cilt (İst. Matbaa-i Osmaniye; 1309). «Türkçe».
28. Cüveynî (Melik-i Atâ. Alâeddin) — **Târîh-i Cihan-güşâ** (Muhammed ibni Abdül-vahhâb-ı Kazvînî tashih ve hâşiyeleriyle. E. F.W.G. bb. Memorial. c. I, 1329-1914). «Farsça».
29. Dertli — **Dîvan** (İst. Taş basması).
30. Es'ad — **Üss-i Zafer** (İst. Matbaa-i Âmire, 1243).
31. Eşrefoğlu (Eşrefzâde Abdullâh-ı Rûmî) — **Dîvan** (İst. Üniv. K. Türk. Yaz. 2933).
32. Fakıyri (Kalkandelenli) — **Ta'rifât** (İst. Üniv. K. Türkçe Yaz. 3051).
33. Fazlullâh-ı Hurûfi — **Câvidan-Nâme-i Kebîr** (İst. Üniv. K. Farsça Yaz. No. 875).
34. Fenni — **Dîvan** (Bizdeki kendi el yazması).
35. Harâbî (Edib. Baba) — **Şiirler**, (Dr. Veli Behcet Kurdoğlu'ya ait mecmûa).
36. Hâşim Baba (Üsküdarlı. Celvetî) — **Dîvan** (İst. 1252).

37. **Hayreti** — **Dîvan** (İst. Üniv. K. Türkçe Yaz. 782).
38. **İbni Bibi (Nasireddin Yahya-bni Muham-med)** — **Tavârih-i Âl-i Selçuk** (İst. Millet K. Emiri, 934. M. Th. Houtsma basımı. Leide, E. J. Brill - 1902).
39. **Kadimi (Baba. Ali Rıza Öge)** — **Alevî-Bektâşî Nefes ve Şiirleri** (İst. Belediye Kütüphanesi; orta boy; No. 131. Büyük bir gayretle toplanan ve içinde birçok yanlışlar olmakla beraber ciddî bir çalışma mahsulü olan bu yazma mecmua, 1849 sahifedir ve 1956 yılında, Kadimî'nin Bursa'da ölümünden sonra vakfedilmiştir).
40. **Küçük Abdal** — **Vilâyet-Nâme-i Otman Baba. Vilâyet-Nâme-i Şâhi** (Ankara, Maârif K. A 5, 3/4).
41. **Mecdi** — **Şakaayık Tercemesi** (Matbaa-i Âmire, 1269)
42. **Mecmûa** — (Kronolojik târihleri muhtevi. İst. Beyazıt K. 7912).
43. **Minorsky V.** — **The Poetry of Shah İsmâil I.** (School of Oriental and African Studies; University of London) 1942. Cilt 10, cüz 4.
44. **Muhammed-al Radavi (Şeyh. Seyyid. Seyyid Alâeddinoğlu)** — **Fütüvvet-Nâme** (931 Saferinde müellif tarafından yazılan nüshadan istinsah edilen ve Kitapçı Sayın Râif Yelkenci'ye âid olan nüsha).
45. **Muhammed ibn-al Hasan-al Daylami** — **Kavâidu Akaaidi Âli Muhammed** (R. Strothmann basımı; İst. Devlet Mat. 1938).
46. **Müstakimzâde (Sâ'-deddin Süleyman)** — **Risâle-i Tâciyye** (Bizdeki yazma).
47. **Necmi** — **Dîvan** (Bizdeki el yazması).
48. **Nesimi (Seyyid)** — **Dîvan** (İst. 1260).
49. **Nişancı Mehmed Paşa** — **Nişancı Tarihi** (İst. 1279).
50. **Niyâzi-i Mısri** — **Dîvan** (Mısır, Bulak - 1254. İst. 1235, 1275)
51. **Ömer (Karakaşzâde. Şeyh)** — **Nûr-al Hüdâ Li Man İktadâ** (İst. Tasvîr-i Ef-kâr Mat. 1286).
52. **Rûhullah (Derviş)** — **Bektâşî Nefesleri** (İst. 1340).
53. **Sa'deddin (Molla. Said Emre)** — **Makaalât-ı Hacı Bektâş Tercemesi** (İst. Beyazıt K. 464).
54. **Sadeddin Nüzhet Ergun** — **Bektâşî Şâirleri** (İst. Devlet Mat. 1930).
55. **Şeyhoğlu (Baba Yûsuf)** — **Kitâb-ı Mahbûb-ı Mahbûb** (İzzet Koyunoğluda. Manzum). «Türkçe».
56. **Tâhir (Bursalı)** — **Osmanlı Müellifleri** (4 cilt. İst. Matbaa-i Âmire, 1333-1334).

57. Tûrâbî (Ali Dede-baba) — **Dîvan** (İst. Tophâne-i Âmire Mat. 1294).
58. Vâhidi — **Manâkıb-ı Hâce-i Cihan ve Netîce-i Can** (İst. Üniv. K. Türkçe Yaz. 9504).
59. Virânî — **Nazm-ı Nesr-i Virânî Baba** (Kahire - Taş basması; 1290).
60. Walter Hinz — **Uzun Hasan ve Şeyh Cüneyd** (Türkçeye çeviren: Tefvik Bıyıkoglu. Türk Tarih Kurumu Yayın. 17, Seri No. 5. Ankara - 1948).
61. Yemîni — **Fazilet-Nâme** (Ahmed Hızır ve Ali Haydar basımı; İst. 1325-327). «Türkçe. Manzum».
-

Olanca dikkatimize rağmen bâzı yanlışlar olmuştur;
özür dileriz. Lütfen yanlışların doğrultulmasını dileriz.

Sahife	Satır	Yanlış	Doğru
4	29	eernin	erenin
10	25	Gedâ	Gedâ
16	22	Tırhala	Tırhala
21	Not: 1	Taptuklar	Tapduklular
37	6	Katma	Fatma
53	25	can	kan
54	17	Takıy	Nakıy
56	17	Kultân	Sultan
71	1	Eflâţun	Eflâţun
75	22	beşe	beşer
87	7	Keyyid	Seyyid
98	21	mees	mege
108	14	Keyyid	Seyyid
109	21	gönlü	gönül
110	14	tazelndi	tazelendi
122	16	Câr	Çâr
126	4-6	umde hâlinde...	umde, tâlibe «Elin tek, dilin pek, belin berk tut» diye telkiyn edi- lir (Beğinci satır çıkacak)
139	3	mazarında	nazarında
162	7	sne	sen
162	15	hâmilin	kâmilin
192	14	Aasûlullâh	Rasûlullâh
200	22	akıış	akışı
204	3	once	onca
228	2	pâdgâhlarız	pâdgâhlarız
230	10	tekan	tekrar
238	10	etmesinni	etmesinin
238	22	kadınlar	kadınlardan
271	1	İLÂVELEK	İLÂVELER
317	4	Hasna'la	Hasan'la
323	40	IAi	Ali

Sahife 168, satır 18 de «buldum», nüsha farkı olarak «bittim» dir.

YUNUS EMRE

ve

TASAVVUF

Bu kitapta XIII-XIV. yüzyıllarda Anadolu'nun iktisadî, içtimai, fikri durumu incelenmiş, büyük şâir ve mütefekkir Yunus Emre'nin mensub olduğu zümre, tasavvuftaki rolü, dildeki özellikleri, sanatı ve yüzyıllar boyunca tesiri, bilhassa Alevî-Bektâşî, Melâmî-Hamzavî edebiyatının kuruluşundaki kudreti, belgelere dayanılarak belirtilmiş, böylece

YUNUS EMRE

zaman ve mekân çerçevesi içinde gerçek yüziyle gösterilmiştir. Yunusun divânını ve Yunus yolunu güden şâirlerin şiirleriyle Barak Baba Şat-hyesinin şerhini de ihtiva eden ve

REMZİ KİTABEVİ

tarafından yayınlanan bu büyük ve ilmi eserin yazarı

ABDÜLBÂKİ GÖLPINARLI

bu eseriyle Türk edebiyatında, Yunus çevresinde toplanan, dalga-dalga yüzyıllara vuran tasavvuf neş'esini ilmi bir tarzda incelemiş, dile getirmiştir. Yazar, pek yakında,

ALEVİLİK ve BEKTÂŞİLİK

adlı büyük eseriyle, fikir hayatımızda yüzyıllar süresince canlı ve esaslı tesirleri görülen bu mesleği de, bütün açıklığıyla ilim âlemine sunacaktır.

Fiyatı 500 Lira
Remzi Kitabevi